การพัฒนาแหล่งน้ำตามศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี

โดย

นายประพิศ จันทร์มา
รองอธิบดี
กรมชลประทาน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

นักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร
หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ 61
ประจำปีการศึกษา พุทธศักราช 2561-2562

หนังสือรับรอง

วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ ได้อนุมัติให้เอกสารวิจัยส่วนบุคคล เรื่อง “การพัฒนาแหล่งน้ำตามศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี” ลักษณะวิชา วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ของ นายประพิศ จันทร์มา เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ 61 ประจำปีการศึกษาพุทธศักราช 2561-2562

พลโท

(ขจรฤทธิ์ นิลกำแหง)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร
สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ

บทคัดย่อ

เรื่อง การพัฒนาแหล่งน้ำตามศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี

ลักษณะวิชา วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ผู้วิจัย นายประพิศ จันทร์มา หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ 61

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิจัยเชิงคุณภาพ(Qualitative Research) มุ่งศึกษาปรากฏการทางสังคมที่สะท้อนความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยมีวัตถุประสงค์1. เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาแหล่งน้ำตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี และ 3.เพื่อศึกษาแนวทางในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปีโดยการใช้แบบสัมภาษณ์อย่างมีโครงสร้าง โดยมีกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 150 ตัวอย่าง สรุปผลได้ ดังนี้

1.กระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี ประกอบด้วย 3 กระบวนการ ดังนี้ 1.1 กระบวนการด้านการพัฒนาแหล่งน้ำและเพิ่มพื้นที่ชลประทานตามศักยภาพลักษณะลุ่มน้ำ (Basin-based Approach) มีกลยุทธ์ในการดำเนินงาน 5 กลยุทธ์ 1.2กระบวนการด้านการป้องกันความเสียหายและสนับสนุนการบรรเทาภัยอันเกิดจากน้ำมีกลยุทธ์ในการดำเนินงาน4 กลยุทธ์ และ1.3กระบวนการด้านการเสริมอำนาจประชาชนในระดับพื้นที่ (Empowering)การสร้างเครือข่าย และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในงานพัฒนาแหล่งน้ำ (Networking Collaboration Participation)มีกลยุทธ์ในการดำเนินงานรวม 3 กลยุทธ์

2.ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปีผู้วิจัยได้กำหนดปัจจัยไว้ 6 ปัจจัย จากการวิจัยพบว่าปัจจัยที่มีผลกระทบเรียงลำดับจากมากไปน้อย ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านการเมือง ด้านวัฒนธรรม ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านกฎระเบียบ/ข้อบังคับ

3.แนวทางในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปีผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางในการขับเคลื่อนไว้ 7 ด้านจากการวิจับพบว่าแนวทางการขับเคลื่อนเรียงลำดับความสำคัญจากมากไปน้อยได้แก่ด้านแผนกลยุทธ์ ด้านโครงสร้างองค์กร ด้านระบบการทำงาน ด้านวัฒนธรรมองค์กร ด้านบุคลากร ด้านทักษะ และด้านสร้างความคุ้มค่า ซึ่งแต่ละด้านส่งผลสำเร็จต่อแนวทางในการพัฒนาในระดับมาก

ผลที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าควรนำรูปแบบการวิจัยนี้ ไปใช้ในการศึกษากับลุ่มน้ำอื่นที่ยังไม่มีผลการศึกษา ต่อไป และมีข้อเสนอแนะระดับนโยบาย ขอให้ทุกภาคส่วนมุ่งแก้ไขปัญหาร่วมกัน เพื่อช่วยผลักดัน ขับเคลื่อน ภารกิจของประเทศด้านความมั่นคงด้านน้ำ ให้ตอบสนองนโยบายของรัฐบาลร่วมกันโดยเร็ว ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความรวดเร็ว ในการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนให้กับประชาชน ต่อไป

Abstract

Title : Water Resources Development According to The Upper Chi River Basin Potential Chaiyaphum Province As to Strategic Plan Royal Irrigation Department 20-year

Field : Science and Technology

Name :Mr.PraphitChanmaCourse : NDC Class : 61

This research uses qualitative research to focus on the study of social phenomena that reflect stakeholder opinions. With the objective 1.To study theprocess of water resources development according to the20year Royal Irrigation Department strategic plan 2.To study the factors affecting the development process of the upper Chi River basin Chaiyaphum Province according to the20year RoyalIrrigation Department strategic plan and 3.To find ways to Driven the development process for the upper Chi River Basin Chaiyaphum province according to the20year Royal Irrigation Department strategic plan By using structured interview forms with a total of 150 samples. The results can be summarized as follows.

1.The process of developing the upper Chi River Basin According to the 20-year Royal Irrigation Department strategic plan, consisting of 3 processes. 1.1 The process of developing water resources and increasing irrigated areas according to the basin-based approach has 5 strategies to operate. 1.2 The process of preventing damage and supporting the relief caused by water there are 4 strategies to operate.1.3 Empowering process, networking and participation of all sectorsin the water resource development (Networking Collaboration Participation) there are 4 strategies to operate.

2.Factors affecting the development process of the Upper Chi River Basin Chaiyaphum Province, according to the 20-year Royal Irrigation Department strategic plan, the researcher has identified 6 factors. Based on research, it was found that the factors affecting In descending order, including economic, social, political, cultural, environmental And regulations / regulations

3.Guidelines for driving the process of developing the upper Chi River basin potential Chaiyaphum Province According to the Royal Irrigation Department's

20-year strategic plan, the researcher has determined the direction of driving in 7 areas. Sort the priority from the least to the strategic plan Organizational structure Working system Organizational culture, personnel, skills and value creation Which each side has achieved a high level of development

The results of this research The researcher considers that this research model should be adopted. To be used in education with other watersheds Which has no further study results and offers policy level suggestions Asking all sectors to solve problems together To help drive the country's mission of water security To respond to government policies together as soon as possible In order to speed In solving the problems of suffering for the people further

คำนำ

งานวิจัยเรื่อง การพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนพัฒนายุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี โดยศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลกระทบต่อกระบวนการ รวมถึงหาแนวทางขับเคลื่อนกระบวนการในการพัฒนาลุ่มน้ำชีตอนบน เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ ซึ่งการศึกษาดังกล่าวจะสามารถนำไปต่อยอด ในการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำอื่นๆ ในประเทศได้ต่อไป

กระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี โดยได้นำเสนอกระบวนการในการพัฒนาลุ่มน้ำ เพื่อส่งผลต่อการบรรลุเป้าหมายของกรมชลประทาน โดยวางกลยุทธ์ต่างๆ เพื่อนำไปปฏิบัติ ซึ่งจากกระบวนการที่ได้นำมาใช้ ได้ทำการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความสำเร็จของกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ได้ 6 ด้าน ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านการเมือง ด้านวัฒนธรรม ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านกฎระเบียบ/ข้อบังคับ และเมื่อได้กระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน และปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความสำเร็จ ก็ได้เสนอแนวทางในการขับเคลื่อนกระบวนการเพื่อตอบสนองกระบวนการพัฒนาต่างๆ ประกอบด้วย 7 ด้าน ได้แก่ ด้านแผนกลยุทธ์ ด้านโครงสร้างองค์กร ด้านระบบการทำงาน ด้านวัฒนธรรมองค์กร ด้านบุคลากร ด้านทักษะ และด้านสร้างความคุ้มค่า จากการวิจัยสามารถนำไปพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำต่างๆ ให้ตอบสนองยุทธศาสตร์ที่กรมชลประทานรับผิดชอบ ให้เกิดผลสัมฤทธิ์อย่างรวดเร็ว

ผู้วิจัยขอขอบคุณผู้บริหาร เจ้าหน้าที่กรมชลประทาน และหัวหน้าหน่วยงานราชการต่างๆ ขอขอบคุณเกษตรกร ประชาชน ผู้นำชุมชน เอกชน และภาคส่วนต่างๆ ที่ให้ข้อมูล จนงานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงลงด้วยดี หวังว่างานวิจัยฉบับนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาแหล่งน้ำในลุ่มน้ำอื่นๆ ให้มีประสิทธิภาพต่อไป

(นายประพิศ จันทร์มา)
นักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร
หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ 61
ผู้วิจัย

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้ เรื่องการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี สำเร็จลงได้ ด้วยการสนับสนุนและความช่วยเหลือจากอาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ทรงคุณวุฒิ และคณาจารย์ทุกท่าน ในการให้คำปรึกษาแนะนำ ตลอดจนตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ และให้กำลังใจเป็นอย่างดีมาโดยตลอด จนงานวิจัยฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์

ขอขอบพระคุณประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่รับผิดชอบลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ที่เสียสละเวลาให้สัมภาษณ์ตอบคำถามและอนุเคราะห์ข้อมูลด้วยความเต็มใจ

กราบขอบพระคุณบิดามารดาพร้อมครอบครัวที่ตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษา จึงกระตุ้นส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้วิจัยใส่ใจต่อการศึกษาเล่าเรียนอยู่เสมอ และขอบพระคุณผู้บังคับบัญชาทั้งในอดีตและปัจจุบันเพื่อนร่วมงาน และบุคคลอื่นๆที่ไม่สามารถเอ่ยนามในที่นี้ได้ทั้งหมด ที่คอยช่วยเหลือและให้กำลังใจ แก่ผู้วิจัยด้วยดีเสมอมา

สุดท้ายนี้ ขอขอบพระคุณเจ้าหน้าที่สถาบัน รวมทั้งเลขานุการของอาจารย์ที่ปรึกษาทุกท่าน ที่ให้ความช่วยเหลือติดต่อประสานงานด้านการศึกษา เป็นอย่างดีแก่ผู้วิจัย

(นายประพิศ จันทร์มา)
นักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร
หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ 61
ผู้วิจัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	**ก**
Abstract	**ข**
คำนำ	**ง**
กิตติกรรมประกาศ	**จ**
สารบัญ	**ฉ**
สารบัญตาราง	**ซ**
สารบัญแผนภาพ	**ญ**
บทที่ 1 บทนำ	**1**
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	7
ขอบเขตของการวิจัย	7
วิธีดำเนินการวิจัย	8
ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	9
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	**10**
ทฤษฎีและแนวคิดกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำตามแผนพัฒนา	
ยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี	10
ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ.2560-2579)	10
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564)	10
ยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี (พ.ศ.2560-2579)	12
ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของประเทศ (พ.ศ.2558-2569)	12
ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม	13
ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร	27
ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารงาน	31
กฎหมายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกรมป่าไม้	36
ขั้นตอนการพัฒนาแหล่งน้ำ	55
กรอบแนวคิดการวิจัย	76
บทที่ 3 กระบวนการพัฒนาแหล่งน้ำตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี	**77**
การพัฒนาแหล่งน้ำตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี	77
การพัฒนาแหล่งน้ำในแต่ละภาคของประเทศไทยที่ผ่านมา	81
การพัฒนาลุ่มน้ำชี	87

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
การพัฒนาแหล่งน้ำลุ่มน้ำชีตอนบน	92
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	**117**
ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	117
บทที่ 5 สรุปและข้อเสนอแนะ	**132**
สรุปผล	132
ข้อเสนอแนะ	136
บรรณานุกรม	**139**
ภาคผนวก	**145**
ผนวก ก แบบสอบถาม	142
ผนวก ข กระบวนการและขั้นตอนการเพิกถอนพื้นที่อุทยานแห่งชาติ/เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า	147
ประวัติย่อผู้วิจัย	**152**

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่

3-1 ปริมาณน้ำฝนในลุ่มน้ำชี 88
3-2 ปริมาณน้ำท่าในลุ่มน้ำชี 89
3-3 แสดงลุ่มน้ำสาขาของลุ่มน้ำชีตอนบน 95
3-4 แผนงานโครงการในลุ่มน้ำสาขาของลุ่มน้ำชีตอนบน (0402) 103
3-5 แผนงานโครงการในลุ่มน้ำสาขาของลุ่มน้ำชีตอนบน (0403) 104
3-6 แผนงานโครงการในลุ่มน้ำสาขาของลุ่มน้ำชีตอนบน (0404) 105
3-7 แผนงานโครงการในลุ่มน้ำสาขาของลุ่มน้ำชีตอนบน (0405) 106
3-8 แผนงานโครงการในลุ่มน้ำสาขาของลุ่มน้ำชีตอนบน (0406) 107
3-9 แผนงานโครงการในลุ่มน้ำสาขาของลุ่มน้ำชีตอนบน (0407) 108
3-10 แผนงานโครงการในลุ่มน้ำสาขาของลุ่มน้ำชีตอนบน (0408) 109
4-1 แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามเพศ 118
4-2 แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามอายุ 118
4-3 แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามสถานภาพ 119
4-4 แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามระดับการศึกษา 119
4-5 แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามอาชีพ 119
4-6 แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามรายได้ต่อเดือน 120
4-7 ค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี โดยภาพรวมและรายด้าน 121
4-8 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี จำแนกตามรายด้านและรายข้อ 121
4-9 ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ (Multicollinearity) 125
4-10 ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุ (Multiple Regression Analysis) ด้วยวิธีแบบคัดเลือกเข้า (Enter Selection) ของปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี 125

สารบัญตาราง (ต่อ)

หน้า

ตารางที่

4-11 ค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี จำแนกตามรายด้าน 126

4-12 ค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี จำแนกตามรายด้านและรายข้อ 127

5-1 แสดงการบริหารจัดการ 137

ญ

สารบัญแผนภาพ

หน้า

แผนภาพที่

1-1 แผนยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ พ.ศ.2558-2569 3
1-2 แผนแม่บทระยะ 20 ปี (Road Map) กรมชลประทาน 5
2-1 ภาพรวมกระบวนงานพัฒนาแหล่งน้ำ 56
2-2 กระบวนงานที่ 1 : งานศึกษาโครงการพัฒนาแหล่งน้ำ 57
2-3 ขั้นตอนการศึกษาวางแผนพัฒนาลุ่มน้ำ 61
2-4 กระบวนงานออกแบบโครงการชลประทาน 63
2-5 งานดำเนินการ 64
2-6 กระบวนงานก่อสร้าง 66
2-7 ขั้นตอนการจัดกรรมสิทธิ์ที่ดินเพื่อการชลประทาน 68
2-8 การควบคุมงานจ้างเหมาก่อสร้าง/บริหารสัญญา 70
2-9 งานดำเนินการเอง 71
2-10 กระบวนงานติดตามและประเมินผล 75
2-11 กรอบแนวคิดของการวิจัย 76
3-1 แสดงการพัฒนาแหล่งน้ำและพื้นที่ชลประทานในประเทศไทยที่ผ่านมา 86
3-2 แผนที่ลุ่มน้ำชี 88
3-3 ผังระบบลำน้ำและแหล่งน้ำตามธรรมชาติลุ่มน้ำชี 90
3-4 แสดงโครงการพัฒนาแหล่งน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำชีในปัจจุบัน 92
3-5 แสดงลุ่มน้ำชีตอนบน 7 ลุ่มน้ำย่อย 94
3-6 ภาพแสดงพื้นที่การเกษตร 97
3-7 แสดงปัญหาอุทกภัยในพื้นที่ 99
3-8 แสดงพื้นที่การเกษตร 101
3-9 อ่างเก็บน้ำขนาดกลาง-ใหญ่ ที่มีศักยภาพในลุ่มน้ำสาขาลำน้ำชีตอนบน (0402) 103
3-10 อ่างเก็บน้ำขนาดกลาง ที่มีศักยภาพในลุ่มน้ำสาขาลำสะพุง (0403) 104
3-11 อ่างเก็บน้ำขนาดกลาง ที่มีศักยภาพในลุ่มน้ำสาขาลำน้ำชีตอนบน (0404) 105
3-12 อ่างเก็บน้ำขนาดกลาง ที่มีศักยภาพในลุ่มน้ำสาขาลำคันฉู (0405) 106
3-13 อ่างเก็บน้ำขนาดกลาง ที่มีศักยภาพในลุ่มน้ำสาขาลำน้ำชีตอนบน (0406) 107
3-14 อ่างเก็บน้ำขนาดกลาง ที่มีศักยภาพในลุ่มน้ำสาขาห้วยช่องสามหมอ (0407) 108
3-15 อ่างเก็บน้ำขนาดกลาง ที่มีศักยภาพในลุ่มน้ำสาขาลำน้ำชีส่วนที่ 3 (0408) 109
3-16 แสดงแผนที่โครงการอ่างเก็บน้ำโปร่งขุนเพชร จังหวัดชัยภูมิ 112

สารบัญแผนภาพ (ต่อ)

หน้า

แผนภาพที่

3-17 แสดงแผนที่โครงการอ่างเก็บน้ำลำน้ำชี อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดชัยภูมิ 113
3-18 แสดงแผนที่โครงการอ่างเก็บน้ำโปร่งขุนเพชร จังหวัดชัยภูมิ 114
3-19 ที่ตั้งของโครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดใหญ่และขนาดกลาง ที่มีศักยภาพ 116

บทที่ 1
บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ด้วยประเทศไทยเป็นประเทศที่มีภาคบริการ ภาคอุตสาหกรรม และภาคการเกษตรเป็นตัวขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจ โดยภาคการเกษตรถือเป็นแหล่งรายได้หลักของคนส่วนใหญ่และเป็นฐานในการสร้างมูลค่าเพิ่มของภาคอุตสาหกรรม โดยมีพื้นที่เหมาะสมทำการเกษตรจำนวน 149.2 ล้านไร่ เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพพัฒนาเป็นพื้นที่ชลประทานได้ 60.29 ล้านไร่ และพัฒนาเป็นพื้นที่ชลประทานแล้วจำนวน 31.57 ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ 52.23 ของพื้นที่ศักยภาพ โดยพื้นที่การเกษตร 120 ล้านไร่หรือกว่าร้อยละ 80 เป็นพื้นที่การเกษตรโดยใช้น้ำฝนเป็นหลักซึ่งมีความเสี่ยงต่อการขาดแคลนน้ำ อันเนื่องมาจากความผันแปรของสภาพ ลม ฟ้า อากาศ อีกทั้งในบางพื้นที่ยังมีลักษณะทางกายภาพที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการนำน้ำจากแหล่งน้ำที่มีอยู่มาใช้ประโยชน์ด้วย นอกจากการใช้น้ำในภาคการเกษตรแล้ว ประเทศไทยมีการใช้น้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคและการท่องเที่ยว การใช้น้ำเพื่ออุตสาหกรรม และการใช้น้ำเพื่อรักษาระบบนิเวศ ซึ่งมีแนวโน้มความต้องการใช้น้ำในทุกภาคส่วนเพิ่มขึ้น อันเนื่องมาจากการขยายตัวของภาคบริการ ด้านการท่องเที่ยวและภาคการค้าทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับภูมิภาค

กรมชลประทาน ดำเนินการพัฒนาด้านการชลประทานมาอย่างยาวนาน นับตั้งแต่ตั้งกรมคลองเมื่อวันที่ 13 มิถุนายน 2445 ก่อตั้งมาแล้วกว่า 116 ปี ได้พัฒนางานด้านแหล่งน้ำเพื่อประโยชน์ต่อการชลประทานเป็นหลัก โดยได้ทำการพัฒนาเรื่อยมาตามภารกิจหลัก คือ การพัฒนาแหล่งน้ำและเพิ่มพื้นที่ชลประทาน การบริหารจัดการน้ำอย่างบูรณาการ และการป้องกันและบรรเทาภัยอันเกิดจากน้ำ ตามภารกิจ โดยปัจจุบันกรมชลประทานตอบสนองยุทธศาสตร์ต่างๆ

1. นโยบายรัฐบาล

ในการบริหารราชการแผ่นดิน รัฐบาลมีนโยบายต่างๆ 11 ด้าน โดยได้นำยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศว่าด้วยความเข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นสำคัญ ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งทรงเน้นความพอดี เหมาะสมแก่ฐานะ ความมีเหตุมีผล และการมีภูมิคุ้มกันมาเป็นแนวคิด และความต้องการของประชาชนเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบาย ซึ่งนโยบายทุกด้านต้องการสร้างความเข้มแข็งแก่องค์กรการปกครองทุกระดับ ตั้งแต่ท้องถิ่น ประเทศ ต้องการเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ยั่งยืนและต้องการให้ประชาชนเกิดความชัดเจนรู้ล่วงหน้าว่าประเทศจะก้าวทางไหน เพื่อเตรียมตัวได้ถูกต้อง นโยบายรัฐบาล 11 ด้าน โดยกรมชลประทานดำเนินการเกี่ยวข้องใน 2 นโยบาย ได้แก่

1.1 นโยบายด้านที่ 1 การเพิ่มศักยภาพทางเศรษฐกิจของประเทศในส่วนที่เกี่ยวข้อง คือ เรื่องของการดูแลเกษตรกรให้มีรายได้ที่เหมาะสมด้วยวิธีการต่างๆ เช่น ลดต้นทุนการผลิต การช่วยเหลือในเรื่องปัจจัยการผลิตอย่างทั่วถึง ซึ่ง “น้ำ” ถือเป็นหนึ่งในปัจจัยการผลิตที่สำคัญของภาคเกษตร นโยบายในส่วนนี้ กรมชลประทานจึงต้องรับมาดำเนินการและในเรื่องการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมในฤดูฝนและปัญหา

ขาดแคลนน้ำในบางพื้นที่และบางฤดูกาล โดยระดมความคิดเห็นเพื่อหาทางออกไม่ให้เกิดน้ำท่วมรุนแรง ดังเช่นปี 2554 ส่วนภาวะภัยแล้งนั้น รัฐบาลจะเร่งดำเนินการสร้างแหล่งน้ำขนาดเล็กให้กระจายครอบคลุม

1.2 นโยบายด้านที่ 2 การรักษาความมั่นคงของฐานทรัพยากร และการสร้างสมดุลระหว่าง การอนุรักษ์กับการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน คือ การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของประเทศให้เป็นเอกภาพในทุกมิติทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ จัดให้มีแผนบริหารน้ำของประเทศ เพื่อให้การจัดทำแผนงาน ไม่เกิดความซ้ำซ้อนมีความเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ

2. กรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี โดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ในกรอบยุทธศาสตร์แผนชาติ 20 ปีนั้น ได้กล่าวถึงเงื่อนไขภายนอกที่สำคัญและท้าทายต่ออนาคตของประเทศไทยในระยะ 20 ปีข้างหน้า เพื่อบรรลุวิสัยทัศน์ “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” ที่ต้องการให้ประเทศมีขีดความสามารถในการแข่งขัน คนไทยมีความสุข อยู่ดี กินดี สังคมมีความมั่นคง เสมอภาคและเป็นธรรม ประกอบด้วย 5 ยุทธศาสตร์ โดยยุทธศาสตร์ที่ 4 ด้านการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ได้วางกรอบด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไว้ เพื่อให้ไทยมีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืน และตั้งเป้าหมายที่จะลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก (Greenhouse Gas : GHG) ในภาคเศรษฐกิจ และเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ให้ได้ร้อยละ 40 ของพื้นที่ทั้งหมด (128 ล้านไร่)

3. ทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12

โดยกรอบแนวทางในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 ที่ให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืน ทั้งในด้านการใช้น้ำเพื่ออุปโภคบริโภคในระดับครัวเรือน การใช้น้ำในภาคอุตสาหกรรม ภาคเกษตร รวมถึงการร่วมมือกันในระดับภูมิภาคเพื่อให้เกิดการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืน ซึ่งทุกภาคส่วนต้องนำไปเป็นกรอบยุทธศาสตร์ในการดำเนินงานตามภารกิจในทิศทางเดียวกันและให้สอดรับกันอย่างบูรณาการ โดยมีเป้าหมายการพัฒนาที่เชื่อมโยงกับการดำเนินงานของกรมชลประทาน คือ

3.1 การดำเนินนโยบาย แผนงาน โครงการพัฒนาและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรน้ำในพื้นที่ 25 ลุ่มน้ำของประเทศ อยู่บนหลักความพอประมาณ มีเหตุผล และมีความยั่งยืน ประชาชนทุกระดับ สามารถเข้าถึงทรัพยากรน้ำเพื่อการบริโภค อุปโภคได้อย่างมั่นคง ปลอดภัย และเท่าเทียม

3.2 สร้างคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดี ลดมลพิษและผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนและระบบนิเวศ โดยให้ความสำคัญเป็นลำดับแรกกับการจัดการขยะและของเสียอันตราย เพิ่มประสิทธิภาพของการบริหารจัดการคุณภาพน้ำและคุณภาพอากาศ

4. แผนยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ พ.ศ. 2558 - 2569

เพื่อให้การพัฒนาและบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของประเทศไทย เป็นไปอย่างรวดเร็ว มีประสิทธิภาพ ป้องกันและบรรเทาภัยพิบัติให้กับประชาชนอย่างแท้จริง คณะรักษาความสงบแห่งชาติจึงออกคำสั่งที่ 85/2557 ลงวันที่ 3 กรกฎาคม พ.ศ. 2557 แต่งตั้งคณะกรรมการกำหนดนโยบายและการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำขึ้น เพื่อกำหนดกรอบนโยบายและแผนงานการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ การป้องกันและแก้ไขปัญหาอุทกภัย ภัยแล้ง และคุณภาพน้ำของประเทศเป็นไปอย่างมีเอกภาพและบูรณาการ

แผนภาพที่ 1 - 1 แผนยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ พ.ศ.2558 – 2569

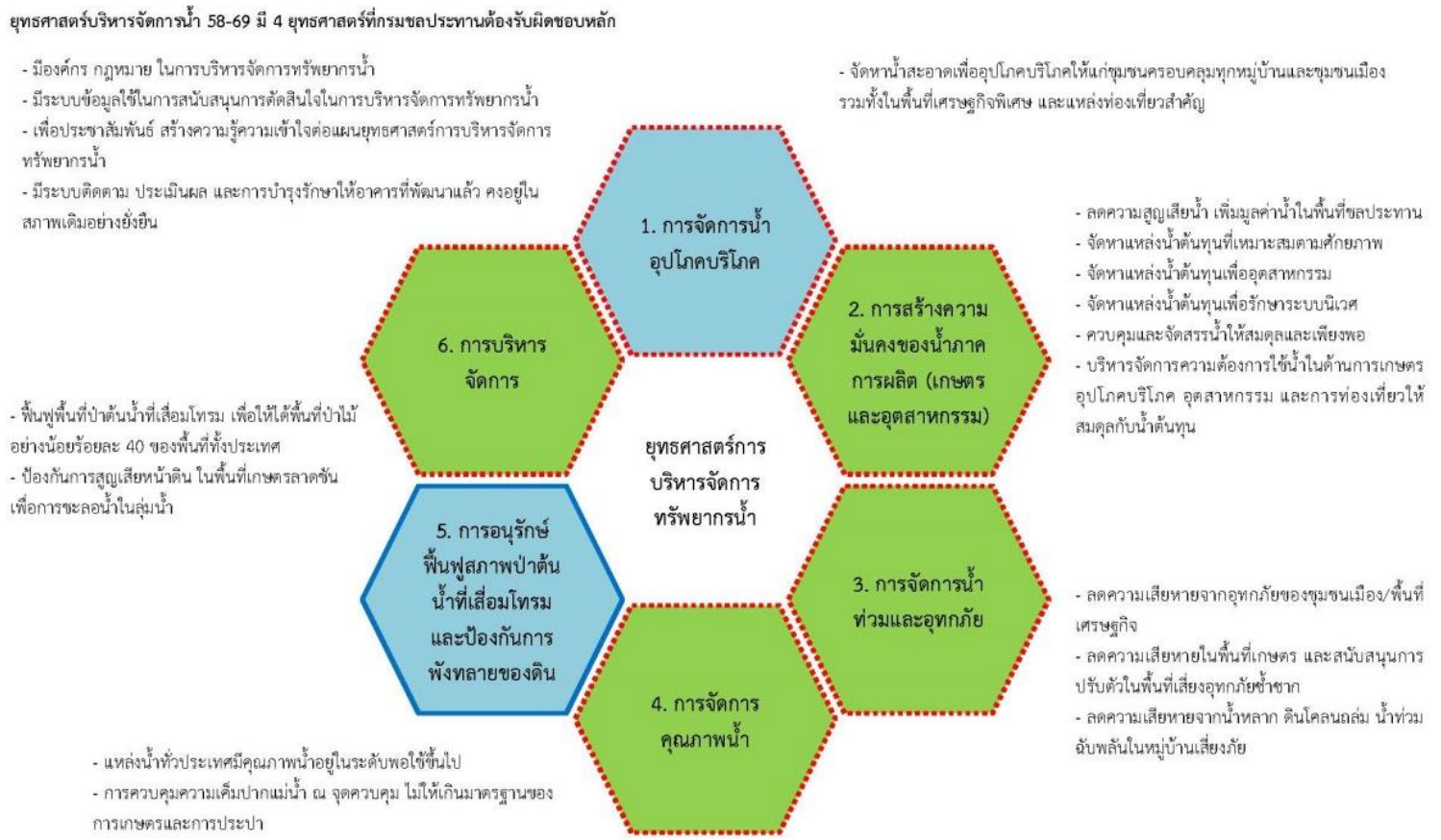

แผนยุทธศาสตร์กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ปี พ.ศ. 2560 - 2564 มีประเด็นสำคัญดังนี้

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 1	ประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตรที่สำคัญเพิ่มขึ้น
ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 2	คุณภาพสินค้าเกษตรสูงขึ้น
ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 3	เพิ่มศักยภาพเกษตรกรและสถาบันเกษตรกร
ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 4	บริหารจัดการน้ำต้นทุนเพื่อการเกษตรอย่างเหมาะสม

จากประเด็นยุทธศาสตร์ของกระทรวงที่เชื่อมโยงกับภารกิจหน้าที่ของกรมชลประทาน คือ ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 4 บริหารจัดการน้ำต้นทุนเพื่อการเกษตรอย่างเหมาะสม ซึ่งกำหนดเป้าหมายยุทธศาสตร์และตัวชี้วัด ที่กรมชลประทานต้องดำเนินงาน ดังนี้

เป้าหมายยุทธศาสตร์ : บริหารจัดการน้ำต้นทุนเพื่อการเกษตรอย่างเหมาะสม

ตัวชี้วัด : 1. บริหารจัดการน้ำในพื้นที่ชลประทานเดิม 24.96 ล้านไร่

2. พื้นที่เกษตรที่ได้รับประโยชน์จากการจัดหาน้ำเพิ่มขึ้น 563,761 ไร่

3. จำนวนพื้นที่ประสบภัยและได้รับการช่วยเหลือร้อยละ 72.50

เป้าหมายตามประเด็นยุทธศาสตร์ และตัวชี้วัด ที่กำหนดภายในแผนยุทธศาสตร์กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ปี พ.ศ. 2560 - 2564 นี้ มีความชัดเจนและสอดคล้องกับประเด็นยุทธศาสตร์ของกรมชลประทาน ที่มุ่งปฏิบัติงานเพื่อเพิ่มพื้นที่ชลประทาน เพิ่มปริมาณน้ำกักเก็บ มีการบริหารจัดการน้ำแบบบูรณาการเพื่อให้ทุกภาคส่วนได้รับน้ำอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม รวมไปถึงการป้องกันความเสียหายของภัยจากน้ำ ด้วยการทำงานขององค์กรที่เน้นบุคลากรมีสมรรถนะสูง มีการใช้ความรู้ งานวิจัย เทคโนโลยี และนวัตกรรมที่ทันสมัย

วิเคราะห์บริบทและทิศทางเชิงยุทธศาสตร์องค์กร

1. ตามแผนนโยบายยุทธศาสตร์ต่างๆ ที่พัฒนาประเทศ มุ่งนำให้ประชาชนอยู่ดีกินดีและมีชีวิตที่มีความสุขโดยทุกนโยบายหรือยุทธศาสตร์ต่างๆ ทรัพยากรน้ำจะเป็นส่วนในการช่วยให้ทุกกิจกรรมประสบผลสำเร็จได้ และจะมีผลกระทบโดยตรงต่อการพัฒนาต่อยอด ซึ่งกรมชลประทานเป็นหน่วยงานหลักในการสร้างความมั่นคงด้านน้ำ (Water Security) ให้เหมาะสมกับความต้องการในกิจกรรมต่างๆ อย่างสมดุล โดยได้กำหนดแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน พ.ศ. 2560-2564 โดยมีวิสัยทัศน์ **กรมชลประทานเป็น องค์กรอัจฉริยะ ที่มุ่งสร้างความมั่นคงด้านน้ำ (Water Security) เพื่อเพิ่มคุณค่าการบริการ ภายในปี 2579** และมีพันธกิจด้านพัฒนาแหล่งน้ำและเพิ่มพื้นที่ชลประทานตามศักยภาพลุ่มน้ำ บริหารจัดการน้ำอย่างบูรณาการ ป้องกันความเสียหายและสนับสนุนการบรรเทาภัยอันเกิดจากน้ำ และเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาแหล่งน้ำและบริหารจัดการน้ำ ซึ่งต้องดำเนินการวางแผนยุทธศาสตร์กลยุทธ์ต่างๆ ตลอดจนบริหารจัดการให้ประสบผลสำเร็จ สัมฤทธิ์ผล โดยกรมชลประทานได้กำหนดแผนแม่บท 20 ปี (Road Map) ดังนี้

1. พัฒนาแหล่งน้ำเพิ่มปริมาณเก็บกัก 13,242 ล้านลูกบาศก์เมตร
2. พัฒนาเพิ่มพื้นที่ชลประทาน 17.94 ล้านไร่
3. ป้องกันและบรรเทาภัยจากน้ำ 14.09 ล้านไร่
4. พัฒนาพื้นที่จัดรูปที่ดิน และระบบน้ำเพื่อการเกษตรกรรม 14.46 ล้านไร่
5. เพิ่มครัวเรือนที่ได้รับประโยชน์ 7.43 ล้านครัวเรือน

แผนภาพที่ 1 - 2 แผนแม่บทระยะ 20 ปี (Road Map) กรมชลประทาน

แผนแม่บทระยะ 20ปี (Road Map)					
การพัฒนางานชลประทานในปัจจุบัน		แผนปฏิบัติงานและปริมาณงานการผลการดำเนินการ			
		2560-2564	2565-2569	2570-2574	2575-2579
เพิ่มพื้นที่ชลประทาน	31,570,000 (ไร่)	35,918,333 เพิ่มขึ้น 4,3448,333	39,372,266 เพิ่มขึ้น 3,453,933	45,025,099 เพิ่มขึ้น 5,652,833	49,515,212 รวม 20 ปี เพิ่มขึ้น 17,945,213 ไร่ เพิ่มขึ้น 4,490,133 ไร่
เพิ่มปริมาณน้ำเก็บกัก	80,412.88 (ล้าน ลบ.ม.)	84,657.88 เพิ่มขึ้น 4,245	89,955.88 เพิ่มขึ้น 5,298	91,955.88 เพิ่มขึ้น 2,000	93,655.88 รวม 20 ปี เพิ่มขึ้น 13,243 ล้าน ลบ.ม เพิ่มขึ้น 1,700 ล้าน ลบ.ม
การป้องกันและบรรเทาภัยจากน้ำ	- (ไร่)	6,919,479	2,177,186	2,500,000	รวม 20 ปี 14,096,665 ไร่ 2,500,000 ไร่
พื้นที่จัดรูปที่ดินและระบบน้ำเพื่อเกษตรกรรม	- (ไร่)	921,351	3,749,654	4,400,014	รวม 20 ปี 14,461,323 ไร่ 5,390,304 ไร่
ครัวเรือนรับประโยชน์	- (ครัวเรือน)	2,197,603	1,306,986	2,312,968	รวม 20 ปี 7,431,794 ครัวเรือน 1,614,238 ครัวเรือน
งบประมาณ	- (ล้านบาท)	610,226.99	853,038.96	771,753.58	รวม 20 ปี วงเงิน 3,312,756.90 ล้านบาท 1,077,737.36 ล้านบาท

2. ความท้าทายหรือโอกาสงานด้านการพัฒนาแหล่งน้ำ

2.1 จากยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 12 แผนยุทธศาสตร์จัดการทรัพยากรน้ำ ปี 2558 - 2569 แผนยุทธศาสตร์กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ 20 ปี และแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี มุ่งเน้นการสร้างการเติบโต เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม สร้างความมั่นคง ทางการผลิต บริหารทรัพยากรการเกษตรอย่างสมดุลและยั่งยืน ตลอดจนการเพิ่มพื้นที่ชลประทานปริมาณเก็บกัก ป้องกันและบรรเทาภัยจากน้ำ ซึ่งในยุทธศาสตร์ต่างๆ ที่กล่าวมา จะมีความเกี่ยวข้องกับการใช้น้ำทั้งสิ้น ดังนั้น การพัฒนาแหล่งน้ำจึงมีความสำคัญเป็นอันดับแรกที่จะต้องดำเนินการ จึงถือว่าเป็นความท้าทายและโอกาสในการหาแนวทางพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อให้เกิดผลสำเร็จและเป็นจุดเริ่มต้นต่อยอดของยุทธศาสตร์ต่างๆ ได้อย่างชัดเจน

2.2 การขยายของประชาชน สังคมเมือง กิจกรรมทางเศรษฐกิจภาคการเกษตร ทำให้มีความต้องการใช้น้ำที่เพิ่มขึ้น ประกอบกับปัจจุบันประชาชนตื่นตัวกับปัญหาการขาดแคลนทรัพยากรน้ำมากขึ้น

2.3 ประเทศไทยยังมีพื้นที่อีกจำนวนมากที่สามารถพัฒนาเป็นแหล่งน้ำและพื้นที่ชลประทาน โดยประเทศไทยมีพื้นที่ 320.70 ล้านไร่ ซึ่งเป็นพื้นที่การเกษตร 149.24 ล้านไร่ (46.53 %) โดยเป็นพื้นที่สามารถพัฒนาเป็นพื้นที่ชลประทานได้ 60.29 ล้านไร่ ซึ่งได้พัฒนาแล้ว 31.83 ล้านไร่ (52.79 %) เหลือพื้นที่ที่ต้องพัฒนาอีก 28.46 ล้านไร่ (47.21 %)

ปัญหา/อุปสรรค งานด้านพัฒนาแหล่งน้ำ

1. งานพัฒนาแหล่งน้ำ มีกฎและระเบียบจำนวนมากที่ต้องปฏิบัติตาม และระเบียบเหล่านั้น ยังมีความซับซ้อน ทำให้เป็นอุปสรรคในการทำงาน

2. การพัฒนาแหล่งน้ำมุ่งพัฒนาแหล่งน้ำเชิงเดี่ยวหรือเฉพาะโครงการหรือจัดสรรงบประมาณจะลงเป็นโครงการ ไม่ได้จัดสรรให้เป็นลักษณะการพัฒนาตามลุ่มน้ำ (Basin based) หรือบูรณาการในระดับพื้นที่ (Area-based) ตลอดจนมีหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการ ทำให้การแก้ไขปัญหาไม่เกิดผลสัมฤทธิ์

3. การเปลี่ยนของสภาพอากาศส่งผลต่อโอกาสของการเกิดภัยพิบัติมากขึ้น รุนแรงมากขึ้นและยากต่อการคาดการณ์ทางด้านภัยแล้ง อุทกภัย ส่งผลให้การวางแผนในการพัฒนาแหล่งน้ำกระทำได้อย่างมากขึ้น

ปัญหาที่ผ่านมา

1. การพัฒนาแหล่งน้ำในอดีตจนถึงปัจจุบัน มีลักษณะการดำเนินการเป็นรายโครงการตามคำร้องขอของราษฎร ขาดการพัฒนาตามศักยภาพลุ่มน้ำ ทำให้การแก้ไขปัญหาไม่สัมฤทธิ์ผล หรือผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น จะเกิดเฉพาะคนกลุ่มย่อย ไม่เกิดผลสัมฤทธิ์ทั้งระบบลุ่มน้ำ ทำให้ลุ่มน้ำต่างๆ ยังเกิดปัญหา น้ำท่วม-น้ำแล้ง อยู่จนถึงปัจจุบัน

2. การพัฒนาแหล่งน้ำ พื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่ป่าไม้ของกรมป่าไม้ หรือพื้นที่อุทยานแห่งชาติของกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ซึ่งในการดำเนินการจะติดปัญหาด้านกฎหมายกฎระเบียบ ซึ่งมีความยุ่งยาก ซับซ้อน ทำให้การพัฒนาแหล่งน้ำที่วางแผนไว้ไม่สามารถดำเนินการได้อย่างรวดเร็ว สัมฤทธิ์ผล ทำให้ผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นของโครงการเป็นไปได้ยาก ความเดือดร้อนของราษฎรไม่ได้รับการแก้ไข

3. มีการต่อต้านโครงการด้านการพัฒนาแหล่งน้ำ เนื่องจากการใช้ที่ดินมีการเปลี่ยนแปลงมาก ทำให้ราษฎรไม่ยินยอมให้พื้นที่มาใช้ในการพัฒนาแหล่งน้ำ ประกอบกับด้านค่าทดแทนทรัพย์สินที่ชดเชยให้กับราษฎรที่ถูกใช้พื้นที่ในการพัฒนาโครงการมีมูลค่าน้อยและไม่เป็นธรรม ทำให้เกิดการต่อต้านโครงการ และไม่สามารถดำเนินการได้ตามแผนงาน

แนวโน้มผลกระทบของปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

1. การพัฒนาเป็นรายโครงการ จะทำให้ประสิทธิภาพประสิทธิผลของโครงการมีค่าน้อยในการแก้ไขปัญหาน้ำท่วม-น้ำแล้ง ตลอดจนการบริหารจัดการน้ำ ทำให้ราษฎรได้รับความเดือดร้อนและเกิดปัญหาเพิ่มขึ้น

2. เมื่อขาดการบูรณาการของหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ขาดเจ้าภาพในการดำเนินการทำให้งานด้านการพัฒนาแหล่งน้ำไม่สามารถทำตามแผนที่วางไว้ได้ เนื่องจากใช้ระยะเวลาการดำเนินการนาน ผลสัมฤทธิ์ของโครงการจึงไม่สามารถเกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว ส่งผลกระทบต่อประชาชนและการพัฒนาประเทศ

3. การต่อต้านโครงการด้านการพัฒนาแหล่งน้ำจะเพิ่มสูงขึ้น เนื่องจากการใช้ประโยชน์ด้านที่ดินจะสูงขึ้น มูลค่าราคาที่ดินสูง ทำให้ราษฎรไม่ยินยอมในการให้พื้นที่เพื่อดำเนินการพัฒนาแหล่งน้ำประกอบกับค่าชดเชยไม่เหมาะสมและไม่เป็นธรรม โครงการด้านพัฒนาแหล่งน้ำจึงดำเนินการได้ยากยิ่งขึ้น

สรุป จากความท้าทายหรือโอกาสด้านการพัฒนาแหล่งน้ำ ปัญหาและอุปสรรค ปัญหาที่ผ่านมา และแนวโน้มผลกระทบของปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ทำให้ต้องวางแผนศึกษาเรื่องการพัฒนาแหล่งน้ำตามศักยภาพลักษณะลุ่มน้ำ เพื่อวางแผนเชิงนโยบายและกลยุทธ์ต่างๆ ด้านการพัฒนา

แหล่งน้ำให้สามารถสร้างความมั่นคงด้านน้ำ (Water Security) อย่างสมดุลและยั่งยืน ทำให้ประชาชนอยู่ดีกินดีและมีชีวิตที่มีความสุข

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาแหล่งน้ำ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี
3. เพื่อศึกษาแนวทางในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์ กรมชลประทาน 20 ปี

ขอบเขตของการวิจัย

การพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนพัฒนายุทธศาสตร์ กรมชลประทาน 20 ปี

1. พื้นที่ลุ่มน้ำชีตอนบน โดยพื้นที่ลุ่มน้ำอยู่ในเขตจังหวัดชัยภูมิ จังหวัดขอนแก่น และจังหวัดนครราชสีมา
2. กรอบความคิดของการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในการพัฒนาลุ่มน้ำชีตอนบน ได้แก่ ประชาชน ข้าราชการ ผู้นำชุมชน นักวิชาการ ตลอดจนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ทั้งในภาครัฐและเอกชน เชื่อมโยงกันตามแผนพัฒนาแหล่งน้ำตามยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี
3. ปัจจัยที่นำมาวิเคราะห์ ได้แก่
    - 3.1 เศรษฐกิจ
    - 3.2 สังคม
    - 3.3 การเมือง
    - 3.4 วัฒนธรรม
    - 3.5 สิ่งแวดล้อม
    - 3.6 กฎระเบียบ/ข้อบังคับ
4. แนวทางในการขับเคลื่อนกระบวนการ ได้แก่
    - 4.1 ด้านแผนกลยุทธ์
    - 4.2 ด้านโครงสร้างองค์กร
    - 4.3 ด้านระบบการทำงาน
    - 4.4 ด้านวัฒนธรรมองค์กร
    - 4.5 ด้านบุคลากร
    - 4.6 ด้านทักษะ
    - 4.7 ด้านสร้างความคุ้มค่า

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการดำเนินการศึกษาเรื่อง การพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี โดยภาพรวมของการกำหนดวิธีดำเนินการวิจัยหรือกระบวนการวิจัยที่นำมาใช้ในการ ศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยสรุปได้ดังนี้

1. การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) โดยเบื้องต้นทางผู้ศึกษาได้ศึกษาตามระเบียบการศึกษางานวิจัยด้วยกระบวนการและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารโดยการทบทวนแนวความคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

2. การสัมภาษณ์ (In-depth interview) โดยการใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการสัมภาษณ์นั้น โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ลักษณะเป็นการสัมภาษณ์โดยใช้คำถามเหมือนกันทุกคน เป็นสัมภาษณ์แบบปลายเปิด ซึ่งเป็นกระบวนการวิจัยที่มีความยืดหยุ่นและเปิดกว้าง

1. ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ผู้ศึกษาใช้แบบสอบถามในการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งมีขั้นตอนการสร้าง ดังนี้

1.1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.2 กำหนดประเด็นในการสอบถาม

1.3 กำหนดรูปแบบสอบถาม

1.4 สร้างแบบสอบถามตามประเด็นและรูปแบบคำถามที่กำหนด

1.5 แบบสอบถามที่สร้างขึ้นนำไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาพิจารณาตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา (Content Validity)

1.6 นำผลจากข้อมูลมาปรับปรุงแก้ไขเป็นแบบสอบถามฉบับจริง

1.7 พิจารณาปรับข้อคำถามมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

1.8 พิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์เพื่อนำไปใช้ในการเก็บข้อมูลจริงต่อไป

2. เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างเป็นแบบสัมภาษณ์ โดยใช้คำถามเหมือนกันทุกคนและการศึกษาข้อมูลที่มีผู้บันทึกไว้แล้วโดยผู้อื่น โดยลักษณะข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

2.1 ข้อมูลปฐมภูมิ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างหรือสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ

2.2 ข้อมูลทุติยภูมิ เก็บรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ วารสาร เอกสารทางวิชาการต่างๆ และสืบค้นข้อมูลจาก Internet ที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้ศึกษาทำการศึกษาค้นคว้าข้อมูลต่างๆ

จากนั้นนำมาวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ประกอบด้วย ค่าความถี่ (Frequency) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าร้อยละ (Percentage) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ทำให้ทราบถึงกระบวนการในการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี
2. ทำให้ทราบถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี
3. ได้แนวทางในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี

บทที่ 2
แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทฤษฎีและแนวคิดกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำตามแผนพัฒนายุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี

1. ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ.2560 - 2579)

เป็นแผนแม่บทหลักของการพัฒนาประเทศ และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals : SDGs) รวมทั้งการปรับโครงสร้างประเทศไทยไปสู่ประเทศไทย 4.0 ตลอดจนประเด็นปฏิรูปประเทศ นอกจากนั้นได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของภาคี การพัฒนาทุกภาคส่วนทั้งในระบบกลุ่มอาชีพ ระดับภาค และระดับประเทศในทุกขั้นตอนของแผนฯ อย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง เพื่อร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์และทิศทางการพัฒนาประเทศ รวมทั้งร่วมจัดทำรายละเอียดยุทธศาสตร์ของแผนฯ เพื่อมุ่งสู่ “ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” การที่จะบรรลุวิสัยทัศน์ประเทศไทยไปสู่อนาคตที่พึงประสงค์ จำเป็นต้องมีการวางแผนและกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาระยะยาว ต้องมีการกำหนดแนวทางการพัฒนาของทุกภาคส่วนให้ขับเคลื่อน ถ่ายทอดแนวทางการพัฒนาสู่การปฏิบัติในแต่ละช่วงเวลาอย่างต่อเนื่อง และมีการบูรณาการทุกภาคส่วน สร้างความเข้าใจถึงอนาคตของประเทศไทยร่วมกันให้เกิดการรวมพลังของทุกภาคส่วนในสังคม ก้าวผ่านและปรับปรุงข้อจำกัดต่างๆ ในการทำงานแบบบูรณาการ จึงจะสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ของประเทศไทยได้อย่างยั่งยืน

ในยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดอุทกภัย ได้แก่ การสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เน้นการปรับบริหารจัดการด้านอุทกภัยอย่างบูรณาการ แหล่งกักเก็บน้ำต้นทุนและพื้นที่ชะลอน้ำให้เพียงพอ เพิ่มขีดความสามารถในการเก็บกัก การระบายและการผันน้ำ ระบบพยากรณ์ และการเตือนภัย คลังข้อมูล ปรับปรุงด้านกฎหมาย และสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการบริหารจัดการน้ำ

2. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 – 2564)

กำหนดจากยุทธศาสตร์ทั้ง 6 ด้าน ภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และกำหนดเป็นระยะ 5 ปี ที่จะเป็นการวางพื้นฐานที่สามารถสานต่อการพัฒนาประเด็นสำคัญของประเทศในระยะต่อไปที่สนับสนุนเป้าหมาย การพัฒนาให้เกิดความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน โดยใช้หลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนำทาง ทั้งนี้ ภายใต้ยุทธศาสตร์ทั้ง 10 ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ได้กำหนดแนวทางการพัฒนาครอบคลุมรายละเอียด ที่ตอบสนองต่อจุดเน้นประเด็นหลักของการพัฒนาในระยะ 5 ปี และมุ่งต่อยอดผลสัมฤทธิ์ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับต่อๆ ไป โดยจะต้องต่อยอดให้เกิดความต่อเนื่องของการขับเคลื่อนการพัฒนาปัจจัยพื้นฐาน และการแก้ปัญหาสำคัญที่เป็นรากเหง้าของปัญหาต่างๆ และประเด็นปฏิรูปประเทศให้ลุล่วง รวมทั้งประเด็นร่วมที่มีความเชื่อมโยงกับหลากหลายประเด็นการพัฒนาที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อเนื่องกันไปตลอด 20 ปี

ยุทธศาสตร์ที่กำหนดในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 มีจำนวน 10 ยุทธศาสตร์ ซึ่งมีรายละเอียดมากกว่าในยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเป็นเพราะภายใต้สถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องนั้นเป็นการยากในการที่จะกำหนดยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนารายละเอียดที่ชัดเจนในแผนพัฒนาระยะยาว เช่น ยุทธศาสตร์ชาติและแนวทางการพัฒนาจำเป็นต้องมีการกำหนดและปรับปรุงให้สอดคล้องกับเงื่อนไขและปัจจัยแวดล้อมในช่วงเวลานั้นๆ จึงจะสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยเหตุดังกล่าวยุทธศาสตร์ชาติจึงเป็นการกำหนดกรอบที่เป็นประเด็นหลักของการพัฒนาประเทศที่ครอบคลุมมิติต่างๆ ซึ่งสะท้อนทั้งในเรื่องการพัฒนาฐานการผลิตและบริการ การพัฒนากลุ่มเป้าหมาย และการพัฒนาในเรื่องกลไกและกฎระเบียบ รวมทั้งการพัฒนาทุนมนุษย์ ภายใต้การกำหนดและการยึดหลักการสำคัญของการพัฒนา ดังนั้น ยุทธศาสตร์การพัฒนาในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 จึงประกอบด้วยยุทธศาสตร์ชาติ 6 ยุทธศาสตร์ ได้แก่ 1. ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ 2. ยุทธศาสตร์การสร้างความเป็นธรรมลดละความเหลื่อมล้ำในสังคม 3. ยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งการเศรษฐกิจทางเศรษฐกิจและแข่งขันได้อย่างยั่งยืน 4. ยุทธศาสตร์การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน 5. ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างความมั่นคงแห่งชาติเพื่อการพัฒนาประเทศสู่ความมั่งคั่งและยั่งยืน 6. ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการในภาครัฐการป้องกันการทุจริตประพฤติมิชอบและธรรมาภิบาลในสังคมไทย และประกอบกับอีก 4 ยุทธศาสตร์ที่มุ่งเน้นการพัฒนาพื้นฐานเชิงยุทธศาสตร์และกลไกสนับสนุนให้การดำเนินยุทธศาสตร์ทั้ง 6 ด้านให้สัมฤทธิ์ผล ประกอบด้วย 1. ยุทธศาสตร์การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบโลจิสติกส์ 2. ยุทธศาสตร์การพัฒนาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี วิจัย และนวัตกรรม 3. ยุทธศาสตร์การพัฒนาภาคเมืองและพื้นที่เศรษฐกิจ 4. ยุทธศาสตร์ความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อการพัฒนา

ยุทธศาสตร์การพัฒนาที่สำคัญในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 มีสาระสำคัญในส่วนของการบริหารจัดการน้ำ คือ ยุทธศาสตร์ 3 การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและแข่งขันได้อย่างยั่งยืน การสร้างความเข้มแข็งให้เศรษฐกิจรายสาขา มีเป้าหมายตัวชี้วัดที่สอดคล้องกับการพัฒนาการเกษตร อาทิ อัตราการขยายตัวของภาคเกษตรขยายตัวเฉลี่ยไม่ต่ำกว่าร้อยละ 3 รายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตรเพิ่มขึ้นเป็น 59,460 บาทต่อครัวเรือนในปี พ.ศ.2564 และพื้นที่การเกษตรกรรมยั่งยืนเพิ่มขึ้นเป็น 5,000,000 ไร่ ในปี พ.ศ.2564 โดยมีแนวทางการพัฒนาที่สำคัญ เช่น เสริมสร้างฐานการผลิตภาคเกษตรให้เข้มแข็งและยั่งยืน สร้างและถ่ายทอดองค์ความรู้ทางวิชาการ วิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและนวัตกรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตรแบบมีส่วนร่วม ยกระดับการผลิตสินค้าเกษตรและอาหาร เข้าสู่ระบบมาตรฐาน ส่งเสริมและเร่งขยายผลแนวคิดการทำการเกษตรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น ยุทธศาสตร์ที่ 4 การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ในเป้าหมายที่ 2 สร้างความมั่นคงด้านน้ำ และการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำฯ โดยมีแนวทางการพัฒนาที่สำคัญ อาทิ เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารการจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อให้เกิดความมั่นคง สมดุล และยั่งยืน ส่งเสริมการผลิตและการบริโภคที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม สนับสนุนการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก และเพิ่มขีดความสามารถในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ในประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 4 เกี่ยวข้องด้านการบริหารจัดการอุทกภัยของทุกหน่วยงาน นอกจากนี้ กรมชลประทานยังได้กำหนดนโยบายไปสู่การปฏิบัติจะต้องเพิ่มพื้นที่ชลประทานปีละ 350,000 ไร่

3. ยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี (พ.ศ.2560 - 2579)

ยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี มี 5 ประเด็นยุทธศาสตร์ ได้แก่ 1. ยุทธศาสตร์การพัฒนาแหล่งน้ำและการเพิ่มพื้นที่ชลประทานตามศักยภาพลักษณะลุ่มน้ำ 2. ยุทธศาสตร์การเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารการจัดการน้ำอย่างบูรณาการตามวัตถุประสงค์การใช้น้ำ 3. ยุทธศาสตร์การป้องกันความเสียหายและสนับสนุนการบรรเทาภัยอันเกิดจากน้ำ 4. ยุทธศาสตร์การสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการบริหารจัดการน้ำชลประทานในระดับพื้นที่ 5. การปรับเปลี่ยนสู่องค์กรอัจฉริยะ จะเห็นได้ว่าทั้ง 5 ประเด็นยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี จะมีความเกี่ยวข้องสอดคล้องกับการพัฒนาแหล่งน้ำตามศักยภาพลุ่มน้ำ

4. ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของประเทศ (พ.ศ. 2558 - 2569)

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การจัดการน้ำอุปโภคบริโภค ซึ่งน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคนี้เป็นความจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชน จึงมีความสำคัญที่จะต้องจัดหาให้ประชาชนมีน้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภคอย่างทั่วถึง ยุทธศาสตร์นี้จึงมีเป้าประสงค์คือ เพื่อจัดหาน้ำอุปโภคบริโภคให้แก่ชุมชน ครอบคลุมทุกหมู่บ้าน ชุมชนเมือง รวมทั้งพื้นที่เศรษฐกิจและแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ โดยมีเป้าหมายพัฒนาประปาหมู่บ้าน 7,490 หมู่บ้าน ปรับปรุงประปาหมู่บ้าน 9,093 หมู่บ้าน ชุมชนเมืองมีระบบประปาเพิ่มขึ้น 255 เมือง และขยายเขตประปา 688 แห่ง

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การสร้างความมั่นคงของน้ำภาคการผลิต ภาคการเกษตรและอุตสาหกรรม ภาคการผลิตในการเกษตรและอุตสาหกรรมนั้นมีบทบาทที่สำคัญต่อสังคมและเศรษฐกิจของประเทศ การพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการผลิตในภาคเกษตรและอุตสาหกรรมนั้นจึงมีความสำคัญ ยุทธศาสตร์นี้จึงมีเป้าประสงค์คือ เพื่อจัดหาน้ำต้นทุนสร้างความมั่นคงในภาคการผลิตเกษตร ภาคอุตสาหกรรม และภาคเศรษฐกิจอื่นๆ โดยมีเป้าหมายพัฒนาแหล่งเก็บกักน้ำได้ไม่น้อยกว่า 9,500 ล้านลูกบาศก์เมตร เพิ่มพื้นที่ชลประทานไม่น้อยกว่า 8.7 ล้านไร่ จัดหาแหล่งน้ำให้พื้นที่เกษตรน้ำฝน 2,700 ล้านลูกบาศก์เมตร ขุดสระน้ำในไร่นา 270,000 บ่อ พัฒนาน้ำบาดาลเพื่อการเกษตร 1.04 ล้านไร่

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การจัดการน้ำท่วมและอุทกภัย มีเป้าประสงค์คือ เพื่อลดความเสียหายจากอุทกภัยของชุมชนเมืองและพื้นที่เศรษฐกิจสำคัญ บรรเทาความเสียหายและสนับสนุนการปรับตัวในพื้นที่เกษตร ลดความเสียหายจากดินโคลนถล่ม น้ำท่วมฉับพลัน โดยมีเป้าหมาย ปรับปรุงเพิ่มอัตราการไหลมากกว่าร้อยละ 10 ในลำน้ำสายหลัก 870 กิโลเมตร ลดความเสียหายจากน้ำล้นตลิ่งในลุ่มน้ำวิกฤต 10 ลุ่มน้ำ และพัฒนาพื้นที่รับน้ำนองในพื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยา

ยุทธศาสตร์ที่ 4 การจัดการคุณภาพน้ำ มีเป้าประสงค์คือ เพื่อให้แหล่งน้ำมีคุณภาพอยู่ในระดับพอใช้ขึ้นไป โดยมีเป้าหมายพัฒนาระบบบำบัดน้ำเสีย 201 แห่ง เพิ่มประสิทธิภาพระบบบำบัดน้ำเสีย 47 แห่ง

ยุทธศาสตร์ที่ 5 การอนุรักษ์ฟื้นฟูสภาพป่าต้นน้ำที่เสื่อมโทรมและป้องกันการพังทลายของดิน พื้นที่ป่าต้นน้ำ เป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญต่อการเก็บรักษาความชุ่มชื้น การดูดซับน้ำ การชะลอการไหลของน้ำ อีกทั้งยังเป็นแหล่งระบบนิเวศที่สำคัญของพื้นที่ต้นน้ำ ยุทธศาสตร์นี้จึงมีเป้าประสงค์ คือ เพื่อปรับสมดุลระบบนิเวศ โดยมีเป้าหมายฟื้นฟูพื้นที่ป่าต้นน้ำ 4.77 ล้านไร่

ยุทธศาสตร์ที่ 6 การบริหารจัดการ ด้วยปัญหาทรัพยากรน้ำที่เกิดขึ้นในปัจจุบันเกิดจากการบริหารที่ไม่มีเอกภาพ ทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการ ยุทธศาสตร์นี้จึงมีเป้าประสงค์

คือ สร้างการบริหารที่มีเอกภาพโดยผลักดันให้มีองค์กร กฎหมาย และนโยบายขับเคลื่อน มีระบบข้อมูลสนับสนุนการตัดสินใจในการวางแผน มีแผนประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชน และมีการติดตาม ประเมินผลการดำเนินงาน

5. ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

จีระ งอกศิลป์ (2550 : 180-185) การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นพฤติกรรมทางสังคม ที่บุคคลหรือคณะบุคคลเลือกที่กระทำต่อเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง ซึ่งเรียกว่าพฤติกรรมดังกล่าวเป็นการกระทำทางสังคมนั้นเอง ซึ่งจากการศึกษาของ สุพจน์ ทรัพย์ผดุงชนม์ (2551:84) กล่าวถึงการกระทำของมนุษย์ โดยให้คำจำกัดความของการกระทำว่า เป็นพฤติกรรมของมนุษย์ ทั้งที่เป็นแบบเปิดเผยและลึกลับ การมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น มีการจัดการศึกษาไว้มากมายซึ่งผู้วิจัยได้นำมากล่าวไว้เท่าที่จำเป็น ทั้งนี้ การกระทำทางสังคม (Social Action) ในเรื่องใดก็ตามขึ้นอยู่กับปัจจัยดังต่อไปนี้ เป้าหมาย (Goal) ความเชื่อที่สืบทอดกันมา (Believes Orientation) ค่านิยมมาตรฐาน (Standard Values) นิสัยและขนบธรรมเนียมประเพณี (Habit and Custom) ความคาดหมาย (Expectation) ความผูกพัน (Commitments) แรงเสริม (Reinforcement) โอกาส (Opportunity) ความสามารถ (Ability) การสนับสนุน (Support)

5.1 ทฤษฎีการกระทำทางสังคม

5.1.1 การกระทำที่มีเหตุผล (Rational) เป็นการกระทำที่ใช้วิธีการอันเหมาะสมในอันที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ที่เลือกไว้อย่างมีเหตุผล การกระทำดังกล่าวมุ่งไปด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม

5.1.2 การกระทำที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับค่านิยม (Value) เป็นการกระทำที่ใช้วิธีการที่เหมาะสมเช่นกัน เพื่อจะทำให้ค่านิยมสูงสุดในชีวิตมีความสมบูรณ์พร้อม การกระทำเช่นนี้มุ่งไปในด้านจริยธรรมและศีลธรรม เพื่อดำรงไว้ซึ่งความเป็นระเบียบในชีวิตทางสังคม

5.1.3 การกระทำตามประเพณี (Tradition) เป็นการกระทำที่ไม่เปลี่ยนแปลงโดยยึดแบบอย่างที่ทำกันมาในอดีตเป็นหลัก การกระทำตามประเพณีเป็นพฤติกรรมที่ไม่คำนึงถึงเหตุผล

5.1.4 การกระทำที่แฝงด้วยเสน่หา (Affective) เป็นการกระทำที่คำนึงถึงอารมณ์และความผูกพันทางจิตใจระหว่างผู้กระทำกับวัตถุที่เป็นจุดมุ่งหมายของการกระทำ การกระทำเช่นนี้ก็ไม่คำนึงถึงเหตุผลอย่างอื่นอย่างใดทั้งสิ้น นอกจากเรื่องส่วนตัวยังได้อธิบายถึง ปัจจัยหรือสาเหตุที่มีผลต่อการกระทำทางสังคมไว้ดังนี้ ในสถานการณ์ของการกระทำทางสังคม จะเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมทางสังคมซึ่งแต่ละคนก็มีเหตุผลแต่ละอย่างในการตัดสินใจในการกระทำ บุคคลหรือองค์กร จะตัดสินใจหรือแสดงการกระทำบนพื้นฐานของกลุ่ม เหตุผล ซึ่งตัดสินใจเองได้ว่ามันสอดคล้อง หรือตรงปัญหาและสถานการณ์นั้นๆ เหตุผลบางประการอาจสนับสนุนการตัดสินใจ และเหตุผลบางประการอาจต่อต้านการตัดสินใจ เหตุผลนั้นผู้ตัดสินใจให้น้ำหนักที่แตกต่างกัน การเลือกเหตุผลหรือปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ เหตุผลในการตัดสินใจนั้นไม่ใช่มาจากเหตุผลใดเหตุผลหนึ่ง การตัดสินใจกลุ่มของเหตุผลที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์นั้นๆ จะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจทุกโอกาส กลุ่มของปัจจัยหรือเหตุผลที่มีอิทธิพลต่อการกระทำทางสังคมนั้นย่อมจะมีการเปลี่ยนแปลง สำหรับกรณีเฉพาะอย่างภายใต้การกระทำทางสังคมจะมีบ่อยครั้งที่ทางเลือกสองหรือสามทาง เพื่อที่จะสนองตอบต่อสถานการณ์นั้นๆ

ผู้กระทำหรือผู้ตัดสินใจอาจเลือกทางใดทางหนึ่งเหตุผลที่จะตัดสินใจสามารถที่จะมองเห็นได้จากทางเลือกที่ถูกต้อง

สรุปได้ว่าทฤษฎี การเร้าให้เกิดการกระทำทางสังคมเพื่อให้คนในสังคมเข้ามามีส่วนร่วมทางสังคม โดยต้องมีความเข้าใจในวิถีชีวิต ค่านิยม จารีต ประเพณี ทัศนคติของบุคคล การพัฒนาโดยใช้สิ่งเร้าที่เหมาะสมนำไปสู่การที่สมาชิกในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนในรูปแบบของการมีส่วนร่วมและสมัครใจ การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นพฤติกรรมทางสังคม ที่บุคคลหรือคณะบุคคลเลือกที่กระทำต่อเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง ซึ่งเรียกว่าพฤติกรรมดังกล่าว เป็นการกระทำทางสังคมนั้นเอง ซึ่งจากการศึกษาของ สุพจน์ ทรัพย์ผดุงชนม์ (2551 : 84) กล่าวถึง การกระทำของมนุษย์ โดยให้คำจำกัดความของการกระทำว่า เป็นพฤติกรรมของมนุษย์ ทั้งที่เป็นแบบเปิดเผยและลึกลับ

5.2 ทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชน ถือเป็นหลักการสากลที่อารยประเทศให้ความสำคัญ การมีส่วนร่วมของประชาชนเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคมและการเมือง ในอดีตการมีส่วนร่วมของประชาชนมักหมายถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในทางการเมือง ในปัจจุบันสังคมหันมาให้ความสำคัญการมีส่วนร่วมไม่เฉพาะการไปใช้สิทธิเลือกตั้ง หรือ ร่วมรับประโยชน์เท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงการร่วมรับรู้ร่วมให้ความคิดเห็นในกระบวนการตัดสินใจของหน่วยงานของรัฐและร่วมสนับสนุนติดตามการทำงานของภาครัฐ เพื่อทำให้เกิดการตัดสินใจที่ดีขึ้นและได้รับการสนับสนุนจากประชาชน และเป็นประเด็นหลักที่สังคมไทยให้ความสนใจเพื่อพัฒนาการเมืองเข้าสู่ระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมตามหลักการธรรมาภิบาลที่ภาครัฐจะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ เพื่อสร้างความโปร่งใสและเพิ่มคุณภาพการตัดสินใจของภาครัฐให้ดีขึ้น และเป็นที่ยอมรับร่วมกันของทุกๆ ฝ่าย การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของภาคราชการที่มาจากทุกภาคส่วนของสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และชุมชนท้องถิ่น จะช่วยทำให้เจ้าหน้าที่ของรัฐมีความใกล้ชิดกับประชาชนได้รับทราบความต้องการและปัญหาที่แท้จริง ลดความขัดแย้งและต่อต้าน ทั้งยังเป็นการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ที่เสริมสร้างให้ประชาชน ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจในประเด็นสาธารณะ ซึ่งเป็นบทบาทที่หน่วยงานภาคราชการจะต้องดำเนินการให้เกิดขึ้น

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, สมอ จันทร์พุฒ และชินรัตน์ สมสืบ (2554 : 99) ได้เสนอว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน (Popular participation) คือ กระบวนการซึ่งผู้ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาได้รับโอกาสและได้ใช้โอกาสนั้นเพื่อแบ่งปันในสิ่งที่เขามี แสดงในสิ่งที่เขารู้สึก บ่งบอกในสิ่งที่เขาต้องการ และผนึกสิ่งเหล่านี้ทั้งหมด เพื่อกำหนดการดำเนินการให้ถึงซึ่งอะไร ที่ไหน และอย่างไร ที่เขาทั้งหลายคิดว่าพวกเขาจะได้รับการช่วยเหลือจากหน่วยงานการพัฒนาต่างๆ น้อยที่สุด การมีส่วนร่วมของประชาชนอาจหมายถึงวิธีการที่จะไปสู่จุดมุ่งหมาย หรือเปรียบเสมือนจุดมุ่งหมายในตัวของมันเอง

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในทางการเมืองที่จะไปสู่จุดมุ่งหมาย ครอบคลุมถึงการร่วมรับรู้ร่วมให้ความคิดเห็นในกระบวนการตัดสินใจของหน่วยงานของรัฐและร่วมสนับสนุนติดตามการทำงานของภาครัฐด้วย

5.3 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน

ธีรภัทร แสนอามาตย์ (2552 : 61) แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน มาจากแนวคิดพื้นฐานของวิธีการพัฒนาชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชน เข้ามามีบทบาทสำคัญในการพัฒนา

ชนบท เป็นพฤติกรรมทางสังคมทั้งที่เป็นแบบเปิดเผยและลึกลับ ทั้งนี้ ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 ที่มุ่งเน้นคนเป็นสำคัญมากกว่าการเติบโตทางเศรษฐกิจ ได้พยายามเปลี่ยนแปลงแนวทางการพัฒนาจากระดับบนลงล่าง (Top-down) มาเป็นจากระดับล่างขึ้นบน (Bottom -up) แนวทางดังกล่าวสอดรับกับแนวคิดของโอคเลย์ (Oakley)ได้กล่าวว่า แนวทางจากระดับล่างขึ้นบนนี้เกี่ยวข้องอย่างยิ่งกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนซึ่งเป็นสิ่งที่ขาดหาย (Missing ingredient) ในกระบวนการพัฒนา

5.3.1 ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วม หมายถึง การร่วมมือในแง่ของการกระทำ ซึ่งเป็นการร่วมมือของบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป พร้อมใจกันทำงานหรือทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยมุ่งหวังให้เกิดผลสำเร็จอย่างดีที่สุด การร่วมมือจึงเป็นเรื่องของการพึ่งพาอาศัยกัน เป็นความพยายามของคนที่มีลักษณะการติดต่อและสัมพันธ์กัน ซึ่ง Wikkiam W. Reeder กล่าวว่า “การร่วมมือเป็นสิ่งที่ดี ทำให้งานประสบความสำเร็จง่ายและรวดเร็วขึ้น การร่วมมือจะมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับลักษณะของงานลักษณะของบุคคลที่จะร่วมมือตามความต้องการ หรือผลประโยชน์ความสนใจและสถานภาพของบุคคล”

สุรัสวดี หุ่นพยนต์ (2251 : 33) ได้ให้ความหมายของคำว่า การมีส่วนร่วม หรือ “Participation” หมายถึง การแบ่งส่วน และการเข้าร่วม (Sharing and Joining) แต่คำว่า “Participation” ที่นำมาใช้กันอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน มีความหมายเกี่ยวพันกับคำว่า “ประชาชน” หรือ “People” ด้วย ดังนั้น จึงมีการใช้คำนี้อย่างกว้างขวางว่า “People Participation” แม้บางครั้งจะใช้คำว่า “Participation” คำเดียว แต่ก็ยังคงมีความนัยแฝงไว้ว่า เป็นเรื่องของประชาชนคนธรรมดาทั่วไปๆ ที่ไม่ใช่ข้าราชการ และบ้างก็หมายถึงกลุ่มคนที่ด้อยโอกาสที่สุดของสังคมอีกด้วยก็ได้

อรศรี งามวิทยาพงศ์ (2253 : 33,34) ได้ให้นิยามการมีส่วนร่วมว่า “การมีส่วนร่วม หมายถึง การมีส่วนร่วมตั้งแต่ “ การร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินงาน ร่วมตรวจสอบ ร่วมรับประโยชน์”

ทวนธง ครุฑจ้อน (2254 : 33) ได้กล่าวว่า “การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้าร่วมในการพิจารณาตัดสินใจร่วมปฏิบัติงานทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และการบริหารจัดการ

สุรัสวดี หุ่นพยนต์ (2257 : 104) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า “การมีส่วนร่วม หมายถึง การมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม กล่าวคือ เริ่มตั้งแต่ประชาชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมคิดค้น หาว่าอะไรเป็นปัญหาที่แท้จริงของชุมชน ปัญหาที่เกิดขึ้นมีสาเหตุมาจากอะไร มีวิธีการแก้ไขปัญหา แสวงหาทางออกในการแก้ไขปัญหาได้กี่วิธี ตัดสินใจเลือกวิธีการใด จากนั้นจะต้องดำเนินการแก้ไข ใครจะเป็นผู้ดำเนินการ การติดตามผลการดำเนินการ สรุปประเมินผล ทั้งหมดนี้ประชาชนจะต้องเข้ามามีส่วนดำเนินการทั้งสิ้น”

ปิยะนุช เงินคล้าย และคณะ (2551 : 221) กล่าวว่า “การมีส่วนร่วม (Participation) หมายถึง การเข้ามีส่วนในกิจกรรมบางอย่างร่วมกับคนอื่น

พยนต์ ไทยเกิด (2555 : 112,113) ได้กล่าวถึงความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการคิดอย่างสร้างสรรค์ของประชาชนในการค้นหา

ปัญหา สาเหตุของปัญหา การวางแผน การปฏิบัติตามแผน การติดตามและประเมินผลการพัฒนาทุกขั้นตอน

รุ่งนภา มหาเกตุ (2554 : 35) ได้กล่าวว่า “การมีส่วนร่วมของประชาชน (People participation) ในกิจกรรมต่างๆ ของสังคมนั้น มิใช่เรื่องแปลกใหม่แต่ประการใด ประชาชนเข้าร่วมในกิจกรรมทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมตลอดมานับแต่เริ่มเกิดชุมชนมนุษย์ การมีส่วนร่วมนี้เกิดได้ในหลายลักษณะ หลายรูปแบบวิธีการ หลายกิจกรรม และหลายวัตถุประสงค์”

สุวรรณ พิณตานนท์ (2557 : 38) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า “การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การให้ประชาชน ทั้งในรูปส่วนบุคคล กลุ่มคน ชมรม สมาคม มูลนิธิ และองค์การอาสาสมัครรูปแบบต่างๆ เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องรวมกัน เช่น ร่วมคิด ร่วมตัดสินแก้ปัญหาของตนเอง ร่วมทำการพัฒนา ร่วมรับผลประโยชน์ เป็นต้น”

สหประชาชาติ (United Nation) (2550 : 101) ได้ให้ความหมายว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน ก็คือ การที่ประชาชนก่อให้เกิดกระบวนการ และโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถที่จะแสดงออก ซึ่งความต้องการของตน การจัดอันดับความสำคัญการเข้าร่วมในการพัฒนาและได้รับประโยชน์จากการพัฒนานั้น เป็นไปโดยการเน้นที่การให้อำนาจการตัดสินใจแก่ประชาชนในชนบท

ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์ (2553 : 34) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า เป็นกระบวนการของการของการดำเนินงาน เป็นการรวมพลังประชาชนกับองค์กรของรัฐหรือองค์กรเอกชนเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยยึดหลักการว่าสมาชิกในชุมชนนั้นๆ จะต้องร่วมมือกันวางแผนและปฏิบัติงาน เพื่อสนองความต้องการหรือแก้ปัญหาของประชาชนในชุมชน นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมของประชาชน ยังมีความหมายครอบคลุมถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน ตั้งแต่เริ่มต้นของการวางแผน ไปจนถึงการลงมือปฏิบัติตามแผนและการประเมินผลนั้น หมายความว่า การวางโครงการใดก็ตาม จะต้องเริ่มต้นการปรึกษาหารือร่วมกันเพื่อวิเคราะห์หรือชี้วัด (Identify) ตัวปัญหาให้ได้และประชาชนจะต้องมาร่วมกันลำดับความสำคัญของปัญหาและหาวิธีแก้ปัญหาที่เห็นเขาว่าเป็นไปได้ ไปจนถึงการลงมือปฏิบัติและการประเมินผลหลังแล้วเสร็จ แล้วนำไปปรับปรุงแก้ไขเพื่อชี้วัดปัญหาและปัญหาและวางโครงการใหม่เป็นวงจรเช่นนี้ไปเรื่อยๆ การที่ประชาชนจะทำสิ่งนี้ได้ เขาต้องได้รับรู้หรือเข้าถึงโครงการและขั้นตอนของการดำเนินงานของรัฐในรูปของการสื่อสารหรือสัมพันธภาพสองทาง (Two - way communication) กันอย่างเปิดเผย การมีส่วนร่วมมิใช่เป็นการให้ข้อมูลข่าวสาร เพื่อประกอบ การวางแผนหรือตัดสินใจจากเจ้าหน้าที่ของรัฐเท่านั้น

อุทัย ดุลยเกษม (2553 : 21) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนานั้นมีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงกับความหมายคำว่า “ความร่วมมือของประชาชน” (People ’s Cooperation) ในการพัฒนา ซึ่งอันหลังนี้มิได้เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาทั้งหมดอย่างแท้จริง และถ้าจะกล่าวอย่างสั้นที่สุดการพัฒนาตามหลักการของการมีส่วนร่วมของประชาชน ก็คือ กระบวนการที่จะเกื้อกูลให้ประชาชนรวมกลุ่มกันได้เอง เพื่อจุดมุ่งหมายที่จะแก้ปัญหาของชุมชนที่พวกเขาอาศัยอยู่อย่างมีขั้นตอนโดยกลไกภายในขององค์กรประชาชนนั่นเอง

มนุชญ์ วัฒนโกเมร และตระกูล มีชัย (2556 : 99) ได้ให้คำนิยามการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการและควบคุมการใช้และกระจายทรัพยากร และปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกสังคม ในการมีส่วนร่วมของประชาชนได้พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปการตัดสินใจในการกำหนดชีวิตของตนอย่างเป็นตัวของตัวเอง

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2554 : 535) ให้ความหมายว่า การมีส่วนร่วม คือ การที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดที่ไม่เคยได้เข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ หรือเข้าร่วมการตัดสินใจ หรือเคยเข้ามาร่วมด้วยเล็กน้อยได้เข้าร่วมด้วยมากขึ้น เป็นไปอย่างมีอิสรภาพ เสมอภาค มิใช่เพียงมีส่วนร่วมอย่างผิวเผิน แต่เข้าร่วมด้วยแท้จริงยิ่งขึ้น และการเข้าร่วมนั้นต้องเริ่มตั้งแต่ขั้นแรกจนถึงขั้นสุดท้ายของโครงการ

สุริยา วีรวงศ์ (2553 : 654) ได้กล่าวถึงความหมายของคำว่า “การมีส่วนร่วม” ว่ามีความหมายหลากหลายและหลายมิติและเป็นได้ทั้งวิธีการ (mean) และเป้าหมาย (end) อาทิ มุมมองนักรัฐศาสตร์ “การมีส่วนร่วม” คือการที่ประชาชนได้ไปใช้สิทธิในการเลือกตั้งหรือการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางการเมือง การใช้จำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งเป็นตัวชี้วัดตัวหนึ่งถึงระดับของความเป็น “ประชาธิปไตย”

ดังนั้น ความหมายของคำว่า “การมีส่วนร่วม” ในกลุ่มนักรัฐศาสตร์ คือ การมีจิตสำนึกทางการเมืองที่ประชาชนมีอยู่และได้รับการกระตุ้นให้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจในระดับหนึ่ง

สุธี วรประดิษฐ (2552 : 124 - 155) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนว่าสมาชิกของชุมชนต้องเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องใน 4 มิติ ได้แก่ 1. การมีส่วนร่วมการตัดสินใจว่าควรทำอะไรและทำอย่างไร 2. การมีส่วนร่วมเสียสละการพัฒนา รวมทั้งลงมือปฏิบัติตามที่ได้ตัดสินใจ 3. การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน 4. การมีส่วนร่วมในการประเมิลผลโครงการ

จากหลักการแนวคิดต่างๆ เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมผู้วิจัยนำมาสรุปเป็นกรอบแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลประกอบด้วย 1. ร่วมในการตัดสินใจ 2. ร่วมในการปฏิบัติงาน 3. ร่วมในการรับผลประโยชน์ 4. ร่วมในการติดตามประเมินผล

ส่วนมุมมองของนักพัฒนาองค์กรพัฒนาเอกชนนั้น สุริยา วีรวงศ์ (2553:45) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาตั้งแต่จุดเริ่มต้น กล่าวคือ ตั้งแต่การสร้างแนวคิดไปจนถึงจุดสิ้นสุดการทำกิจกรรมการพัฒนาร่วมกัน จากมุมมองดังกล่าว คือ การมุ่งเน้นการให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือโครงการพัฒนาที่จักต้องมาจากการเริ่มต้นกำหนดและวิเคราะห์ปัญหาโดยประชาชนเป็นหลักถ้าเราจัดประเภทของการตีความหมายคำว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนจากกลุ่มคนต่างๆ ที่กล่าวมาแล้ว อุทัย ดุลยเกษม (2552 : 231) ได้แบ่งออก 2 ประเภท คือ ประเภทที่หนึ่ง (ได้แก่ พวกนักการเมือง ข้าราชการ และนักเศรษฐศาสตร์) เป็นประเภทที่อาจเรียกว่าพวก Paternalist พวกนี้มุ่งที่จะได้เพียงความร่วมมือ (Cooperation) จากประชาชนให้แก่รัฐบาลเท่านั้น อีกประเภทหนึ่ง

ได้แก่ นักทำกิจกรรม และผู้ปฏิบัติงานในองค์กรเอกชน พวกนี้อาจจะเรียกเป็นพวก Populist พวกนี้มุ่งจะได้รับความร่วมมือจากรัฐบาลให้แก่ประชาชน

อรทัย ก๊กผล (2550:343) ได้กล่าวถึงความหมายของการมีส่วนร่วมประชาชนในปัจจุบัน หมายถึง กระบวนการซึ่งประชาชน หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีโอกาสแสดงทัศนะและเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็น เพื่อแสวงหาทางเลือก และการตัดสินใจต่างๆ เกี่ยวกับโครงการที่เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับร่วมกันทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจึงควรเข้าร่วมในกระบวนการนี้ ตั้งแต่เริ่มจนกระทั่งถึงการติดตามและประเมินผล เพื่อให้เกิดความเข้าใจและการรับรู้ เรียนรู้ การปรับเปลี่ยนโครงการร่วมกัน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่าย

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง พฤติกรรม (Behavior) ที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกับส่วนของความรู้สึก ตลอดจนส่วนของสถิติเหตุผลที่บุคคลพร้อมที่จะมีปฏิกิริยาแสดงออกต่อการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลในการร่วมตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการบริหารงาน การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

5.3.2 ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชน

สุพรรณี ไชยอำพร และสนิท สมัครการ (2550 : 880) ได้กล่าวว่า ในปัจจุบันการดำเนินงานโดยวิธีการมีส่วนร่วมยังมีความหลากหลายทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากการตีความหมายที่แตกต่างกันและความจำเป็นในทางปฏิบัติ คำถามเบื้องต้นที่มักจะเกิดขึ้นกับผู้วางแผนและจัดทำโครงการ คือ ลักษณะการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนควรเป็นเช่นใด จำเป็นหรือไม่ที่จะต้องเข้าร่วมทุกขั้นตอนตั้งแต่ขั้นการสำรวจปัญหาหรือความต้องการ ขั้นกำหนดประเภทโครงการที่น่าจะช่วยแก้ไขปัญหาหรือสนองความต้องการ ขั้นดำเนินโครงการ (ไม่ว่าจะเป็นในการบริหารโครงการ ร่วมดำเนินงาน ร่วมบริจาคสิ่งของ เงินหรือแรงงาน เป็นต้น) ตลอดจนร่วมในการบำรุงรักษา ความคิดเห็นที่หลากหลายเหล่านี้อาจจะสรุปได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ ได้แก่

5.3.2.1 กลุ่มที่เห็นว่าการมีส่วนร่วมสามารถแยกเป็นประเภทได้ชัดแจ้ง ลักษณะที่น่าจะเรียกได้ว่าเป็นการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง (genuine participation)ได้แก่การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (decision - making) การมีส่วนร่วมในลักษณะอื่นโดยไม่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เช่น การลงแรงในการทำโครงการ บริจาคเงินหรือสิ่งของบางส่วน หรือร่วมบำรุงรักษา ฯลฯ ไม่ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง กลุ่มนี้ย้ำว่าการมีส่วนร่วมนั้นอย่างน้อยจะต้องเป็นการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ผู้นำที่สำคัญของกลุ่มแนวคิด ได้แก่ องค์การสหประชาชาติ หรือ UN ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงว่า คือ กิจกรรมที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการดำเนินโครงการ โดยเริ่มตั้งแต่ขั้นวางแผน ซึ่งประชาชนจะต้องระบุปัญหาและความต้องการขั้นปฏิบัติการ ขั้นประเมินผล ตลอดจนขั้นบำรุงรักษา โดยได้สรุปลักษณะการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงไว้ 3 ประการ คือ 1. ประชาชนส่วนใหญ่ได้ร่วมรับผลประโยชน์จากการพัฒนา 2. ประชาชนร่วมบริจาคหรือเข้ามามีส่วนร่วม 3. ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ซึ่งถือว่าเป็นลักษณะที่สำคัญที่สุด

5.3.2.2 กลุ่มที่เห็นว่าการมีส่วนร่วมไม่สามารถแยกออกเป็นประเภทได้ แต่มีความต่อเนื่องกันไปไม่ว่าจะเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนใดก็เรียกได้ว่ามีส่วนร่วมด้วยกันทั้งนั้น ความแตกต่างเป็นเรื่องของปริมาณ กล่าวคือ ยิ่งเข้าร่วมมากกิจกรรม ก็เรียกว่ามีส่วนร่วมมาก ถ้าเข้าร่วมน้อยกิจกรรม เรียกว่า มีส่วนร่วมน้อย ส่วนใหญ่ประชาชนผู้เข้าร่วมในลักษณะนี้มักไม่ใคร่จะมีส่วนร่วม

ในขั้นวางแผน กลุ่มที่มีความคิดเห็นเช่นนี้มีจำนวนไม่น้อยและมักจะอยู่ในกลุ่มผู้ปฏิบัติงานพัฒนาและประชาชนทั่วไป

มนุชญ์ วัฒนโกเมร และตระกูล มีชัย (2552 : 909) ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นทั้งอุดมการณ์ ความเชื่อ เป้าหมาย นโยบาย กระบวนการและวิธีการ กล่าวคือ การมีส่วนร่วมควรระบุลงไปให้ชัดเจนว่ามีการทำให้เกิดมีส่วนร่วมอย่างใด การมีส่วนร่วมสามารถแยกความหนัก - เบา ความมาก-น้อย ของการมีส่วนร่วมจากน้อยไปหามาก คือ 1. ร่วมรับรู้ ร่วมรับประโยชน์ 2. ร่วมให้ความรู้ความต้องการ 3. ร่วมปรึกษา แต่ไม่มีส่วนร่วมตัดสินใจ 4. ร่วมแรง ร่วมใจ ร่วมเงิน 5. ร่วมเลือก 6. ร่วมตัดสินใจ 7. กำหนดเองแต่ฝ่ายเดียวโดยรัฐรับรู้และร่วมกับราษฎร

สุธี วรประดิษฐ (2557 : 243) ได้กล่าวสรุปการมีส่วนร่วมของชุมชน แบ่งได้ออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ 1. ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านเหตุผล โดยการเปิดโอกาสให้สังคม องค์กรต่างๆ ในชุมชน ประชาชนมีบทบาทหลักตามสิทธิ หน้าที่ในการเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ตั้งแต่การคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ วางแผน การร่วมปฏิบัติและการรับผิดชอบในผลกระทบที่เกิดขึ้น รวมทั้งส่งเสริม ชักนำ สนับสนุนให้การดำเนินงานเกิดผลประโยชน์ต่อชุมชนตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดด้วยความสมัครใจ 2. ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ เป็นการมีส่วนร่วมของชุมชน ที่การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ อารมณ์ รวมทั้งค่านิยมของประชาชนเป็นเครื่องชี้นำตนเองให้เข้ามามีส่วนร่วม แสดงความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การกระทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ทำให้ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วม เกิดความผูกพัน มีความรู้สึกรับผิดชอบต่อกิจกรรมที่ดำเนินงานด้วยความสมัครใจ

สรุปได้ว่าจากแนวคิดและทัศนะที่ได้กล่าวมาข้างต้นทั้งหมด การมีส่วนร่วมของประชาชนเกิดขึ้นจากเป้าหมายที่ต้องการ ค่านิยม ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี ความผูกพัน การเสริมแรง โอกาส ความสามารถ การสนับสนุน ความคาดหมายในสิ่งที่ต้องการ โดยมีพื้นฐานของการมีส่วนร่วม ดังนี้ 1. การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของเหตุผล 2. การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของค่านิยม 3. การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของประเพณี 4. การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของความผูกพันความเสน่หา

การมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นเกิดจากจิตใจที่ต้องการเข้าร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง เพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ของกลุ่มคนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตทางสังคมซึ่งการเร้าให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมนั้น ผู้ดำเนินงานจะต้องมีความเข้าใจในวิธีการดำเนินชีวิต ค่านิยม ประเพณี ทัศนคติของบุคคล เพื่อให้เกิดความสมัครใจเข้าร่วมกิจกรรม

5.3.3 ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

พัชราศิณี ศิริโกมุท (2548 : 181-199) ได้กล่าวว่า ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น สามารถแบ่งระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมการพัฒนาท้องถิ่นออกได้ 3 ระดับ ดังนี้ 1. ระดับการบริหาร ประชาชนอาจเข้าร่วมในกิจกรรมการบริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น คือ เป็นสมาชิก เป็นสมาชิกที่เข้าร่วมประชุม หรือเป็นคณะกรรมการ 2. ระดับการเข้าร่วมกิจกรรม ประชาชนเข้าร่วมโดยมีส่วนในกิจกรรมการพัฒนาต่างๆ คือ ร่วมแสดงความคิดเห็น และร่วม

ในการปฏิบัติงานของกิจกรรม 3. ระดับการส่งเสริม ประชาชนให้ความร่วมมือเพื่อพัฒนาท้องถิ่นด้วยการให้การสนับสนุนและส่งเสริมกิจกรรมการพัฒนา โดยการบริจาคเงินหรือสิ่งของช่วยเหลือ

สุนีย์ มัลลิกะมาลย์ (2550 : 3) ได้กล่าวถึง การมีส่วนร่วมของประชาชนว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนมีหลายระดับขึ้นอยู่กับรัฐที่จะยอมให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในระดับใดบ้าง โดยที่การมีส่วนร่วมของประชาชนมีการแบ่งระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้อย่างหยาบๆ 2 ระดับ คือ การมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับต่ำ หมายถึงหน่วยงานรับเป็นฝ่ายริเริ่ม คิดตัดสินใจให้มีโครงการหรือกิจกรรมขึ้นมาและเห็นว่าสมควรจะให้ประชาชนมีส่วนร่วมดำเนินการด้วย จึงแจ้งและมอบหมายให้ประชาชนเข้าดำเนินการ การมีส่วนร่วมระดับนี้จึงมีลักษณะเป็นการสั่งการจากรัฐสู่ประชาชน (Top – down approach) ซึ่งเป็นการมีส่วนร่วมที่มิได้เกิดจากความต้องการโดยแท้ของประชาชน ส่วนการมีส่วนร่วมในอีกระดับ คือ การมีส่วนร่วมในระดับสูง หมายถึง ประชาชนเป็นฝ่ายคิดริเริ่ม ตัดสินใจ และดำเนินโครงการหรือกิจกรรมนั้น (Bottom –up approach) หลักการนี้น่าจะเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีประสิทธิภาพสูง

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, สมอ จันทร์พุฒ และชินรัตน์ สมสืบ (2551 : 221) ได้กล่าวว่า นักการศึกษาการพัฒนายังได้แบ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนออกเป็น 3 ประการ คือ 1. การมีส่วนร่วมแนวระดับ (Horizontal Participation) การที่ประชาชนพยายามมีส่วนร่วมที่จะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจนโยบายต่างๆ เป็นการมีส่วนร่วมในทางการเมือง เช่น การเลือกผู้แทน การเสนอความคิดเห็นต่อสมาชิกสภา การรณรงค์หาเสียง การดำเนินกิจกรรมของกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ เป็นต้น 2. การมีส่วนร่วมแนวตั้ง (Vertical Participation) เป็นการร่วมที่โอกาสของสมาชิกในชุมชนมีการดำเนินงานเกี่ยวข้องกับผู้นำหรือเจ้าหน้าที่ เพื่อการได้มาซึ่งผลประโยชน์ของกันและกัน 3. การมีส่วนร่วมในทางการบริหาร (Participation in Administrative Processes) อาจจะมีส่วนซ้ำซ้อนกับการมีส่วนร่วม 2 แบบข้างต้น แต่จะมีความเฉพาะเจาะจงในการตัดสินใจมากกว่า เช่น การที่ชาวนาจะตัดสินใจรับหรือไม่รับเทคโนโลยีสมัยใหม่ การร่วมวางแผนตลาดชนบท เป็นต้น เนื่องจากการมีส่วนร่วมในทางการเมืองเป็นไปได้ยากและไม่ได้รับการพัฒนามากนักในประเทศกำลังพัฒนา เพราะฉะนั้นการมีส่วนร่วมในการบริหารหรือกระบวนการปฏิบัติตามแผนจึงเป็นส่วนที่ประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วมได้ ซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนในการวางแผน และปฏิบัติตามแผนสามารถที่จะพัฒนาการพึ่งตนเองของประชาชนเพื่อเร่งการพัฒนาได้ นั่นคือ ประชาชนจะมีการส่วนร่วมในเชิงปฏิบัติ คืออยู่ในกระบวนการของการกำหนดโครงการและการปฏิบัติการตามโครงการเป็นสิ่งตรงกับข้อเท็จจริงมากกว่าการเป็นผู้ลงคะแนนเลือกตั้งในทางการเมือง

International Association for Public Participation ได้แบ่งระดับของการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็น 5 ระดับ ดังนี้ 1. การให้ข้อมูลข่าวสาร ถือเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับต่ำที่สุด แต่เป็นระดับที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นก้าวแรกของการที่ภาคราชการจะเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าสู่กระบวนการมีส่วนร่วมในเรื่องต่าง ๆ วิธีการให้ข้อมูลสามารถใช้ช่องทางต่าง ๆ เช่น เอกสารสิ่งพิมพ์ การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารผ่านทางเสื่อต่าง ๆ การจัดนิทรรศการ จดหมายข่าว การจัดงานแถลงข่าว การติดประกาศ และการให้ข้อมูลผ่านเว็บไซต์ เป็นต้น

2. การรับฟังความคิดเห็น เป็นกระบวนการที่เปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลข้อเท็จจริงและความคิดเห็นเพื่อประกอบการตัดสินใจของหน่วยงานภาครัฐด้วยวิธี

ต่างๆ เช่น การรับฟังความคิดเห็น การสำรวจความคิดเห็น การจัดเวทีสาธารณะ การแสดงความคิดเห็นผ่านเว็บไซต์ เป็นต้น

3. การเกี่ยวข้อง เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน หรือร่วมเสนอแนะทางที่นำไปสู่การตัดสินใจ เพื่อสร้างความมั่นใจให้ประชาชนว่าข้อมูลความคิดเห็นและความต้องการของประชาชนจะถูกนำไปพิจารณาเป็นทางเลือกในการบริหารงานของภาครัฐ เช่น การประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อพิจารณาประเด็นนโยบายสาธารณะ ประชาพิจารณ์ การจัดตั้งคณะทำงานเพื่อเสนอแนะประเด็นนโยบาย เป็นต้น

4. ความร่วมมือ เป็นการให้กลุ่มประชาชนผู้แทนภาคสาธารณะมีส่วนร่วม โดยเป็นหุ้นส่วนกับภาครัฐในทุกขั้นตอนของการตัดสินใจ และมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เช่น คณะกรรมการที่มีฝ่ายประชาชนร่วมเป็นกรรมการ เป็นต้น

5. การเสริมอำนาจแก่ประชาชน เป็นขั้นที่ให้บทบาทประชาชนในระดับสูงที่สุด โดยให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจ เช่น การลงประชามติในประเด็นสาธารณะต่างๆ โครงการกองทุนหมู่บ้านที่มอบอำนาจให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจทั้งหมด เป็นต้นการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนอาจทำได้หลายระดับและหลายวิธี ซึ่งบางวิธีสามารถทำได้อย่างง่าย ๆ แต่บางวิธีก็ต้องใช้เวลา ขึ้นอยู่กับความต้องการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน ค่าใช้จ่ายและความจำเป็นในการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นเรื่องละเอียดอ่อน จึงต้องมีการพัฒนาความรู้ความเข้าใจในการให้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องแก่ประชาชน การรับฟังความคิดเห็น การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม รวมทั้งพัฒนาทักษะและศักยภาพของข้าราชการทุกระดับควบคู่กันไปด้วยหรือที่เรียกว่า “การบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม”

ชาติภูมิมินทร์ (พัฒนศักดิ์) นนทบุตร (2251 : 112) ได้กล่าวว่า ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนออกเป็นระดับของการมีส่วนร่วมจากน้อยไปหามาก ดังนี้

ระดับที่ 1 ถูกบังคับ ประชาชนที่เข้ามาร่วมโครงการเพราะถูกบังคับโดยไม่มีทางหลีกเลี่ยง

ระดับที่ 2 ถูกล่อ ลักษณะนี้ประชาชนจะถูกล่อใจด้วยผลประโยชน์ในรูปของค่าจ้างแรงงาน หรือความสะดวกสบายหลายอย่าง แต่เบื้องหลังจริงๆ แล้วเป็นการหาเสียงของนักการเมืองผู้หยิบโครงการมาล่อ

ระดับที่ 3 ถูกชักชวน การมีส่วนร่วมในลักษณะนี้ ส่วนมากเป็นโครงการที่ทางราชการคิดขึ้นเองเรียบร้อยแล้วพยายามชักชวนประชาชนให้ความร่วมมือทุกรูปแบบโดยอาศัยระบบราชการ การโฆษณา ประชาสัมพันธ์ สื่อมวลชนต่างๆ

ระดับที่ 4 สัมภาษณ์แล้ววางแผนให้ ลักษณะการมีส่วนร่วมระดับนี้จะปรากฏว่าปัญหาความต้องการ และเสียงเรียกร้องของประชาชนจะได้รับการเอาใจใส่ขึ้นบ้าง

ระดับที่ 5 มีโอกาสเสนอความคิดเห็น ประชาชนจะเริ่มเข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นที่เกี่ยวข้องการวางโครงการและการดำเนินการตามโครงการ แต่การตัดสินใจยังคงเป็นของส่วนราชการอยู่

ระดับที่ 6 มีโอกาสเสนอโครงการในระดับนี้ ทางราชการกับประชาชนในชนบทจะมีการปรึกษาหารืออย่างใกล้ชิด ประชาชนจะมีโอกาสตัดสินใจว่าปัญหาของตนคืออะไร จะแก้ได้อย่างไร วิธีใดที่ดีที่สุด จนกระทั่งมีสิทธิเสนอโครงการ และเข้าร่วมปฏิบัติด้วย

ระดับที่ 7 มีโอกาสตัดสินใจในระดับนี้ ประชาชนจะเป็นหลักสำคัญของการตัดสินใจในทุกเรื่อง ตั้งแต่การวางแผน การปฏิบัติงานตามแผน และการประเมินผลโครงการ

สรุปได้ว่าโดยหลักการแล้วหัวใจของการมีส่วนร่วมของประชาชนจะต้องอยู่ที่อำนาจในการตัดสินใจของประชาชนที่จะเลือกดำเนินชีวิตในชุมชนหรือกิจกรรมการพัฒนาอย่างไรด้วยตนเอง

5.3.4 กระบวนการของการมีส่วนร่วมของประชาชนการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นการมีส่วนร่วมตามแนวทางการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนพัฒนา การรับรู้ สติปัญญาและความสามารถในการตัดสินใจกำหนดชีวิตของตนด้วยตนเอง และในการมีส่วนร่วมในช่วง (phases) ต่างๆของกระบวนการพัฒนา ดังนี้ 1. ร่วมในการค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหาและการตัดสินใจเลือกวิธีการแก้ปัญหา 2. ร่วมปฏิบัติงานในกิจกรรมการพัฒนา 3. ร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมการพัฒนา 4. ร่วมประเมินผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมการพัฒนา

อุทัย ดุลยเกษม (2551 : 110) ได้สรุปผลการประชุมระดับโลก เรื่อง การปฏิรูปการเกษตรและการพัฒนาชนบท The World Conference on Agrarian Reform and Rural Development) หรือใช้ตัวย่อว่า WCARRD ซึ่งจัดขึ้นที่ กรุงโรม ประเทศอิตาลี เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2522 ซึ่งในการประชุมครั้งนั้นได้ยอมรับถึงความสำคัญของแนวคิดเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนาว่า เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานและเป็นสิทธิมนุษยชนทีเดียว นอกจากนี้ที่ประชุมยังได้ตระหนักถึงความจำเป็นที่ต้องมีการกระจายอำนาจและการตัดสินใจไปสู่ระดับล่างและการหนุนเนื่องให้เกิดองค์กรของประชาชนในระดับท้องถิ่นขึ้นด้วย และนี่เป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของกระบวนการพัฒนาชนบทโดยชาวชนบทอย่างแท้จริงเพราะการพัฒนาชนบทโดยชาวชนบทก็คือการที่ชาวชนบทได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาทุกขั้นตอนอย่างแท้จริงนั่นเอง

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2550 : 510) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมว่าเป็นกระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริมชักนำ สนับสนุนและสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชนทั้งในรูปส่วนบุคคล กลุ่มคนชมรม สมาคม มูลนิธิ และองค์กรอาสาสมัครรูปต่างๆให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องรวมกัน เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และนโยบายการพัฒนาที่กำหนดไว้โดยมีส่วนร่วมในลักษณะต่อไปนี้ 1. ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหา สาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนตลอดจนความต้องการของชุมชน 2. ร่วมคิดและสร้างรูปแบบวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนหรือสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนหรือสนองความต้องการของประชาชน 3. ร่วมวางนโยบายหรือวางแผนหรือโครงการหรือกิจกรรมเพื่อขจัดและแก้ปัญหาให้กับชุมชน 4. ร่วมตัดสินใจเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดรวมกัน 5. ร่วมกันปรับปรุงระบบบริหารงานและพัฒนาให้มีประสิทธิภาพ 6. ร่วมลงทุนกิจกรรมโครงการของชุมชนตามขีดความสามารถตนเอง และหน่วยงาน 7. ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการ กิจกรรม ให้บรรลุเป้าหมายที่

วางไว้ร่วมควบคุม ติดตามประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการ และกิจกรรมที่ได้ทำไว้โดยเอกชนและรัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดเวลา

วรรณา บูรศิริรักษ์ (2550 : 66) ได้กล่าวว่า กระบวนการของการมีส่วนร่วมที่ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้จนครบวงจร ซึ่งสามารถแบ่งเป็นขั้นตอนง่ายๆ 4 ขั้นตอน

ขั้นตอนที่ 1 ส่วนร่วมในการวางแผน ประกอบด้วยการรับรู้ เข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับการวางแผนและร่วมวางแผนกิจกรรม

ขั้นตอนที่ 2 มีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน/ดำเนินการ ประกอบด้วยการเกี่ยวข้องกับการดำเนินการในกิจกรรมต่างๆและการตัดสินใจ

ขั้นตอนที่ 3 ส่วนร่วมในการจัดสรรประโยชน์ เป็นการมีส่วนร่วมในการจัดสรรประโยชน์หรือผลของกิจกรรม หรือผลของการตัดสินใจที่เกิดขึ้น

ขั้นตอนที่ 4 ส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล เกี่ยวข้องกับความพยายามที่จะประเมินผลของโครงการ กิจกรรมต่างๆ และพิจารณาวิธีการที่จะดำเนินการต่อเนื่องต่อไป ประชาชนจะเข้ามาเกี่ยวข้องกับการคิดหลักเกณฑ์ในการประเมินโครงการ หรือกิจกรรมต่างๆ ด้วย ซึ่งผลของกระบวนการประเมินนี้เป็นปัจจัยนำเข้าในกระบวนการมีส่วนร่วมขั้นที่ 1 ซึ่งเป็นขั้นตอนการวางแผนต่อไป

อคิน รพีพัฒน์ (2550 : 953) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนว่าประชาชนจะต้องเข้าร่วมในขั้นตอนต่างๆ ดังนี้ 1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของประชาชน เนื่องมาจากเหตุผลพื้นฐาน คือ ชาวชนบทประสบปัญหาย่อมรู้ปัญหาของตนเองได้ดีที่สุด 2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินการกิจกรรม เพื่อแก้ปัญหาเหล่านั้น ผู้ที่เลือกแนวทางในการพัฒนา ควรเป็นประชาชนในชุมชนนั้นเอง ไม่ใช่บุคคลภายนอกเพื่อให้ความเหมาะสมสอดคล้องกับทรัพยากรและศักยภาพในการพัฒนาชุมชนนั้น 3. การมีส่วนร่วมในการลงทุน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านแรงงาน การร่วมแรงในการประกอบกิจกรรมจะทำให้ประชาชนมีความผูกพันกันมากขึ้น และก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมกันในการเป็นเจ้าของกิจกรรม และผลงานที่ปรากฏซึ่งจะส่งผลให้ประชาชนบำรุงรักษาให้ดำรงอยู่อย่างสมบูรณ์และมีประโยชน์ยืนยาว 4. การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลเพื่อค้นคว้า เพื่อหาข้อดีและข้อบกพร่อง อันเกิดจากการดำเนินกิจกรรม ซึ่งได้นำมาเป็นบทเรียนในการหาทางปรับปรุงเพิ่มเติมประสิทธิภาพในการทำงานต่อไป

สุนีย์ มัลลิกะมาลย์ (2552 : 3) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพิทักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม อาจแยกออกเป็น 5 ระดับ คือ

ระดับที่ 1 ร่วมรับรู้ หมายถึง รัฐได้ให้ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับโครงการหรือกิจกรรมแก่ประชาชนแก่ประชาชนเมื่อรัฐมีความคิดริเริ่มหรือมีนโยบายที่จะให้มีโครงการหรือกิจกรรมนั้นๆ แล้วเปิดโอกาสให้ประชาชนได้รับรู้โดยการให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนหรือให้สิทธิแก่ประชาชนในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร

ระดับที่ 2 ร่วมคิด ร่วมแสดงความคิดเห็น หมายถึง เมื่อประชาชนได้ร่วมรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากรัฐแล้วประชาชนก็จะร่วมคิดค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา ความจำเป็นและความต้องการที่ต้องให้มีโครงการหรือกิจกรรมนั้น พร้อมร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อหน่วยงานเจ้าของ

โครงการหรือกิจกรรม หรือหน่วยงาน หรือผู้ที่มีอำนาจตัดสินใจจะได้นำไปใช้ประกอบการพิจารณาต่อไป

ระดับที่ 3 ร่วมพิจารณา ร่วมตัดสินใจ หมายถึง ร่วมพิจารณาเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับโครงการหรือกิจกรรม การเลือกพื้นที่ตั้งโครงการโดยเฉพาะประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ที่จะตั้งโครงการควรจะมีส่วนร่วมพิจารณารับรู้หรือปฏิเสธไม่ให้โครงการตั้งในพื้นที่หากเห็นว่ามาตรการที่จะใช้ในการลดผลกระทบสิ่งแวดล้อม และมาตรการการติดตามตรวจสอบไม่ชัดเจนและไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมตรวจสอบด้วย

ระดับที่ 4 ร่วมดำเนินการ หมายถึง ร่วมในการลงทุน ร่วมในการคัดเลือกผู้ปฏิบัติงาน หรือร่วมปฏิบัติงานเอง ในระดับการมีส่วนร่วมนี้อาจจะทำไม่ได้ในทุกประเภทของโครงการ เช่น หากเป็นโครงการที่จำเป็นที่ต้องใช้ผู้มีความรู้เฉพาะด้าน ผู้ชำนาญการ หรือใช้เทคโนโลยีชั้นสูงแล้ว บางครั้งเป็นความยุ่งยากที่จะให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมปฏิบัติงานได้ แต่หากเป็นโครงการหรือกิจกรรมระดับท้องถิ่น เช่น การจัดการป่า ลุ่มน้ำ หรือทรัพยากรอื่นที่ใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านได้ ชาวบ้านหรือประชาชนในท้องถิ่นก็จะเข้าร่วมดำเนินการได้ หรือเป็นการร่วมดำเนินการด้วยการลงทุนถือหุ้นก็ย่อมถือว่ามีการร่วมดำเนินการได้

ระดับที่ 5 ร่วมติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผล หมายถึง การร่วมตรวจสอบและติดตามการดำเนินการตามโครงการหรือกิจกรรมนั้นๆ ว่าเป็นไปตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์หรือไม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากเป็นโครงการหรือกิจกรรมที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมแล้วได้มีการนำมาตรการลดผลกระทบมาใช้หรือไม่ มีการใช้ระบบการติดตามตรวจสอบเพื่อป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นหรือไม่ การมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับนี้จะเป็นประโยชน์มากต่อการพิทักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างมากเพราะประชาชนจะทำหน้าที่คอยเฝ้าระวังและเตือนภัย (watch dog) การดำเนินงานโครงการเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาได้ทันท่วงทีก่อนที่จะมีผลร้ายเกิดขึ้น และเมื่อมีดำเนินการตามโครงการหรือกิจกรรมแล้วก็ต้องมีการประเมินว่าการดำเนินการนั้นๆ บรรลุตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์มากน้อยเพียงใด มีการนำเอามาตรการป้องกันแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมมาใช้หรือไม่และผลของการดำเนินการเป็นอย่างไรเพื่อจะได้เป็นแนวทางในการพิจารณานำเอามาตรการที่เหมาะสมมาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นิคม สมสงวน (2554 : 13) ได้กล่าวว่า รูปแบบของการมีส่วนร่วมในกระบวนการการบริหารของประชาชนที่ถือว่าเป็นรูปแบบที่แท้จริงหรือสมบูรณ์จะต้องประกอบด้วยกระบวนการ 4 ขั้นตอน 1. การวางแผน ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา จัดอันดับความสำคัญ ตั้งเป้าหมาย กำหนดการใช้ทรัพยากร กำหนดวิธีการติดตามประเมินผล และประการสำคัญคือ การตัดสินใจด้วยตนเอง 2. การดำเนินกิจกรรม ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการดำเนินการจัดการและการบริหารการใช้ทรัพยากร มีความรับผิดชอบในการจัดการ ควบคุมทางการเงินและบริการ 3. การใช้ประโยชน์ ประชาชนจะต้องมีความสามารถในการนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ซึ่งเป็นการเพิ่มระดับของการพึงตนเองและควบคุมสังคม 4. การได้รับประโยชน์ ประชาชนจะต้องได้รับการแจกจ่ายผลประโยชน์จากชุมชนในพื้นฐานที่เท่ากัน ซึ่งอาจจะเป็นผลประโยชน์ส่วนตัว สังคม หรือวัตถุก็ได้

Cohen John M. & Uphoff Norman T. (1997 : 512) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมในการพัฒนานั้น สามารถจำแนกเป็น 4 กิจกรรม ดังนี้ 1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

(Decision - Making) ในกระบวนการของการตัดสินใจนั้น ประการแรกสุดที่จะต้องกระทำ คือจัดลำดับความสำคัญ ต่อจากนั้นก็เลือกนโยบายและประชากรที่เกี่ยวข้อง การตัดสินใจนี้เป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ต้องดำเนินการไปเรื่อย ตั้งแต่การตัดสินใจในการตัดสินใจในช่วงเริ่มต้น การตัดสินใจในช่วงดำเนินการวางแผน และการตัดสินใจในการปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ 2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ (Implementation) ในส่วนที่เป็นองค์ประกอบของการดำเนินงานตามโครงการนั้น เพื่อตอบคำถามว่า ใครจะทำประโยชน์ให้แก่โครงการใดบ้าง และจะทำประโยชน์ได้โดยวิธีใด เช่น การช่วยเหลือด้านทรัพยากร การบริหารงาน การประสานงานและการขอความช่วยเหลือ เป็นต้น 3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) ในส่วนหนึ่งที่เกี่ยวกับผลประโยชน์นั้น นอกจากความสำคัญของประโยชน์ในเชิงปริมาณและในเชิงคุณภาพแล้วยังต้องพิจารณาถึงผลประโยชน์ภายในกลุ่มด้วย ผลประโยชน์ของโครงการนี้ รวมทั้งผลประโยชน์ที่เป็นทางบวกและผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นในทางลบที่เป็นผลเสียของโครงการ 4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลนั้น สิ่งที่สำคัญที่จะต้องสังเกตก็คือ ความเห็น (Views) ความชอบ (Preference) และความคาดหวัง (Expectation) ซึ่งจะมีอิทธิพลสามารถแปรเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มต่างๆ ได้

พยนต์ ไทยเกิด (2553 : 33) ได้กล่าวว่ากระบวนการหรือขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งสรุปได้ 5 ขั้นตอน ดังนี้ 1. การมีส่วนร่วมในการคิดและตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหา สาเหตุ และแนวทางเลือกในการแก้ปัญหาและความต้องการของชุมชน 2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนโครงการในการพัฒนาชุมชน 3. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามแผนงานโครงการที่กำหนด 4. การมีส่วนร่วมในการติดตามผลและประเมินผลแผนโครงการที่กำหนดไว้ 5. การมีส่วนร่วมในการร่วมรับผลประโยชน์จากการดำเนินการ

บัญชร แก้วส่อง (2558 : 55) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนาเพื่อการดำเนินกิจกรรมใดๆ นั้น จะแบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอน คือ

ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมในขั้นริเริ่มการดำเนินการ ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชน ตลอดจนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจกำหนดความต้องการของชุมชน และมีส่วนในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการด้วย

ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในขั้นตอนวางแผนการดำเนินการ เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงานตลอดจนกำหนดทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่จะใช้

ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในขั้นดำเนินการ เป็นขั้นตอนการบริจาคที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างประโยชน์ โดยการสนับสนุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์และแรงงาน หรือเข้าร่วมบริหารงาน ประสานงาน และดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

ขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในขั้นรับผลประโยชน์จากการดำเนินการ เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ที่พึงได้จากการดำเนินงาน หรือยอมรับผลกระทบอันอาจเกิดจากการดำเนินงาน ทั้งด้านวัตถุและจิตใจอันแสดงออกมาในเชิงรูปธรรมต่อสังคมหรือบุคคล

ขั้นที่ 5 การมีส่วนร่วมในขั้นประเมินผลการดำเนินการ เป็นขั้นตอนที่ประชาชนเข้าร่วมประเมินว่า การดำเนินการที่ได้กระทำไปแล้วนั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพียงใด ซึ่งในการประเมินอาจปรากฏในรูปของการประเมินย่อย (Formative Evaluation) อันเป็นการประเมินผล

ความก้าวหน้าที่ทำเป็นระยะๆหรือกระทำในรูปของการประเมินผลรวม (Summative Evaluation) ซึ่งเป็นการประเมินผลสรุปรวบยอด

นอกจากนี้ เราสามารถทราบถึงความพร้อมของประชาชนในกระบวนการพัฒนาได้จากขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการวางแผนซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นหนึ่งของกิจกรรม/โครงการ ซึ่งกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กล่าวว่า โดยที่การมีส่วนร่วมในการวางแผนโดยกลุ่มดังกล่าวนั้นไม่เพียงแต่จะมีความสำคัญต่อกระบวนการวางแผนเท่านั้น แต่ยังเป็นเครื่องชี้ความพร้อมและความตั้งใจจริงในการที่จะดำเนินการโครงการตลอดจนความร่วมมืออันเป็นเงื่อนไขต่อความสำคัญต่อความสำเร็จของโครงการด้วย

อุทัย ดุลยเกษม (2550 : 76) ได้กล่าวถึงกระบวนการการมีส่วนร่วม ว่า กระบวนการการมีส่วนร่วมถือว่าเป็นกระบวนการที่ขันแข็ง ซึ่งผู้เข้าร่วมมีความริเริ่มด้วยตนเองและลงมือปฏิบัติด้วยแรงกระตุ้นและความจงใจของตนเอง ตลอดจนควบคุมสิ่งต่างๆเท่าที่จะทำได้ แนวคิดที่ว่าประชาชนมีส่วนร่วมเฉพาะการลงมือปฏิบัติโครงการที่ผู้อื่นออกแบบหรือคิดไว้ให้ทุกอย่างและยังถูกควบคุมโดยผู้อื่นอีกด้วยนั้น เป็นสิ่งที่ยอมรับไม่ได้แต่อย่างไรก็ตาม มิได้หมายความว่าจะปฏิเสธความคิดริเริ่มจากภายนอกไปเสียทั้งหมด เป็นแต่เพียงว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริงนั้น แนวคิดริเริ่มจากภายนอกจักต้องให้ประชาชนเขามีสิทธิเลือกสรรและปรับปรุงอย่างเสรี เพื่อว่าพวกเขาจะได้ผสมผสานความคิดต่างๆ ที่พวกเขาเห็นสมควร

สรุปได้ว่าการกระตุ้นจิตสำนึกในหมู่ประชาชนให้ตระหนักในความเป็นสมาชิกของชุมชนและเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการการพัฒนา ในทุกมิติทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม ตลอดจนการเป็นบุคคลสำคัญที่จะช่วยกันกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมในทุกมิติและทุกระดับ นอกจากนี้ในฐานะที่ประชาชนเป็นสมาชิกของชุมชนจึงควรที่จะมีหน้าที่และความรับผิดชอบในการเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) หรือร่วมรับประโยชน์ด้วยความเท่าเทียมกันและอย่างเป็นธรรม ดังนั้น ในความหมายนี้ การมีส่วนร่วม จึงหมายความว่า ประชาชนควรเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการการเคลื่อนไหวหรือจัดปรับสถาบันต่างๆทั้งทางการเมือง สังคมวัฒนธรรม และเศรษฐกิจให้เหมาะสมกับความต้องการของชุมชนและสังคม

5.3.5 หลักการและแนวทางการส่งเสริมของการมีส่วนร่วมของประชาชน

ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม (2550 : 93)ได้กล่าวว่า หลักการและแนวทางการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของประชาชน นั้นควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาของทุกภาคส่วน ประกอบด้วย การสร้างภาคีเพื่อการพัฒนา การปรับดุลยภาพการมีส่วนร่วมในการพัฒนา การส่งเสริมท้องถิ่นให้มีส่วนร่วมในการพัฒนา การเสริมสร้างศักยภาพขององค์กรพัฒนาเอกชนและองค์กรประชาชน

พัชราศิณี ศิริโกมุท (2550 : 53) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นต้องประกอบด้วยหลักการและแนวทางการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของประชาชน ดังนี้ 1. ต้องยึดหลักความต้องการและปัญหาของประชาชนเป็นจุดเริ่มต้นของกิจกรรม หากกิจกรรมที่จะนำไปให้ประชาชนยอมรับเป็นเรื่องใหม่ ก็ต้องใช้เวลาในการกระตุ้นเร่งเร้าความสนใจให้ความรู้ความเข้าใจจนประชาชนยอมรับในความจำเป็นและประโยชน์จากการทำกิจกรรมเหล่านั้น 2. กิจกรรมต้องดำเนินการในลักษณะกลุ่มเพื่อสร้างพลังกลุ่มในการรับผิดชอบร่วมกัน 3. แนวทางการพัฒนากิจกรรมต่างๆ ในชุมชนต้องคำนึงถึงขีดความสามารถของประชาชนที่จะดำเนินการต่อไปโดยไม่ต้องพึ่งพาภายนอก โดยเฉพาะ

ในระยะเริ่มแรกต้องไม่มีการทุ่มเทในลักษณะการให้เปล่าโดยสิ้นเชิง ต้องทำให้ประชาชนเกิดความสำนึกเป็นเจ้าของกิจกรรมและต้องทำต่อไปเองได้ เมื่อมีการช่วยเหลือจากภายนอกสิ้นสุดลง 4. กิจกรรมการพัฒนาที่นำเข้าไปในชุมชน ต้องสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม ความพร้อมของชุมชน ความสอดคล้องกับขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมชุมชน 5. การเริ่มต้นกิจกรรมต้องอาศัยผู้นำชุมชน ผู้นำชุมชนโดยทั่วไปจะสามารถรับทรรศนะและยอมรับสิ่งใหม่ๆได้เร็วและเป็นผู้นำที่ชาวบ้านมีความศรัทธาอยู่ในตัวอยู่แล้ว การเริ่มต้นจากผู้นำจึงเป็นไปได้เร็วกว่าประชาชนทั่วไป 6. ขั้นตอนการดำเนินการต่างๆ ต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นต้น กล่าวคือ ร่วมหาข้อมูล ร่วมหาสาเหตุของปัญหา ร่วมปรึกษาหารือหรือหาทางแก้ไข ร่วมตัดสินใจ ร่วมการวางแผน ร่วมปฏิบัติงาน ร่วมติดตามผลงาน จนถึงขั้นการบำรุงรักษาในระยะยาว

5.3.6 ประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของประชาชน

อรทัย ก๊กผล (2549 : 106) ได้กล่าว่า ประโยชน์ในการมีส่วนร่วมของประชาชน สรุปได้ดังนี้ 1. เพิ่มคุณภาพการตัดสินใจ ช่วยให้เกิดการพิจารณาทางเลือกใหม่ ทำให้การตัดสินใจรอบคอบขึ้น 2. การลดค่าใช้จ่ายและการสูญเสียเวลา เมื่อการตัดสินใจนั้นได้รับการยอมรับจะช่วยลดความขัดแย้งระหว่างการนำไปปฏิบัติ 3. การสร้างฉันทามติ ลดความขัดแย้งทางการเมือง และเกิดความชอบธรรมในการตัดสินใจของรัฐ 4. การเพิ่มความง่ายในการนำไปปฏิบัติ สร้างให้ประชาชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและมีความกระตือรือร้นในการช่วยให้เกิดผลในทางปฏิบัติ 5. การมีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นสามารถลดการเผชิญหน้าและความขัดแย้งที่รุนแรงได้ 6. ช่วยให้เจ้าหน้าที่ของรัฐมีความใกล้ชิดกับประชาชนและไวต่อความรู้สึกห่วงกังกลของประชาชน และเกิดความตระหนักในการตอบสนองต่อความกังวลของประชาชน 7. การพัฒนาความเชี่ยวชาญและความคิดสร้างสรรค์ของสาธารณชน ถือว่าเป็นการให้การศึกษาชุมชน เพื่อเรียนรู้กระบวนการตัดสินใจ และเป็นเวทีฝึกผู้นำชุมชน

สรุปได้ว่าประโยชน์ในการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ เพิ่มคุณภาพการตัดสินใจการลดค่าใช้จ่ายและการสูญเสียเวลา การสร้างฉันทามติ ลดความขัดแย้ง การเพิ่มความง่ายในการนำไปปฏิบัติช่วยให้เจ้าหน้าที่ของรัฐมีความใกล้ชิดกับประชาชนและพัฒนาความเชี่ยวชาญและความคิดสร้างสรรค์ของสาธารณชน

6. ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร

ในที่นี้จะกล่าวถึงแนวคิดของนักวิชาการหลักๆ ที่มีผลงานถูกนำไปอ้างอิงและรู้จักกันสองคน คือ Henri Fayol ผู้เสนอ “General Principles of Management” กับ Luther H. Gulick and Lyndall Urwick ซึ่งเสนอแนวคิดสำคัญเกี่ยวกับขั้นตอนหรือกระบวนการบริหารที่เป็นคำย่อที่รู้จักกันดี คือ “POSDCoRB”

6.1 หลักการบริหารของเฮนรี่ ฟาโยล์ (Henri Fayol) (2552 : 34)

ในความคิดเห็นของฟาโยล์ การบริหาร หมายถึง การคาดคะเน การวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการ การประสานงาน และการควบคุม การบริหารเป็นส่วนหนึ่งของการปกครอง ซึ่งประกอบไปด้วยกิจกรรมต่าง ๆ คือ กิจกรรมด้านเทคนิค กิจกรรมด้านการค้าขาย (ซื้อขายและแลกเปลี่ยน) กิจกรรมด้านการเงิน กิจกรรมด้านความมั่นคง กิจกรรมด้านการบัญชี และกิจกรรมด้านการบริหาร โดยที่สมาชิกระดับฝ่ายจัดการ จะมีความสามารถและความรับผิดชอบทางการ บริหาร

มากกว่าสมาชิกระดับรองลงมา หลักการบริหาร 14 ประเภท ที่ฟาโยล์เสนอนั้นกล่าวไว้ดังนี้ 1. การแบ่งงานกันทำ (Division of Work) การแบ่งงานกันทำก็เพื่อที่จะ “เพิ่มผลผลิตและการทำงานให้ได้ดีกว่าเดิม ด้วยการใช้ความพยายามเท่าเดิม” เหตุผลของการแบ่งกันทำเพื่อลดเวลาในการเรียนรู้การทำงานให้น้อยลง และเพิ่มทักษะในการทำงานนั้นให้มากขึ้น การแบ่งงานกันทำนั้นไม่จำกัดเฉพาะงานเทคนิค เช่น การผลิตสินค้าเท่านั้น แต่ยังใช้ได้กับงานอื่นๆ ที่มีผู้ร่วมทำงานหลายคน และใช้ความสามารถหลายด้าน 2. อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ (Authority and Responsibility) อำนาจหน้าที่เป็นสิทธิในการสั่งการ และเป็นอำนาจที่จะทำให้คนอื่นปฏิบัติตาม อำนาจหน้าที่จะต้องมีความสัมพันธ์กับภาระความรับผิดชอบตามตำแหน่ง กล่าวคือ บุคคลผู้ดำรงตำแหน่งจะต้องยอมรับความรับผิดชอบที่จะติดตามจากการปฏิบัติหน้าที่ หรือผลจากการออกคำสั่งให้ผู้อื่นนำมาปฏิบัติการดำเนินงานขององค์การจะไม่มีประสิทธิภาพเลย ถ้าหากว่าการมอบหมายอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบไม่ได้ส่วนสัมพันธ์กัน อย่างไรก็ตามฟาโยล์ ก็กล่าวว่า การป้องกันการใช้อำนาจหน้าที่ที่ไม่ถูกต้องก็อยู่ที่ตัวบุคคลนั้นว่าจะมีความรับผิดชอบต่อตนเอง และมีคุณธรรมมากน้อยเพียงใด 3. เอกภาพในการบังคับบัญชา (Unity of Command) ฟาโยล์ มีความเห็นที่ค้านกับแนวความคิดของเทย์เลอร์ (Taylor) ในเรื่องการบังคับบัญชา นั่นคือ ผู้ใต้บังคับบัญชาควรรับคำสั่งจากผู้บังคับบัญชาเพียงคนเดียว ไม่ใช่คำแนะนำหรือผู้สอนหลายๆ คน 4. เอกภาพในการอำนวยการ (Unity of Direction) หมายถึง การที่มีแผนงานเดียวกันและผู้บังคับบัญชาคนเดียวรับผิดชอบต่อกลุ่มของกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์เหมือนกัน ฟาโยล์ได้ชี้ให้เห็นว่าไม่ควรสับสนระหว่างหลักการข้อนี้กับเรื่องเอกภาพในการบังคับบัญชา ทั้งนี้เพราะหลักการนี้ได้มาจากการมีโครงสร้างขององค์การที่ชัดเจน มีการจัดแผนงานอย่างเหมาะสม ในขณะที่เอกภาพของการบังคับบัญชานั้นกล่าวถึงการปฏิบัติงานของบุคคลในโครงสร้างดังกล่าว 5. การรวมอำนาจสู่ศูนย์กลาง (Centralization) การรวมอำนาจนั้น เป็นสิ่งที่ปรากฏในองค์การเสมอ เพียงแต่ว่าจะมีองศาแห่งการรวมศูนย์อำนาจมากหรือน้อยเท่านั้น กล่าวอีกนัยหนึ่งในแต่ละสถานการณ์จะต้องมีความสมดุลระหว่างการรวมอำนาจกับการกระจายอำนาจ ส่วนปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดระดับองศาแห่งการรวมอำนาจหรือการกระจายอำนาจในองค์การนั้นขึ้นอยู่กับความสามารถ ประสบการณ์ ความฉับไวในการตัดสินใจของผู้บริหาร นอกจากนั้นยังขึ้นอยู่กับสถานการณ์และลักษณะขององค์การที่เป็นอยู่ด้วย 6. วินัย (Discipline) วินัย หมายถึง ข้อกำหนดหรือข้อตกลงระหว่างองค์การกับผู้ปฏิบัติงานในองค์การที่ถือว่าเป็นกฎระเบียบที่ตั้งขึ้นมาเพื่อรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อยระหว่างผู้ปฏิบัติงานองค์การและมีผลประโยชน์ต่อองค์การโดยส่วนรวม วินัยของผู้ปฏิบัติงานถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นต่อการบริหารงานที่ราบรื่นภายในองค์การ การที่จะให้เกิดวินัยของผู้ปฏิบัติงานในทุกส่วนขององค์การนั้น วิธีที่พึงนำมาใช้ คือ สร้างผู้บังคับบัญชาที่ดีในทุกระดับการตั้งข้อตกลงต่าง ๆ จะต้องชัดเจนและยุติธรรมให้มากที่สุด และการลงโทษควรใช้ความระมัดระวัง 7. ผลประโยชน์ของบุคลากรควรเป็นรองผลประโยชน์ของส่วนรวม (Subordinating of the Individual to general Interest) ฟาโยล์ ได้เน้นหลักการข้อนี้มากก็เพราะความทะเยอทะยาน ความเห็นแก่ตัว ความเกียจคร้าน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้มักจะเป็นเหตุทำให้คนเราไม่ให้ความสำคัญต่อผลประโยชน์ส่วนรวม เมื่อดูที่ผลประโยชน์ทั้งสองนี้มีความขัดแย้งกันเอง ฝ่ายบริหารจะต้องพยายามหาวิธีการที่จะให้การประสานผลประโยชน์ให้จงได้ อาจจะโดยวิธีการทำเป็นตัวอย่างที่ดีของผู้ใต้บังคับบัญชา การตั้งข้อตกลงที่ยุติธรรมที่สุดกับทุกฝ่าย และให้มาควบคุมกำกับการ (Supervision) อย่างสม่ำเสมอตลอดเวลา 8. การให้ผลตอบแทนหรือค่าตอบแทน (Remuneration of

personal) คือ การจ่ายค่าจ้างและเงินเดือนแก่บุคคลผู้ปฏิบัติงาน ซึ่งควรจะยึดถือความยุติธรรม และต้องเป็นที่พอใจทั้งสองฝ่าย คือ ฝ่ายคนงานและฝ่ายบริหารเป็นหลัก วิธีการจ่ายก็ควรเน้นความยุติธรรมของค่าจ้าง หรือจ่ายให้เหมาะสมกับผลการปฏิบัติงานเท่านั้น และไม่ควรนำไปสู่การจ่ายค่าจ้างที่เกินขอบเขตที่เหมาะสม 9. ความเป็นระเบียบเรียบร้อย (Order) ความหมายของหลักการนี้ คล้ายคลึงกับข้อคิดของเทย์เลอร์ กล่าวคือ ความเป็นระเบียบเกี่ยวกับการจัดการที่ตั้งวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ เพื่อประสิทธิภาพในการผลิต แต่ฟาโยล์ ได้ใช้หลักการข้อนี้ในการครอบคลุมไปถึงความเป็นระเบียบเรียบร้อยทางสังคมซึ่งหมายถึงการจัดวางตำแหน่งต่าง ๆ ของผู้ปฏิบัติงานที่ดีและคัดเลือกบุคคลเข้าปฏิบัติงานได้อย่างถูกต้อง 10. ความเสมอภาค (Equity) หมายถึง ความเมตตา และความยุติธรรมที่จะต้องมีแก่ทุกฝ่ายในองค์การ หลักการข้อนี้จะช่วยจูงใจให้ผู้ปฏิบัติงานมีกำลังใจ ผู้บริหารควรนำหลักการข้อนี้มาใช้ ฟาโยล์เห็นว่าเพื่อมิให้ผลประโยชน์ขอส่วนรวมเสียไป ฝ่ายบริหารระดับสูงขององค์การจะต้องเรียกผู้บริหารระดับต่างๆ มาเข้าพบและเน้นย้ำสำนึกที่เกี่ยวกับความเสมอภาคให้เกิดขึ้นในทุกระดับของการบังคับบัญชาเสมอ 11. ความมั่นคงในหน้าที่การงาน (Stability of Tenure of Personal) ถือว่าเป็นหลักการที่กำหนดให้ฝ่ายบริหารขององค์การ คำนึงถึงการที่ผู้เข้ามาปฏิบัติงานใหม่ๆ มีโอกาสเรียนรู้งานฝึกหัดและทดลองงานเพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานสามารถพัฒนาเองได้ในอนาคต นอกจากนี้จะต้องมีหลักประกันความมั่นคงในการทำงานของฝ่ายบริหารระดับสูงเช่นเดียวกัน เพื่อให้สามารถเรียนรู้งานและปัญหาต่างๆ ในองค์การ แต่อย่างไรก็ตามก็มีความจำเป็นที่จะต้องสับเปลี่ยนบุคคลผู้ปฏิบัติงานเช่นกัน เช่น การเปลี่ยนแปลงเลื่อนชั้นและโยกย้ายตำแหน่งงาน อันเนื่องมาจากอายุมาก เจ็บป่วย ครบวาระเกษียณงาน และตาย เป็นต้น 12. ความริเริ่มสร้างสรรค์ (Initiative) หมายถึง การเปิดโอกาสให้ผู้ใต้บังคับบัญชาหรือผู้ปฏิบัติงานได้มีโอกาสแสดงออกซึ่งความรู้ความสามารถในการริเริ่มและสร้างสรรค์งานใหม่ๆ ที่พัฒนามากยิ่งขึ้น อันจะสามารถนำไปใช้แก้ปัญหาองค์การได้ และฝ่ายบริหารควรมีกลยุทธ์ที่จะรับหรือกระตุ้นให้เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ภายในขอบเขตอำนาจหน้าที่ของตน 13. สายการบังคับบัญชา (Scalar Chain) หมายถึง สายของอำนาจหน้าที่ตามตำแหน่งที่ลดหลั่นกันลงมาจากผู้บังคับบัญชาระดับสูงถึงระดับล่าง การดำเนินงานต่างๆ ภายในองค์การควรไปตามหลักการนี้เพื่อสนับสนุนหลักเอกภาพการบังคับบัญชา แต่ในกรณีที่มีสายการบังคับบัญชายาวมาก ฟาโยล์ เสนอแนะว่าให้มีการดำเนินงานรวดเร็วยิ่งขึ้น และเสียเวลาน้อยที่สุด ควรให้มีการติดต่อข้ามสายบังคับบัญชาในแนวนอนที่เรียกว่า “gank plank” หรือ “Fayol abridge” ได้ ทั้งนี้ผู้บังคับบัญชาของบุคคลทั้งสองจะต้องรับรู้ และยินยอมให้มีการติดต่อในลักษณะนั้น 14. ความสามัคคี (Esprit de Corps) หลักการประการสุดท้ายที่ฟาโยล์ เสนอแนะให้เป็นหลักการบริหารสากล คือ ความสามัคคี นั่นเอง การสร้างความสามัคคีโดยการปฏิบัติงานเป็นทีมและสมาชิกของทีมมีความเข้าใจถึงวัตถุประสงค์การปฏิบัติในแนวทางเดียวกัน ฟาโยล์เน้นคำว่าการสร้างความสามัคคีนั้นจะต้องยึดหลักการเอกภาพในการบังคับบัญชาควบคู่กันไปด้วย และให้หลีกเลี่ยงอันตรายสองประการ คือ การแปลความหมายภาษิต “แบ่งแยก และปกครอง” อย่างผิดๆ อันได้แก่ การนำเอาภาษิตนี้ไปใช้ในการบังคับบัญชาบุคคลในหน่วยงานหรือในองค์การตนเองและการใช้เครื่องมือ การติดต่อสื่อสารอย่างผิดๆ ซึ่งได้แก่ การใช้วิธีสื่อความหมายชนิดนี้เป็นหลักอยู่เสมอ ทั้งๆ ที่อาจใช้การสื่อสารด้วยวาจาได้

สรุปได้ว่าหลักการทั้ง 14 ประการ เป็นหลักการที่ได้เสนอแนะเพื่อให้ทั้งผู้บริหารและผู้ปฏิบัติพิจารณาเลือกใช้ได้ตามความเหมาะสม อย่างไรก็ตามฟาโยล์ ก็ไม่ได้เน้นย้ำหลักการทั้งหมดนี้

เป็นการที่ตายตัว หรือปรับเปลี่ยนมิได้ เพราะ “หลักการก็เปรียบเสมือนกระโจมเพื่อใช้นำร่อง มันจะมีประโยชน์ก็สำหรับผู้ที่รู้จักนำเรือเข้าเทียบท่าได้เท่านั้น”

ลู เธอร์ กูลิค และลินดอลล์ เออร์วิค (Luther Gulick and Lyndall Urwick, 2551 : 58)

กูลิค ได้สั่งสมประสบการณ์ในการทำงานอย่างกว้างขวาง และทำการสอนในด้านการเมือง การบริหารงานของรัฐโดยตรง กูลิคสรุปว่า หน้าที่ของนักบริหารในองค์การใดก็ตามจะประกอบไปด้วยหน้าที่หลัก 7 ประการ ซึ่งได้ใช้ตัวย่อ POSDCoRB อันเป็นตัวย่อภาษาของคำว่า

P = Planning คือ การวางแผน เป็นเรื่องเกี่ยวกับการกำหนดเป้าหมายขององค์การและการบริหาร

O = Organize คือ การจัดองค์การ ได้แก่ การจัดกลุ่มงานในองค์การ โครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มงานต่าง ๆ และลำดับชั้นในองค์การ

S = Staffing คือ การจัดการด้านบุคลากร เริ่มตั้งแต่การออกแบบงาน วางแผนกำลังคน การสรรหา และคัดเลือกพนักงาน ไปจนถึงการพัฒนาฝึกอบรม สวัสดิการ และวินัยการร้องทุกข์

D = Directing คือ การสั่งหรือการอำนวยการ ได้แก่ รูปแบบของการบังคับบัญชา ภาวะผู้นำ การติดต่อสื่อสาร และมนุษย์สัมพันธ์ในองค์การ

Co = Coordinating คือ การประสาน ได้แก่ การติดต่อสื่อสารทางระดับ (Horizontal) ระหว่างผู้ปฏิบัติ หรือระหว่างองค์การในระดับเดียวกัน และภายนอกองค์การ

R = Report คือ การรายงานผลการปฏิบัติงาน ซึ่งหมายถึงการติดต่อผลเพื่อการประเมินทั้งระหว่างปฏิบัติงานและหลังการปฏิบัติงาน ซึ่งหมายถึงการติดตามผลเพื่อการประเมินทั้งระหว่างปฏิบัติงานและหลังการปฏิบัติงานเสร็จสิ้นลงแล้ว

B = Budgeting คือ งบประมาณ หมายถึงขั้นตอนหนึ่งของการประเมิน ประสิทธิภาพหลักการของกูลิคในระยะต่อๆ มา ได้มีนักวิชาการสรุปรวบรัดหลักการดังกล่าวให้สั้นยิ่งขึ้น แต่ก็ยังมีความหมายเช่นเดิม เช่น POCD (Planning Organizing Commanding Coordinating) และ (Planning Organizing Leadership Evaluation) เป็นต้น

ประเด็นที่ กูลิค ย้ำให้ผู้บริหารทุกคนทราบ คือ การบริหารงานที่ดีนั้นเป็นกระบวนการที่แยกออกจากเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือการบริหารจะต้องคำนึงถึงหลักประสิทธิภาพ ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อในองค์การมีการแบ่งงานกันทำตามความถนัดและความเหมาะสม ใช้หลักแบ่งงานออกตามหลักกระบวนการเหตุผลลูกค้าและสภาพทางภูมิศาสตร์และหน่วยงานต้องจัดให้เป็นรูปปีรามิด โดยสายการบังคับบัญชาลดหลั่นกันลงมา

สรุปได้ว่า องค์การเกิดขึ้นมาเพราะมนุษย์ที่มาอยู่รวมกัน ได้ช่วยกันแบ่งงานกันทำตามความชำนาญพิเศษของแต่ละคน ซึ่งเป็นการประหยัดเวลาและแรงงานในการทำงานอย่างยิ่ง เมื่อสังคมขยายตัวขึ้นลักษณะการแบ่งงานกันทำจะสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น จนในที่สุดจำเป็นต้องสร้างกลไก หรือโครงสร้างบางประการเพื่อผูกโยงประสานหน่วยงานแต่ละหน่วยงานเข้าด้วยกัน ดังนั้นหัวใจของทฤษฎีเกี่ยวกับองค์การจึงเป็นเรื่องราวของความพยายามจัดโครงสร้าง การประสานงานระหว่างหน่วยงาน

7. ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารงาน

7.1 ความหมายของการบริหาร

ธำรงศักดิ์ คงคาสวัสดิ์ (2550 : 22) คำว่า “การบริหาร” ในภาษาอังกฤษมีคำใช้อยู่สองคำ คือ คำว่า Administration และ Management ความแตกต่างของสองคำนี้อยู่ที่ว่า Administration มักจะเน้นในเรื่องของนโยบาย (Policy) Management นั้น เป็นการนำเอานโยบายไปปฏิบัติจัดทำ (Implementation) หรือระดับปฏิบัติการ ถ้าพิจารณาในด้านความนิยมแล้วจะพบคำว่า Administration นิยมนำไปใช้ในทางการบริหารราชการ และคำว่า Management นิยมใช้ในทางการบริหารธุรกิจ แต่อย่างไรก็ตามคำสองคำนี้อาจใช้แทนกันได้และหมายถึงการบริหารเช่นเดียวกัน

สมพงษ์ เกษมสิน (2550 : 910) ได้กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง การดำเนินงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้โดยอาศัยปัจจัยหลายอย่าง ได้แก่ วัตถุ สิ่งของ เป็นอุปกรณ์ปฏิบัติงานนั้น

สมยศ นาวีการ (2550 : 61) ได้กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง กระบวนการของการวางแผนการจัดการองค์การ การสั่งการ และการควบคุมกำลังความพยามยามของสมาชิกขององค์การและใช้ทรัพยากรอื่นๆ เพื่อความสำเร็จในเป้าหมายขององค์การที่กำหนดไว้

บอยาตซิส (Boyatzis, 1982 : 90) ได้กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง ความสำเร็จของการบริหารงานมักขึ้นอยู่กับความสามารถในการจัดการ 3 ประเด็น ต่อไปนี้ 1. กำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ในการทำงาน (Goal and Objectives) หมายถึงความหมายในการวิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบัน ตลอดจนปัญหาต่างๆ ที่กำลังเผชิญอยู่แล้วนำมาวางแผนกำหนดเป็นเป้าหมายและวัตถุประสงค์ เพื่อให้ทราบทิศทางของการปฏิบัติงานหรือสิ่งที่ต้องการในอนาคตนั้นเอง 2. การกำหนดภารกิจและกิจกรรมที่ต้องปฏิบัติ(Tasks and Activities) หมายถึงความสามารถในการคิดเพื่อพัฒนาทางเลือกในการปฏิบัติงานต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นภารกิจหลักภารกิจรองหรือกิจกรรมที่ต้องปฏิบัติเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมาย 3. การกำหนด (People) หมายถึง ความสามารถในการศึกษาและวิเคราะห์พฤติกรรมในการทำงานของผู้ร่วมงานและผู้ใต้บังคับบัญชาเพื่อเป็นประโยชน์

สงวน สุทธิเลิศอรุณ (2548 : 90) ได้กล่าวว่า การบริหาร หมายถึงกิจกรรมต่างๆ ที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปร่วมมือกันดำเนินงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่าง

Harrold D. Koontz (1998 : 54) ได้ให้ความหมายของการบริหาร หมายถึง “การทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น”

Emest Dale (1999 : 61) ได้ให้ความหมายของการบริหาร หมายถึง “กระบวนการจัดองค์การและการใช้ทรัพยากรต่างๆ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดขึ้นไว้ล่วงหน้า”

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ (2550 : 62-64) ได้ให้ความหมายของการบริหาร (Administration) หมายถึง การบริหารงานใดๆ ขององค์การที่ไม่ต้องการกำไร โดยผู้บริหารจะต้องพยายามทุกวิถีทางที่จะทำให้เป้าหมายขององค์การที่วางเอาไว้บรรลุผลสำเร็จ โดยมิได้คำนึงถึงผลตอบแทนที่ตนจะได้รับ คำว่า Administration จึงมักใช้ในองค์การของรัฐบาล หรือหน่วยงานสาธารณะที่ไม่หวังผลกำไร”

ธงชัย สันติวงษ์ (2550 : 10) ได้ให้ความหมายของการบริหารไว้ว่า การบริหาร คือ “การทำให้งานต่างๆ ลุล่วงไปโดยอาศัยคนอื่นเป็นผู้ทำ”

สมพร เพชรสุวรรณ ได้ให้ความหมายของการบริหาร คือ “การประสมประสานทรัพยากรต่างๆ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิผล และบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้”

สรุปได้ว่า การบริหารหมายถึงกระบวนการทำงานโดยใช้ทรัพยากรทางการบริหารต่างๆ ซึ่งมีบุคคลเป็นทรัพยากรหลักและบุคคลเหล่านี้จะเป็นผู้ใช้ทรัพยากรอื่น เช่น เงินทุน เครื่องมือ เครื่องจักร และอุปกรณ์ ข้อมูลสารสนเทศ เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อให้สามารถดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายได้

7.2 องค์ประกอบการบริหาร

สมยศ นาวีการ (2550 : 101,102) ได้กล่าวว่า กระบวนการทำงานร่วมบุคคลอื่นและใช้บุคคลอื่นเพื่อความสำเร็จของเป้าหมายขององค์การ จะต้องมีองค์ประกอบของการบริหาร ซึ่งประกอบด้วย 1. การวางแผนและควบคุม 2. การจัดองค์การ 3. การจัดหาบุคคลและฝึกอบรม 4. การจัดการความขัดแย้ง

Frederick W. Tayol (1998 : 18) ได้วางหลักทั่วไปที่ใช้ในการบริหารไว้ 14 ข้อ ซึ่งใช้สำหรับเป็นแนวทางปฏิบัติ (guides) สำหรับผู้บริหารหลักต่างๆ ดังกล่าว มีดังนี้คือ 1. หลักที่เกี่ยวกับอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ (Authority & Responsibility) คืออำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบเป็นสิ่งที่แยกจากกันมิได้ ผู้ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ที่จะออกคำสั่งได้นั้นต้องมีความรับผิดชอบต่อผลงานที่ตนทำไปนั้นด้วย 2. หลักของการมีผู้บังคับบัญชาเพียงคนเดียว (Unity of Command) คือในการกระทำใดๆ คนงานควรได้รับคำสั่งจากผู้บังคับบัญชาเพียงคนเดียวเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อป้องกันมิให้เกิดความสับสนในคำสั่งด้วยการปฏิบัติตามหลักข้อนี้ ย่อมจะช่วยให้สามารถขจัดสาเหตุแห่งการเกิดข้อขัดแย้งระหว่างแผนกงาน และระหว่างบุคคลในองค์การให้หมดไป 3. หลักของการมีจุดมุ่งหมายร่วมกัน (Unity of Direction) กิจกรรมของกลุ่มที่มีเป้าหมายอันเดียวกันควรจะต้องดำเนินไปในทิศทางเดียวกันและสอดคล้องกันเป็นไปตามแผนงานเพียงอันเดียวร่วมกัน 4. หลักของการธำรงไว้ซึ่งสายงาน (Scalar Chain) สายงานอันนี้คือสายการบังคับบัญชาจากระดับสูงมายังระดับต่ำสุด ด้วยสายการบังคับบัญชาดังกล่าวจะอำนวยให้การบังคับบัญชาเป็นไปตามหลักของการมีผู้บังคับบัญชาเพียงคนเดียว และช่วยให้เกิดระเบียบในการส่งทอดข่าวสารข้อมูลระหว่างกันอีกด้วย 5. หลักของการแบ่งงานกัน (Division of work or Specialization) คือ การแบ่งแยกงานกันทำตามความถนัด โดยไม่คำนึงถึงว่าจะเป็นงานด้านบริหารหรือด้านเทคนิค 6. หลักเกี่ยวกับระเบียบวินัย (Discipline) โดยถือว่าระเบียบในการทำงานนั้น เกิดจากการปฏิบัติตามข้อตกลงในการทำงาน ทั้งนี้โดยมุ่งที่จะก่อให้เกิดการเคารพเชื่อฟัง และทำงานตามหน้าที่ด้วยความตั้งใจ เรื่องดังกล่าวนี้จะทำได้ก็โดยที่ผู้บังคับบัญชาต้องมีความซื่อสัตย์สุจริต และเป็นตัวอย่างที่ดี ข้อตกลงระหว่างผู้บังคับบัญชาและผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา จะต้องเป็นไปอย่างยุติธรรมมากที่สุด และจะต้องยึดถือเป็นหลักปฏิบัติอย่างคงเส้นคงวา 7. หลักของการถือประโยชน์ส่วนบุคคลเป็นรองประโยชน์ส่วนรวม (Subordination of individual to general interest) หลักข้อนี้ระบุว่าส่วนรวมย่อมสำคัญกว่าส่วนย่อยต่างๆ เพื่อที่จะให้สำเร็จผลตามเป้าหมายของกลุ่ม (องค์การ) นั้น ผลประโยชน์ส่วนได้เสียของกลุ่มย่อยต้องสำคัญเหนืออื่นใดทั้งหมด 8. หลักของการให้ผลประโยชน์ตอบแทน (Remuneration) การให้และวิธีการจ่ายผลประโยชน์ตอบแทนควรที่จะยุติธรรม และให้ความพอใจมากที่สุดแก่ทั้งฝ่ายลูกจ้างและนายจ้าง 9. หลักของการรวมอำนาจ

ไว้ส่วนกลาง (Centralization) หมายถึงว่าในการบริหารจะมีการรวมอำนาจไว้ที่จุดศูนย์กลาง เพื่อให้ควบคุมส่วนต่าง ๆ ขององค์การไว้ได้เสมอ และการกระจายอำนาจจะมากน้อยเพียงใดก็ย่อมแล้วแต่กรณี 10. หลักของความมีระเบียบเรียบร้อย (Order) ทุกสิ่งทุกอย่างไม่ว่าสิ่งของหรือคน ต่างต้องมีระเบียบและรู้ว่าตนอยู่ในที่ใดของส่วนรวม หลักนี้ก็คือหลักมูลฐานที่ใช้ในการจัดสิ่งของและตัวคนในการจัดองค์การนั่นเอง 11. หลักของความเสมอภาค (Equity) ผู้บริหารต้องยึดถือความเอื้ออารีและความยุติธรรมเป็นหลักปฏิบัติต่อผู้ใต้บังคับบัญชา ทั้งนี้เพื่อให้ได้มาซึ่งความจงรักภักดี และการอุทิศตนเพื่องาน 12. หลักของความมีเสถียรภาพของการว่าจ้างทำงาน (Stability of tenure) กล่าวว่าทั้งผู้บริหารและคนงานต้องใช้เวลาระยะหนึ่ง เพื่อเรียนรู้งานจนทำงานได้ดี การที่คนเข้าออกมากย่อมเป็นสาเหตุให้ต้องสิ้นเปลือง และเป็นผลของการบริหารงานที่ไม่มีประสิทธิภาพ 13. หลักของความคิดริเริ่ม (Initiative) เนื่องจากว่าคนฉลาดย่อมต้องการที่จะได้รับความพอใจจากการที่ตนได้ทำอะไรด้วยตนเอง ดังนั้น ผู้บังคับบัญชาควรจะเปิดโอกาสให้ผู้น้อยได้ใช้ความริเริ่มของตนบ้าง 14. หลักของความสามัคคี (Esprit de Corps) เน้นถึงความจำเป็นที่คนต้องทำงานเป็นกลุ่มที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (teamwork) และชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการติดต่อสื่อสาร (communication) เพื่อให้ได้มาซึ่งกลุ่มทำงานที่ดี

วิทยา ด่านธำรงกูล (2557 : 438) ได้กล่าวว่า การบริหาร (Management) ที่บางคนเรียกว่า “การจัดการ” หรือบางครั้งอาจเรียกว่า “การบริหารจัดการ” หมายถึง กระบวนการของการวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การนำและการบังคับบัญชา และการควบคุม (Controlling) ควบคุมทรัพยากรต่างๆ ขององค์การเพื่อเป้าหมายที่กำหนดไว้ ดังมีองค์ประกอบดังนี้ 1. วัตถุประสงค์ที่แน่นอน (Objectives) กล่าวคือ จะต้องรู้ว่าจะดำเนินการไปทำไม เพื่ออะไร และต้องการอะไรจากการดำเนินการ เช่น ต้องมีวัตถุประสงค์ในการให้บริการ หรือในการผลิตต้องรู้ว่าจะผลิตเพื่อใคร ต้องการผลตอบแทนเช่นใด ถ้าหากไม่มีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์แล้ว ก็ไม่มีประโยชน์ที่จะบริหาร การดำเนินงานต่าง ๆ จะไม่มีผลสำเร็จเพราะไม่มีเป้าหมายกำหนดไว้แน่นอน 2. ทรัพยากรในการบริหาร (Resources) ทรัพยากรในการบริหาร ได้แก่ วัตถุและเครื่องใช้เพื่อประกอบการดำเนินงาน รวมไปถึงความสามารถในการจัดการ ทรัพยากรในการบริหารสามารถแบ่งแยกได้เป็น 4 ประเภท หรือเรียกย่อๆ ว่า 4 M คือ 1) มนุษย์ (Man) 2) เงิน (Money) 3) วัสดุเครื่องใช้ (Material) และ 4) ความสามารถในการจัดการ (Management) 3. มีการประสานงานระหว่างกัน หรือเรียกได้ว่ามีปฏิกิริยาระหว่างกัน กล่าวคือ เป้าหมายและวัตถุประสงค์รวมทั้งทรัพยากรในการบริหารทั้ง 4 ประเภทดังกล่าวจะต้องมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันเกิดปฏิกิริยาระหว่างกัน หรือกล่าวได้ว่าจะต้องมีระบบของการทำงานร่วมกันและจะต้องมีการทำงานร่วมกันที่เกิดขึ้นจริงๆ ด้วยการนำเอาปัจจัยทั้งหลายเบื้องต้นมาไว้ร่วมกันแล้วไม่เกิดปฏิกิริยาระหว่างกัน ไม่เกิดความสัมพันธ์ระหว่างกัน การบริหารก็จะไม่เกิดขึ้น

Henri Fayol (1999 : 20) ได้อธิบายถึงกระบวนการบริหารจัดการงานว่าประกอบด้วยหน้าที่ (Functions) ทางการจัดการ 5 ประการ คือ 1. การวางแผน (Planning) หมายถึง ภาระหน้าที่ของผู้บริหารที่จะต้องทำการคาดการณ์ล่วงหน้าถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่จะมีผลกระทบต่อธุรกิจ และกำหนดขึ้นเป็นแผนการปฏิบัติงานหรือวิถีทางที่จะปฏิบัติเอาไว้ เพื่อสำหรับเป็นแนวทางของการทำงานในอนาคต 2. การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึง ภาระหน้าที่ที่ผู้บริหารจำต้องจัดให้มีโครงสร้างของงานต่างๆ และอำนาจหน้าที่ ทั้งนี้เพื่อให้เครื่องจักร สิ่งของและตัวคน อยู่ในส่วนประกอบที่เหมาะสมในอันที่จะช่วยให้งานขององค์การบรรลุผลสำเร็จได้ 3. การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding)

หมายถึง หน้าที่ในการสั่งงานต่างๆ ของผู้ใต้บังคับบัญชา ซึ่งกระทำให้สำเร็จผลด้วยดี โดยที่ผู้บริหารจะต้องกระทำตนเป็นตัวอย่างที่ดีจะต้องเข้าใจคนงานของตน 4. การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง ภาระหน้าที่ที่จะต้องเชื่อมโยงงานของทุกคนให้เข้ากันได้ และกำกับให้ไปสู่จุดมุ่งหมายเดียวกัน 5. การควบคุม (Controlling) หมายถึง ภาระหน้าที่ในการที่จะต้องกำกับให้สามารถประกัน

สรุปได้ว่า จากลักษณะขององค์ประกอบของการบริหารในเบื้องต้น ผู้วิจัยนำมาสรุปต่อการศึกษาสภาพปัญหาในการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลมะลวน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้ดังนี้ คือ ในการบริหารงานจะต้องตั้งเป้าหมายและวัตถุประสงค์ทั้งทรัพยากรในการบริหารมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันเกิดปฏิกิริยาระหว่างกัน หรือกล่าวได้ว่าจะต้องมีระบบของการทำงานร่วมกันและจะต้องมีการทำงานร่วมกันที่เกิดขึ้นจริงๆ ด้วย

7.3 ความสำคัญของการบริหาร

พิทยา บวรวัฒนา (2559 : 321)ได้เห็นว่าการจัดองค์การแบบระบบราชการประกอบไปด้วยหลักการบริหารที่สำคัญ 7 ประการ คือ 1. หลักลำดับชั้น (Hierarchy) ระบบราชการจัดหมวดหมู่ตำแหน่งต่างๆ เป็นลำดับชั้นข้าราชการในลำดับชั้นที่สูงทำหน้าที่เป็นผู้บังคับบัญชาของข้าราชการที่อยู่ในลำดับชั้นที่ต่ำรองลงมา การจัดลำดับชั้นในระบบราชการเป็นไปเพื่อเป็นหลักประกันว่าเบื้องบนสามารถควบคุมเบื้องล่างได้อย่างใกล้ชิด 2. อำนาจของสมาชิกองค์การมีที่มาจากอำนาจตามตำแหน่งราชการ อำนาจของแต่ละตำแหน่งจะมีบทบัญญัติเป็นลายลักษณ์อักษรกำหนดขอบข่ายของอำนาจและหน้าที่ของแต่ละตำแหน่งอย่างละเอียด 3. การทำงานในองค์การแบบระบบราชการถูกกำหนดโดยกรอบของระเบียบแบบแผนที่เป็นทางการและเป็นลายลักษณ์อักษรของหน่วยงานราชการทุกคนทำงานไปตามระเบียบ 4. ข้าราชการต้องวางตัวเป็นกลาง ข้าราชการต้องปฏิบัติตามระเบียบของทางราชการโดยไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวและประเพณีวัฒนธรรมของสังคม 5. การรับราชการถือว่าเป็นอาชีพที่มีความมั่นคง บุคคลที่จะมาเป็นข้าราชการต้องมีความสามารถ มีความเชี่ยวชาญพิเศษและต้องทุ่มเทชีวิตจิตใจให้กับงานราชการตลอดจนมีความจงรักภักดีต่อองค์กร เพื่อเป็นการตอบแทนระบบราชการจะให้รางวัลแก่ข้าราชการในรูปแบบของเงินเดือนสวัสดิการ บำนาญ และโอกาสความก้าวหน้าในงานต่อไปในอนาคต 6. ระบบราชการมีลักษณะที่คงทนถาวรอยู่ยงคงกระพันและแข็งแกร่ง เพราะโดยโครงสร้างแล้ว ระบบราชการมีลำดับชั้นที่มั่นคงกำหนดอำนาจของแต่ละตำแหน่งในแต่ละขั้นไว้แน่ชัดไม่มีใครมาทำลายได้ ประชาชนต้องพึ่งพาบริการสาธารณะจากระบบราชการตัวข้าราชการเองทำอะไรไม่ได้เพราะถูกผูกมัดโดยกรอบของระเบียบราชการ ผู้นำทางการเมืองต้องอาศัยความรู้ความสามารถของระบบราชการแลไม่มีความสามารถเปลี่ยนแปลงเป้าหมายของระบบราชการได้เพราะระบบราชการมีลักษณะเป็นทางการเหมือนเครื่องจักรกล 7. ระบบราชการมีแนวโน้มที่จะปกปิดความรู้ในความสลับซับซ้อนของกลไกระบบราชการไม่ให้คนภายนอกได้ทราบ เพื่อเป็นการเสริมสร้างอำนาจของตัวระบบราชการ

สุพิณ เกชาคุปต์ (2550 : 581) ได้เห็นว่าผู้บริหารต้องมีหน้าที่ที่สำคัญ 5 ประการ คือ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การบังคับบัญชา (Commanding) การประสานงาน (Coordinating) การควบคุม (Controlling)บางคนเรียกแนวคิดของเขาว่าเป็นการศึกษาในแนวทางหน้าที่การบริหาร (Functional Approach) นอกจากหน้าที่ 5 ประการดังกล่าวแล้ว Fayol ยังได้กำหนดหลักการบริหารอีก 14 ประการ ซึ่งยังคงได้รับและนำมาใช้เป็นหลักในการปฏิบัติในปัจจุบันดังนี้ คือ

1. หลักการแบ่งงาน (Division of Work) ตามลักษณะงานและความถนัดของคน 2. อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ (Authority and Responsibility) จะต้องได้สัดส่วนกันจึงจะสามารถบริหารงานได้ 3. วินัย (Discipline) เป็นสิ่งสำคัญที่พนักงานทุกคนจะต้องปฏิบัติตามข้อตกลง และกฎระเบียบต่างๆ 4. เอกภาพการบังคับบัญชา (Unity of Command) คือ มีผู้บังคับบัญชาสูงสุดเพียงคนเดียวในองค์การหนึ่งๆ 5. เอกภาพของทิศทางการทำงาน (Unity of Direction) เป็นสิ่งจำเป็นเพื่อนำไปสู่ทิศทางและเป้าหมายเดียวกัน 6. สมาชิกจะต้องยอมรับในเป้าหมายหลักขององค์การ และยอมให้มีความสำคัญเหนือกว่าเป้าหมายส่วนตัว (Subordination of Individual Interest of General Interest) 7. การจ่ายค่าตอบแทน (Remuneration) จะต้องมีความเป็นธรรมและสร้างความพอใจให้แก่ทั้งนายจ้างและลูกจ้าง 8. ระดับของการรวมอำนาจและการกระจายอำนาจ (Centralization) จะต้องมีความเหมาะสมซึ่งจะมีลักษณะแตกต่างกันไปในแต่ละองค์การ 9. มีการจัดลำดับชั้นการบังคับบัญชาตามตำแหน่งลดหลั่นกันไป (Sealer Chain) 10. มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย (Order) 11. มีความเสมอภาค (Equity) กล่าวคือ ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาจะต้องได้รับการปฏิบัติด้วยความมีเมตตา เท่าเทียมกันและยุติธรรม 12. ผู้บริหารจะต้องมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ (Initiation) 13. ต้องมีความมั่นคงในอาชีพ (Stability of Tenure) เพราะความมั่นใจในอาชีพ การลาออก เป็นทั้งต้นเหตุและผลของการจัดการที่ไม่ดี 14. การมีวิญญาณกลุ่ม (Espirits De Corps) ทำให้เกิดพลังอำนาจในองค์การ

สถาบันดำรงราชานุภาพ (www.google.com)ได้เสนอกระบวนการบริหาร 7 ขั้นตอนหรือที่เรียกว่า POSDCoRB ซึ่งเป็นขั้นตอนพื้นฐานของการศึกษาการบริหาร

P : Planning การวางแผน หมายถึง การเตรียมการไว้ล่วงหน้าก่อนการลงมือปฏิบัติจริง

O : Organizing การจัดองค์การ หมายถึง การวางโครงสร้างการทำงานภายในองค์การเพื่อให้สามารถปฏิบัติงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้

S : Staffing การจัดบุคคลเข้าทำงาน หมายถึง การจัดบุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่ให้รับผิดชอบงานในตำแหน่ง เช่น ภารกิจที่เกี่ยวกับบุคลากรทั้งหมดในเรื่องเกี่ยวกับการสรรหา การฝึกอบรม ตลอดจนการสร้างสภาพแวดล้อมการทำงานที่ดี

D : Directing การอำนวยการ หมายถึง กิจกรรมที่เป็นภาระหน้าที่ของผู้บริหารที่จะต้องทำการติดสินใจ สั่งการ ออกคำสั่ง และควบคุมการทำงาน

Co : Coordinating การประสานงาน หมายถึง ภาระหน้าที่ในการเชื่อมโยงส่วนต่าง ๆ ของงานเข้าด้วยกัน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ พยายามสร้างระบบการติดต่อสื่อสารการสร้างกลุ่มงาน

R : Reporting การรายงานผลการปฏิบัติงาน หมายถึง การรายงานถึงสภาพการปฏิบัติงานให้ผู้บังคับบัญชาทราบ เป็นการแสดงถึงข้อเท็จจริง ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานตลอดจนการชี้แจง หรือประชาสัมพันธ์ผลการปฏิบัติงานของหน่วยงาน

B : Budgeting การงบประมาณ หมายถึง การศึกษาถึงการใช้จ่ายเงินในการบริหาร ซึ่งมีขั้นตอนตั้งแต่การจัดเตรียม การอนุมัติ และการบริหารงบประมาณ รวมตลอดถึงการวางแผนการคลัง การทำบัญชีและการควบคุม เพื่อให้มีการใช้จ่ายเงินตรงตามเป้าหมายของการบริหารที่กำหนดไว้

สรุปได้ว่าถึงการศึกษาการบริหารงานองค์การบริหารส่วนตำบลมะลวน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้ว่า การบริหาร หมายถึง การใช้ศิลปะ กลยุทธ์และภาวะผู้นำทำให้สมาชิกขององค์กรเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมหน้าที่ ทำให้งานขององค์กรประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ตั้งไว้อย่างมีประสิทธิภาพ ฉะนั้น ทุกองค์กรในการปฏิบัติงานหรือการปฏิบัติหน้าที่ย่อมมีปัญหาและอุปสรรคในการทำงาน

8. กฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกรมป่าไม้

8.1 ระเบียบกรมป่าไม้ ว่าด้วยหลักเกณฑ์ เงื่อนไขในการอนุญาตให้ทำประโยชน์และอยู่อาศัยภายในเตปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2530

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 16 ทวิ และมาตรา 16 ตรี แห่งพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2528 อธิบดีกรมป่าไม้ออกระเบียนป่าไม้ออกระเบียนไว้ ดังต่อไปนี้

ข้อ 1 ระเบียบนี้เรียกว่า “ระเบียบกรมป่าไม้ว่าด้วยหลักเกณฑ์เงื่อนไขในการอนุญาตให้ทำประโยชน์และอยู่อาศัยภายในเขตปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2530”

ข้อ 2 ระเบียบนี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 20 มกราคม 2530 เป็นต้นไป

ข้อ 3 ในระเบียบนี้

3.1 “ป่าเสื่อมโทรม” หมายความว่า พื้นที่ป่าในบริเวณป่าสงวนแห่งชาติทั้งหมดหรือบางส่วนมีไม้มีค่าที่มีลักษณะสมบูรณ์เหลืออยู่เป็นส่วนน้อยและป่านั้นยากที่จะกลับฟื้นคืนดีได้ตามธรรมชาติโดยมีลูกไม้ขนาดสูงเกิด 2 เมตรขึ้นไป ขึ้นกระจายอยู่ทั่วพื้นที่ไม่เกินไร่ละ 20 ต้น หรือมีไม้ขนาดความโตวัดโดยรอบลำต้นตรงที่สูง 130 เซนติเมตร ตั้งแต่ 50-100 เซนติเมตร ขึ้นกระจายอยู่ทั่วพื้นที่ไม่เกิดไรละ 8 ต้น หรือมีไม้ขนาดความโตเกิน 100 เซนติเมตรขึ้นไป ขึ้นกระจายอยู่ทั่วพื้นที่ไม่เกินไร่ละ 2 ต้น หรือพื้นที่ป่าที่มีไม้เข้าหลักเกณฑ์ทั้ง 3 ลักษณะดังกล่าว เมื่อรวมกันแล้วต้องมีจำนวนไม่เกินไรละ 16 ต้น

3.2 “เขตปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติ” หมายความว่า เขตป่าเสื่อมโทรมทั้งหมดหรือบางส่วนภายในป่าสงวนแห่งชาติที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ประกาศกำหนดเป็นเขตปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติ

3.3 “ไม้มีค่า” หมายความว่า ไม้ที่มีชื่อตามบัญชีที่กรมป่าไม้ประกาศกำหนดให้เป็นไม้มีค่า

3.4 “ไม้ยืนต้น” หมายความว่า พันธุ์ไม้ขนาดใหญ่หรือไม้ที่มีผลและมีอายุยืนนาน สามารถนำเนื้อไม้ไปใช้ประโยชน์ได้ ซึ่งไม่รวมถึงไม้ในตระกูลปาล์ม

3.5 “พืชควบ” พืชที่ปลูกในสวนป่าควบคู่กับพันธุ์ไม้ที่ปลูก

ข้อ 4 ให้อธิบดีกรมป่าไม้รักษาการตามระเบียบนี้ และมีอำนาจตีความวินิจฉัยปัญหาเกี่ยวกับการปฏิบัติตามระเบียบนี้ คำวินิจฉัยของอธิบดีกรมป่าไม้ให้เป็นที่สุด

การขออนุญาต

ข้อ 5 เมื่อได้มีการประกาศเขตปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติป่าใดแล้ว ให้ป่าไม้เขตท้องที่ประกาศให้ผู้ที่ได้เข้าทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยในเขตปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติที่ประสงค์จะทำประโยชน์และอยู่อาศัยต่อไปในพื้นที่ได้ทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยอยู่แล้วนั้น ให้ยื่นคำขอต่อพนักงาน

เจ้าหน้าที่ตามแบบ ขส.1 ก ท้ายระเบียบนี้ พร้อมด้วยหลักฐานที่ระบุไว้ในแบบคำขอดังกล่าวตามวัน เวลา และสถานที่ที่กำหนดไว้ในประกาศ

ในกรณีที่ผู้ขออนุญาตได้ทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยในเขตปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติเนื้อที่เกินยี่สิบไร และประสงค์จะขออนุญาตปลูกป่าหรือไม้ยืนต้นในพื้นที่ที่ตนเคยทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยในเขตปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติเป็นการเพิ่มเติมในเนื้อที่ส่วนที่เหินยี่สิบไร โดยพิสูจน์ให้เห็นว่าตนมีความสามารถและมีเครื่องมือหรืออุปกรณ์ที่จะปลูกป่าหือไม้ยืนต้นตามที่ขอเพิ่มนั้นได้ให้ยื่นคำขอตามแบบ ชส.1 ข ท้ายระเบียบนี้ไปพร้อมกันด้วย

การประกาศตามวรรคแรก ให้ปิดประกาศไว้ ณ ที่ว่าการอำเภอหรือกิ่งอำเภอที่ทำการกำนัน ที่ทำการผู้ใหญ่บ้านและที่เปิดเผยเห็นได้ง่ายในหมู่บ้านท้องที่นั้น หากเป็นการสมควรจะประกาศโดยวิธีอื่นอีกด้วยก็ได้

คุณสมบัติของผู้ขออนุญาต

ข้อ 6 ผู้ขออนุญาตต้องเป็นบุคคลธรรมดา ซึ่งมีคุณสมบัติดังนี้

6.1 มีสัญชาติไทย

6.2 บรรลุนิติภาวะแล้ว และเป็นหัวหน้าครอบครัว

6.3 ต้องเป็นผู้ที่ได้ทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยในพื้นที่ที่ขออยู่แล้ว ก่อนวันที่ 1 มกราคม 2525 และยังทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยต่อเนื่องจนถึงวันที่ประกาศกำหนดบริเวณดังกล่าวเป็นเขตปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติ

ลักษณะพื้นที่ที่จะอนุญาต

ข้อ 7 พื้นที่ที่จะขออนุญาตให้ทำประโยชน์และอยู่อาศัยในเขตปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติ จะต้องมีลักษณะดังต่อไปนี้

7.1 เป็นที่ที่ได้ทำประโยชน์หรือยู่อาศัยอยู่แล้ว

7.2 ไม่เป็นพื้นที่ที่ได้ทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยอยู่แล้ว

7.3 ไม่อยู่ในพื้นที่ป่าที่มีสภาพเป็นต้นน้ำลำธาร ชั้น 1A ตามหลักเกณฑ์ที่ได้กำหนดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม 2528 และตามที่คณะรัฐมนตรีจะได้มีมติต่อไปด้วย

7.4 ไม่เป็นบริเวณที่มีทิวทัศน์สวยงามอันควรรักษาไว้

7.5 ไม่เป็นพื้นที่ซึ่งได้ทำการปลูกสร้างสวนป่า หรือได้รับอนุมัติโครงการสำหรับปลูกป่าระยะ 5 ปีไว้แล้ว

การสำรวจข้อมูลและตรวจสอบพื้นที่

ข้อ 8 ให้ป่าไม้เขตสั่งพนักงานเจ้าหน้าที่ตั้งแต่ระดับ 4 ขึ้นไป เป็นหัวหน้าควบคุมรับผิดชอบในการรับคำขอ สำรวจข้อมูล และตรวจสอบพื้นที่แตะละคำขอในเขตปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติ แล้วให้พนักงานเจ้าหน้าที่ผู้เป็นหัวหน้าควบคุมรับผิดชอบดังกล่าว รวบรวมคำขอตามแบบ ชส.1 ก และแบบ ชส. 1 ข พร้อมทั้งหลักฐานผลการดำเนินการตามแบบ ชส.2 แบบ ชส.3 แบบ ชส.3 ข และแบบ ชส.4 ท้ายระเบียบนี้ รายงานต่อผู้บังคับบัญชาตามลำดับชั้นจนถึงป่าไม้เขต

เมื่อป่าไม้เขตได้รับรายงานตามวรรคแรกแล้ว ให้ตรวจสอบพิจารณาทำความเห็นประกอบ และแจ้งจังหวัดท้องที่เพื่อดำเนินการต่อไป

การออกหนังสืออนุญาต

ข้อ 9 การอนุญาตให้ทำประโยชน์และอยู่อาศัยต่อไปในพื้นที่ที่ได้ทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยอยู่แล้วในเขตปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติ มีหลักเกณฑ์ดังนี้

9.1 ให้ผู้ว่าราชการจังหวัดท้องที่พิจารณาอนุญาตในจำนวนเนื้อที่ที่ขออนุญาตแต่ละรายไม่เกินยี่สิบไร่ต่อหนึ่งครอบครัว และมีกำหนดเวลาสำหรับการอนุญาตคราวแรกห้าปี

เมื่อผู้ได้รับอนุญาตตามวรรคแรกได้ทำประโยชน์และอยู่อาศัยในที่ดินนั้นโดยปฏิบัติตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในหนังสืออนุญาตแล้ว ในการขออนุญาตแล้ว ในการขออนุญาตคราวต่อๆ ไปให้พิจารณาอนุญาตมีกำหนเวลาคราวละไม่น้อยกว่าห้าปี แต่ไม่เกินสามสิบปี

9.2 การอนุญาตคราวแรกให้ให้หนังสืออนุญาตให้ทำประโยชน์และอยู่อาศัยในเขตปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติ ตามแบบ สทก.1 ก ท้ายระเบียบนี้ หากมีเงื่อนไขที่ผู้อนุญาต คราวต่อๆ ไป ให้ใช้หนังสืออนุญาต ตามแบบ สทก.2 ท้ายระเบียบนี้ หากมีเงื่อนไขที่ผู้อนุญาต กำหนดให้ผู้ได้รับอนุญาตต้องปฏิบัติเพิ่มเติม ให้ระบุไว้ในหนังสืออนุญาตด้วย

9.3 ให้ผู้ได้รับอนุญาตคราวแรกได้รับการยกเว้นค่าธรรมเนียมหนังสืออนุญาต สำหรับคราวต่อๆ ไป ให้เรียกเก็บค่าธรรมเนียมตามกฎกระทรวงออกตามความในพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507

ข้อ 10 การอนุญาตให้ทำการปลูกป่าหรือไม้ยืนต้นในพื้นที่ที่ได้ทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยอยู่แล้วในเขตปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติเพิ่มเติมจาที่ได้รับอนุญาตตามข้อ 9 มีหลักเกณฑ์ดังนี้

10.1 ให้ผู้ว่าราชการจังหวัดท้องที่พิจารณาอนุญาตในจำนวนเนื้อที่ที่ขออนุญาตแต่ละรายไม่เกินสามสิบห้าไร่ต่อหนึ่งครอบความ และมีกำหนดเวลาคราวละไม่น้อยกว่าห้าปี แต่ไม่เกินสามสิบปี

10.2 การอนุญาตให้ใช้หนังสืออนุญาตให้ทำการปลูกป่าหรือไม้ยืนต้นในเขตปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติตามแบบ สทก.1 ท้ายระเบียบนี้ หากมีเงื่อนไขที่ผู้อนุญาตกำหนดให้ผู้ได้รับอนุญาตต้องปฏิบัติเพิ่มเติม ให้ระบุไว้ในหนังสืออนุญาตด้วย

10.3 ค่าธรรมเนียมหนังสืออนุญาตตามข้อ 10 จะต้องทำการปลูกป่าหรือไม้ยืนต้นในที่ดินที่ได้รับอนุญาตตามแนวทางและวิธีการที่กรมป่าไม้กำหนด

ข้อ 11 ผู้ได้รับอนุญาตตามข้อ 10 จะต้องการปลูกป่าหรือไม้ยืนต้นในที่ดินที่ได้รับอนุญาตแนวทางและวิธีการที่กรมป่าไม้กำหนด

ข้อที่ 12 ถ้าผู้ได้รับอนุญาตประสงค์จะขอทำไม้ที่ได้ปลูกขึ้นภายในที่ดินที่ได้รับอนุญาตตามข้อ 9 และข้อ 10 เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ให้ยื่นเรื่องราวต่อพนักงานเจ้าหน้าที่เพิ่มอนุญาตให้ทำไม้นั้นโดยไม่ต้องชำระค่าภาคหลวงและค่าบำรุงป่า

การสืบสิทธิและหน้าที่

ข้อ 13 ในกรณีที่ผู้ได้รับอนุญาตตามข้อ 9 และข้อ 10 แล้วแต่กรณีถึงแก่ความตายให้ผู้สืบสิทธิและหน้าที่ของผู้รับอนุญาต ซึ่งผู้ได้รับอนุญาตระบุไว้เป็นหนังสือตามแบบ ชส.4 ท้ายระเบียบนี้ ที่ประสงค์จะอยู่อาศัยหรือทำประโยชน์ในพื้นที่ที่ได้รับอนุญาตนั้นต่อไป ยื่นคำขออนุญาตตามแบบ ชส. 1 ก ต่อนายอำเภอ หรือปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอท้องที่ที่ป่านั้นตั้งอยู่

ภายในหนึ่งร้อยแปดสิบวัน นับแต่วันที่ผู้รับอนุญาตถึงแก่ความตายพร้อมกับแสดงหลักฐานมรณบัตรของผู้ได้รับอนุญาตที่ถึงแก่ความตายประกอบคำขออนุญาตด้วยและหากจะทำการปลูกห่าหรือไม้ยืนต้นต่อไปในพื้นที่ที่ได้รับอนุญาตเพิ่มเติมเพื่อการปลูกป่าหรือไม้ยืนต้นให้ยื่นคำขออนุญาตตามแบบ ชส.1 ข ในคราวเดียวกัน

ข้อ 14 เมื่อนายอำเภอหรือปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอท้องที่ที่ป่านั้นตั้งอยู่ ได้รับคำขออนุญาตตามข้อ 13 ให้เสนอคำขอดังกล่าวต่อจังหวัด และให้จังหวัดส่งเรื่องให้ป่าไม้เขตท้องที่ตรวจสอบและพิจารณาให้ความเห็นต่อผู้ว่าราการจังหวัดเพื่อประกอบการพิจารณาอนุญาตต่อไป

การเพิกถอนหนังสืออนุญาต

ข้อ 15 ในกรณีที่ผู้ได้รับอนุญาตไม่ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่กำหนดหรือไม่ประสงค์จะทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยต่อไปในที่ดินที่ได้รับอนุญาต ให้ผู้ว่าราชการจังหวัดท้องที่เป็นผู้พิจารณาเพิกถอนหนังสืออนุญาต และปิดประกาศไว้ ณ ที่ว่าการอำเภอหรือกิ่งอำเภอที่ทำการกำนัน ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน และที่เปิดเผยเห็นได้ง่ายในหมู่บ้านท้องที่นั้น พร้อมกับแจ้งให้ผู้ได้รับอนุญาตนั้นทราบ

ข้อ 16 บรรดาหนังสืออนุญาตให้ได้รับการผ่อนผันให้มีสิทธิทำกินชั่วคราวในเขตป่าสงวนแห่งชาติ (ครั้งที่ 1 เรียนกว่า สทก.1 ตามคำสั่งกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ที่ 396/2524 ลงวันที่ 14 กันยายน พ.ศ. 2524 ที่ออกให้แก่บุคคลใดไปแล้วก่อนประกาศบริเวณที่อยู่อาศัยหรือทำประโยชน์ของบุคคลนั้นเป็นเขตปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติ ให้ถือว่าการอนุญาตคราวแรกตามระเบียบนี้เมื่อครบกำหนดระยะเวลาการอนุญาตและบุคคลนั้นได้ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่กำหนดไว้ใน สทก. 1 หากบุคคลซึ่งเป็นผู้ได้รับอนุญาตมีความประสงค์จะทำประโยชน์และอยู่อาศัยต่อไปให้ดำเนินการออกหนังสืออนุญาตตามแบบ สทก. 2 ก ในระเบียบนี้ให้แก่บุคคลนั้น แล้วให้เรียกเก็บ สทก. 1 เข้าเรื่องไว้เป็นหลักฐานต่อไป

8.2 ระเบียบกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ว่าด้วยการอนุญาตให้เข้าทำประโยชน์หรืออยู่อาศัย ภายในเขตป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2546

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 16 แห่งพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2528 และพระราชกฤษฎีกาแก้ไขบทบัญญัติให้สอดคล้องกับการโอนอำนาจหน้าที่ของส่วนราชการ ให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 อธิบดีกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช โดยอนุมัติรัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ออกระเบียบกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขในการอนุญาตให้เข้าทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยภายในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ดังต่อไปนี้

ข้อ 1 ระเบียบนี้เรียกว่า “ระเบียบกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ว่าด้วยการอนุญาตให้เข้าทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยภายในเขตป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2546”

ข้อ 2[1] ระเบียบนี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 28 มีนาคม 2546 เป็นต้นไป

ข้อ 3 บรรดาประกาศ ระเบียบ ข้อบังคับ และคำสั่งอื่นใดในส่วนที่กำหนดไว้แล้วในระเบียบนี้ หรือซึ่งขัดหรือแย้งกับระเบียบนี้ให้ใช้ระเบียบนี้แทน

ข้อ 4 ให้อธิบดีกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืชรักษาการตามระเบียบนี้ และมีอำนาจตีความ วินิจฉัยปัญหาเกี่ยวกับการปฏิบัติตามระเบียบนี้

การขออนุญาต

ข้อ 5 บุคคลใดมีความจำเป็นและประสงค์จะขออนุญาตเข้าทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยภายในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ให้ยื่นคำขอต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัด ตามแบบ ป.ส.20 (สำหรับส่วนราชการหรือรัฐวิสาหกิจ) หรือแบบ ป.ส.21 (สำหรับบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคลทั่วไป) แล้วแต่กรณี ท้ายระเบียบนี้ พร้อมด้วยหลักฐานต่างๆ ตามที่ระบุไว้ในแบบคำขอ และให้จัดทำคำชี้แจงเกี่ยวกับเหตุผลและความจำเป็นที่ต้องขออนุญาตประกอบคำขอด้วย ในกรณีที่เป็นการขออนุญาตเพื่อสร้างวัดหรือสำนักสงฆ์ ต้องให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นผู้ขออนุญาต โดยผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นผู้ลงนามในคำขออนุญาต

ในกรณีผู้ขออนุญาตเป็นนิติบุคคลอื่นซึ่งไม่ใช่ส่วนราชการหรือรัฐวิสาหกิจนิติบุคคลนั้นต้องจดทะเบียนในประเทศไทยและผู้ถือหุ้นหรือผู้เป็นหุ้นส่วนของนิติบุคคลนั้น ต้องมีสัญชาติไทยเกินสองในสามของจำนวนผู้ถือหุ้นหรือผู้เป็นหุ้นส่วนและต้องถือหุ้นเกินกว่าครึ่งหนึ่งของจำนวนหุ้นทั้งหมด ในกรณีผู้ขออนุญาตเป็นบุคคลธรรมดา ต้องมีสัญชาติไทยและบรรลุนิติภาวะแล้ว

ข้อ 6 เมื่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดได้รับคำขออนุญาตตามข้อ 5 แล้ว ให้จัดทำรายงานพร้อมทั้งความเห็นเบื้องต้นเสนอต่อผู้ว่าราชการจังหวัด ภายใน 7 วันนับตั้งแต่วันที่ได้รับคำขอ หมวด 2

หลักเกณฑ์และวิธีการตรวจสภาพป่า

ข้อ 7 เมื่อผู้ว่าราชการจังหวัดได้รับรายงานตาม ข้อ 6 แล้วให้สั่งเจ้าหน้าที่ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัด ตั้งแต่ระดับ 5 ขึ้นไป ออกไปทำการตรวจสภาพป่า พร้อมทั้งส่งเรื่องราวคำขอให้สำนักบริหารจัดการในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ท้องที่ เพื่อสั่งเจ้าหน้าที่ดังกล่าวตั้งแต่ระดับ 5 ขึ้นไป ออกไปร่วมตรวจสภาพป่าภายใน 15 วัน นับตั้งแต่วันที่ผู้ว่าราชการจังหวัดได้รับรายงานตามข้อ 6

ในกรณีที่เป็นการขออนุญาตเพื่อการทำเหมืองแร่ในพื้นที่ที่คณะรัฐมนตรีได้มีมติกำหนดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 1 และชั้นที่ 2 หรือในพื้นที่ที่มีความลาดชันเกิน 35 องศา ให้ผู้ว่าราชการจังหวัดสั่งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัด หรือเจ้าหน้าที่ที่ผ่านการฝึกอบรมหลักสูตรการตรวจสอบประทานบัตรเหมืองแร่ออกไปทำการตรวจสภาพป่า พร้อมทั้งส่งเรื่องราว คำขอให้สำนักบริหารจัดการในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ท้องที่สั่งเจ้าหน้าที่ตั้งแต่ระดับ 7 ขึ้นไป หรือเจ้าหน้าที่ที่ผ่านการฝึกอบรมหลักสูตรการตรวจสอบประทานบัตรเหมืองแร่ออกไปร่วมตรวจสอบภายใน 15 วันนับตั้งแต่วันที่ผู้ว่าราชการจังหวัดได้รับรายงานตามข้อ ๖ และให้เจ้าหน้าที่ดังกล่าวรายงานผลเพิ่มเติมตามหัวข้อรายงานการสำรวจพื้นที่ขอประทานบัตรทับพื้นที่ป่าไม้ที่กำหนดไว้ในรายงานตามแบบ ป.ส.22 ท้ายระเบียบนี้ด้วย

ให้คณะเจ้าหน้าที่ตามวรรคหนึ่งหรือวรรคสองรายงานผลการตรวจสภาพป่าพร้อมทั้งให้ความเห็นประกอบการพิจารณาสภาพป่าต่อผู้ว่าราชการจังหวัดและสำนักบริหารจัดการในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ แล้วแต่กรณี ตามแบบ ป.ส.22 ท้ายระเบียบนี้ ภายใน 30 วัน นับตั้งแต่วันที่ตรวจสภาพป่าเสร็จ

เมื่อได้รับรายงานตามแบบ ป.ส.22 แล้ว ให้ผู้ว่าราชการจังหวัดและสำนักบริหารจัดการในพื้นที่ป่าอนุรักษ์พิจารณาและจัดทำความเห็นเสนออธิบดีกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ภายใน 15 วัน นับตั้งแต่วันที่ได้รับรายงานตามแบบ ป.ส.22 ในกรณีที่เป็นการขออนุญาตเพื่อการทำเหมืองแร่ ให้ผู้ว่าราชการจังหวัดส่งสำเนาเอกสารเรื่องราวทั้งหมดที่รายงานอธิบดีกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืชให้พนักงานอุตสาหกรรมแร่ประจำท้องที่ด้วย

ข้อ 8 พื้นที่ที่จะพิจารณาอนุญาตได้ต้องอยู่ในหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้

(1) ไม่เป็นพื้นที่ป่าซึ่งใช้ในการศึกษาค้นคว้าทางวิชาการป่าไม้

(2) ไม่ขัดกับมาตรการการใช้ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำ มาตรการการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าชายเลนและมาตรการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรและที่ดินป่าไม้ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติตามที่คณะรัฐมนตรีได้มีมติไว้แล้ว หรือผู้ขออนุญาตจะต้องปฏิบัติตามมาตรการที่คณะรัฐมนตรีได้กำหนดไว้

(3) ไม่เป็นบริเวณที่มีทิวทัศน์สวยงามอันควรรักษาไว้

(4) ไม่เป็นบริเวณที่ควรรักษาไว้เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า

(5) ไม่มีปัญหากับราษฎรในพื้นที่และบริเวณใกล้เคียง และต้องได้รับความเห็นชอบจากสภาตำบลหรือองค์การบริหารส่วนตำบลท้องที่ที่ป่านั้นตั้งอยู่

(6) ต้องมีไม้ขนาดความโตวัดโดยรอบลำต้นตรงที่สูง 130 เซนติเมตร ตั้งแต่ 50 - 100 เซนติเมตร ขึ้นกระจายอยู่ทั่วพื้นที่ไม่เกินไร่ละ 8 ตัน หรือมีไม้ขนาดความโตเกิน 100 เซนติเมตรขึ้นไป ขึ้นกระจายอยู่ทั่วพื้นที่ไม่เกินไร่ละ 2 ต้น

(7) ต้องมีลักษณะขนาด อาณาเขต และเนื้อที่ เหมาะสมกับกิจการตามวัตถุประสงค์ที่ขอและแผนการใช้พื้นที่ตามโครงการประกอบคำขอ

(8) ไม่ขัดกับหลักในการพิจารณาอนุญาตในกรณีต่างๆ ตามที่กำหนดไว้ในหมวด 3 ของระเบียบนี้

การอนุญาต

ข้อ 9 การอนุญาตเกี่ยวกับการทำเหมืองแร่ตามกฎหมายว่าด้วยแร่ พื้นที่ที่จะพิจารณาอนุญาตได้ต้องอยู่ในหลักเกณฑ์ตามข้อ 8 และให้พิจารณาอนุญาตในกรณีดังต่อไปนี้

(1) การอนุญาตเพื่อการทำเหมืองแร่ ให้พิจารณาอนุญาตในจำนวนพื้นที่ตามความจำเป็นและเหมาะสมแก่การใช้พื้นที่ตามวัตถุประสงค์และโครงการที่เสนอพร้อมคำขออนุญาต แต่ละคำขอไม่เกิน 300 ไร่ และมีกำหนดระยะเวลาคราวละไม่เกินสิบปี

(2) การอนุญาตเพื่อการสร้างทางขนแร่ออกจากเขตพื้นที่ประทานบัตรให้มีความกว้างของทางได้ไม่เกินหกเมตร และต้องสร้างทางกับบำรุงรักษาทางตามมาตรการที่กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืชกำหนด โดยมีกำหนดระยะเวลาคราวละไม่เกินสิบปี

(3) การอนุญาตเพื่อกิจการอันเกี่ยวเนื่องกับการทำเหมืองแร่ ได้แก่ ที่เททิ้งมูลดิน ทราย ที่พักคนงาน ที่กองเก็บแร่ ที่ตั้งโรงโม่แร่หรือแต่งแร่รวมทั้งที่เก็บเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำเหมืองแร่และอื่นๆ ให้พิจารณาในพื้นที่ที่ได้รับการรับรองเป็นหนังสือจากพนักงานอุตสาหกรรมแร่ประจำท้องที่ และจะอนุญาตให้ตามความจำเป็นและเหมาะสมแก่กิจการที่ขออนุญาต และมีกำหนดระยะเวลาคราวละไม่เกินสิบปี

ในกรณีที่มีการโอนประทานบัตรหรือรับช่วงการทำเหมืองแร่ ผู้รับโอนประทานบัตรหรือรับช่วงการทำเหมืองแร่จะต้องยื่นคำขออนุญาตและได้รับอนุญาตให้เข้าทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยภายในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ตามระเบียบนี้ก่อน จึงจะเข้าทำเหมืองแร่ต่อไปได้

ข้อ 10 การอนุญาตเพื่อทำการ ขุด เก็บ ซึ่งกรวด ทราย ลูกรัง หรือดินที่มิใช่การทำเหมืองแร่ตามกฎหมายว่าด้วยแร่ พื้นที่ที่จะพิจารณาอนุญาตได้ต้องอยู่ในหลักเกณฑ์ตามข้อ 8 และอยู่ห่างจากทางหลวงไม่น้อยกว่า 500 เมตร จากจุดกึ่งกลางของทางในระยะที่ใกล้ที่สุดโดยวัดในแนวระดับ รวมทั้งต้องไม่เป็นบริเวณพระราชฐาน วัดหรือสถานที่ที่ใช้เพื่อการประกอบศาสนกิจ โบราณสถานตามกฎหมายว่าด้วยโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ โดยให้พิจารณาอนุญาตในจำนวนพื้นที่แต่ละคำขอไม่เกิน 10 ไร่ และมีกำหนดระยะเวลาคราวละห้าปี การดำเนินการตามวรรคก่อน ผู้รับอนุญาตจะต้องยื่นคำขออนุญาตเก็บหาของป่าภายในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ตามความในมาตรา 15 แห่งพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 อีกด้วย

ข้อ 11 การอนุญาตเพื่อการอยู่อาศัยหรือประกอบอาชีพเกษตรกรรม และเลี้ยงสัตว์ พื้นที่ที่จะพิจารณาอนุญาตได้ต้องอยู่ในหลักเกณฑ์ตามข้อ 8 โดยให้พิจารณาอนุญาตในจำนวนพื้นที่แต่ละคำขอตามความจำเป็นและเหมาะสมแก่กิจการที่ขออนุญาต หากขออนุญาตในจำนวนพื้นที่เกิน 20 ไร่ ให้พิจารณาโครงการที่เสนอพร้อมคำขอ ซึ่งต้องแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ ระยะเวลาเริ่มงาน เป้าหมายของโครงการ ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการลงทุน รวมทั้งการใช้แรงงานเกษตรในท้องถิ่นนั้นๆ และท้องที่ใกล้เคียงไม่ต่ำกว่าร้อยละ 60 ของแรงงานเกษตรที่ใช้ทั้งหมด โดยจัดให้ราษฎรที่อยู่ในพื้นที่นั้นได้รับจ้างใช้แรงงานเกษตรเป็นอันดับแรกด้วยและมีกำหนดระยะเวลาคราวละไม่น้อยกว่าห้าปีแต่ไม่เกินสามสิบปี

ข้อ 12 การอนุญาตเพื่อจัดสวนรุกขชาติ หรือวนอุทยาน หรือเพื่อการเพาะเลี้ยงหรือขยายพันธุ์สัตว์ป่า พื้นที่ที่จะพิจารณาอนุญาตได้ต้องอยู่ในหลักเกณฑ์ตามข้อ 8 โดยให้พิจารณาอนุญาตในจำนวนพื้นที่ตามโครงการที่เสนอพร้อมคำขออนุญาตแต่ละคำขอไม่เกิน 1,000 ไร่ และมีกำหนดระยะเวลาคราวละไม่น้อยกว่าห้าปี แต่ไม่เกินสามสิบปี

ข้อ 13 การอนุญาตเพื่อสร้างวัดหรือสำนักสงฆ์ พื้นที่ที่จะพิจารณาอนุญาตได้ต้องอยู่ในหลักเกณฑ์ตามข้อ 8 โดยให้พิจารณาอนุญาตในจำนวนพื้นที่แต่ละคำขอไม่น้อยกว่า 6 ไร่ แต่ไม่เกิน 15 ไร่ ตามความจำเป็นและเหมาะสมของแต่ละท้องถิ่นและมีกำหนดระยะเวลาคราวละไม่น้อยกว่าห้าปี แต่ไม่เกินสามสิบปี

ข้อ 14 การอนุญาตให้ส่วนราชการหรือรัฐวิสาหกิจเข้าทำประโยชน์เพื่อวัตถุประสงค์ใดๆ พื้นที่ที่จะพิจารณาอนุญาตได้ต้องอยู่ในหลักเกณฑ์ตามข้อ 8 โดยให้พิจารณาอนุญาตในจำนวนพื้นที่แต่ละคำขอตามความจำเป็นและเหมาะสมแก่กิจการนั้น และมีกำหนดระยะเวลาคราวละไม่น้อยกว่าห้าปี แต่ไม่เกินสามสิบปี

ข้อ 15 การอนุญาตกรณีอื่นๆ พื้นที่ที่จะพิจารณาอนุญาตได้ต้องอยู่ในหลักเกณฑ์ตามข้อ 8 และในกรณีที่จำเป็นต้องใช้หลักวิชาสาขาหนึ่งสาขาใดโดยเฉพาะ ต้องได้รับความเห็นชอบเป็นหนังสือจากส่วนราชการที่เกี่ยวข้องด้วย โดยให้พิจารณาอนุญาตในจำนวนพื้นที่แต่ละคำขอตามความจำเป็นและเหมาะสมแก่กิจการนั้นๆ และมีกำหนดระยะเวลาคราวละไม่น้อยกว่าห้าปี แต่ไม่เกินสามสิบปี

ข้อ 16 กรณีโครงการที่มีวัตถุประสงค์อันก่อให้เกิดประโยชน์ต่อประเทศชาติและประชาชนโดยส่วนรวมในด้านเศรษฐกิจ สังคม ความมั่นคง และการพัฒนาประเทศอย่างแท้จริง ซึ่งมีความจำเป็นและไม่อาจหลีกเลี่ยงไปใช้พื้นที่อื่นได้ และพื้นที่นั้นไม่อยู่ในหลักเกณฑ์ที่จะอนุญาตได้ตามข้อ 8 ให้พิจารณาอนุญาตเฉพาะกรณีที่รัฐบาลมีนโยบายอนุมัติหรืออนุญาต โดยยกเว้นมติคณะรัฐมนตรีที่กำหนดข้อห้ามไว้เดิม

ข้อ 17 การอนุญาตให้ใช้หนังสืออนุญาตให้เข้าทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยภายในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ตามแบบ ป.ส.23 ท้ายระเบียบนี้

ข้อ 18 เงื่อนไขที่แนบท้ายหนังสืออนุญาตตามแบบ ป.ส.23 ให้ใช้ตามแบบที่กำหนดไว้ท้ายระเบียบนี้ ในกรณีที่ผู้อนุญาตเห็นสมควรจะกำหนดเงื่อนไขให้ผู้รับอนุญาตปฏิบัติเพิ่มเติมอีกก็ได้ ทั้งนี้ ให้ระบุไว้ในเงื่อนไขที่แนบท้ายหนังสืออนุญาตด้วย

การขออนุญาตในพื้นที่ที่ได้รับอนุญาตเดิมสิ้นอายุการอนุญาต การเปลี่ยนตัวผู้รับอนุญาต การเปลี่ยนแปลงวัตถุประสงค์

ข้อ 19 การขออนุญาตในหมวดนี้ ผู้รับอนุญาตหรือผู้ขออนุญาตต้องยื่นคำขออนุญาตตามข้อ 5 เพื่อให้ผู้ว่าราชการจังหวัดและสำนักบริหารจัดการในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ท้องที่สั่งเจ้าหน้าที่ออกไปทำการตรวจสภาพพื้นที่ให้ได้ข้อมูลปัจจุบันพร้อมกับตรวจสอบการดำเนินงานของผู้รับอนุญาตว่า ได้มีการปฏิบัติตามเงื่อนไขถูกต้องครบถ้วนหรือไม่ แล้วให้ผู้ว่าราชการจังหวัดและสำนักบริหารจัดการในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ท้องที่พิจารณาและจัดทำความเห็นเสนออธิบดีกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

ข้อ 20 การขออนุญาตเข้าทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยภายในเขตป่าสงวนแห่งชาติตามข้อ 19 กรณีหนังสืออนุญาตเดิมสิ้นอายุ ให้ผู้อนุญาตออกหนังสืออนุญาตตามแบบ ป.ส.23 โดยให้อนุญาตไม่เกินอายุการอนุญาตเดิม

ในกรณีการขออนุญาตเพื่อการทำเหมืองแร่ตามข้อ 19 ให้กำหนดอายุหนังสืออนุญาตตามอายุประทานบัตรนั้นแต่ไม่เกินสิบปี

ในกรณีที่ไม่สามารถอนุญาตให้ผู้ขอเข้าทำประโยชน์ได้ในหมวดนี้ด้วยเหตุใดๆ ก็ดี ให้ผู้อนุญาตแจ้งเหตุผลให้ผู้ขอทราบโดยไม่ชักช้า

ใบแทนหนังสืออนุญาต

ข้อ 21 ในกรณีที่หนังสืออนุญาตให้เข้าทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยภายในเขตป่าสงวนแห่งชาติสูญหายหรือเสียหาย ผู้รับอนุญาตต้องนำหลักฐานการแจ้งความต่อพนักงานสอบสวนมายื่นต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัด เพื่อให้ตรวจสอบก่อนนำเสนอผู้อนุญาตเป็นผู้พิจารณา

ข้อ 22 การอนุญาตให้ออกใบแทนหนังสืออนุญาตให้เข้าทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยภายในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ให้ผู้อนุญาตออกใบแทนหนังสืออนุญาตตามแบบหนังสืออนุญาตเดิม แต่ให้เขียนหรือประทับคำว่า “ใบแทน” ด้วยอักษรสีแดงไว้ตอนบนหนังสืออนุญาตนั้น โดยมีข้อความและเงื่อนไขถูกต้องตรงกับหนังสืออนุญาตเดิมทุกประการ และให้หมายเหตุไว้ในใบแทนหนังสืออนุญาตด้วยว่า เป็นใบแทนหนังสืออนุญาตเล่มที่ ฉบับที่ ลงวันที่ เดือน และปี พ.ศ. ใด แล้วให้ผู้อนุญาตลงลายมือชื่อ ตำแหน่ง และวัน เดือน ปีที่ออกใบแทนไว้เป็นสำคัญและประทับตราประจำตำแหน่งด้วย (หากมี)

เบ็ดเตล็ด

ข้อ 23 ค่าธรรมเนียมแบบพิมพ์คำขอ ค่าธรรมเนียมหนังสืออนุญาตให้เข้าทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยภายในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ค่าภาคหลวง และค่าบำรุงป่าให้เรียกเก็บตามอัตราที่กำหนดไว้โดยกฎกระทรวงที่ออกตามความในพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 และฉบับที่แก้ไข

ข้อ 24 เมื่อมีการอนุญาตให้เข้าทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยภายในเขตป่าสงวนแห่งชาติตามระเบียบนี้แล้ว ให้ผู้ว่าราชการจังหวัดและสำนักบริหารจัดการในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ท้องที่พิจารณาสั่งเจ้าหน้าที่ออกไปดำเนินการตรวจสอบและติดตามผลการปฏิบัติตามเงื่อนไขในการอนุญาตอย่างสม่ำเสมอ และให้เจ้าหน้าที่จากส่วนกลางออกไปดำเนินการตรวจสอบและติดตามผลการปฏิบัติตามเงื่อนไขในการอนุญาตอีกทางหนึ่งอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง

ข้อ 25 ในกรณีที่ผู้รับอนุญาตถึงแก่ความตาย หากทายาทหรือผู้จัดการมรดกประสงค์จะดำเนินการต่อไป ให้ยื่นคำขออนุญาต ตามข้อ 5 โดยมิชักช้า

ข้อ 26 ผู้ที่ได้รับอนุญาตตามระเบียบกรมป่าไม้ว่าด้วยการอนุญาตให้เข้าทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยภายในเขตป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2539 ให้ถือว่ายังคงได้รับอนุญาต และให้ถือปฏิบัติตามระเบียบนี้ต่อไป

8.3 การขอเพิกถอนพื้นที่อุทยานเป็นไปตามมาตรา 7 แห่งพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าให้ประกาศว่า โดยที่เป็นการสมควรมีกฎหมายว่าด้วย อุทยานแห่งชาติ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้ โดยคำแนะนำและยินยอมของสภาร่างรัฐธรรมนูญในฐานะรัฐสภา ดังต่อไปนี้

มาตรา 1 พระราชบัญญัตินี้เรียกว่า "พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504"

มาตรา 2 พระราชบัญญัตินี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

มาตรา 3 บรรดาบทกฎหมาย กฎ และข้อบังคับอื่นในส่วนที่มีบัญญัติไว้แล้วในพระราชบัญญัตินี้หรือซึ่งขัดหรือแย้งกับบทแห่งพระราชบัญญัตินี้ ให้ใช้พระราชบัญญัตินี้แทน

มาตรา 4 ในพระราชบัญญัตินี้

(1) "ที่ดิน" หมายความว่า พื้นที่ดินทั่วไป และให้หมายความรวมถึง ภูเขา ห้วยหนอง คลอง บึง บาง ลำน้ำ ทะเลสาบ เกาะและที่ชายทะเลด้วย

(2) "อุทยานแห่งชาติ" หมายความว่าที่ดินที่ได้กำหนดให้เป็นอุทยานแห่งชาติ ตามพระราชบัญญัตินี้

(3) "ไม้" หมายความรวมถึงพันธุ์ไม้ทุกชนิดทั้งที่เป็นต้น เป็นกอ เป็นเถา ตลอดจนส่วนต่างๆ ของไม้

(4) "สัตว์" หมายความรวมถึงสัตว์ทุกชนิด ตลอดจนส่วนต่างๆ ของสัตว์ สิ่งที่เกิดจากสัตว์และสิ่งที่สัตว์ทำขึ้น

(5) "พนักงานเจ้าหน้าที่" หมายความว่า ผู้ซึ่งรัฐมนตรีแต่งตั้งให้ปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้

(6) "อธิบดี" หมายความว่าอธิบดีกรมป่าไม้

(7) "รัฐมนตรี" หมายความว่า รัฐมนตรีผู้รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา 5 ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้และให้มีอำนาจแต่งตั้ง พนักงานเจ้าหน้าที่และออกกฎกระทรวงเพื่อปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้ กฎกระทรวงนั้น เมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้ว ให้ใช้บังคับได้

การกำหนดที่ดินให้เป็นอุทยานแห่งชาติ

มาตรา 6 เมื่อรัฐบาลเห็นสมควรกำหนดบริเวณที่ดินแห่งใดที่มีสภาพธรรมชาติเป็นที่น่าสนใจให้คงอยู่ในสภาพธรรมชาติเดิม เพื่อสงวนไว้ให้เป็นประโยชน์แก่การศึกษาและรื่นรมย์ของประชาชน ก็ให้มีอำนาจกระทำได้ โดยประกาศพระราชกฤษฎีกาและให้มี แผนที่แสดงแนวเขตแห่งบริเวณที่กำหนดนั้นแนบท้ายพระราชกฤษฎีกาด้วย บริเวณที่กำหนดนี้เรียกว่า "อุทยานแห่งชาติ" ที่ดินที่จะกำหนดให้เป็นอุทยานแห่งชาตินั้น ต้องเป็นที่ดินที่มิได้อยู่ในกรรมสิทธิ์หรือครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมายของบุคคลใด ซึ่งมิใช่ทบวงการเมือง

มาตรา 7 การขยายหรือการเพิกถอนอุทยานแห่งชาติไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วนให้กระทำโดยพระราชกฤษฎีกา และในกรณีที่มิใช่เป็นการเพิกถอนอุทยานแห่งชาติทั้งหมด ให้มีแผนที่แสดงเขตที่เปลี่ยนแปลงไป แนบท้ายพระราชกฤษฎีกาด้วย

มาตรา 8 ให้พนักงานเจ้าหน้าที่จัดให้มีหลักเขตและป้าย หรือเครื่องหมายแสดงเขตอุทยานแหงชาติไว้ตามสมควร เพื่อให้ประชาชนเห็นได้ว่าเป็นเขตอุทยานแห่งชาติ

คณะกรรมการอุทยานแห่งชาติ

มาตรา 9 ให้มีกรรมการคณะหนึ่ง เรียกว่า "คณะกรรมการอุทยานแห่งชาติ" ประกอบด้วยปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นประธาน อธิบดีกรมป่าไม้ ผู้แทนกระทรวงมหาดไทย ผู้แทนกรมที่ดิน และกรรมการอื่นไม่เกิน 11 คนซึ่งคณะรัฐมนตรีแต่งตั้ง

มาตรา 10 กรรมการซึ่งคณะรัฐมนตรีแต่งตั้งอยู่ในตำแหน่งคราวละสองปี กรรมการซึ่งพ้นจากตำแหน่งอาจได้รับแต่งตั้งอีกได้

มาตรา 11 นอกจากการพ้นจากตำแหน่งตามวาระ ตามมาตรา 10 กรรมการพ้นจากตำแหน่งเมื่อ

(1) ตาย

(2) ลาออก

(3) คณะรัฐมนตรีให้ออก

(4) เป็นบุคคลไร้ความสามารถ หรือเสมือนไร้ความสามารถ

(5) ได้รับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก เว้นแต่คดีความผิดที่เป็นลหุโทษ หรือความผิดอันได้กระทำโดยประมาท

เมื่อกรรมการพ้นจากตำแหน่งก่อนวาระ คณะรัฐมนตรีอาจแต่งตั้งผู้อื่นแทนได้ กรรมการผู้ได้รับแต่งตั้งตามความในวรรคก่อน อยู่ในตำแหน่งตามวาระเท่าที่ผู้ที่ตนแทน

มาตรา 12 การประชุมคณะกรรมการ ถ้าประธานกรรมการไม่มาประชุมหรือไม่อยู่ในที่ประชุม ให้คณะกรรมการเลือก กรรมการคนหนึ่งเป็นประธานในที่ประชุม การวินิจฉัยชี้ขาดของที่ประชุม ให้ถือเอาเสียงข้างมากกรรมการคนหนึ่งให้มีเสียงหนึ่งในการลงคะแนน ถ้าคะแนนเสียงเท่ากัน ให้ประธานในที่ประชุมออกเสียงเพิ่มขึ้นอีกเสียงหนึ่งเป็นเสียงชี้ขาด

มาตรา 13 การประชุมทุกคราว ต้องมีกรรมการประชุมไม่ต่ำกว่ากึ่งจำนวนของกรรมการทั้งหมด จึงจะเป็นองค์ประชุม

มาตรา 14 คณะกรรมการจะตั้งอนุกรรมการเพื่อพิจารณา หรือปฏิบัติการอย่างหนึ่งอย่างใดตามที่คณะกรรมการมอบหมายก็ได้

มาตรา 15 คณะกรรมการมีหน้าที่ให้คำปรึกษาต่อรัฐมนตรีในเรื่องต่อไปนี้

(1) การกำหนดที่ดินให้เป็นอุทยานแห่งชาติ และการขยายหรือการเพิกถอนอุทยานแห่งชาติ

(2) การคุ้มครองและดูแลรักษาอุทยานแห่งชาติ

(3) เรื่องที่รัฐมนตรีปรึกษา

การคุ้มครองและดูแลรักษาอุทยานแห่งชาติ

มาตรา 16 ภายในเขตอุทยานแหงชาติ ห้ามมิให้บุคคลใด

(1) ยึดถือหรือครอบครองที่ดิน รวมตลอดถึงก่นสร้าง แผ้วถาง หรือเผาป่า

(2) เก็บหา นำออกไป ทำด้วยประการใดๆ ให้เป็นอันตราย หรือทำให้เสื่อมสภาพซึ่งยางไม้ น้ำมันยาง น้ำมันสน แร่ หรือทรัพยากรธรรมชาติอื่น

(3) นำสัตว์ออกไป หรือทำด้วยประการใดๆ ให้เป็นอันตรายแก่สัตว์

(4) ทำด้วยประการใดๆ ให้เป็นอันตรายหรือทำให้เสื่อมสภาพแก่ดิน หิน กรวด หรือทราย

(5) เปลี่ยนแปลงทางน้ำหรือทำให้น้ำในลำน้ำ ลำห้วย บึง ท่วมท้นหรือเหือดแห้ง

(6) ปิดหรือทำให้กีดขวางแก่ทางน้ำหรือทางบก

(7) เก็บหา นำออกไป ทำด้วยประการใดๆ ให้เป็นอันตราย หรือทำให้เสื่อมสภาพซึ่งกล้วยไม้ น้ำผึ้ง ครั่ง ถ่านไม้ เปลือกไม้ หรือมูลค้างคาว

(8) เก็บหรือทำด้วยประการใดๆ ให้เป็นอันตรายแก่ดอกไม้ ใบไม้ หรือผลไม้

(9) นำยานพาหนะเข้าออก หรือขับขี่ยานพาหนะในทางที่มิได้จัดไว้เพื่อการนั้นเว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่

(10) นำอากาศยานขึ้นลงในที่ที่มิได้จัดไว้เพื่อการนั้น เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่

(11) นำหรือปล่อยปศุสัตว์เข้าไป

(12) นำสัตว์เลี้ยงหรือสัตว์พาหนะเข้าไป เว้นแต่จะได้ปฏิบัติตามระเบียบที่อธิบดีกำหนดโดยอนุมัติของรัฐมนตรี

(13) เข้าไปดำเนินกิจการใดๆ เพื่อหาผลประโยชน์เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่

(14) ปิดประกาศ โฆษณา หรือขีดเขียนในที่ต่างๆ

(15) นำเครื่องมือสำหรับล่าสัตว์หรือจับสัตว์ หรืออาวุธใดๆ เข้าไป เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ และปฏิบัติตามเงื่อนไขซึ่งพนักงานเจ้าหน้าที่ผู้อนุญาตนั้นกำหนดไว้

(16) ยิงปืน ทำให้เกิดระเบิดซึ่งวัตถุระเบิด หรือจุดดอกไม้เพลิง

(17) ส่งเสียงอื้อฉาวหรือกระทำการอื่นอันเป็นการรบกวน หรือเป็นที่เดือดร้อนรำคาญแก่คนหรือสัตว์

(18) ทิ้งขยะมูลฝอยหรือสิ่งต่างๆ ในที่ที่มิได้จัดไว้เพื่อการนั้น

(19) ทิ้งสิ่งที่เป็นเชื้อเพลิงซึ่งอาจทำให้เกิดเพลิง

มาตรา 17 ห้ามมิให้บุคคลใดกระทำให้หลักเขต ป้าย หรือเครื่องหมายอื่นๆ ซึ่งพนักงานเจ้าหน้าที่จัดให้มีตามพระราชบัญญัตินี้ เคลื่อนที่ ลบเลือน เสียหาย หรือไร้ประโยชน์

มาตรา 18 บุคคลซึ่งเข้าไปในเขตอุทยานแห่งชาติ ต้องปฏิบัติตามคำสั่งของพนักงานเจ้าหน้าที่ ซึ่งได้สั่งให้ปฏิบัติตามระเบียบ ที่อธิบดีกำหนด โดยอนุมัติของรัฐมนตรี

มาตรา 19 บทบัญญัติในมาตรา 16 และมาตรา 17 มิให้ใช้บังคับแก่พนักงานเจ้าหน้าที่ซึ่งปฏิบัติการไปเพื่อประโยชน์ใน การคุ้มครองและดูแลรักษาอุทยานแห่งชาติ หรือการศึกษาหรือวิจัยทางวิชาการ หรือเพื่ออำนวยความสะดวกในการทัศนาจรหรือการพักอาศัย หรือเพื่ออำนวยความปลอดภัยหรือให้ความรู้แก่ประชาชน ทั้งนี้ ต้องเป็นไปตามระเบียบที่อธิบดีกำหนด โดยอนุมัติของรัฐมนตรี

มาตรา 20 การจับกุมปราบปรามผู้กระทำความผิดตามพระราชบัญญัตินี้ ให้พนักงานเจ้าหน้าที่เป็นพนักงานฝ่ายปกครอง หรือตำรวจ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

มาตรา 21 ให้พนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจออกคำสั่งให้ผู้กระทำความผิดตามมาตรา 16 ออกจากเขตอุทยานแห่งชาติ หรืองดเว้นการกระทำใดๆ ในเขตอุทยานแห่งชาติ

มาตรา 22 ในกรณีที่มีการฝ่าฝืนพระราชบัญญัตินี้ เป็นเหตุให้มีสิ่งปลูกสร้างขึ้นใหม่ หรือมีสิ่งอื่นใดในอุทยานแห่งชาติ ผิดไปจากสภาพเดิม ให้พนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจสั่งให้ผู้กระทำความผิดทำลายหรือรื้อถอนสิ่งนั้นๆ ออกไปให้พ้นอุทยานแห่งชาติ หรือทำให้สิ่งนั้นๆ กลับคืนสู่สภาพเดิม แล้วแต่กรณีถ้าผู้กระทำความผิดไม่ปฏิบัติตาม หรือถ้าไม่รู้ตัวผู้กระทำความผิด หรือเพื่อป้องกัน หรือบรรเทาความเสียหายแก่อุทยานแห่งชาติ พนักงานเจ้าหน้าที่ จะกระทำดังกล่าวแล้วอย่างใดอย่างหนึ่งเสียเองก็ได้ตามสมควรแก่กรณี และผู้กระทำความผิดมีหน้าที่ชดใช้ค่าใช้จ่ายที่ต้องเสียไปในการที่พนักงานเจ้าหน้าที่กระทำการเสียเองนั้น

เบ็ดเตล็ด

มาตรา 23 ถ้าเห็นเป็นการสมควรให้ประชาชนชำระเงินเนื่องในการที่พนักงานเจ้าหน้าที่ให้บริการให้ความสะดวกต่างๆ ในอุทยานแห่งชาติ หรือให้บุคคลใดเสียค่าธรรมเนียมหรือค่าตอบแทน สำหรับการที่ได้รับอนุญาตให้ดำเนินกิจการหรือพักอาศัยอยู่ในอุทยานแห่งชาติ อธิบดีมีอำนาจกำหนดอัตราและวางระเบียบเกี่ยวกับการเก็บค่าบริการ ค่าธรรมเนียมหรือค่าตอบแทนดังกล่าวได้

ทั้งนี้ โดยอนุมัติของรัฐมนตรี เงินที่เก็บได้ตามวรรคก่อน เงินที่มีผู้บริจาคเพื่อบำรุงอุทยานแห่งชาติเงินค่าปรับที่พนักงานเจ้าหน้าที่เปรียบเทียบตามมาตรา 28 และเงินรายได้อื่นๆ ให้ได้รับยกเว้น ไม่ต้องเสียภาษีอากรใดๆ และเก็บรักษาไว้ใช้จ่ายในการบำรุงรักษาอุทยานแห่งชาติ ตามหลักเกณฑ์ และวิธีการที่อธิบดีกำหนดโดยอนุมัติของรัฐมนตรี

บทกำหนดโทษ

มาตรา 24 ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา 16 (1) (2) (3) (4) หรือ (5) ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 5 ปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา 25 ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา 16 (6) (7) (9) (10) (11) มาตรา 17 หรือมาตรา 18 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งพันบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา 26 ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา 16 (2) (3) (4) หรือ (7) ถ้าปรากฏว่าสัตว์หรือทรัพย์สินที่เก็บหาหรือนำออกมีราคาเพียงเล็กน้อย หรือความเสียหายที่เกิดขึ้นมีเพียงเล็กน้อย ต้องระวางโทษปรับไม่เกินห้าร้อยบาท

มาตรา 27 ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา 16 (8) (12) (13) (14) (15) (16) (17) (18) หรือ (19) ต้องระวางโทษปรับไม่เกินห้าร้อยบาท

มาตรา 28 บรรดาความผิดตามมาตรา 25 มาตรา 26 และมาตรา 27 ให้พนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจเปรียบเทียบได้

มาตรา 29 บรรดาอาวุธเครื่องมือ เครื่องใช้และยานพาหนะใดๆ ซึ่งบุคคลได้ใช้ในการกระทำความผิดตามมาตรา 16 (1) ฐานแผ้วถางหรือเผาป่า หรือมาตรา 16 (2) ฐานทำให้เป็นอันตรายหรือทำให้เสื่อมสภาพซึ่งไม้ หรือตามมาตรา 16 (3) ฐานทำให้เป็นอันตรายต่อสัตว์ หรือตามมาตรา 16 (4) ฐานทำให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมสภาพแก่ดิน หิน กรวด หรือทราย ให้ริบเสียทั้งสิ้นโดยไม่ต้องคำนึงว่าเป็นของผู้กระทำความผิดและมีผู้ถูกลงโทษตามคำพิพากษาของศาลหรือไม่

8.4 การขอใช้พื้นที่ของส่วนราชการหรือองคืการของรัฐภายในเขตป่าสงวนแห่งชาติตามมาตรา 13 ทวิ แห่งพระราชบัญญัติป่าสงวน พ.ศ. 2507

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่าโดยที่เป็นการสมควรปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองและสงวนป่า จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้ โดยคำแนะนำและยินยอมของสภาร่างรัฐธรรมนูญในฐานะรัฐสภา ดังต่อไปนี้

มาตรา 1 พระราชบัญญัตินี้เรียกว่า “พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พุทธศักราช 2507

มาตรา 2 พระราชบัญญัตินี้ให้ใช้บังคับ ตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

มาตรา 3 ให้ยกเลิก พระราชบัญญัติคุ้มครองและสงวนป่า พุทธศักราช 2481 พระราชบัญญัติคุ้มครองและสงวนป่า (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2496

(3) พระราชบัญญัติคุ้มครองและสงวนป่า (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2497 บรรดากฎหมาย กฎ และข้อบังคับอื่น ในส่วนที่มีบัญญัติไว้แล้วในพระราชบัญญัตินี้ หรือซึ่งขัดหรือแย้งกับบทแห่งพระราชบัญญัตินี้ ให้ใช้พระราชบัญญัตินี้แทน

มาตรา 4 ในพระราชบัญญัตินี้

“ป่า” หมายความว่า ที่ดินรวมตลอดถึง ภูเขา ห้วย หนอง คลอง บึง บาง ลำน้ำ ทะเลสาบ เกาะ และที่ชายทะเลที่ยังมิได้มีบุคคลได้มาตามกฎหมาย

“ป่าสงวนแห่งชาติ” หมายความว่า ป่าที่ได้กำหนดให้เป็นป่าสงวนแห่งชาติตามพระราชบัญญัตินี้

“ไม้” หมายความว่า ไม้ทุกชนิดทั้งที่เป็นต้น กอ หรือเถา ไม่ว่ายังยืนต้นหรือล้มลงแล้ว และหมายความรวมตลอดถึง ราก ปุ่ม ตอ หน่อ กิ่ง ตา หัว เหง้า เศษ ปลายหรือส่วนหนึ่งส่วนใดของไม้ ไม่ว่าจะถูกตัด ฟัน เลื่อย ผ่า ถาก ถอน ขุด หรือกระทำโดยวิธีการอื่นใด

“ของป่า” หมายความว่า สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นหรือมีอยู่ในป่า เป็นต้นว่า

(1) ไม้ฟืน ถ่าน เปลือกไม้ ใบไม้ ดอกไม้ เมล็ด ผลไม้ หน่อไม้ ชันไม้ และยางไม้

(2) หญ้า อ้อ พง แขม ปรือ คา กก กระจูด กล้วยไม้ กูด เห็ด และพืชอื่น

(3) ซากสัตว์ ไข่ หนัง เขา นอ งา กราม ขนาย กระดูก ขน รังนก ครั่ง รังผึ้ง น้ำผึ้งและมูลค้างคาว

(4) ดิน หิน กรวด ทราย แร่และน้ำมัน

“สัตว์เลี้ยง” หมายความว่า ช้าง ม้า ลา ล่อ โค กระบือ แพะ แกะ และสุกร ที่มีเจ้าของ

“ทำไม้” หมายความว่า ตัด ฟัน กาน โค่น ลิด เลื่อย ผ่า ถาก ทอน ขุด หรือชักลากไม้ที่มีอยู่ในป่า หรือนำไม้ที่มีอยู่ในป่าออกจากป่าด้วยประการใดๆ

“พนักงานเจ้าหน้าที่” หมายความว่า ผู้ซึ่งรัฐมนตรีแต่งตั้งให้ปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้

“อธิบดี” หมายความว่า อธิบดีกรมป่าไม้

“รัฐมนตรี” หมายความว่า รัฐมนตรีผู้รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา 5 ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตร รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้ และให้มีอำนาจแต่งตั้งพนักงานเจ้าหน้าที่ และออกกฎกระทรวงกำหนดค่าธรรมเนียม ค่าภาคหลวง และค่าบำรุงป่าไม้ไม่เกินอัตราตามบัญชีท้ายพระราชบัญญัตินี้ และกำหนดกิจการอื่นเพื่อปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้ กฎกระทรวงนั้น เมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วให้ใช้บังคับได้

การกำหนดป่าสงวนแห่งชาติ

มาตรา 6 บรรดาป่าที่เป็นป่าสงวนอยู่แล้วตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองและสงวนป่าก่อนวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ ให้เป็นป่าสงวนแห่งชาติตามพระราชบัญญัตินี้เมื่อรัฐมนตรี เห็นสมควรกำหนดป่าอื่นใดเป็นป่าสงวนแห่งชาติ เพื่อรักษาสภาพป่าไม้ ของป่า หรือทรัพยากรธรรมชาติอื่น ให้กระทำได้โดยออกกฎกระทรวงซึ่งต้องมีแผนที่แสดงแนวเขตป่าที่กำหนดเป็นป่าสงวนแห่งชาตินั้นแนบท้ายกฎกระทรวงด้วย

มาตรา 7 การเปลี่ยนแปลงเขตหรือการเพิกถอนป่าสงวนแห่งชาติ ไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วน ให้กระทำได้โดยออกกฎกระทรวง และเฉพาะกรณีที่มีการเปลี่ยนแปลงหรือเพิกถอนบางส่วนให้มีแผนที่แสดงแนวเขตที่เปลี่ยนแปลง หรือเพิกถอนนั้นแนบท้ายกฎกระทรวงด้วย

มาตรา 8 ให้พนักงานเจ้าหน้าที่จัดให้มีหลักเขตและป้ายหรือเครื่องหมายอื่นแสดงแนวเขตป่าสงวนแห่งชาติไว้ตามสมควร เพื่อให้ประชาชนเห็นได้ว่าเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติ

มาตรา 9 ให้ปิดประกาศสำเนากฎกระทรวง และแผนที่ท้ายกฎกระทรวงตามมาตรา 6 วรรคสอง หรือมาตรา 7 ไว้ ณ ที่ทำการอำเภอหรือกิ่งอำเภอท้องที่ที่ทำการ กำนันท้องที่ และที่เปิดเผยเห็นได้ง่ายในหมู่บ้านท้องที่นั้น

มาตรา 10 เมื่อได้กำหนดป่าใดเป็นป่าสงวนแห่งชาติแล้ว ให้มีกรรมการสำหรับป่าสงวนแห่งชาตินั้นคณะหนึ่ง ประกอบด้วยผู้แทนกรมป่าไม้ ผู้แทนกรมการปกครอง ผู้แทนกรมที่ดินและกรรมการอื่นอีกสองคน ซึ่งรัฐมนตรีแต่งตั้งให้คณะกรรมการดังกล่าวมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้ ควบคุมให้การเป็นไปตามมาตรา 8 และมาตรา 9

มาตรา 11 การประชุมคณะกรรมการ ต้องมีกรรมการประชุมไม่ต่ำกว่ากึ่งจำนวนของกรรมการทั้งหมดจึงเป็นองค์ประชุม และให้คณะกรรมการเลือกกรรมการคนหนึ่งเป็นประธานแห่งที่ประชุม การวินิจฉัยชี้ขาดของที่ประชุมให้ถือเสียงข้างมาก กรรมการคนหนึ่งให้มีเสียงหนึ่งในการลงคะแนน ถ้าคะแนนเสียงเท่ากันให้ประธานแห่งที่ประชุมออกเสียงเพิ่มขึ้นอีกเสียงหนึ่งเป็นเสียงชี้ขาด

มาตรา 12 บุคคลใดอ้างว่ามีสิทธิหรือได้ทำประโยชน์ในเขตป่าสงวนแห่งชาติใดอยู่ก่อนวันที่กฎกระทรวงกำหนดป่าสงวนแห่งชาตินั้นใช้บังคับให้ยื่นคำร้องเป็นหนังสือต่อนายอำเภอหรือปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอท้องที่ภายในกำหนดเก้าสิบวัน นับแต่วันที่กฎกระทรวงนั้นใช้บังคับ ถ้าไม่ยื่นคำร้องภายในกำหนดดังกล่าว ให้ถือว่าสละสิทธิหรือประโยชน์นั้นคำร้องดังกล่าวในวรรคหนึ่ง ให้นายอำเภอหรือปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอท้องที่ส่งต่อไปยังคณะกรรมการสำหรับป่าสงวนแห่งชาตินั้นโดยไม่ชักช้าความในวรรคหนึ่ง มิให้ใช้บังคับแก่กรณีสิทธิในที่ดินที่บุคคลมีอยู่ตามประมวลกฎหมายที่ดิน

มาตรา 13 เมื่อคณะกรรมการสำหรับป่าสงวนแห่งชาติได้รับคำร้องตามมาตรา 12 แล้ว ให้สอบสวนตามคำร้องนั้น ถ้าปรากฏว่าผู้ร้องได้เสียสิทธิหรือเสื่อมเสียประโยชน์ ให้คณะกรรมการพิจารณากำหนดค่าทดแทนให้ตามที่เห็นสมควรถ้าผู้ร้อง ไม่พอใจในค่าทดแทนที่คณะกรรมการสำหรับป่าสงวนแห่งชาติกำหนด ผู้ร้องมีสิทธิอุทธรณ์ต่อรัฐมนตรีภายในกำหนดสามสิบวัน นับแต่วันที่ได้รับแจ้งคำวินิจฉัยของคณะกรรมการ คำวินิจฉัยของรัฐมนตรีให้เป็นที่สุด

มาตรา 13(1) ทวิ ในกรณีที่ส่วนราชการและองค์การของรัฐ มีความประสงค์จะใช้พื้นที่บางแห่งภายในเขตป่าสงวนแห่งชาติเป็นสถานที่ปฏิบัติงาน หรือเพื่อประโยชน์ของรัฐอย่างอื่นให้อธิบดีโดยอนุมัติรัฐมนตรีมีอำนาจประกาศกำหนดบริเวณดังกล่าวเป็นบริเวณที่ทางราชการใช้ประโยชน์ภายในเขตป่าสงวนแห่งชาติได้และในบริเวณดังกล่าวมิให้นำมาตรา 14 และมาตรา 16 มาใช้บังคับแก่การที่ส่วนราชการหรือองค์การนั้น ๆ จำเป็นต้องกระทำเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการปฏิบัติงานเพื่อใช้ประโยชน์ในพื้นที่นั้นการใช้พื้นที่ตามวรรคหนึ่ง ถ้าที่ดินในบริเวณที่ทางราชการใช้ประโยชน์มีแนวเขตทับที่ดินซึ่งบุคคลได้รับประโยชน์ตามมาตรา 14 อยู่แล้ว ให้การรับประโยชน์ในที่ดินส่วนที่เป็นบริเวณ

ที่ทางราชการใช้ประโยชน์นั้นสิ้นสุดลง เมื่อพ้นกำหนดสามร้อยหกสิบวัน นับแต่วันที่ประกาศกำหนดบริเวณดังกล่าวเป็นบริเวณที่ทางราชการใช้ประโยชน์การใช้พื้นที่ตามวรรคหนึ่ง ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์วิธีการ และเงื่อนไขที่อธิบดีกำหนด โดยอนุมัติรัฐมนตรี(1) มาตรา 16 ทวิ เพิ่มเติมโดย มาตรา 3 แห่ง พ.ร.บ. ป่าสงวนแห่งชาติ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2528

การควบคุมและรักษาป่าสงวนแห่งชาติ

มาตรา 14(2) ในเขตป่าสงวนแห่งชาติห้ามมิให้บุคคลใดยึดถือครอบครองทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยในที่ดินก่อสร้าง แผ้วถาง เผาป่า ทำไม้ เก็บหาของป่าหรือกระทำด้วยประการใดๆ อันเป็นการเสื่อมเสียแก่สภาพป่าสงวนแห่งชาติเว้นแต่ (1) ทำไม้หรือเก็บหาของป่า ตามมาตรา 15 เข้าทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยตามมาตรา 16 มาตรา 16 ทวิ หรือมาตรา 16 ตรี กระทำการตามมาตรา 17 ใช้ประโยชน์ตามมาตรา 18 หรือกระทำการตามมาตรา 17 หรือมาตรา 20 (2) ทำไม้หวงห้ามหรือเก็บหาของป่าหวงห้ามตามกฎหมายว่าด้วยป่าไม้

มาตรา 15 การทำไม้หรือเก็บหาของป่าในเขตป่าสงวนแห่งชาติให้กระทำได้เมื่อได้รับใบอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ หรือเมื่อพนักงานเจ้าหน้าที่ได้ประกาศอนุญาตไว้เป็นคราวๆ ในเขตป่าสงวนแห่งชาติแห่งหนึ่งแห่งใดโดยเฉพาะ การอนุญาตให้เป็นไปตามแบบ ระเบียบและวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา 16(3) อธิบดีโดยอนุมัติรัฐมนตรีมีอำนาจอนุญาตให้บุคคลหนึ่งบุคคลใดเข้าทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยในเขตป่าสงวนแห่งชาติได้ ในกรณีดังต่อไปนี้ (1) การเข้าทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยในเขตป่าสงวนแห่งชาติคราวละไม่น้อยกว่าห้าปีแต่ไม่เกินสามสิบปี ในกรณีที่ผู้ได้รับอนุญาตเป็นส่วนราชการหรือรัฐวิสาหกิจ ตามกฎหมายว่าด้วยวิธีการงบประมาณ จะอนุญาตโดยให้ยกเว้นค่าธรรมเนียมทั้งหมดหรือบางส่วนตามที่เห็นสมควรก็ได้ (2) การเข้าทำประโยชน์เกี่ยวกับการทำเหมืองแร่ตามกฎหมายว่าด้วยแร่คราวละไม่เกินสิบปี โดยให้ได้รับยกเว้นไม่ต้องขอรับใบอนุญาตเก็บหาของป่าและไม่ต้องเสียค่าภาคหลวงของป่าตามพระราชบัญญัตินี้ สำหรับแร่ ดินขาว หรือหิน แล้วแต่กรณีการขออนุญาตและการอนุญาตตามวรรคหนึ่ง ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขที่อธิบดีกำหนดโดยอนุมัติรัฐมนตรี

มาตรา 16 ทวิ ในกรณีที่ป่าสงวนแห่งชาติทั้งหมดหรือบางส่วนมีสภาพเป็นป่าไร่ร้างเก่า หรือทุ่งหญ้า หรือเป็นป่าที่ไม่มีไม้มีค่าขึ้นอยู่เลย หรือมีไม้มีค่าที่มีลักษณะสมบูรณ์เหลืออยู่เป็นส่วนน้อย และป่านั้นยากที่จะกลับฟื้นคืนดีตามธรรมชาติ ทั้งนี้โดยมีสภาพตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่รัฐมนตรีกำหนด โดยอนุมัติคณะรัฐมนตรีให้ถือว่าป่าสงวนแห่งชาติในบริเวณดังกล่าวเป็นป่าเสื่อมโทรม ถ้าทางราชการมีความจำเป็นต้องปรับปรุงฟื้นฟูสภาพป่าเสื่อมโทรม ให้รัฐมนตรีประกาศกำหนดเขตป่าเสื่อมโทรมทั้งหมด หรือบางส่วนเป็นเขตปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติในเขตปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติ ถ้าบุคคลใดได้เข้าทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยในเขตดังกล่าวอยู่แล้วจนถึงวันที่ประกาศกำหนดตามวรรคสอง (1) เมื่อบุคคลดังกล่าวร้องขอ และอธิบดีหรือผู้ซึ่งอธิบดีมอบหมายเห็นว่าบุคคลนั้นยังมีความจำเป็นเพื่อการครองชีพ อธิบดีหรือผู้ซึ่งอธิบดีมอบหมายมีอำนาจอนุญาตเป็นหนังสือ ให้บุคคลดังกล่าวทำประโยชน์และอยู่อาศัยต่อไปในที่ที่ได้ทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยอยู่แล้วนั้นได้ แต่ต้องไม่เกินยี่สิบไร่ต่อหนึ่งครอบครัวและมีกำหนดเวลาคราวละไม่น้อยกว่าห้าปีแต่ไม่เกินสามสิบปี ทั้งนี้โดยได้รับการยกเว้นค่าธรรมเนียมสำหรับคราวแรก คราวต่อ ๆ ไปต้องเสียค่าธรรมเนียม(2) บุคคลซึ่ง

ได้รับอนุญาตตาม (1) อาจขออนุญาตปลูกป่าหรือไม้ยืนต้นในที่ที่ตนเคยทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยในเขตปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติเพิ่มเติมจากที่ได้รับอนุญาตแล้วโดยพิสูจน์ให้เห็นว่าตนมีความสามารถและมีเครื่องมือหรืออุปกรณ์ที่จะปลูกป่าหรือไม้ยืนต้นตามที่ขอเพิ่มนั้นได้ อธิบดีหรือผู้ซึ่งอธิบดีมอบหมายมีอำนาจอนุญาตเป็นหนังสือให้ปลูกป่าหรือไม้ยืนต้นได้ แต่ต้องไม่เกินสามสิบห้าไร่ต่อหนึ่งครอบครัว และมีกำหนดเวลาคราวละไม่น้อยกว่าห้าปี แต่ไม่เกินสามสิบปีและต้องเสียค่าธรรมเนียมตามที่กฎหมายกำหนดไว้การได้รับอนุญาตตามวรรคสาม มิให้ถือว่าเป็นการได้มาซึ่งสิทธิในที่ดินตามประมวลกฎหมายที่ดินให้บุคคลซึ่งได้รับอนุญาตตามวรรคสาม (1) และ (2) ได้รับยกเว้นค่าภาคหลวงและค่าบำรุงป่า สำหรับไม้ที่ได้ปลูกขึ้นภายในที่ดินที่ได้รับอนุญาตบุคคลซึ่งได้รับอนุญาตต้องใช้ประโยชน์ในที่ดินตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขในระเบียบที่อธิบดีกำหนด และจะให้บุคคลอื่นนอกจากบุคคลในครอบครัวเข้าทำประโยชน์ในที่ดินดังกล่าวมิได้ ในกรณีที่บุคคลซึ่งได้รับอนุญาตละทิ้งไม่ทำประโยชน์ หรือไม่อยู่อาศัยในที่ดินที่ได้รับอนุญาตติดต่อกันเกินระยะเวลาสองปี หรือยินยอมให้บุคคลอื่นนอกจากบุคคลในครอบครัวเข้าทำประโยชน์ หรือไม่ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขในระเบียบที่อธิบดีกำหนด ให้อธิบดีหรือผู้ซึ่งอธิบดีมอบหมายมีอำนาจเพิกถอนการอนุญาตนั้น

มาตรา 16 ตรี ในกรณีที่บุคคลซึ่งได้รับอนุญาตตามมาตรา 16 ทวิ ถึงแก่ความตาย ให้บุคคลในครอบครัวซึ่งอาศัยอยู่กับผู้ได้รับอนุญาตมีสิทธิอยู่อาศัยหรือทำประโยชน์ในที่ดินนั้นต่อไปได้ แต่ไม่เกินหนึ่งร้อยแปดสิบวัน นับแต่วันที่ผู้ได้รับอนุญาตถึงแก่ความตายถ้าสามี ภรรยา บุตรคนหนึ่งคนใดหรือบุคคลในครอบครัวซึ่งอาศัยอยู่กับผู้ได้รับอนุญาต และผู้ได้รับอนุญาตได้ระบุไว้เป็นหนังสือตามแบบที่อธิบดีกำหนดให้เป็นผู้สืบสิทธิและหน้าที่ของตนประสงค์จะอยู่อาศัยหรือทำประโยชน์ในที่ดินนั้นต่อไปให้ยื่นคำขออนุญาตต่ออธิบดี หรือผู้ซึ่งอธิบดีมอบหมายภายในหนึ่งร้อยแปดสิบวันนับแต่วันที่ผู้ได้รับอนุญาตถึงแก่ความตายเมื่อได้ยื่นคำขออนุญาตตามวรรคสองแล้ว ให้บุคคลตามวรรคหนึ่งอยู่อาศัยหรือทำประโยชน์ต่อไปได้ตามที่อธิบดีหรือผู้ซึ่งอธิบดีมอบหมายอนุญาต

มาตรา 17 เพื่อประโยชน์ในการศึกษาหรือวิจัยทางวิชาการ อธิบดีมีอำนาจอนุญาตเป็นหนังสือแก่กระทรวง ทบวง กรมหรือบุคคลอื่นใดให้กระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดในเขตป่าสงวนแห่งชาติได้ ตามระเบียบที่อธิบดีกำหนดโดยอนุมัติรัฐมนตรีและเมื่อรัฐมนตรีเห็นสมควรจะสั่งยกเว้นค่าธรรมเนียม ค่าภาคหลวง และค่าบำรุงป่าก็ได้

มาตรา 18 (4) อธิบดีมีอำนาจออกระเบียบการใช้ประโยชน์ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา ในเรื่องดังต่อไปนี้

การเข้าไป การผ่านหรือการใช้ทาง การนำหรือปล่อยสัตว์เลี้ยงเข้าไป ระเบียบตามวรรคหนึ่งจะใช้บังคับในเขตป่าสงวนแห่งชาติแห่งใด ให้ประกาศ ณ ที่ว่าการอำเภอ ที่ทำการกำนัน และที่ทำการผู้ใหญ่บ้านในท้องที่ที่ป่าสงวนแห่งชาติแห่งนั้นตั้งอยู่

มาตรา 19 เพื่อประโยชน์ในการควบคุม ดูแล รักษาหรือบำรุงป่าสงวนแห่งชาติ อธิบดีมีอำนาจสั่งเป็นหนังสือให้พนักงานเจ้าหน้าที่หรือเจ้าหน้าที่ของกรมป่าไม้กระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดในเขตป่าสงวนแห่งชาติได้

มาตรา 20(5) ในกรณีป่าสงวนแห่งชาติแห่งใดมีสภาพเป็นป่าเสื่อมโทรมตามมาตรา 16 ทวิ ให้อธิบดีโดยอนุมัติรัฐมนตรีมีอำนาจอนุญาตเป็นหนังสือให้บุคคลหนึ่งบุคคลใดทำการบำรุงป่าหรือปลูกสร้างสวนป่า หรือไม้ยืนต้นในเขตป่าเสื่อมโทรมได้ภายในระยะเวลาและตามเงื่อนไขที่

กำหนดในหนังสืออนุญาต แต่ในกรณีที่จะอนุญาตให้เกิน 2,000 ไร่ ต้องได้รับอนุมัติจากคณะรัฐมนตรี รัฐมนตรีอาจกำหนด ให้ผู้รับอนุญาตเสียค่าตอบแทนให้แก่รัฐบาลได้ตามจำนวนที่เห็นสมควรโดยประกาศของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

มาตรา 21 ใบอนุญาตทำไม้หรือเก็บหาของป่า ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ตามมาตรา 15 ให้ใช้ได้ภายในระยะเวลาที่ระบุไว้ในใบอนุญาต ตามระเบียบที่อธิบดีกำหนดซึ่งต้องไม่เกินหนึ่งปีนับแต่วันออกใบอนุญาตการต่ออายุใบอนุญาต ให้เป็นไปตามแบบ ระเบียบและวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา 22 ในกรณีใบอนุญาตสูญหายหรือถูกทำลาย ให้ยื่นคำขอใบแทนใบอนุญาตต่อพนักงานเจ้าหน้าที่การออกใบแทนใบอนุญาต ให้เป็นไปตามแบบ ระเบียบและวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา 23 ใบอนุญาตที่ออกให้ตามมาตรา 15 จะโอนกันได้ต่อเมื่อได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่การโอนใบอนุญาต ให้เป็นไปตามระเบียบและวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา 24 ผู้รับใบอนุญาต หรือหนังสืออนุญาตตามพระราชบัญญัตินี้ต้องจัดให้คนงาน ผู้รับจ้างหรือผู้แทนของผู้รับใบอนุญาตหรือหนังสืออนุญาตมีใบคู่มือสำหรับทำการตามที่ได้รับอนุญาตตามแบบ ระเบียบและวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา 25 เมื่อได้กำหนดป่าใดเป็นป่าสงวนแห่งชาติ และรัฐมนตรีได้แต่งตั้งพนักงานเจ้าหน้าที่ผู้ควบคุมและรักษาป่าสงวนแห่งชาตินั้นแล้ว ให้พนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจดังต่อไปนี้ (1) สั่งให้ผู้หนึ่งผู้ใดออกจากป่าสงวนแห่งชาติ หรือให้งดเว้นการกระทำใด ๆ ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ในกรณีที่มีข้อเท็จจริงปรากฏหรือเหตุอันควรสงสัยว่ามีการกระทำผิดตามพระราชบัญญัตินี้ (2) สั่งเป็นหนังสือให้ผู้กระทำผิดต่อพระราชบัญญัตินี้ รื้อถอนแก้ไขหรือทำประการอื่นใดแก่สิ่งที่เป็นอันตราย หรือสิ่งที่ทำให้เสื่อมสภาพในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ภายในเวลาที่กำหนดให้ (3) ยึด ทำลาย รื้อถอน แก้ไขหรือทำประการอื่น เมื่อผู้กระทำผิดไม่ปฏิบัติตาม (2) ไม่ปรากฏตัวผู้กระทำผิดหรือรู้ตัวผู้กระทำผิดแต่หาตัวไม่พบถ้าพนักงานเจ้าหน้าที่ได้ปฏิบัติการอย่างหนึ่งอย่างใดดังกล่าวและได้เสียค่าใช้จ่ายเพื่อการนั้น ให้ผู้กระทำผิดชดใช้หรือออกค่าใช้จ่ายนั้นทั้งหมด หรือให้พนักงานเจ้าหน้าที่นำทรัพย์สินที่ยึดไว้ได้ออกขายทอดตลาดหรือขายโดยวิธีอื่นตามที่เห็นสมควรเพื่อชดใช้ค่าใช้จ่ายนั้น และให้นำความในมาตรา 1327 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาใช้บังคับแก่เงินที่ได้จากการขายทรัพย์สินนั้นโดยอนุโลม (4) ดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใดที่เห็นสมควร ทั้งนี้เพื่อป้องกันหรือบรรเทาความเสียหายแก่ป่าสงวนแห่งชาติในกรณีที่มีเหตุฉุกเฉิน

มาตรา 26 การจับกุม ปราบปรามผู้กระทำผิดตามพระราชบัญญัตินี้ให้พนักงานเจ้าหน้าที่เป็นพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

มาตรา 27 เมื่อปรากฏว่าผู้รับใบอนุญาตหรือหนังสืออนุญาต คนงานผู้รับจ้างหรือผู้แทนของผู้รับใบอนุญาต หรือหนังสืออนุญาตกระทำผิดต่อพระราชบัญญัตินี้หรือกฎกระทรวงหรือเงื่อนไขในใบอนุญาตหรือหนังสืออนุญาต ซึ่งออกตามพระราชบัญญัตินี้ อันอาจเป็นการเสียหายอย่างร้ายแรง ให้พนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจสั่งเป็นหนังสือให้พักใช้ใบอนุญาตหรือหนังสืออนุญาตได้ มี

กำหนดไม่เกินหกสิบวัน นับแต่วันที่ออกคำสั่งคำสั่งพักใช้ใบอนุญาตหรือหนังสืออนุญาตตามวรรคหนึ่ง อธิบดีมีอำนาจสั่งเพิกถอนคำสั่งหรือเพิ่มหรือลดระยะเวลาที่สั่งพักใช้ใบอนุญาตหรือหนังสืออนุญาตได้ตามที่เห็นสมควร แต่ในกรณีที่มีคำสั่งเพิ่มระยะเวลาดังกล่าวนั้นจะเพิ่มได้ไม่เกินหนึ่งร้อยยี่สิบวัน

มาตรา 28 คำสั่งพักใช้ใบอนุญาตหรือหนังสืออนุญาตของพนักงานเจ้าหน้าที่หรือคำสั่งของอธิบดีตามมาตรา ๒๗ ผู้รับใบอนุญาตหรือหนังสืออนุญาตมีสิทธิอุทธรณ์ต่อรัฐมนตรี โดยยื่นอุทธรณ์ต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ภายในกำหนดสามสิบวันนับแต่วันที่ทราบคำสั่งคำวินิจฉัยของรัฐมนตรีให้เป็นที่สุด

มาตรา 29 ในกรณีที่มีการสั่งพักใช้ใบอนุญาต หรือหนังสืออนุญาตแล้วถ้ารัฐมนตรีเห็นสมควรก็ให้มีอำนาจสั่งเพิกถอนใบอนุญาตหรือหนังสืออนุญาตนั้นได้

มาตรา 30 ในกรณีมีความจำเป็นเพื่อประโยชน์แก่ราชการ หรือสาธารณะประโยชน์ หรือเมื่อปรากฏว่าได้มีการอนุญาตไปโดยมิชอบ รัฐมนตรีมีอำนาจสั่งเพิกถอนการอนุญาตรายหนึ่งรายใดทั้งหมดหรือบางส่วนได้ในกรณีมิใช่เป็นความผิดของผู้ถูกสั่งเพิกถอนการอนุญาต ให้จ่ายค่าทดแทนด้วยจำนวนเงินอันเป็นธรรมแก่ผู้ถูกสั่งเพิกถอนการอนุญาตนั้น (2) มาตรา 14 ถูกยกเลิกตามความในมาตรา 4 แห่ง พ.ร.บ. ป่าสงวนแห่งชาติ (ฉบับ 3) พ.ศ. 2528 และใช้ข้อความนี้แทน (3) มาตรา 16 ถูกยกเลิกตามความในมาตรา 5 แห่ง พ.ร.บ. ป่าสงวนแห่งชาติ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2528 และใช้ข้อความนี้แทน (4) มาตรา 18 ถูกยกเลิกตามความในมาตรา 7 แห่ง พ.ร.บ. ป่าสงวนแห่งชาติ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2528 และใช้ข้อความนี้แทน (5) มาตรา 20 ถูกยกเลิกตามความในมาตรา 8 แห่ง พ.ร.บ. ป่าสงวนแห่งชาติ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2528 และใช้ข้อความนี้แทน

บทกำหนดโทษ

มาตรา 31 (6) ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา 14 ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หกเดือนถึงห้าปี และปรับตั้งแต่ห้าพันบาทถึงห้าหมื่นบาทในกรณีความผิดตามมาตรานี้ ถ้าได้กระทำเป็นเนื้อที่เกินยี่สิบห้าไร่ หรือก่อให้เกิดความเสียหายแก่ (1) ไม้สัก ไม้ยาง ไม้สนเขาหรือไม้หวงห้ามประเภท ข. ตามกฎหมายว่าด้วยป่าไม้ หรือ (2) ไม้อื่นที่เป็นต้นหรือเป็นท่อนอย่างใดอย่างหนึ่งหรือทั้งสองอย่างรวมกันเกินยี่สิบต้นหรือท่อน หรือรวมปริมาตรไม้เกินสี่ลูกบาศก์เมตร หรือ (3) ต้นน้ำลำธารผู้กระทำความผิดต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สองปีถึงสิบห้าปี และปรับตั้งแต่สองหมื่นบาทถึงหนึ่งแสนห้าหมื่นบาทในกรณีที่มีคำพิพากษาชี้ขาดว่า บุคคลใดกระทำความผิดตามมาตรานี้ถ้าปรากฏว่าบุคคลนั้นยึดถือหรือครอบครองที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ศาลมีอำนาจสั่งให้ผู้กระทำผิด คนงาน ผู้รับจ้าง ผู้แทนและบริวารของผู้กระทำผิดออกจากเขตป่าสงวนแห่งชาติได้

มาตรา 32 ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา 24 ต้องระวางโทษปรับไม่เกินหนึ่งพันบาท

มาตรา 33 (7) ผู้ใดทำให้เสียหาย ทำลายซึ่งหลักเขต ป้าย หรือเครื่องหมายอื่นใดที่จัดให้มีขึ้นตามพระราชบัญญัตินี้ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินสามหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา 33 ทวิ ผู้ใดไม่ปฏิบัติตามระเบียบที่อธิบดีกำหนดตามมาตรา 18 หรือขัดคำสั่งพนักงานเจ้าหน้าที่ซึ่งสั่งตามมาตรา 25 (1) หรือ (2) ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหกเดือน หรือปรับไม่เกินห้าพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา 34 ผู้ใดรับไว้ด้วยประการใด ซ่อนเร้น จำหน่าย หรือช่วยพาเอาไปเสีย ซึ่งไม้หรือของป่าที่ตนรู้อยู่แล้วว่า เป็นไม้หรือของป่าที่ผู้ได้มาโดยการกระทำผิดตามพระราชบัญญัตินี้ ต้องระวางโทษเสมือนเป็นตัวการในการกระทำผิดนั้น

มาตรา 35 บรรดาไม้ ของป่า เครื่องมือ เครื่องใช้ อาวุธ สัตว์พาหนะ ยานพาหนะ หรือเครื่องจักรกลใดๆ ซึ่งบุคคลใช้ หรือได้มาโดยการกระทำผิดตามพระราชบัญญัตินี้ให้ริบเสียทั้งสิ้น โดยไม่คำนึงว่าเป็นของผู้กระทำผิด และมีผู้ถูกลงโทษตามคำพิพากษาของศาลหรือไม่

มาตรา 36 บรรดาป่าที่เป็นป่าคุ้มครองอยู่แล้วตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองและสงวนป่า ก่อนวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ ให้ถือว่าเป็นป่าสงวนแห่งชาติตามพระราชบัญญัตินี้ จนกว่าจะมีกฎกระทรวงออกตามมาตรา ๖ วรรคสอง หรือมาตรา ๗ ซึ่งต้องออกภายในห้าปี นับแต่วันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ

มาตรา 37 ใบอนุญาตที่ออกให้แก่บุคคลกระทำการใด ๆ ตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองและสงวนป่าก่อนวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ ให้ใช้ได้ต่อไปจนสิ้นอายุตามที่ระบุไว้ในใบอนุญาตนั้น

มาตรา 38 ภายในระยะเวลาหนึ่งปี นับแต่วันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ บรรดากฎกระทรวง ประกาศ ข้อกำหนด และระเบียบการต่าง ๆ ที่ได้ออกตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองและสงวนป่า และใช้อยู่ในวันประกาศพระราชบัญญัตินี้ในราชกิจจานุเบกษา ให้คงใช้บังคับต่อไปเท่าที่ไม่ขัดหรือแย้งกับพระราชบัญญัตินี้ ทั้งนี้จนกว่าจะมีกฎกระทรวงประกาศข้อกำหนดหรือระเบียบการต่าง ๆ ยกเลิกหรือมีความอย่างเดียวกัน หรือขัด หรือแย้งกัน หรือกล่าวไว้เป็นอย่างอื่น

9. ขั้นตอนการพัฒนาแหล่งน้ำ

ประกอบด้วยรายละเอียดการดำเนินงานต่างๆ ที่จำแนกออกเป็น 2 กระบวนงานหลัก คือ

9.1. กระบวนการเตรียมความพร้อม

9.1.1 กระบวนงานศึกษาโครงการพัฒนาแหล่งน้ำ

9.1.2 กระบวนงานออกแบบโครงการ

9.2. กระบวนงานก่อสร้าง

9.2.1 กระบวนงานก่อสร้างโครงการ

9.2.2 กระบวนงานติดตามและประเมินผลโครงการ (ตามแผนภาพที่ 2-10)

แผนภาพที่ 2-1 ภาพรวมกระบวนงานพัฒนาแหล่งน้ำ

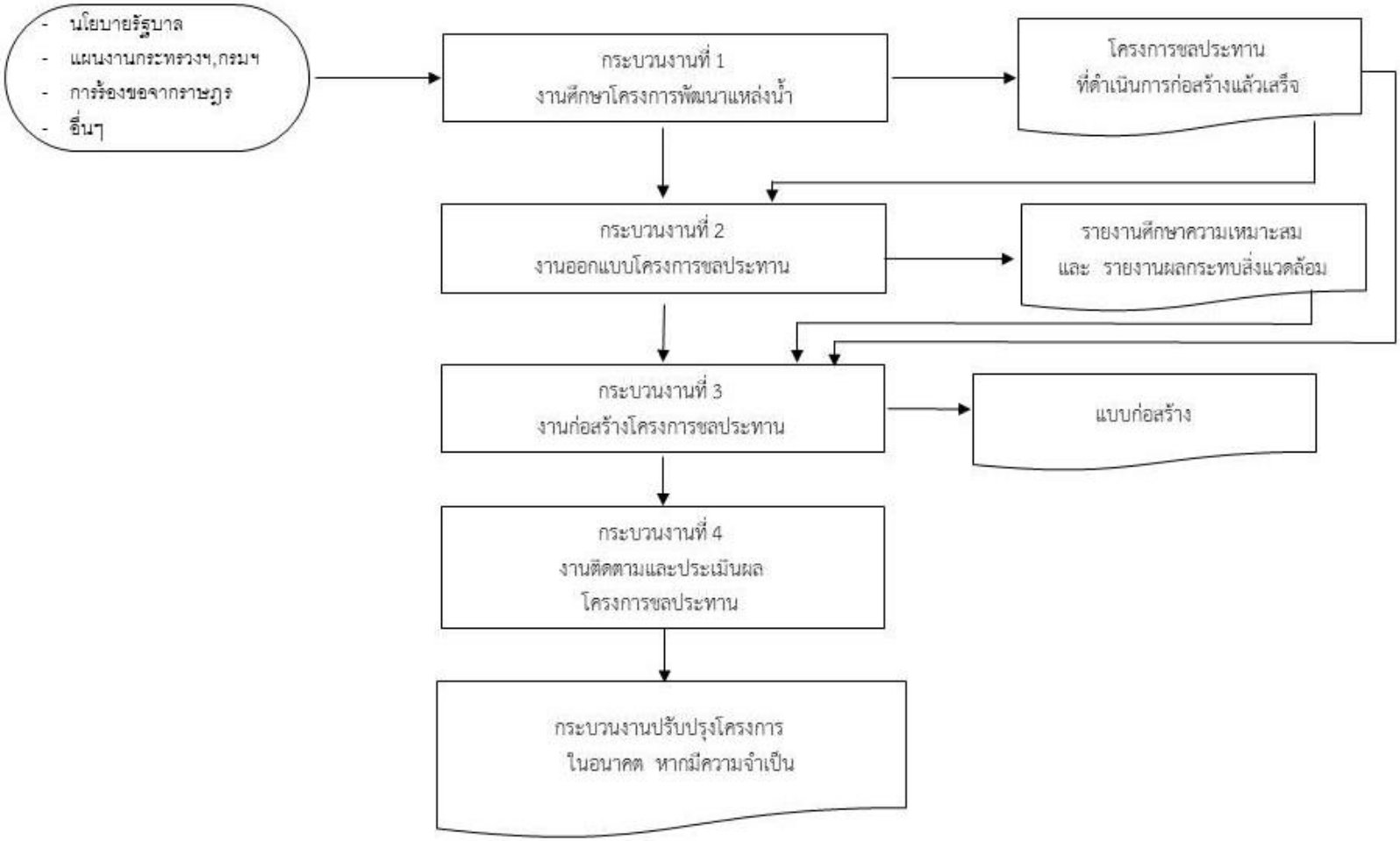

แผนภาพที่ 2-2 กระบวนงานที่ 1 : งานศึกษาโครงการพัฒนาแหล่งน้ำ

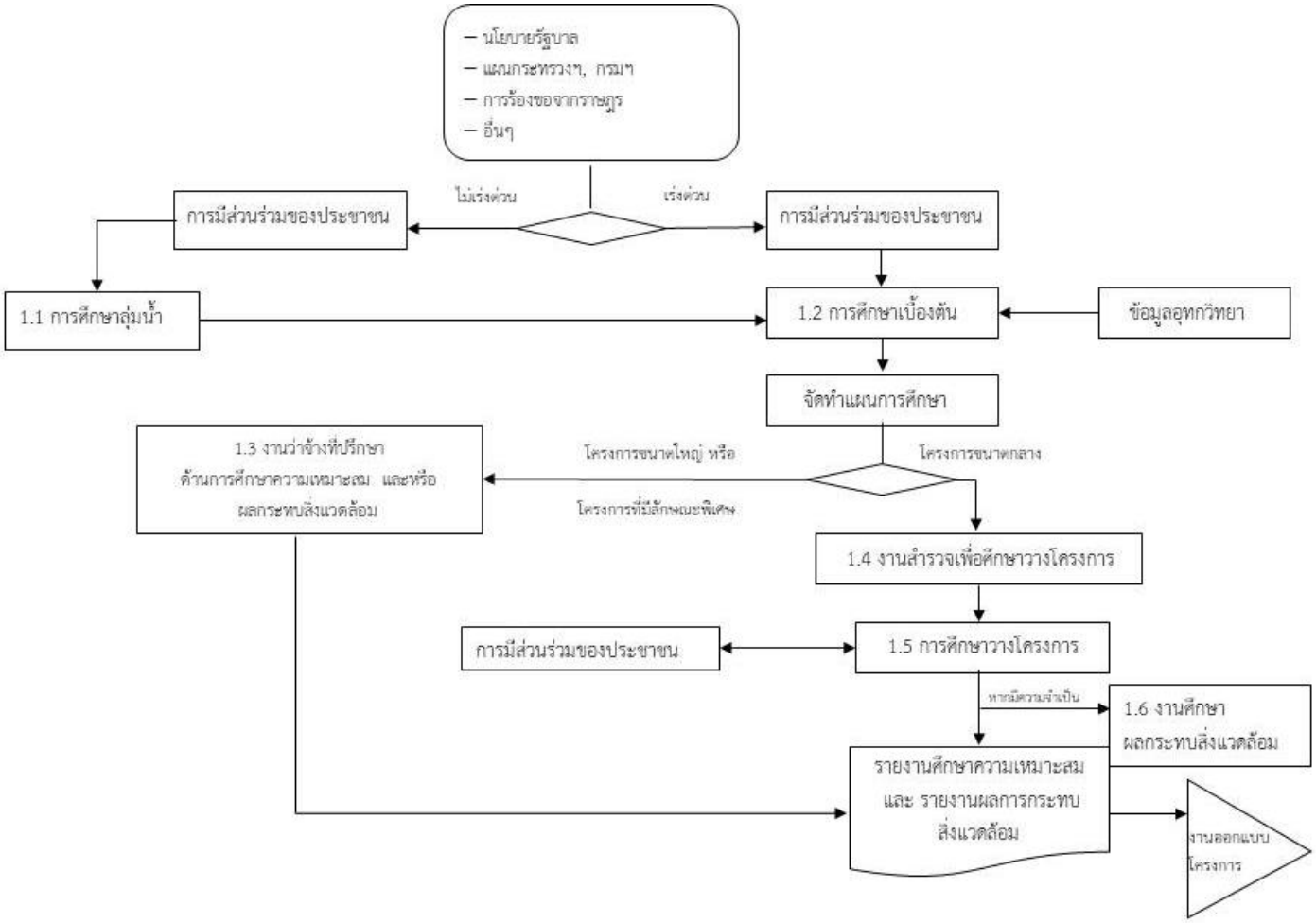

9.1 กระบวนการเตรียมความพร้อม

9.1.1 กระบวนงานศึกษาโครงการพัฒนาแหล่งน้ำ

9.1.1.1 วัตถุประสงค์ เป็นการศึกษาในภาพรวมของลุ่มน้ำเพื่อพิจารณาชี้ประเด็นปัญหาของลุ่มน้ำ อาทิ ปัญหาการขาดแคลนน้ำ ปัญหาอุทกภัย ปัญหาคุณภาพน้ำและเพื่อกำหนดบัญชีรายชื่อ ที่นำไปสู่วิธีการในการแก้ไขปัญหา ที่จะต้องดำเนินการภายในลุ่มน้ำ

9.1.1.2 ลักษณะและขอบเขตของงาน การศึกษาลุ่มน้ำ หรือการจัดทำรายงานวางแผนพัฒนาลุ่มน้ำ มี 3 ระดับ โดยความแตกต่างของการศึกษาระดับต่างๆ ขึ้นอยู่กับจำนวนทรัพยากรที่ใช้ในการศึกษา ความละเอียดของข้อมูลที่ใช้ประกอบการศึกษา และความแตกต่างของการนำผลที่ได้จากการศึกษาไปใช้งาน ในแต่ละระดับมีขอบเขตงานดังนี้

ระดับที่ 1 การศึกษาพัฒนาลุ่มน้ำเบื้องต้น (Desk Study) การศึกษานี้เป็นการพิจารณาขั้นต้น เพื่อตอบสนองแผนการพัฒนาประเทศอย่างบูรณาการ และแผนการใช้ที่ดิน โดยจะพิจารณาชี้ประเด็นปัญหาของพื้นที่ พิจารณากิจกรรมที่เป็นความต้องการน้ำ การตรวจสอบขั้นต้นของศักยภาพแหล่งน้ำ พิจารณาสร้างทางเลือกในการแก้/บรรเทาปัญหาให้ครบถ้วน รวมทั้งการคัดทางเลือกที่ไม่เหมาะสมออก ทางเลือกที่ถูกคัดออกในขั้นตอนนี้มักจะเป็นทางเลือกที่เห็นได้ โดยง่ายว่าไม่เหมาะสม โดยไม่จำเป็นต้องมีการคำนวณมากนักมาสนับสนุน ผลที่ได้จากการศึกษา Desk Study นี้จะนำไปสู่การศึกษาลุ่มน้ำในระดับ Preliminary Study หรือการศึกษาโครงการในระดับ Reconnaissance Study นอกจากนี้ โครงการต่างๆ ที่ได้รับการร้องขอจากภาคประชาชน ก็ควรได้รับการตรวจสอบความเป็นไปได้ และผลกระทบในภาพรวมด้วยการศึกษาในขั้นนี้ด้วยเช่นเดียวกัน

ระดับที่ 2 การศึกษาแนวทางพัฒนาลุ่มน้ำ (Preliminary Study) เป็นการวางแผนพัฒนาลุ่มน้ำที่มีรายละเอียดเพิ่มขึ้นจากการศึกษาในระดับ Desk Study โดยมีผลการสำรวจที่ได้รับจากการศึกษา Reconnaissance study เพิ่มเติม ส่งผลให้การตรวจสอบและคัดเลือก โครงการสามารถทำได้ละเอียดขึ้น ในขั้นตอนนี้ควรมีการดำเนินการในเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน และควรต้องดำเนินการอย่างเต็มที่ เพื่อให้ประชาชนเข้าใจโครงการ มีความรู้สึกเป็นเจ้าของ รวมทั้งพร้อมที่จะชี้แจงโครงการ หากการมีส่วนร่วมของประชาชนในขั้นตอนนี้ประสบความสำเร็จ จะมีผลทำให้การดำเนินการในขั้นตอนต่อไปราบรื่น ผลที่ได้จากการศึกษาในขั้นตอนนี้ จะนำไปสู่การศึกษาในระดับ Comprehensive Study หรือ Prefeasibility Study

ระดับที่ 3 การศึกษาแผนพัฒนาลุ่มน้ำ (Comprehensive Study) เป็นการศึกษาแผนพัฒนาลุ่มน้ำเต็มรูปแบบอย่างบูรณาการ โดยมีความต้องการน้ำที่ชัดเจนทั้งใน เชิงปริมาณ สถานที่ และเวลา รวมทั้งมีเป้าหมายการบรรเทาอุทกภัยที่ชัดเจน ผลที่ได้จากการศึกษา คือ แผนการพัฒนาแหล่งน้ำ ซึ่งสามารถตอบสนองต่อความต้องการได้ ตลอดจนแผนการบริหารจัดการแหล่งน้ำ และการมีส่วนร่วมของประชาชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผลจากการศึกษาจะนำไปสู่การศึกษาโครงการ ในระดับ Feasibility Study และอีกทางหนึ่งอาจจะนำไปสู่การปรับปรุงแผนพัฒนาทางด้านอื่นๆ ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สำหรับในกรณีที่มีการศึกษาลุ่มน้ำในระดับ Comprehensive Study มาแล้ว หากระยะเวลาได้ผ่านไป เป็นเวลานานทำให้สถานการณ์ต่างๆ ได้เปลี่ยนแปลงไป ในกรณีนี้ควรมีการศึกษาเพื่อทบทวน Comprehensive Study เป็นระยะตามเวลา

ที่เหมาะสม ผลจากการศึกษานี้จะนำไปสู่การศึกษาโครงการในระดับ Feasibility Study และทบทวนแผนพัฒนาด้านอื่นๆ เช่นเดียวกันกับการศึกษาลุ่มน้ำในระดับ Comprehensive Study

9.1.1.3 หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

หน่วยงานที่กำหนดนโยบายระดับชาติ ได้แก่ รัฐบาล และ สศช. หน่วยงานในส่วนท้องถิ่น ที่มีหน้าที่รับผิดชอบทุกข์-สุข ของประชาชน ได้แก่ กระทรวงมหาดไทย จังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน หน่วยงานที่มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำและหน่วยงานผู้ใช้น้ำ ได้แก่ กรมทรัพยากรน้ำ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ การประปาส่วนภูมิภาคกระทรวงอุตสาหกรรม บริษัท Eastwater จำกัด มหาชน การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานพาณิชย์จังหวัด ประชาชนผู้มีส่วนได้เสีย ได้แก่ เกษตรกร ผู้นำชุมชน นักธุรกิจ นักอุตสาหกรรมหอการค้า และองค์กรเอกชนต่างๆ หน่วยงานของกรมชลประทาน ได้แก่ สำนักบริหารโครงการ สำนักชลประทาน โครงการชลประทานจังหวัด

9.1.1.4 ขั้นตอนการดำเนินงาน

การดำเนินการในการศึกษาเพื่อวางแผนพัฒนาลุ่มน้ำ สามารถแบ่งออกได้เป็น 8 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การรวบรวมข้อมูล ข้อมูลที่จะต้องรวบรวม ได้แก่ ข้อมูลสภาพทั่วไป เศรษฐกิจ สังคม สภาพปัญหาด้านต่างๆ สภาพปัญหาทางด้านน้ำ สภาพการพัฒนาแหล่งน้ำในปัจจุบัน แผนและเป้าหมายในการพัฒนาทางด้านต่างๆ ภายในพื้นที่ นอกจากนี้ยังมีข้อมูลทางด้านวิศวกรรม เช่น สภาพธรณีวิทยา อุตุ-อุทก น้ำใต้ดิน เป็นต้น ข้อมูลที่รวบรวมนี้ ส่วนหนึ่งเป็นข้อมูลทุติยภูมิ ซึ่งได้จากเอกสารและรายงานต่างๆ อีกส่วนหนึ่งเป็นข้อมูลปฐมภูมิ ซึ่งได้จากการไปสำรวจ สัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องภายในพื้นที่

ขั้นตอนที่ 2 การวางแผนบูรณาการ โดยหลักการแล้ว การพัฒนาแหล่งน้ำเป็นการดำเนินการเพื่อสนับสนุนการพัฒนาทางด้านอื่นๆ เช่น การพัฒนาทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเกษตร ดังนั้น การวางแผนพัฒนาแหล่งน้ำ จะสามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ก็ต่อเมื่อมีแผนการพัฒนาแบบบูรณาการแล้ว และสามารถกำหนดเป้าหมายในการพัฒนาทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเกษตรได้อย่างชัดเจน รวมถึงการแปลงแผนดังกล่าวให้เป็นแผนการใช้ที่ดินด้วย

ขั้นตอนที่ 3 การชี้ปัญหา จากแผนการใช้ที่ดินจะเป็นเครื่องชี้ให้เห็นได้ถึงความต้องการใช้น้ำในอนาคต ทั้งทางด้านปริมาณ สถานที่ และเวลา และยังสามารถใช้ในการประมาณให้เห็นถึงความเสียหายที่อาจจะเกิดขึ้นได้ในอนาคต เนื่องจากปัญหาอุทกภัย รวมทั้งแสดงให้เห็นถึงแนวโน้มของคุณภาพน้ำในบริเวณที่จะได้รับผลกระทบ เนื่องจากการพัฒนาดังกล่าว

ขั้นตอนที่ 4 การเสนอแนะวิธีการแก้ปัญหาและโครงการ ในหัวข้อนี้จะเป็นการเสนอแนะมาตรการ หรือโครงการในการแก้ไข/บรรเทาปัญหา ทั้ง 3 ด้าน คือ ปัญหาความต้องการใช้น้ำ ปัญหาอุทกภัย และปัญหาคุณภาพน้ำ ลักษณะการนำเสนอในเรื่องนี้ สำหรับการศึกษาในแต่ละระดับจะแตกต่างกัน คือ สำหรับการศึกษาในระดับ Desk Study จะเป็นการแสวงหาแนวทางมาตรการให้ครบทุกด้าน การศึกษาไม่จำเป็นต้องมีรายละเอียดมาก ทั้งนี้เพื่อคัดเลือกโครงการพัฒนาแหล่งน้ำที่พิจารณา เห็นได้โดยง่ายว่าไม่มีความเหมาะสมออกไปก่อนในขั้นแรก ส่วนการศึกษาในระดับต่อมาจะมีรายละเอียดในการศึกษามากขึ้น และมีจำนวนมาตรการ ตลอดจนจำนวนโครงการพัฒนา

แหล่งน้ำน้อยลง ส่วนการศึกษาในระดับ Comprehensive Study จะเหลือเพียงโครงการพัฒนาแหล่งน้ำที่มีความจำเป็นที่จะต้องดำเนินการเท่านั้น

ขั้นตอนที่ 5 การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม แม้ว่าในการศึกษาวางแผนพัฒนาลุ่มน้ำจะไม่มีข้อกำหนดให้ต้องศึกษาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมก็ตาม หากมีการศึกษาสิ่งแวดล้อมในขั้นนี้ จะช่วยชี้ให้เห็นถึงประเด็นปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นได้ จากการพัฒนาโครงการต่างๆ ในอนาคต ซึ่งจะช่วยให้สามารถหลีกเลี่ยง หรือบรรเทาปัญหาเหล่านั้นได้ในขั้นตอนการศึกษาต่อไป ดังนั้นการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมในขั้นตอนนี้ ควรชี้ให้เห็นถึงประเด็นปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นได้ และเสนอแนะแนวทางที่จะใช้ในการแก้ไข/บรรเทาปัญหา ตลอดจนแนวทางที่จะต้องดำเนินการในการศึกษาในขั้นต่อไป

ขั้นตอนที่ 6 การคัดเลือกโครงการ สำหรับการศึกษาในขั้นต้น เช่น Desk Study จะเป็นการคัดเลือกมาตรการหรือโครงการที่เห็นได้โดยง่ายว่าไม่เหมาะสมออก แต่สำหรับการศึกษาในระดับที่ละเอียดขึ้น เช่น Comprehensive Study จะเป็นการคัดเลือกเฉพาะโครงการที่มีความจำเป็นจะต้องดำเนินการเท่านั้น

ขั้นตอนที่ 7 แผนการดำเนินการ การจัดลำดับความสำคัญ/ความเร่งด่วนของแต่ละโครงการ ในบางครั้งอาจจำเป็นต้องมีการจัดลำดับการดำเนินการโครงการที่สอดคล้องกับสถานการณ์และนโยบาย ทั้งนี้ อาจจัดลำดับการดำเนินการ โครงการในลักษณะของแผนเร่งด่วน (ดำเนินการภายใน 1-2 ปี) แผนระยะสั้น (ดำเนินการภายใน 5 ปี) แผนระยะกลาง (ดำเนินการภายใน 10 ปี) และแผนระยะยาว (ดำเนินการต่อจากแผนระยะกลาง) เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 8 การจัดทำรายงาน การจัดทำรายงาน สำหรับเนื้อหาให้จัดทำลงในกระดาษขนาด A4 สำหรับรูป และตารางจัดทำในกระดาษขนาด A4 หรือ ขนาด A3 ในกรณีที่มีความจำเป็น การเขียนรายงานควรพิจารณาให้มีเนื้อหาครอบคลุมครบถ้วนและกระชับ

แผนภาพที่ 2-3 ขั้นตอนการศึกษาวางแผนพัฒนาลุ่มน้ำ

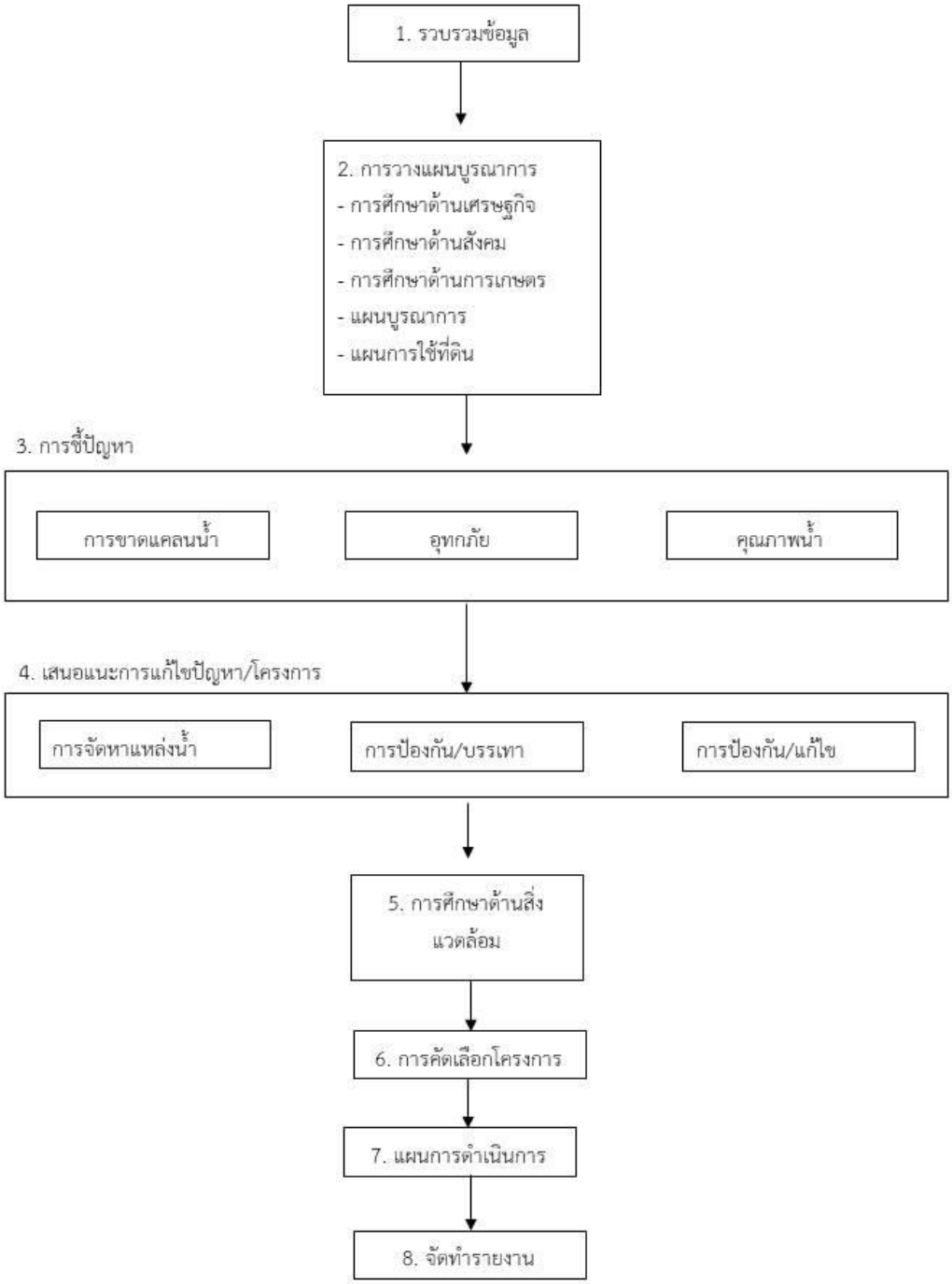

9.1.2 กระบวนงานออกแบบโครงการ

ประกอบด้วยกระบวนงานย่อย ดังนี้

9.1.2.1 กระบวนงานเตรียมความพร้อม ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นตอนที่ 1 การจัดทำแผนงานและงบประมาณค่าดำเนินการ

ขั้นตอนที่ 2 การเตรียมความพร้อม ศึกษา ตรวจสอบ และวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วย สำรวจภูมิประเทศเพื่อการออกแบบ (สรธ.) รายงานวางโครงการ (สบก.) รายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม (สบก.) รายงานศึกษาอุทกวิทยา (สอน.) รายงานสำรวจธรณี – ปฐพีวิทยา (สรธ.) รายงานทดสอบคุณสมบัติของวัสดุ (สวพ.)

ขั้นตอนที่ 3 การตรวจสอบสภาพภูมิประเทศ

9.1.2.2 กระบวนการออกแบบและจัดทำแบบ ประกอบด้วย การจัดทำรายงานแนวคิดและเกณฑ์การออกแบบ การสรุปลักษณะโครงการและขออนุมัติในหลักการ การจัดทำรายการคำนวณด้านวิศวกรรมและจัดทำแบบแปลนเค้าโครงเบื้องต้น การตรวจสอบวิเคราะห์ข้อมูลขั้นตอนการออกแบบรายละเอียดและจัดทำแบบแปลนเค้าโครงเบื้องต้น การออกแบบคำนวณและจัดทำแบบร่างการพิจารณาข้อมูลการออกแบบขั้นสุดท้าย การจัดทำแบบฉบับสมบูรณ์ ตรวจแบบ และเสนอแบบ

9.1.2.3 กระบวนการเห็นชอบและอนุมัติ ได้แก่ ขั้นตอนการให้ความเห็นชอบและการอนุมัติแบบต้นฉบับ และขั้นตอนการจัดทำรายงานสรุปการออกแบบ

แผนภาพที่ 2-4 กระบวนงานออกแบบโครงการชลประทาน

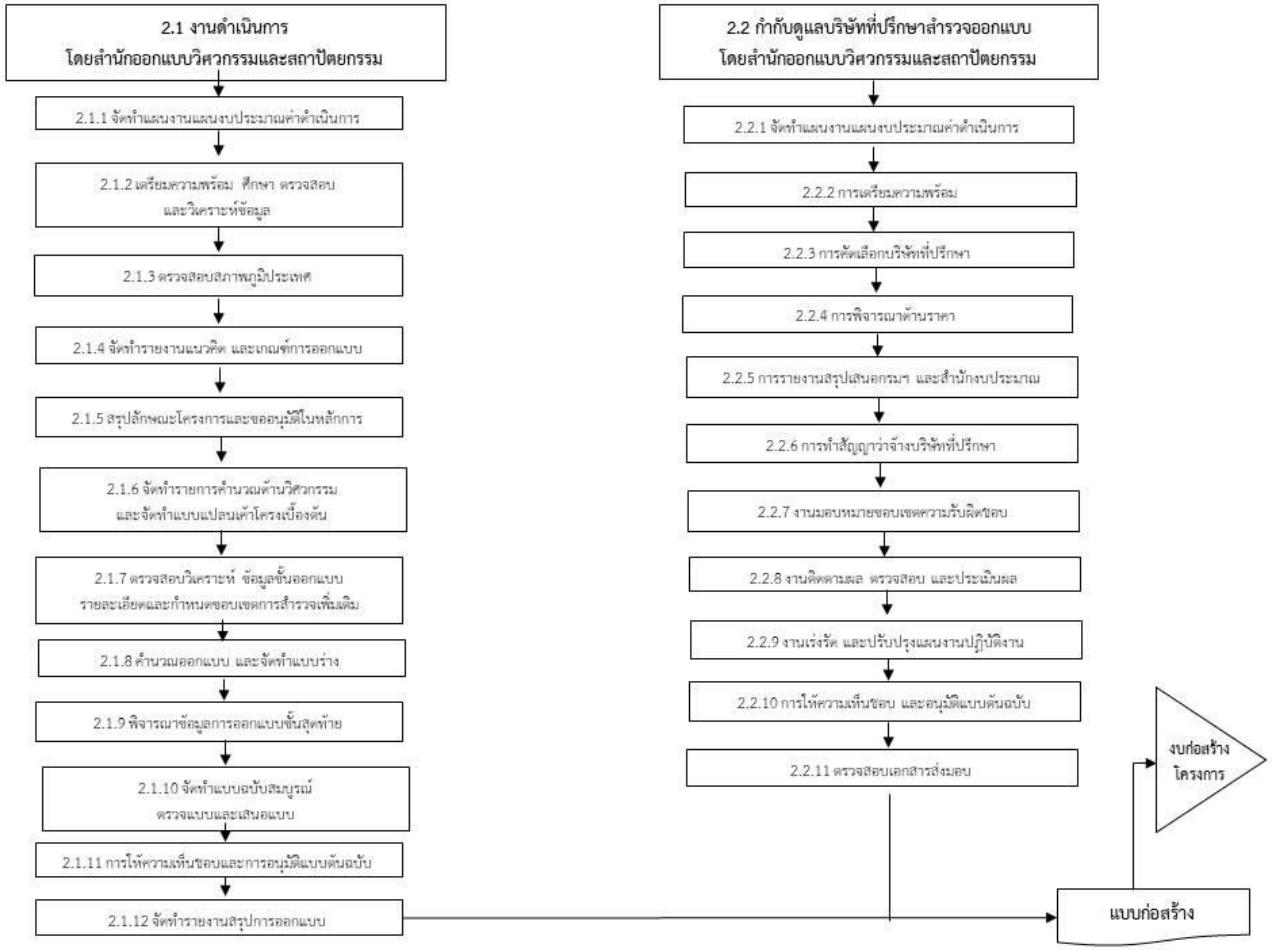

แผนภาพที่ 2-5 งานดำเนินการ

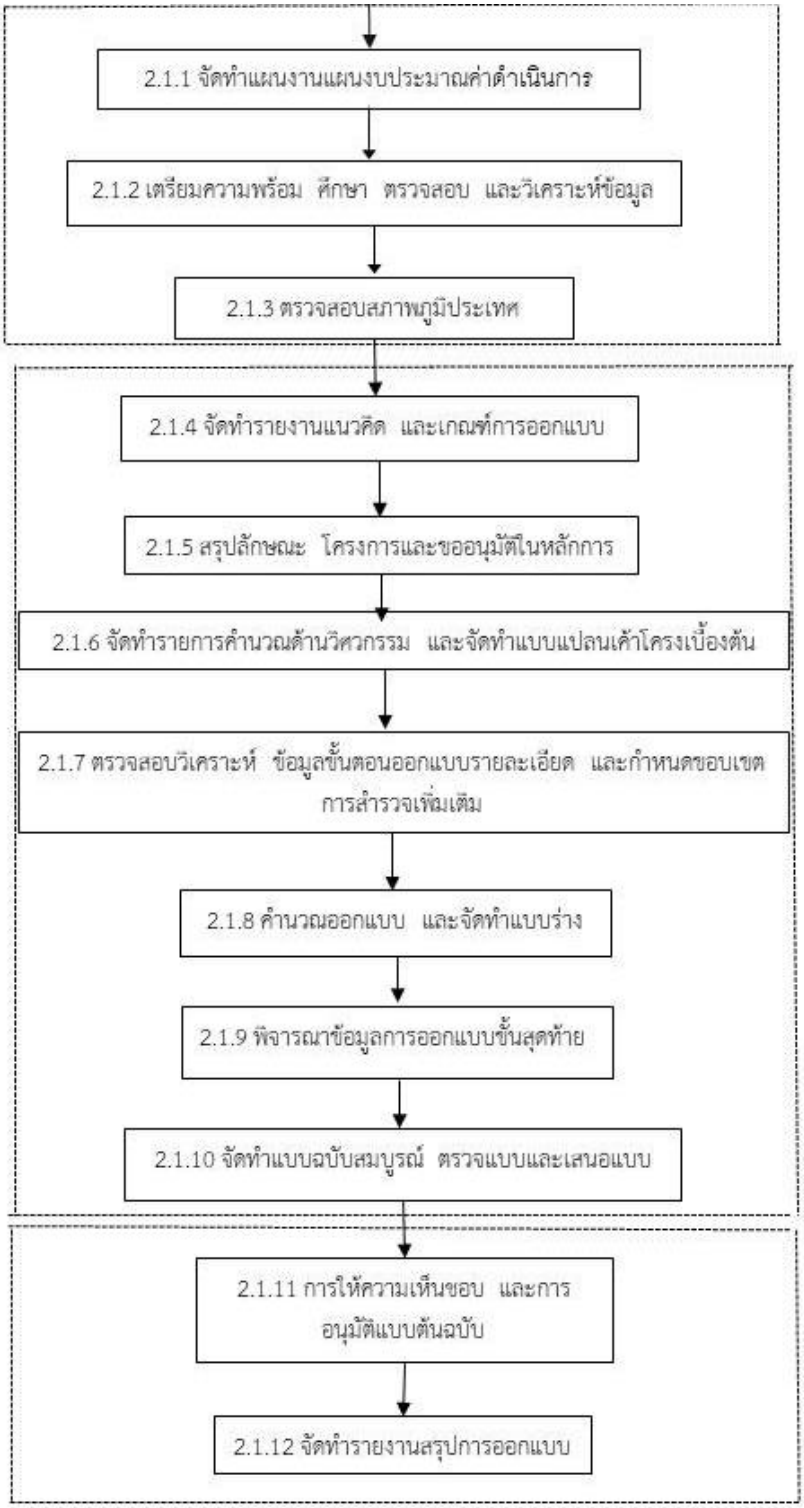

9.2 กระบวนงานก่อสร้าง ประกอบด้วย

9.2.1 กระบวนการก่อสร้างโครงการ ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นตอนที่ 1 การขออนุมัติเปิดโครงการ

ขั้นตอนที่ 2 การจัดกรรมสิทธิ์ที่ดินเพื่อการชลประทาน โดยมีขั้นตอนดังนี้ การสำรวจเพื่อทราบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับที่ดินและทรัพย์สิน กำหนดหลักเกณฑ์และราคาค่าทดแทนทรัพย์สิน ขออนุมัติจ่ายเงินค่าทดแทน จ่ายเงินค่าทดแทนทรัพย์สิน ขึ้นทะเบียนที่ราชพัสดุ ออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง (ตามแผนภาพที่ 2-7)

ขั้นตอนที่ 3 การมีส่วนร่วมของประชาชน

ขั้นตอนที่ 4 การก่อสร้างโครงการ (ตามแผนภาพที่ 2-8 และ 2-9) โดยดำเนินการ ดังนี้ การควบคุมงานจ้างเหมาก่อสร้าง/บริหารสัญญา (ตามแผนภาพที่ 2-8) งานดำเนินการเอง (ตามแผนภาพที่ 2-9) การส่งมอบ-รับมอบงานก่อสร้าง

9.2.2 กระบวนงานติดตามและประเมินผลโครงการ (ตามแผนภาพที่ 2-10) ประกอบด้วย 2 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การจัดทำแผนงานติดตามและประเมินผลโครงการ

ขั้นตอนที่ 2 การติดตามผลโครงการ

แผนภาพที่ 2-6 กระบวนงานก่อสร้าง

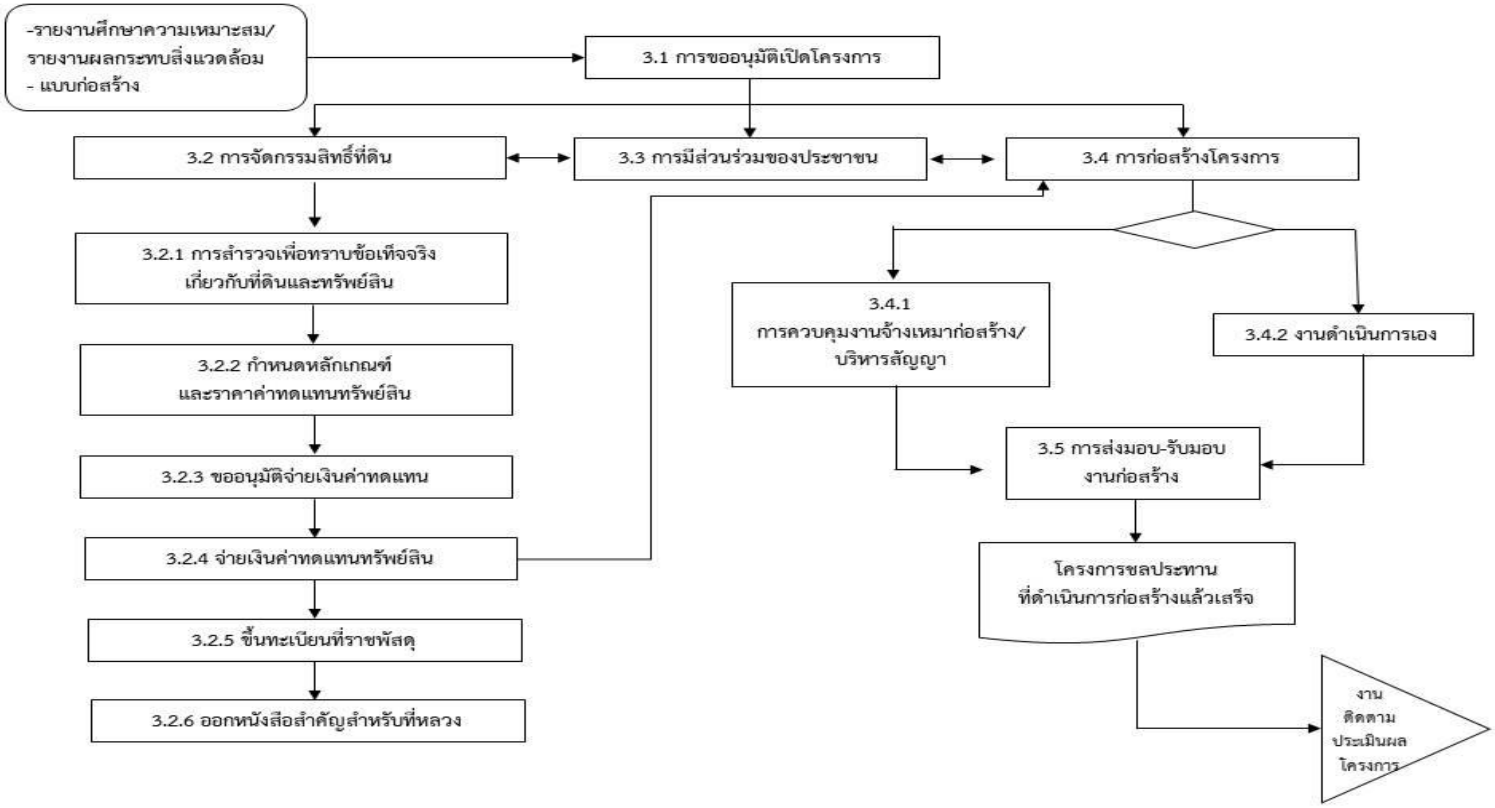

9.2.1.1 การขออนุมัติเปิดโครงการ

โครงการชลประทานขนาดใหญ่และขนาดกลางของกรมชลประทาน ก่อนที่จะเริ่มดำเนินการก่อสร้างได้นั้น จะต้องเสนอเรื่องต่อผู้มีอำนาจเพื่อพิจารณาอนุมัติเปิดโครงการชลประทานนั้นก่อน โดยโครงการชลประทานขนาดใหญ่จะต้องเสนอคณะรัฐมนตรีเป็นผู้พิจารณาอนุมัติ ขณะที่โครงการชลประทานขนาดกลางจะต้องเสนออธิบดีกรมชลประทานเป็นผู้พิจารณาอนุมัติ ซึ่งการขออนุมัติเปิดโครงการทั้ง โครงการชลประทานขนาดใหญ่และขนาดกลาง

9.2.1.2 การจัดกรรมสิทธิ์ที่ดินเพื่อการชลประทาน

“ การจัดกรรมสิทธิ์ที่ดินเพื่อการชลประทาน ” หมายความว่า การดำเนินการเพื่อให้ได้มาซึ่งที่ดินหรือทรัพย์สินอย่างอื่นเพื่อประโยชน์แก่การชลประทาน และให้รวมถึงการจัดที่ดินอพยพ ดังนั้น ก่อนที่จะเริ่มดำเนินการก่อสร้างโครงการชลประทาน จะต้องดำเนินการจัดกรรมสิทธิ์ที่ดินเพื่อการชลประทาน เพื่อส่งมอบพื้นที่การก่อสร้างให้แก่ผู้รับผิดชอบการก่อสร้างต่อไป

ทั้งนี้ เมื่อได้รับอนุมัติเปิดโครงการแล้ว หากมีความจำเป็นจะต้องได้มาซึ่งที่ดินหรือทรัพย์สินอย่างอื่น เพื่อใช้เป็นพื้นที่การก่อสร้างโครงการ ก็จะดำเนินการตั้งแผนงานจัดหาที่ดิน และดำเนินการตามขั้นตอนของการจัดกรรมสิทธิ์ที่ดินเพื่อการชลประทาน กล่าวคือ ดำเนินการสำรวจเพื่อทราบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับที่ดิน และทรัพย์สินที่ถูกเขตงานก่อสร้างชลประทาน กำหนดราคาและจำนวนเงินค่าทดแทน ดำเนินการจ่ายเงินค่าทดแทนให้แก่เจ้าของหรือผู้ครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมายซึ่งที่ดินหรือทรัพย์สินอย่างอื่นที่ถูกเขตงาน ก่อสร้างชลประทาน และส่งมอบพื้นที่การก่อสร้างให้ผู้รับผิดชอบในการก่อสร้างโครงการ

แผนภาพที่ 2-7 ขั้นตอนการจัดกรรมสิทธิ์ที่ดินเพื่อการชลประทาน

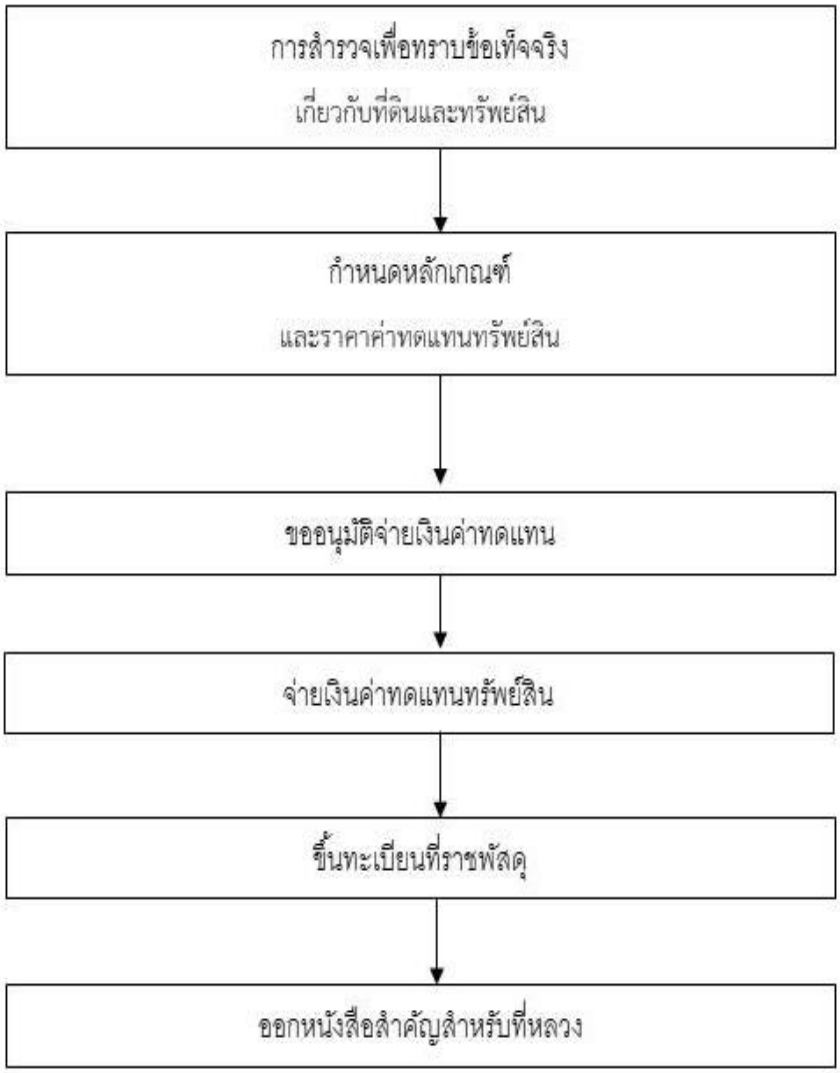

9.2.1.3 การมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชน ในกระบวนงานก่อสร้างโครงการชลประทาน มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนในพื้นที่และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการก่อสร้างโครงการชลประทานเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนงานก่อสร้าง ตั้งแต่ระยะเตรียมงานก่อสร้างและระยะดำเนินการก่อสร้างจนกระทั่งโครงการก่อสร้างแล้วเสร็จ เพื่อให้ทราบความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของ ประชาชน และเพื่อป้องกันปัญหาความขัดแย้งของประชาชนในพื้นที่ โดยมีลักษณะและขอบเขตของงาน คือ หลังจากการออกแบบก่อสร้างดำเนินการแล้วเสร็จ การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการก่อสร้าง ควรดำเนินการไปพร้อมกับการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดหาที่ดิน เนื่องจากหน่วยงานก่อสร้างต้องประกาศเขตก่อสร้าง ซึ่งจะกำหนดในวันที่เริ่มสำรวจปักหลักเขตกำหนดเขตก่อสร้าง นอกจากนี้ในการขออนุญาตเข้าทำประโยชน์ในเขตป่าสงวนแห่งชาติหลักเกณฑ์อย่างหนึ่งคือไม่มีปัญหากับประชาชน ในพื้นที่และบริเวณใกล้เคียง และต้องได้รับความเห็นชอบจากสภาตำบลหรือองค์การบริหารส่วนตำบล ท้องที่ที่ป่านั้นตั้งอยู่ ดังนั้นการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการก่อสร้างจึงมีความจำเป็นต้องดำเนินการ ตั้งแต่ขั้นตอนการประกาศเขตก่อสร้างจนถึงการก่อสร้างแล้วเสร็จ ซึ่งจะแบ่งช่วงการดำเนินการเป็น 2 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 ระยะการเตรียมความพร้อมงานก่อสร้าง และระยะการก่อสร้าง ซึ่งมีกฎระเบียบ/กฎหมายที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน พ.ศ. 2548 พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546 ในการดำเนินการและเทคนิคที่ใช้ในการสร้างการมีส่วนร่วมประกอบด้วย ระยะการเตรียมความพร้อมงานก่อสร้าง มีกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การประกาศ เริ่มโครงการก่อสร้าง การขออนุญาตเข้าทำประโยชน์ในเขตที่ดิน การปักหลักเขต การรังวัดแบ่งแยกแปลง กรรมสิทธิ์ และการจ่ายเงินค่าที่ดิน โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้ประชาชนมีส่วนรับรู้ในการเปิดโครงการก่อสร้างชลประทาน เพื่อให้องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นมีมติให้ความเห็นชอบให้เข้าใช้ที่ดินของรัฐ เพื่อก่อสร้างโครงการชลประทาน เพื่อให้ประชาชนที่มีส่วนได้เสียทราบแนวเขตที่ดินที่ต้องใช้ในการก่อสร้างโครงการชลประทาน และมีส่วนร่วมในการตรวจสอบแนวเขตที่ดินของตนเอง เพื่อให้การกำหนดราคาค่าทดแทนทรัพย์สินที่เป็นธรรมต่อประชาชนเจ้าของทรัพย์สินและมีส่วนร่วมในการตรวจสอบทรัพย์สิน และเพื่อที่ประชาชนในท้องที่ จะได้สะท้อนผลกระทบที่คาดว่าจะได้รับจากการก่อสร้างและหน่วยงานก่อสร้างวางแผนป้องกันผลกระทบเหล่านั้น

ระยะที่ 2 ระยะการก่อสร้าง โดยวัตถุประสงค์ เพื่อให้ประชาชนมีความสนใจติดตามความก้าวหน้าการดำเนินงานก่อสร้าง ของโครงการอันจะนำไปสู่ความรู้สึกที่ดีต่อโครงการ เพื่อให้ประชาชนได้รวมกันตั้งเป็นกลุ่มผู้ใช้น้ำ รองรับการถ่ายโอนโครงการ และเพื่อให้กลุ่มผู้ใช้น้ำและองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นได้เรียนรู้หลักการทำงานของอาคารชลประทานและฝึกปฏิบัติการซ่อมแซมบำรุงรักษาเบื้องต้น

แผนภาพที่ 2-8 การควบคุมงานจ้างเหมาก่อสร้าง/บริหารสัญญา

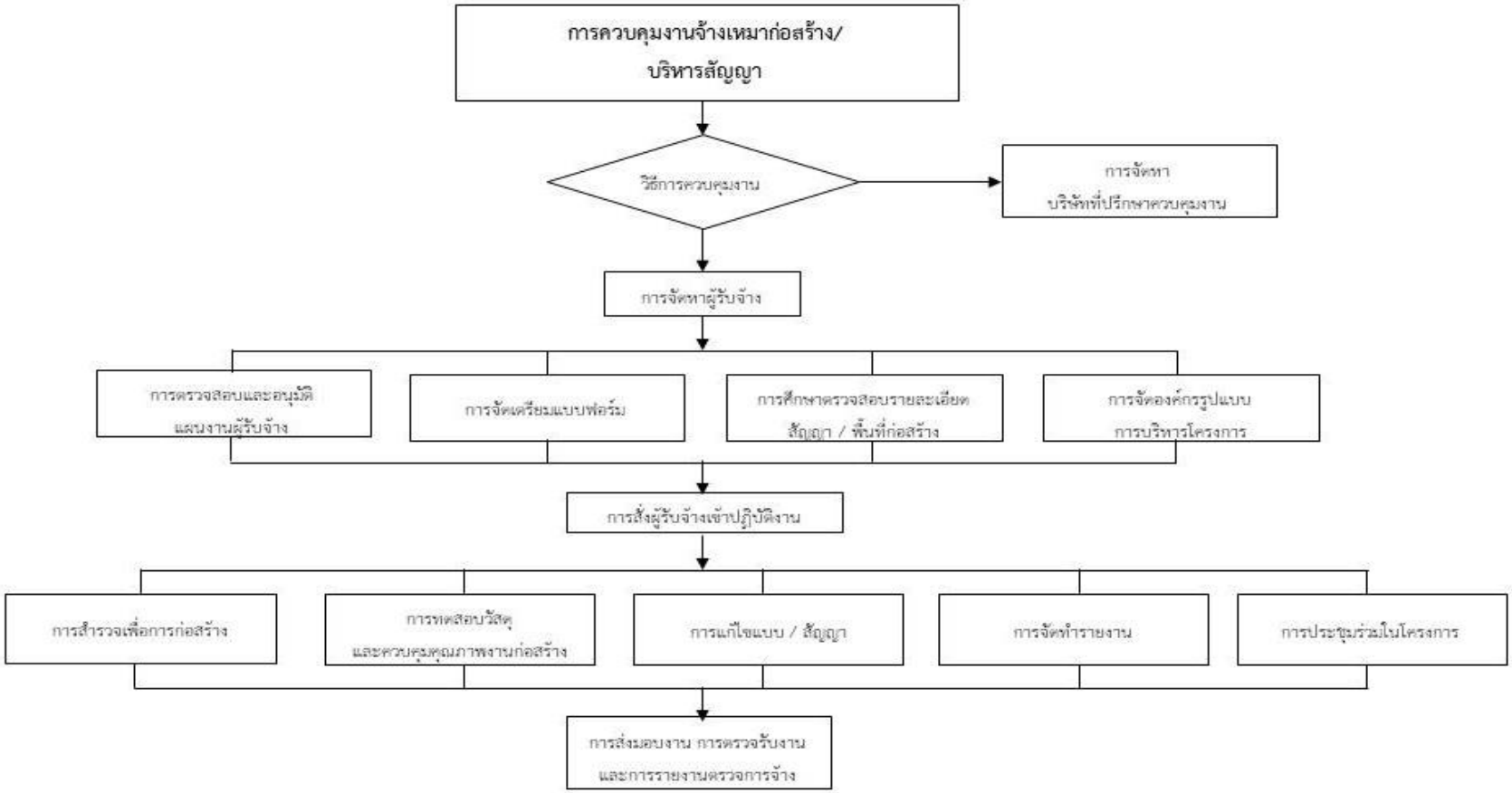

แผนภาพที่ 2-9 งานดำเนินการเอง

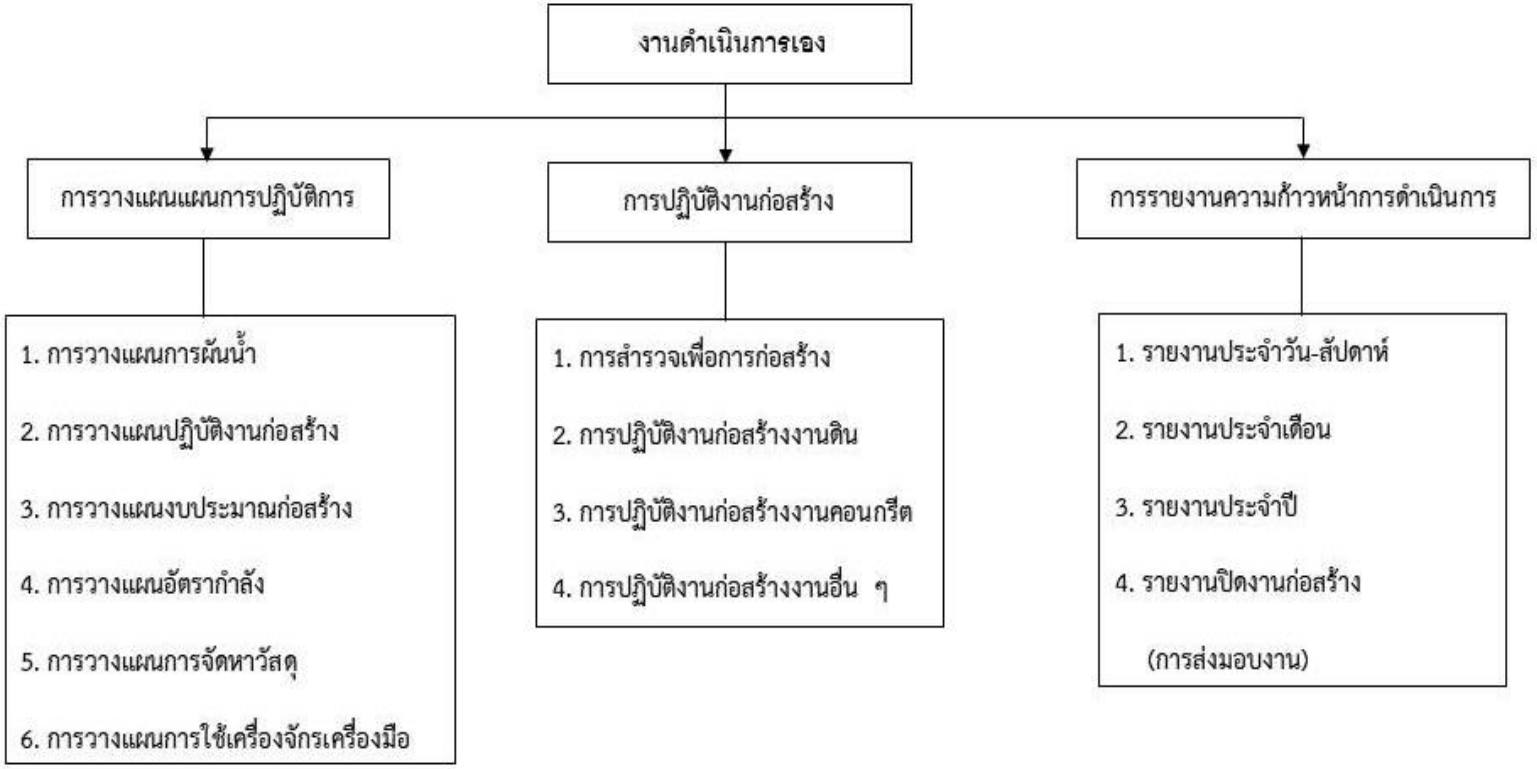

9.2.2 กระบวนงานติดตามและประเมินผลโครงการ

9.2.2.1 การจัดทำแผนงานติดตามและประเมินผลโครงการ วัตถุประสงค์ของการจัดแผนงานติดตามและประเมินผลโครงการ เพื่อวางแผนการปฏิบัติงานสำหรับงานติดตามและประเมินผลโครงการให้สอดคล้องกับแผนการปฏิบัติงานอื่นอย่างเป็นระบบ ทั้งในด้านแผนงานการดำเนินงาน บุคลากร และงบประมาณ เพื่อให้สามารถติดตามและประเมินผลโครงการได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีลักษณะและขอบเขตของงาน เป็นการจัดเตรียมโครงการพัฒนาแหล่งน้ำ หรือโครงการชลประทานจากกระบวนการก่อสร้างหรือจากกระบวนการส่งน้ำบำรุงรักษา เข้าสู่การติดตามและประเมินผลโครงการ พร้อมทั้งจัดเตรียมงบประมาณและแผนงานการดำเนินงานต่อไป โดยมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ สำนักงานโครงการขนาดใหญ่ สำนักชลประทาน โครงการชลประทานจังหวัด โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษา สำนักอุทกวิทยาและบริหารน้ำ กองแผนงาน และสำนักบริหารโครงการ โดยมีขั้นตอนในการดำเนินงานดังนี้ กรณีที่เป็นโครงการเดิมที่ก่อสร้างแล้วเสร็จ การจัดโครงการเข้าแผนงานการติดตามประเมินผลโครงการ จะพิจารณาโดยสำนักบริหารโครงการ ตามความเร่งด่วนและความเหมาะสมกับสถานการณ์ กรณีที่เป็นการปรับปรุงโครงการชลประทานเดิม แผนการติดตามและประเมินผลโครงการจะกำหนดไว้พร้อมกับแผนงานการศึกษาปรับปรุงโครงการสำหรับกรณีที่เป็นโครงการก่อสร้างใหม่ สำนักโครงการขนาดใหญ่ หรือ สำนักชลประทาน จะแจ้งให้สำนักบริหารโครงการทราบ เพื่อเตรียมการจัดทำแผนงานในการติดตามและประเมินผลรองรับโครงการดังกล่าวต่อไป ขอบเขตการติดตามและประเมินผลโครงการ การติดตามและประเมินผลของโครงการพัฒนาแหล่งน้ำ หากจำแนกตามกระบวนของการดำเนินการตามโครงการ คือ ตั้งแต่เริ่มก่อสร้างโครงการ จนกระทั่งโครงการสัมฤทธิ์ผลตามวัตถุประสงค์สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 การติดตามและประเมินผลการวางแผน ออกแบบและก่อสร้าง การวางโครงการ ออกแบบ หน่วยงานที่รับผิดชอบคือ สำนักบริหารโครงการและสำนักออกแบบวิศวกรรมและสถาปัตยกรรม ส่วนงานก่อสร้างมีการรายงานความก้าวหน้าจากหน่วยงานก่อสร้างโดยตรงอยู่ตลอดเวลา ทั้งในด้านผลงานก่อสร้างและการเงิน เป็นหน้าที่ของวิศวกรผู้ควบคุมงานในสายงานก่อสร้าง (บางครั้งเป็นหน้าที่ของบริษัทที่ปรึกษา สำหรับงานควบคุมงานก่อสร้าง) การประเมินผลโครงการจำเป็นต้องนำข้อมูลที่รวบรวมได้ในขั้นตอนนี้ ไปใช้ในการวิเคราะห์โครงการจำเป็นต้องนำข้อมูลที่รวบรวมได้ในขั้นตอนนี้ ไปใช้ในการวิเคราะห์โครงการ เช่น เงินลงทุนที่จ่ายระยะเวลาในการก่อสร้างตามที่เป็นจริง เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 2 การติดตามและประเมินผลการส่งน้ำและบำรุงรักษา งานส่งน้ำและบำรุงรักษาเป็นกุญแจสำคัญที่จะนำไปสู่ความสำเร็จตามวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ มี 2 ส่วนที่เกี่ยวข้อง คือ ส่วนที่เกี่ยวข้องกับระบบส่งน้ำและส่วนประกอบอื่นๆ ต้องเป็นไปตามแผนที่วางไว้ ส่วนที่สองได้แก่การบริหารการใช้น้ำในระดับไร่นา ซึ่งทั้งหมดเป็นหน้าที่รับผิดชอบของโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษา/โครงการชลประทานจังหวัด ที่ต้องดูแลสิ่งก่อสร้างให้อยู่ในสภาพที่ใช้งานได้สมบูรณ์ ตลอดจนติดตามดูแลการจัดสรรน้ำให้กับเกษตรกรอย่างยุติธรรมและทั่วถึง

ขั้นตอนที่ 3 การติดตามผลประโยชน์ของโครงการ การติดตามผลประโยชน์ของโครงการ เป็นการศึกษา วิเคราะห์การเพิ่มขึ้นของผลผลิตที่เกิดขึ้นจากโครงการ

โดยวัตถุประสงค์ของงานชลประทานเป็นการจัดหาน้ำให้พอดีกับความต้องการของพืช เพื่อเพิ่มผลผลิตและเนื้อที่เพาะปลูกให้ได้มากที่สุด โดยมีทรัพยากรน้ำที่มีอยู่จำนวนหนึ่ง เนื้อที่เพาะปลูกเป็นตัวชี้วัดถึงประสิทธิภาพการส่งน้ำในระบบชลประทาน แต่การเพิ่มผลผลิตนั้น มาจากปัจจัยหลายด้าน เช่น งานส่งเสริมการเกษตร การให้สินเชื่อ ตลอดจนการใช้ปัจจัยการผลิตของเกษตรกร และการตลาด ดังนั้นการติดตามและประเมินผลจะต้องทำไปพร้อมกับการประเมินผลงานส่งน้ำและบำรุงรักษา การบรรลุเป้าหมายในการเพิ่มผลผลิตจะต้องมีการส่งน้ำและบริการต่อเกษตรที่เพียงพอ ตรงตามเวลาที่ต้องการ จึงจำเป็นต้องมีการติดตามและประเมินผลการดำเนินการในแต่ละช่วงเวลา โดยเริ่มตั้งแต่ก่อนการเพาะปลูก ในช่วงระหว่างการเพาะปลูกและหลังจากการเก็บเกี่ยวแล้ว จะสัมภาษณ์ถึงการเตรียมพร้อมและความเห็นของเกษตรกรเกี่ยวกับปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อการผลิตของพืช ตลอดจนการวิเคราะห์ถึงผลกำไรของพืชแต่ละชนิดด้วย จากการที่หน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดหาหรือส่งเสริมให้มีการใช้ปัจจัยการผลิตและการให้บริการต่อเกษตรกรมีอยู่หลายหน่วยงาน ดังนั้นการประสานงานและการเชื่อมต่อของกิจกรรมต่างๆ จึงมีความสำคัญเป็นอย่างมาก การแบ่งแยกและการรวบรวมข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงตัวชี้วัดความสำเร็จของโครงการต้องมีความชัดเจนและถูกต้อง ซึ่งต้องได้รับความคิดเห็นจากผู้บริหารระดับสูง

ขั้นตอนที่ 4 การประเมินผลโครงการ ที่มีต่อเศรษฐกิจและสังคม การประเมินผลโครงการที่มีต่อเศรษฐกิจ และสังคม จะดำเนินการหลังจากที่ได้ก่อสร้างและดำเนินการตามโครงการมาระยะเวลาหนึ่ง ผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อเกษตรกรผู้ได้รับประโยชน์ ได้แก่ การเพิ่มขึ้นของรายได้และการกระจายรายได้ โอกาสการจ้างงาน การถือครองที่ดิน ลักษณะของที่อยู่อาศัย การศึกษาของประชากร การใช้น้ำเพื่ออุปโภคและบริโภค สุขอนามัย เป็นต้น ข้อมูลเหล่านี้มีความสำคัญต่อการเสนอโครงการและการวางโครงการในระดับท้องถิ่นและแนวทางในการวางแผนในระดับประเทศ สำหรับกระบวนงานที่ 4 กระบวนงานติดตามและประเมินผลโครงการ ในที่นี้จะกล่าวในรายละเอียดเฉพาะขั้นตอนที่ 3 และขั้นตอนที่4 ซึ่งเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของกลุ่มประเมินผลโครงการสำนักบริหารโครงการ ซึ่งผลที่ได้จากการดำเนินการในขั้นตอนที่ 3 จะนำมาใช้ประกอบการวิเคราะห์โครงการในขั้นตอนที่ 4 ต่อไป นอกจากนั้น ในขั้นตอนที่ 4 มีผู้เชี่ยวชาญหลายท่านได้ให้ข้อคิดเห็นว่าควรให้หน่วยงานภายนอกเป็นผู้ดำเนินการ เพื่อเป็นการป้องกันการวิเคราะห์อย่างลำเอียง

9.2.2.2 การติดตามผลโครงการ (Monitoring) หมายถึง การตรวจสอบทบทวนดูว่า การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของโครงการ ได้ผลก้าวหน้าไปเพียงใด มีปัญหาอุปสรรค หรือมีแนวโน้มที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่ มีวัตถุประสงค์ เพื่อใช้ติดตามความก้าวหน้าของโครงการพัฒนาแหล่งน้ำว่าเป็นไปตามขั้นตอน ตามกำหนดเวลาที่วางไว้เพียงใด มีปัญหาอย่างใดหรือไม่ เพื่อให้ได้ข้อมูลต่อฝ่ายบริหารในการตัดสินใจว่าจะดำเนินโครงการต่อไปในลักษณะเดิมหรือมีการเปลี่ยนแปลงแนวทางในการบริหารโครงการ โดยมีเป้าหมายให้โครงการบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้อย่างถูกต้องและรวดเร็ว เพื่อให้มีข้อมูลนำไปวิเคราะห์โครงการใหม่ ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน หรือประกอบจัดทำรายงานวางโครงการ เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม เพื่อหาผลกระทบที่มีต่อความเป็นอยู่ของเกษตรกรที่ได้รับประโยชน์จากโครงการ เป็นเอกสารเผยแพร่ และเป็นเอกสารอ้างอิงสำหรับผู้สนใจทั่วๆ ไป มีลักษณะและขอบเขตของงาน การติดตามผลโครงการชลประทาน เป็นการศึกษาและรวบรวมข้อมูลในลักษณะแบบต่อเนื่องโดยจะเริ่มดำเนินการในระยะที่กำลังมีการพัฒนาโครงการ คือ หลังจากที่ได้ก่อสร้าง และส่งน้ำอันก่อให้เกิดประโยชน์ต่อเกษตรแล้ว จนกระทั่งโครงการนั้นๆ ได้พัฒนาอย่างเต็มที่

ทำให้เกิดประโยชน์สูงสุดตามเป้าหมายที่วางไว้ โดยทำการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งเป็นตัวดัชนีที่แสดงถึงความก้าวหน้าของโครงการ อย่างไรก็ตาม สำหรับกรณีโครงการชลประทานขนาดใหญ่ อาจดำเนินการติดตามผลโครงการหลังจากที่ได้มีการก่อสร้างแล้วเสร็จในบางส่วนและสามารถส่งน้ำให้เกษตรกรได้ จนกระทั่งการก่อสร้างแล้วเสร็จสมบูรณ์ และส่งน้ำได้เต็มพื้นที่ตามเป้าหมายที่วางไว้ โดยมีขั้นตอนในการดำเนินงาน งานติดตามผลประโยชน์โครงการ เป็นงานที่ดำเนินการโดยกลุ่มประเมินผลโครงการ สำนักบริหารโครงการ มีขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้ การเตรียมงานในการดำเนินการศึกษาข้อมูลพื้นฐานเพื่อติดตามผลประโยชน์โครงการต้องมีการเตรียมการและวางแผนในการดำเนินงานอย่างรอบคอบ และเป็นขั้นตอนรวมถึงการสร้างแบบสอบถามที่ครอบคลุมเนื้อหาที่ต้องการ โดยต้องคำนึงถึงความถูกต้องของข้อมูล ระยะเวลาที่จะใช้ข้อมูลงบประมาณที่จะใช้ในการสำรวจกำลังคนและเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ ซึ่งมีอยู่อย่างจำกัด การดำเนินการรวบรวมข้อมูลทำการสำรวจและรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์เกษตรกรที่ใช้เป็นตัวอย่าง แล้วบันทึกลงในแบบสอบถามที่เตรียมไว้ ในการกำหนดขนาดของตัวอย่างให้มีการกระจายของเกษตรกรที่ใช้เป็นตัวอย่างมากที่สุด และยังทำการรวบรวมข้อมูลจากหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องที่มีส่วนเข้าร่วมดำเนินการ เช่น ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร สหกรณ์การเกษตร หน่วยส่งเสริมสหกรณ์ สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร และสำนักงานจัดรูปที่ดิน เป็นต้น การประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เกษตรกรตัวอย่างหลังจากที่ได้ผ่านการตรวจสอบอย่างถูกต้องแล้ว จะนำมาลงในตารางประมวลผลที่ได้เตรียมไว้รูปแบบของตารางจะจำแนกและจัดเป็นหมวดหมู่ ตามความต้องการที่จะทำการวิเคราะห์หรือรายงานผล เมื่อได้นำข้อมูลลงในเรียบร้อยแล้ว ก็จะนำไปคำนวณหาค่าทางสถิติที่ต้องการ เช่น หาค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ หรือการกระจายค่าในแต่ละค่าความถี่ เป็นต้น การจัดทำรายงานเมื่อลงตารางและคำนวณค่าทางสถิติแล้ว ก็เอาผลของการสำรวจที่ได้นั้นมาวิเคราะห์ เขียนรายงานหลังจากนั้นจะพิมพ์และส่งรายงาน Draft เพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องอ่านและให้คำแนะนำจะได้แก้ไขในสิ่งที่บกพร่องหรือไม่ตรงกับความเป็นจริง เมื่อได้แก้ไขแล้ว พิมพ์เป็นรายงานเพื่อเผยแพร่ต่อไป โดยการประเมินผลโครงการ (Evaluation) เป็นการวัดความคุ้มค่าและคุณค่าอย่างเป็นระบบของโครงการว่ามีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเพียงใด ส่งผลกระทบต่อประชาชนอย่างไรบ้าง มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ติดตามความก้าวหน้าของโครงการพัฒนาแหล่งน้ำว่าเป็นไปตามขั้นตอน ตามกำหนดเวลาที่วางไว้เพียงใด มีปัญหาอย่างใดหรือไม่ เพื่อใช้วัดความคุ้มค่า ของโครงการ ทั้งในเชิงสัมฤทธิ์ผลตามวัตถุประสงค์และผลกระทบที่เกิดขึ้นในแง่มุมต่างๆ รวมทั้งผลกระทบต่อทัศนคติหรือค่านิยมของประชาชน เพื่อให้ได้ข้อมูลต่อฝ่ายบริหารในการตัดสินใจ กำหนดนโยบาย กำหนดแผนงาน และการปรับปรุงงาน เพื่อให้มีข้อมูลนำไปวิเคราะห์โครงการใหม่ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน หรือประกอบจัดทำรายงานวางโครงการเป็นเอกสารเผยแพร่ และเป็นเอกสารอ้างอิงสำหรับผู้สนใจทั่วๆ ไป โดยมีลักษณะและขอบเขตของงานเริ่มหลังจากโครงการได้ก่อสร้างแล้วเสร็จบางส่วน และสามารถส่งน้ำให้เกษตรกรจนถึงสิ้นสุดโครงการ เน้นด้านผลตอบแทนทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วิศวกรรม สิ่งแวดล้อม และการมีส่วนร่วมขององค์กรว่าบรรลุเป้าหมาย/วัตถุประสงค์ ตามที่ได้วางแผนไว้ในรายงานความเหมาะสมโครงการหรือไม่ โดยทำการศึกษาตามขนาดของพื้นที่โครงการ คือ โครงการชลประทานขนาดกลาง และโครงการชลประทานขนาดใหญ่ (โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษา)

แผนภาพที่ 2-10 กระบวนงานติดตามและประเมินผล

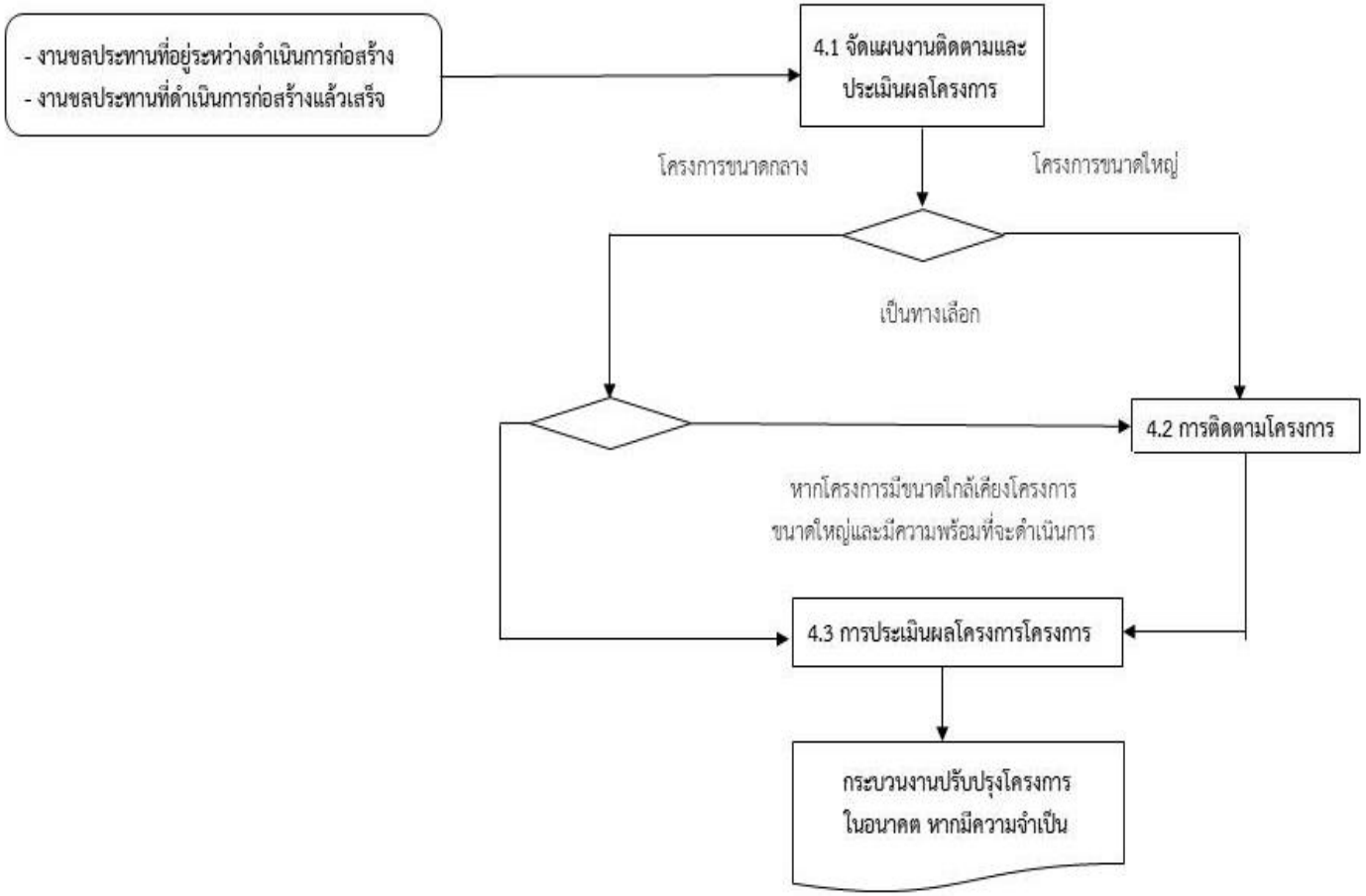

กรอบแนวคิดของการวิจัย

แผนภาพที่ 2-11 กรอบแนวคิดการวิจัย

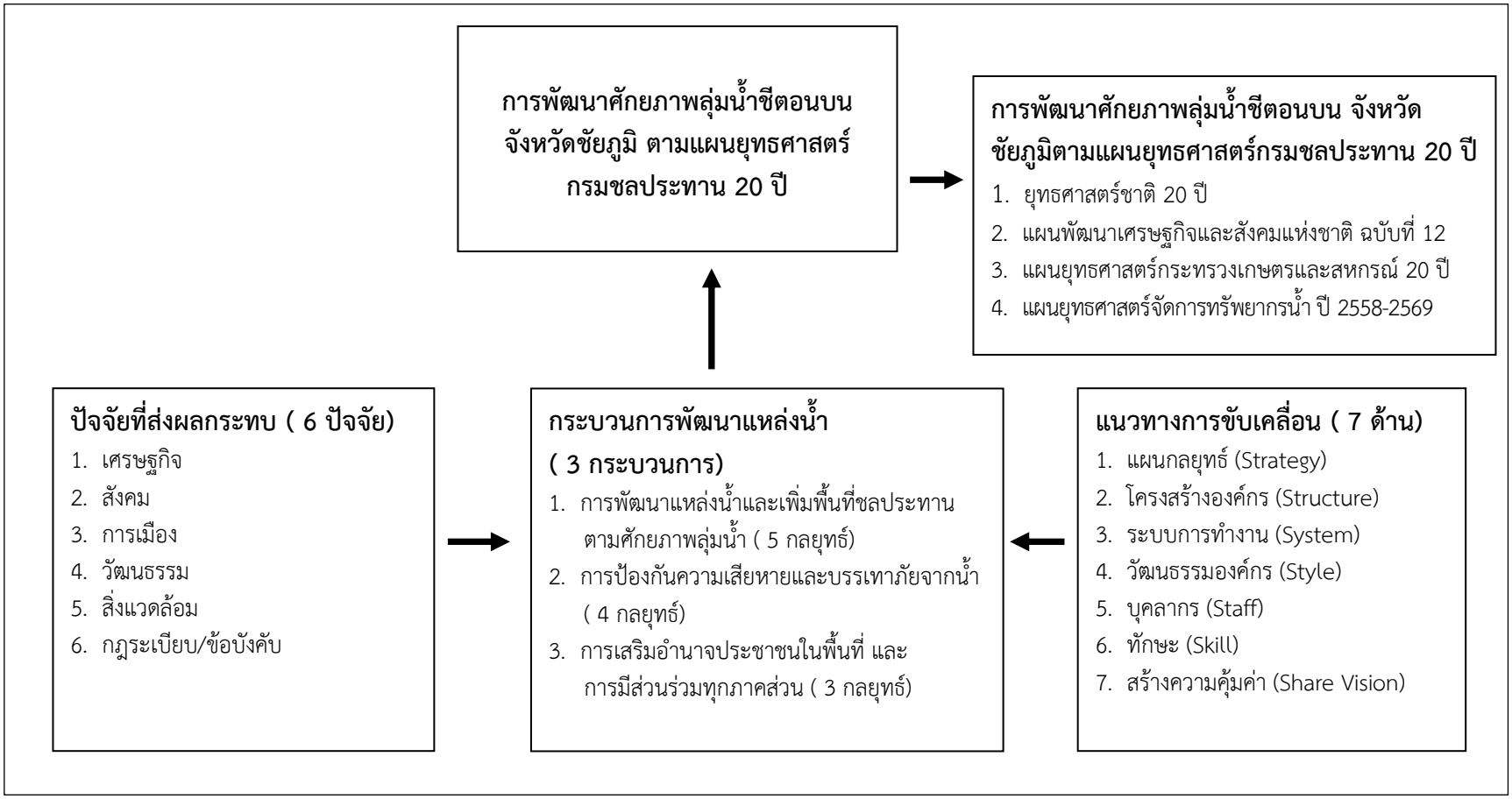

บทที่ 3
การพัฒนาลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี

การพัฒนาแหล่งน้ำ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี

การพัฒนาแหล่งน้ำไม่สามารถดำเนินการเชิงเดี่ยวได้ ต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบในเชิงลุ่มน้ำอย่างบูรณาการ ตลอดจนใช้การบริหารจัดการน้ำแบบผสมผสาน IWRM โดยข้อเสนอเชิงนโยบาย คือ **“การพัฒนาแหล่งน้ำตามศักยภาพลักษณะลุ่มน้ำ”** โดยการพัฒนาแหล่งน้ำตามศักยภาพลักษณะลุ่มน้ำ สามารถแบ่งได้เป็น 2 คำ คือการพัฒนาแหล่งน้ำ และลักษณะลุ่มน้ำ

การพัฒนาแหล่งน้ำ คือ การที่แหล่งน้ำที่มีอยู่มีไม่เพียงพอต่อความต้องการของประชาชนในพื้นที่ เช่น การเพาะปลูกทำได้ไม่ตลอดทั้งปี เนื่องจากการขาดแคลนน้ำเพราะอาศัยน้ำจากฝนและแหล่งน้ำธรรมชาติเป็นหลัก และความผันแปรของธรรมชาติทำให้ฝนตกไม่เหมาะสมกับความต้องการเสมอๆ หรือจากการที่เกิดอุทกภัยเนื่องจากปริมาณฝนที่ตกมีปริมาณมากเกินความต้องการ โดยปัญหาเหล่านี้สามารถแก้ไขได้โดยการพัฒนาแหล่งน้ำ

ลักษณะลุ่มน้ำ คือ พื้นที่รองรับน้ำฝน หรือพื้นที่ลาดชันที่ระบายน้ำจากเส้นสันปันน้ำ ให้ไหลลงไปสู่ลำธาร ซึ่งในแต่ละลุ่มน้ำจะมีลักษณะที่แตกต่างกันทั้งพื้นที่และเส้นแม่น้ำลำธาร

การพัฒนาแหล่งน้ำตามศักยภาพลักษณะลุ่มน้ำ หมายถึง การทำให้พื้นที่ที่มีปัญหาจากการขาดแคลนน้ำหรือมีน้ำมากเกินไป เกิดความเสียหายทางชีวิตและทรัพย์สินลดลงไป โดยการพัฒนาแหล่งน้ำ ให้มีรูปแบบ ขนาด ปริมาณโครงการให้เหมาะสมกับลักษณะพื้นที่ สิ่งแวดล้อม ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาได้ จากนโยบายรัฐบาล กรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 และแผนยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ พ.ศ.2558-2569 ล้วนคำนึงถึงการอนุรักษ์ ป้องกันการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ สร้างคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดี ลดผลกระทบต่อสุขภาพประชาชนและระบบนิเวศ ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติส่วนใหญ่ถูกนำไปใช้ในการพัฒนาจำนวนมาก ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นการพัฒนาแหล่งน้ำตามศักยภาพลักษณะลุ่มน้ำ ต้องมองทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งสำคัญ โดยต้องมีการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมก่อนเริ่มโครงการพัฒนาเพื่อความสมดุล และคำนึงถึงผลลัพธ์ที่ได้หลังจากโครงการพัฒนาแล้วเสร็จ เพื่อความยั่งยืนของคุณภาพชีวิต ความเป็นอยู่ และสภาพแวดล้อมในพื้นที่ที่ได้รับการพัฒนา จึงจะเรียกการพัฒนา แหล่งน้ำตามศักยภาพลักษณะลุ่มน้ำนี้ได้ว่าเป็นการพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืน

1. ด้านการพัฒนาแหล่งน้ำและเพิ่มพื้นที่ชลประทานตามศักยภาพลักษณะลุ่มน้ำ (Basin-based Approach)

ในการบรรลุตามเป้าหมายการเพิ่มพื้นที่ชลประทาน (ให้สอดคล้องกับเป้าหมายของแผนยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่ระบุไว้ว่าจะต้องมีพื้นที่ชลประทานเพิ่มขึ้นอีก 8.7 ล้านไร่

ในอีกประมาณ 10 ปีข้างหน้า) จะต้องมีการจัดการแบบเบ็ดเสร็จ ไม่สามารถดำเนินการเป็นโครงการเชิงเดี่ยว กระจัดกระจายได้ เนื่องจากการพัฒนาในลักษณะเชิงเดี่ยวนั้น จะมีแรงสนับสนุนน้อย อาจทำให้ถูกแรงต่อต้านเข้ามากระทบได้ง่ายหรือถูกลดความสำคัญและลดงบประมาณในการก่อสร้างได้ในที่สุด

แต่หากมีการศึกษาลักษณะของพื้นที่ และความต้องการที่มีความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ลุ่มน้ำ พร้อมมีการวางแผนการพัฒนาโครงการแบบเบ็ดเสร็จขึ้นมาในแต่ละลุ่มน้ำ ที่ครอบคลุมรายละเอียดตั้งแต่ แหล่งที่ต้องพัฒนาขึ้นมาใหม่ แหล่งที่ต้องมีการเพิ่มประสิทธิภาพที่ชัดเจน จะช่วยให้กรมชลประทานสามารถมองเห็นภาพของรูปแบบการพัฒนาภาคีแบบบูรณาการที่จะมาช่วยขับเคลื่อนการพัฒนา ตามสภาพและศักยภาพของพื้นที่ได้อย่างเหมาะสม

ทั้งนี้ เพื่อให้การวางแผนการพัฒนาตามศักยภาพลุ่มน้ำนี้เกิดขึ้นมาได้อย่างเป็นรูปธรรม จะต้องมีการศึกษาและวางแผนตั้งแต่ในระดับลุ่มน้ำย่อย แล้วจึงนำข้อมูลเหล่านั้นมาเชื่อมโยงและบูรณาการให้เป็นลุ่มน้ำที่ใหญ่ขึ้น เพื่อการขับเคลื่อนมีความชัดเจนมากที่สุด

กลยุทธ์ที่ 1 ทบทวนแผนแม่บทการพัฒนาตามลุ่มน้ำและจัดการน้ำตามศักยภาพพื้นที่ภาค และลุ่มน้ำโดยให้ความสำคัญกับการบูรณาการในการพัฒนาในระดับลุ่มน้ำย่อยตามแนวทาง IWRM โดยคำนึงถึงความสมดุลทางสังคม สิ่งแวดล้อม และบริบทความเปลี่ยนแปลง (Basin–based Approach)

แผนแม่บทการพัฒนาตามลุ่มน้ำ ที่มีการดำเนินการอยู่แล้วนั้น ควรมีการทบทวนและให้ความสำคัญในการวางแผนการพัฒนาแหล่งน้ำตามความแตกต่างของลักษณะพื้นที่ (Area–Based) และดำเนินการในลักษณะลุ่มน้ำย่อยเมื่อดำเนินการลุ่มน้ำย่อยได้ทั้งหมดแล้วจะสามารถต่อภาพเป็นลุ่มน้ำใหญ่ได้ ทั้งนี้การดำเนินการควรใช้แนวทางการบริหารจัดการน้ำแบบผสมผสาน Integrated Water Resource Management (IWRM) คือกระบวนการในการส่งเสริมการประสาน การพัฒนาและจัดการน้ำ ดิน และทรัพยากรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาซึ่งประโยชน์สูงสุดทางเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ที่ดีของสังคมอย่างทัดเทียมกัน โดยไม่ส่งผลกระทบต่อความยั่งยืนของระบบนิเวศที่สำคัญ

กลยุทธ์ที่ 2 พัฒนาแหล่งน้ำ และเพิ่มพื้นที่ชลประทานให้เต็มศักยภาพตามสภาพภูมิประเทศ และการใช้น้ำโดยให้ความสำคัญกับโครงการในลักษณะลุ่มน้ำย่อยทั้งระบบ (Basin–based Approach)

การพัฒนาแหล่งน้ำและเพิ่มพื้นที่ชลประทานให้เต็มศักยภาพที่เหลืออยู่ประมาณ 28 ล้านไร่ ให้สอดคล้องกับแผนแม่บท และพัฒนาแหล่งน้ำ โดยให้ความสำคัญโครงการในลักษณะลุ่มน้ำย่อยทั้งระบบ (ใหญ่-กลาง-เล็ก-สูบน้ำ-แก้มลิง-ระบบส่งน้ำ ในส่วนที่มีแหล่งกักเก็บน้ำแล้ว ฯลฯ) ทั้งนี้ ควรนำเทคโนโลยี ด้านชลประทานรูปแบบใหม่มาปรับใช้ด้วย และต้องพัฒนาพื้นที่ต้นน้ำ (ส่งเสริมพัฒนาการปลูกป่า เพิ่มพื้นที่ต้นน้ำ)

กลยุทธ์ที่ 3 ผันน้ำจากลุ่มน้ำใกล้เคียง/นานาชาติมาใช้ประโยชน์

การเพิ่มปริมาณน้ำในลุ่มน้ำ โดยการผันน้ำส่วนเกินจากลุ่มน้ำใกล้เคียง เช่น การผันน้ำปิง และลุ่มน้ำแม่กลอง มายังลุ่มน้ำสะแกกรัง ก่อให้เกิดประโยชน์ด้านการเกษตรในพื้นที่ต่างๆ

กลยุทธ์ที่ 4 ปรับปรุงเพิ่มประสิทธิภาพอาคารชลประทาน เพื่อเพิ่มความจุในการกักเก็บน้ำ และเพิ่มพื้นที่ชลประทาน

อาคารชลประทาน ในปัจจุบันอาจมีความสามารถกักเก็บได้ไม่เต็มที่ เพราะมีตะกอนสะสมอยู่เป็นจำนวนมากทำให้เกิดปัญหาตื้นเขิน ส่งผลให้ในช่วงฤดูแล้งเกิดปัญหาขาดแคลนน้ำ ไม่เพียงพอต่อความต้องการของประชาชน มีปัญหาการแย่งน้ำเกิดขึ้น เนื่องจากประชาชนปลูกข้าวนาปรังหลายพันไร่ในพื้นที่ ใต้เขื่อน ขณะที่ในช่วงฤดูฝนกลับมีปัญหาน้ำท่วมพื้นที่ใต้เขื่อนอยู่เป็นประจำ การปรับปรุงเพิ่มความจุอ่างเก็บน้ำเดิม (ขนาดใหญ่และขนาดกลาง) จะช่วยเพิ่มปริมาณการกักเก็บน้ำ และลดปัญหาต่างๆ ได้

กลยุทธ์ที่ 5 แสวงหาความร่วมมือและร่วมทุนจากภาคีในการพัฒนาแหล่งน้ำ

การดำเนินงานพัฒนาแหล่งน้ำ กรมชลประทานไม่จำเป็นต้องดำเนินการเพียงลำพัง สามารถ แสวงหาความร่วมมือ หรือการร่วมทุนจากหน่วยงานอื่นในรูปแบบต่างๆ ได้ดังนี้

5.1 ให้เอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการลงทุนศึกษา ออกแบบ จัดหาแหล่งเงินลงทุนก่อสร้าง

5.2 ดำเนินการโครงการชลประทานขนาดใหญ่และขนาดกลางตามแผนแม่บทการพัฒนาตามลุ่มน้ำ (ตามแนวทาง PPP : Public Private Partnership ภายใต้กรอบพระราชบัญญัติร่วมทุน)

5.3 แสวงหางบประมาณบูรณาการร่วมกับจังหวัด และท้องถิ่น (Matching Fund) ในการพัฒนาโครงการ

5.4 ศึกษาความเป็นไปได้ของความร่วมมือแบบประชารัฐในการพัฒนาโครงการชลประทาน

5.5 ศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการความร่วมมือจากต่างประเทศ

2. ด้านการป้องกันความเสียหายและสนับสนุนการบรรเทาภัยอันเกิดจากน้ำ

ขั้นตอนการบริหารจัดการภัยพิบัติที่สำคัญ ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ได้แก่

1. ก่อนเกิดเหตุ – เน้นไป ที่มาตรการป้องกันภัย
2. ระหว่างเกิดเหตุ – การจัดการในช่วงเกิดภัยพิบัติ
3. หลังเกิดเหตุ – มาตรการ ฟื้นฟูและเยียวยาพื้นที่หรือผู้ประสบภัย

ปัจจุบันพบว่า มีหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการบริหารจัดการภัยพิบัติ และหลายหน่วยงาน มีการดำเนินการที่ค่อนข้างคล้ายกัน ทั้งนี้ หากใช้หลักการของการบริหารจัดการภัยพิบัติเข้ามาช่วยในการ กำหนดขอบเขต และบทบาทการทำงานจะพบว่า บทบาทของกรมชลประทานจะอยู่ในขั้นตอนก่อนเกิดเหตุ หรือในส่วนของการป้องกันเป็นหลัก ไม่ว่าจะเป็นการสร้างสิ่งก่อสร้างเพื่อป้องกันภัย การใช้ประโยชน์จากอุปกรณ์ หรือเครื่องมือในการคาดการณ์ หรือแจ้งเตือนสถานการณ์ต่างๆ และการบริหารจัดการน้ำเพื่อป้องกัน หรือลดผลกระทบ เป็นต้น

ทั้งนี้ ในส่วนของขั้นตอนระหว่างเกิดเหตุและหลังเกิดเหตุนั้น กรมชลประทานอาจไม่มีอำนาจหน้าที่ในการดำเนินการโดยตรง แต่จะเป็นการช่วยเหลือและสนับสนุนหน่วยงาน หรือพื้นที่ต่างๆ ในการบรรเทาภัยอันเกิดจากน้ำเป็นสำคัญ

กลยุทธ์ที่ 1 เพิ่มประสิทธิภาพการระบายน้ำ คลองระบายน้ำ

ปรับปรุงเพิ่มประสิทธิภาพคลองผันน้ำ เช่น เสริมคันดินกันน้ำล้นตลิ่ง พร้อมปรับปรุงโครงสร้าง ที่เป็นอุปสรรคเพื่อรองรับการระบายน้ำและกักเก็บน้ำ ซึ่งการทำงานในพื้นที่ต้องเน้นการทำความเข้าใจ และการมีส่วนร่วมของชุมชนด้วย

กลยุทธ์ที่ 2 พัฒนาพื้นที่ลุ่มต่ำให้เป็นพื้นที่น้ำนอง

การพัฒนาพื้นที่ลุ่มต่ำ คือ ทุ่งนา ที่ลุ่ม ที่มีน้ำท่วมขังเป็นประจำ ให้เป็นพื้นที่กักเก็บน้ำหลากชั่วคราว ด้วยการควบคุมน้ำเข้าพื้นที่อย่างเป็นระบบ และบริหารจัดการน้ำที่กักเก็บไว้เพื่อประโยชน์ในการเพาะปลูก จากนั้นควบคุมการระบายน้ำออกจากพื้นที่ตามเวลาที่เหมาะสม

กลยุทธ์ที่ 3 พัฒนาประสิทธิภาพการจัดการน้ำในภาวะวิกฤต

การปรับปรุง คลองระบายน้ำ และคลองธรรมชาติที่ทรุดโทรม การบรรเทาอุทกภัยของโครงข่ายคลองธรรมชาติ และโครงข่ายระบบชลประทาน อาคารต่างๆ รวมทั้งประตูระบาย ประตูรับน้ำ เข้าโครงการชลประทานต่างๆ ซึ่งการบริหารจัดการในภาวะวิกฤตทั้งภัยแล้ง และอุทกภัย

กลยุทธ์ที่ 4 ปรับปรุงระบบจัดการข้อมูลด้านน้ำและระบบชลประทานให้ทันสมัยเป็นแบบ Real time

4.1 ข้อมูลทางไกลอัตโนมัติ (โทรมาตร) และหรือเครื่องมือวัดระดับน้ำอื่นเป็นรูปแบบเดียวกัน (Program)

4.2 เชื่อมโยงข้อมูลกันได้ทั้งลุ่มน้ำ และเข้าสู่ระบบกลาง

4.3 พัฒนา Application ที่ใช้งานง่าย (User Friendly) แจ้งเตือนภัย เรื่องระดับน้ำและการชลประทานในพื้นที่

3. ด้านการเสริมอำนาจประชาชนในระดับพื้นที่(Empowering) การสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในงานพัฒนาแหล่งน้ำ (Networking Collaboration Participation)

น้ำเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่ต้องมีการบริหารจัดการทั้งปริมาณและคุณภาพอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งในระยะสั้นและระยะยาวโดยภาครัฐภาคเอกชนผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายและชุมชนในลุ่มน้ำควรต้องร่วมกันทบทวนและปรับปรุงกระบวนการจัดการให้มีความเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบันบนฐานแห่งความเป็นจริงและสามารถปฏิบัติได้โดยอาศัยข้อมูลความรอบรู้และสติปัญญาของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ที่เข้าใจในปัญหาการจัดการน้ำในปัจจุบันควรมีกลไกสำคัญ ได้แก่ การมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในการทำงานแบบร่วมด้วยช่วยกันหารูปแบบวิธีดำเนินการแก้ปัญหาแบบบูรณาการทุกมิติจึงจะบังเกิดผลสัมฤทธิ์อย่างยั่งยืนปราศจากความขัดแย้งในสังคม

การสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นเรื่องละเอียดอ่อน สามารถทำได้หลายระดับและหลายวิธี ซึ่งบางวิธีสามารถทำได้อย่างง่ายๆ แต่บางวิธีต้องใช้เวลา ขึ้นอยู่กับความต้องการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน ค่าใช้จ่ายและความจำเป็นในการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงต้องมีการพัฒนาความรู้ความเข้าใจในการให้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องแก่ประชาชน การรับฟังความคิดเห็น การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม รวมทั้งพัฒนาทักษะและศักยภาพของข้าราชการทุกระดับควบคู่กันไปด้วย

กลยุทธ์ที่ 1 เพิ่มอำนาจและสร้างการมีส่วนร่วมกับประชาชน และชุมชนในพื้นที่

1.1 การให้ความรู้และข้อมูลตั้งแต่ก่อนเริ่มโครงการจนเสร็จสิ้นโครงการ โดยเฉพาะกลุ่มผู้ได้รับ ผลกระทบจากโครงการ รวมทั้งการสร้างความตระหนักถึงทรัพยากรน้ำที่มีอยู่อย่างจำกัด

1.2 การรับฟังความคิดเห็นและการเปิดโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วมในงานพัฒนาแหล่งน้ำและแก้ไขปัญหาน้ำในพื้นที่

กลยุทธ์ที่ 2 การสร้างเครือข่ายและความร่วมมือในการทำงานกับภาคประชาชนและ NGO

2.1 การให้ความรู้และข้อมูลตั้งแต่ก่อนเริ่มโครงการจนเสร็จสิ้นโครงการ รวมทั้งการสร้างการตระหนักถึงทรัพยากรน้ำที่มีอย่างจำกัด

2.2 การรับฟังความคิดเห็นและการเปิดโอกาส และให้เข้ามามีส่วนร่วมในงานพัฒนาแหล่งน้ำและแก้ไขปัญหาน้ำในพื้นที่

2.3 การส่งเสริมสนับสนุน (การจัดสรรงบประมาณ) ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษาผลกระทบ ในการดำเนินโครงการ

กลยุทธ์ที่ 3 การบูรณาการและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคราชการ (ส่วนราชการจังหวัด กลุ่มจังหวัดท้องถิ่น)

3.1 พัฒนาหน่วยงานชลประทานในระดับพื้นที่เพื่อสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานในระดับจังหวัด/กลุ่มจังหวัด

3.2 การบูรณาการแผนพัฒนาจังหวัดและกลุ่มจังหวัด/งบประมาณจังหวัดและกลุ่มจังหวัดรวมทั้งแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้านน้ำ ให้มีความเชื่อมโยงกับแผนงานกรมชลประทาน

3.3 เสริมสร้างความเข้าใจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยการให้คำปรึกษาและความรู้ด้านงานพัฒนาแหล่งน้ำ

ผู้วิจัยได้สนใจในการศึกษาวิจัย การพัฒนาแหล่งน้ำตามศักยภาพลุ่มน้ำของประเทศไทย โดยมีเป้าหมายการวิจัยที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในพื้นที่ลุ่มน้ำชีตอนบน เนื่องจากประสบปัญหาการขาดแคลนน้ำและปัญหาอุทกภัยเป็นประจำ เพื่อให้เข้าใจถึงบริบทการพัฒนาแหล่งน้ำในประเทศไทยเป็นเบื้องต้น ผู้วิจัยจึงจะขอกล่าวถึงการพัฒนาแหล่งน้ำที่ผ่านมาให้ทราบพอสังเขป ดังนี้

การพัฒนาแหล่งน้ำในแต่ละภาคของประเทศไทยที่ผ่านมา

ประเทศไทยตั้งอยู่ในเขตร้อนทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของทวีปเอเชียระหว่างละติจูด 5 องศา 37 ลิปดาเหนือ กับ 20 องศา 27 ลิปดาเหนือ และระหว่างลองติจูด 97 องศา 22 ลิปดาตะวันออก กับ 105 องศา 37 ลิปดาตะวันออก มีพื้นที่ทั้งประเทศ 513,115 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 321 ล้านไร่ มีพรมแดนทางทิศเหนือติดสหภาพพม่าและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ทิศตะวันออกติดสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและราชอาณาจักรกัมพูชา ทิศตะวันตกติดทะเลอันดามันและสหภาพพม่า ทิศใต้ติดอ่าวไทยและมาเลเซีย การแบ่งภูมิภาคของประเทศไทยในทางอุตุนิยมวิทยาซึ่งพิจารณาถึงสภาพภูมิอากาศ ได้แบ่งออกเป็น 5 ภาค ดังนี้

ภาคเหนือ ประกอบด้วย 15 จังหวัด ได้แก่ เชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ลำพูน ลำปาง พะเยา น่าน แพร่ อุตรดิตถ์ สุโขทัย ตาก กำแพงเพชร พิษณุโลก พิจิตร และเพชรบูรณ์ ลักษณะภูมิประเทศเป็นแบบเทือกเขาสูงสลับกับหุบเขาและพื้นที่สูงซึ่งติดต่อกับเขตที่ราบลุ่มตอนกลางของประเทศมีทิวเขาที่วางตัวยาวในแนวเหนือ-ใต้ ทิวเขาที่สำคัญได้แก่ ทางตอนเหนือมีเทือกเขาแดนลาว เป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำปิง กั้นพรมแดนระหว่างประเทศไทยกับสหภาพพม่า ทางตะวันตกมีเทือกเขาถนนธงชัยและเทือกเขาตะนาวศรีบางส่วน ตอนกลางของภาคมีเทือกเขาผีปันน้ำ ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำวังและแม่น้ำยม ด้านตะวันออกมีเทือกเขาหลวงพระบางเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำน่าน และมีเทือกเขาเพชรบูรณ์บางส่วนเป็นแนวกั้นระหว่าง ภาคเหนือกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ลุ่มน้ำหลักในภาคเหนือ ประกอบด้วย ลุ่มน้ำสาละวิน ลุ่มน้ำกก ลุ่มน้ำปิง ลุ่มน้ำวัง ลุ่มน้ำยม ลุ่มน้ำน่าน และลุ่มน้ำโขงเหนือ การพัฒนาแหล่งน้ำที่ผ่านมาภาคเหนือ

ข้อมูลน้ำ

1. ฝนเฉลี่ย	1,282.14	มิลลิเมตร/ปี		
2. น้ำท่าเฉลี่ย	38,567.00	ล้าน ลบ.ม./ปี		
3. ฤดูฝน	32,072.31	ล้าน ลบ.ม./ปี	83.16	%
4. ฤดูแล้ง	7,706.49	ล้าน ลบ.ม./ปี	16.84	%
5. เก็บกักได้	26,500.07	ล้าน ลบ.ม.	68.71	% ของปริมาณน้ำท่าเฉลี่ย
6. ไม่มีที่เก็บ	12,066.93	ล้าน ลบ.ม./ปี	31.29	% ของปริมาณน้ำท่าเฉลี่ย

ข้อมูลพื้นที่

1. พื้นที่ทั้งหมด	58.55	ล้าน ไร่
2. พื้นที่การเกษตร	23.57	ล้าน ไร่
3. พื้นที่ศักยภาพพัฒนาเป็นพื้นที่ชลประทาน	10.93	ล้าน ไร่
4. ปัจจุบันพัฒนาแล้ว	7.48	ล้าน ไร่
5. ต้องพัฒนาอีก	3.45	ล้าน ไร่

จากการศึกษาในเชิงศักยภาพลุ่มน้ำภาคเหนือ จะเห็นว่าภาคเหนือมีพื้นที่ศักยภาพพัฒนาเป็นพื้นที่ชลประทาน 10.93 ล้านไร่ ปัจจุบันพัฒนาแล้ว 7.48 ล้านไร่ หรือประมาณ 68.43% เหลืออีก 3.45 ล้านไร่ หรือประมาณ 31.57 % ก็จะเต็มศักยภาพพื้นที่ อย่างไรก็ตามพื้นที่การเกษตรส่วนที่เหลืออีก 12.64 ล้านไร่ ก็ยังต้องให้ความสำคัญในการพัฒนาต่อไป ทั้งนี้ การพัฒนาแหล่งเก็บกักน้ำก็ต้องให้ความสำคัญเนื่องจากยังไม่สามารถเก็บกักน้ำส่วนที่ไหลทิ้งไปถึง 31.29 % เมื่อเทียบกับปริมาณน้ำท่าทั้งหมด เพื่อให้เป็นแหล่งน้ำต้นทุนและชะลอหรือบรรเทาปัญหาน้ำท่วมในอนาคตต่อไป

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วย 20 จังหวัด ได้แก่ หนองคาย เลย หนองบัวลำภู อุดรธานี สกลนคร นครพนม มุกดาหาร กาฬสินธุ์ ขอนแก่น มหาสารคาม ร้อยเอ็ด ยโสธร อำนาจเจริญ ชัยภูมิ นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี และบึงกาฬ ลักษณะภูมิประเทศทั้งภาคยกตัวสูงเป็นขอบแยกตัวออกจากภาคอื่นอย่างชัดเจน มีเทือกเขาใหญ่กั้นอยู่โดยรอบทางด้านทิศตะวันตกและทิศใต้ มีภูเขาขนาดเล็กอยู่ประปรายภายในของภาค ทางตะวันตกของภาคมีเทือกเขาเพชรบูรณ์และเทือกเขาดงพญาเย็นทอดยาวติดต่อจากเหนือลงมาทางใต้กั้นพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือจากภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคตะวันออก ส่วนทางใต้มีเทือกเขาสันกำแพง และเทือกเขาพนมดงรัก

ทอดยาวจากทิศตะวันตกต่อไปตลอดเขตแดนราชอาณาจักรกัมพูชาและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ลุ่มน้ำหลักในภาคตะวันออกเฉียงเหนือประกอบด้วย ลุ่มน้ำโขง ลุ่มน้ำชี ลุ่มน้ำมูล การพัฒนาแหล่งน้ำที่ผ่านมาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีดังนี้

ข้อมูลน้ำ

1. ฝนเฉลี่ย	1,401.56	มิลลิเมตร/ปี		
2. น้ำท่าเฉลี่ย	61,513.63	ล้าน ลบ.ม./ปี		
3. ฤดูฝน	53,750.60	ล้าน ลบ.ม./ปี	87.38	%
4. ฤดูแล้ง	7,763.03	ล้าน ลบ.ม./ปี	12.62	%
5. เก็บกักได้	11,911.26	ล้าน ลบ.ม.	19.36	% ของปริมาณน้ำท่าเฉลี่ย
6. ไม่มีที่เก็บ	49,602.37	ล้าน ลบ.ม./ปี	80.64	% ของปริมาณน้ำท่าเฉลี่ย

ข้อมูลพื้นที่

1. พื้นที่ทั้งหมด	105.50	ล้าน ไร่
2. พื้นที่การเกษตร	63.87	ล้าน ไร่
3. พื้นที่ศักยภาพพัฒนาเป็นพื้นที่ชลประทาน	21.49	ล้าน ไร่
4. ปัจจุบันพัฒนาแล้ว	6.34	ล้าน ไร่
5. ต้องพัฒนาอีก	15.15	ล้าน ไร่

จากการศึกษาในเชิงศักยภาพลุ่มน้ำภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จะเห็นว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีข้อมูลเชิงประจักษ์ว่าสามารถพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อเก็บกักน้ำได้น้อยมากเพียงร้อยละ 17.75 เท่านั้น จึงจะเห็นได้ว่าทำไมภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงเกิดปัญหาขากแคลนน้ำและเกิดปัญหาน้ำท่วมเป็นประจำทุกปี จึงจำเป็นต้องเร่งรัดพัฒนาโดยเร่งด่วนต่อไป

ภาคกลาง ประกอบด้วย 18 จังหวัด ได้แก่ นครสวรรค์ อุทัยธานี ชัยนาท สิงห์บุรี ลพบุรี อ่างทอง สระบุรี สุพรรณบุรี พระนครศรีอยุธยา กาญจนบุรี ราชบุรี นครปฐม นนทบุรี ปทุมธานี กรุงเทพมหานคร สมุทรปราการ สมุทรสงคราม และสมุทรสาคร ลักษณะภูมิประเทศซึ่งเกิดจากการที่แม่น้ำพัดพาเอาเศษหิน เศษดิน กรวดทราย และตะกอนมาทับถมพอกพูนมานับเป็นเวลานาน เป็นที่ราบลุ่ม ระดับพื้นที่มีลักษณะลาดลงมาทางใต้ มีภูเขาบ้างแต่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาที่ไม่สูงมากเว้นแต่ทางด้านตะวันตกใกล้ชายแดนประเทศพม่ามีเทือกเขาตะนาวศรีวางตัวในแนวเหนือ-ใต้ ต่อเนื่องมาจากภาคเหนือเป็นแนวกั้นพรมแดนกับประเทศพม่า ลุ่มน้ำหลักในภาคกลางประกอบด้วย ลุ่มน้ำเจ้าพระยา ลุ่มน้ำสะแกกรัง ลุ่มน้ำป่าสัก ลุ่มน้ำท่าจีน ลุ่มน้ำแม่กลอง ลุ่มน้ำเพชรบุรี ลุ่มน้ำชายฝั่งทะเลตะวันตก การพัฒนาแหล่งน้ำในพื้นที่ภาคกลางที่ผ่านมามี ดังนี้

ข้อมูลน้ำ

1. ฝนเฉลี่ย	1,197.40	มิลลิเมตร/ปี		
2. น้ำท่าเฉลี่ย	24,976.00	ล้าน ลบ.ม./ปี		
3. ฤดูฝน	16,479.16	ล้าน ลบ.ม./ปี	65.98	%
4. ฤดูแล้ง	8,496.84	ล้าน ลบ.ม./ปี	34.02	%
5. เก็บกักได้	28,959.01	ล้าน ลบ.ม.	115.94	% ของปริมาณน้ำท่าเฉลี่ย
6. ไม่มีที่เก็บ	-	ล้าน ลบ.ม./ปี	-	% ของปริมาณน้ำท่าเฉลี่ย

ข้อมูลพื้นที่

1. พื้นที่ทั้งหมด 76.94 ล้าน ไร่
2. พื้นที่การเกษตร 31.14 ล้าน ไร่
3. พื้นที่ศักยภาพพัฒนาเป็นพื้นที่ชลประทาน 12.91 ล้าน ไร่
4. ปัจจุบันพัฒนาแล้ว 10.78 ล้าน ไร่
5. ต้องพัฒนาอีก 5.24 ล้าน ไร่

จากการศึกษาในเชิงศักยภาพลุ่มน้ำภาคกลางพบว่า มีข้อมูลเชิงประจักษ์ว่าการพัฒนาแหล่งเก็บกักน้ำ ได้พัฒนาเต็มศักยภาพหรือเกินศักยภาพ เพื่อให้แหล่งเก็บกักน้ำหรือเขื่อนที่สร้างขึ้นเป็นแหล่งน้ำเชิงอเนกประสงค์ สามารถพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อเก็บกักและบรรเทาภัยอันเกิดจากน้ำ อย่างไรก็ตามยังมีความจำเป็นต้องพัฒนาพื้นที่ชลประทานให้เต็มศักยภาพเพื่อให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

ภาคตะวันออก ประกอบด้วย 8 จังหวัด ได้แก่ นครนายก ฉะเชิงเทรา ปราจีนบุรี สระแก้ว ชลบุรี ระยอง จันทบุรี และตราด ลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขา แนวเทือกเขา ที่ราบแคบๆ และชายฝั่งทะเล ทางตอนเหนือของภาคมีเทือกเขาสันกำแพงและเขาพนมดงรัก ทอดตัวในแนวตะวันตก-ตะวันออก เป็นแนวแบ่งเขตภาคตะวันออกกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทางตะวันออกของภาคมีเทือกเขาบรรทัด เป็นแนวกั้นพรมแดนระหว่างประเทศไทยกับราชอาณาจักรกัมพูชาที่จังหวัดตราด ลุ่มน้ำหลัก ประกอบด้วย ลุ่มน้ำปราจีนบุรี ลุ่มน้ำบางปะกง ลุ่มน้ำโตนเลสาบ และลุ่มน้ำชายฝั่งทะเลตะวันออก การพัฒนาแหล่งน้ำในพื้นที่ภาคตะวันออก มีดังนี้

ข้อมูลน้ำ

1. ฝนเฉลี่ย 1,608.25 มิลลิเมตร/ปี
2. น้ำท่าเฉลี่ย 23,882.00 ล้าน ลบ.ม./ปี
3. ฤดูฝน 18,819.01 ล้าน ลบ.ม./ปี 78.80 %
4. ฤดูแล้ง 5,528.00 ล้าน ลบ.ม./ปี 21.20 %
5. เก็บกักได้ 3,132.62 ล้าน ลบ.ม. 13.11 % ของปริมาณน้ำท่าเฉลี่ย
6. ไม่มีที่เก็บ 20,749.38 ล้าน ลบ.ม./ปี 86.89 % ของปริมาณน้ำท่าเฉลี่ย

ข้อมูลพื้นที่

1. พื้นที่ทั้งหมด 34.81 ล้าน ไร่
2. พื้นที่การเกษตร 8.67 ล้าน ไร่
3. พื้นที่ศักยภาพพัฒนาเป็นพื้นที่ชลประทาน 5.04 ล้าน ไร่
4. ปัจจุบันพัฒนาแล้ว 2.40 ล้าน ไร่
5. ต้องพัฒนาอีก 2.64 ล้าน ไร่

จากการศึกษาในเชิงศักยภาพลุ่มน้ำภาคตะวันออกพบว่า มีข้อมูลเชิงประจักษ์ว่าการพัฒนาแหล่งเก็บกัก ยังพัฒนาได้น้อยมาก จะเห็นว่าเกิดปัญหาอุทกภัยในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคตะวันออกเป็นประจำเนื่องจากไม่มีที่เก็บกัก อย่างไรก็ตามยังมีความจำเป็นต้องพัฒนาพื้นที่ชลประทานให้เต็มศักยภาพเพื่อให้เกิดความยั่งยืนควบคู่กับพัฒนาแหล่งเก็บกักต่อไป

ภาคใต้ ภูมิประเทศมีลักษณะเป็นเทือกเขาสลับกับที่ราบระหว่างเขาหรือที่ราบชายฝั่งทะเลมีทะเลขนาบทั้ง 2 ด้าน คือ ด้านฝั่งทะเลตะวันตกคือทะเลอันดามัน ด้านฝั่งทะเลตะวันออกคือ

อ่าวไทย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของทะเลจีนใต้ สภาพพื้นที่เป็นที่ราบ มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางน้อยกว่า 13 เมตร พื้นที่ทางฝั่งตะวันตกของภาคสูงกว่าทางฝั่งตะวันออก มีเทือกเขาที่สำคัญ ได้แก่ เทือกเขาตะนาวศรีอยู่ทางด้านฝั่งทะเลตะวันตกทอดในแนวเหนือ-ใต้ขนานกับฝั่งทะเลกั้นพรมแดนระหว่างไทยกับสหภาพพม่า เทือกเขาภูเก็ตทอดตัวยาวต่อจากเทือกเขาตะนาวศรีเรื่อยไปจนถึงเกาะภูเก็ต ทางตอนกลางของภาคมีเทือกเขานครศรีธรรมราชทอดตัวในแนวเหนือ-ใต้ ทางด้านใต้ของภาคมีเทือกเขาสันกาลาคีรีเป็นแนวกั้นพรมแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศสหพันธรัฐมาเลเซีย ภาคใต้แบ่งออกได้เป็น 2 ส่วน คือ

1. ภาคใต้ฝั่งตะวันออก ได้แก่พื้นที่บริเวณตอนบนของภาคต่อเนื่องถึงที่ราบชายฝั่งทะเลด้านตะวันออกประกอบด้วย 10 จังหวัด ได้แก่ เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส

2. ภาคใต้ฝั่งตะวันตก ประกอบด้วย 6 จังหวัด ได้แก่ ระนอง พังงา ภูเก็ต กระบี่ ตรัง และสตูล ลุ่มน้ำหลักประกอบด้วย

ลุ่มน้ำภาคใต้ฝั่งตะวันออก ลุ่มน้ำตาปี ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ลุ่มน้ำปัตตานี และลุ่มน้ำภาคใต้ฝั่งตะวันตก

ข้อมูลน้ำ

1. ฝนเฉลี่ย	1,757.00	มิลลิเมตร/ปี		
2. น้ำท่าเฉลี่ย	64,486.00	ล้าน ลบ.ม./ปี		
3. ฤดูฝน	58,778.98	ล้าน ลบ.ม./ปี	91.15	%
4. ฤดูแล้ง	5,707.02	ล้าน ลบ.ม./ปี	8.85	%
5. เก็บกักได้	9,201.62	ล้าน ลบ.ม.	9.61	% ของปริมาณน้ำท่าเฉลี่ย
6. ไม่มีที่เก็บ	55,284.38	ล้าน ลบ.ม./ปี	85.73	% ของปริมาณน้ำท่าเฉลี่ย

ข้อมูลพื้นที่

1. พื้นที่ทั้งหมด	44.20	ล้าน ไร่
2. พื้นที่การเกษตร	21.75	ล้าน ไร่
3. พื้นที่ศักยภาพพัฒนาเป็นพื้นที่ชลประทาน	9.78	ล้าน ไร่
4. ปัจจุบันพัฒนาแล้ว	4.57	ล้าน ไร่
5. ต้องพัฒนาอีก	5.21	ล้าน ไร่

จากการศึกษาในเชิงศักยภาพลุ่มน้ำภาคใต้พบว่า มีข้อมูลเชิงประจักษ์ว่าการพัฒนาแหล่งเก็บกัก ยังจำเป็นต้องพัฒนาอีกมาก เนื่องจากปริมาณน้ำที่ส่วนเกินจากที่กักเก็บได้ มีมากกว่าร้อยละ 85.73 ส่งผลให้เกิดปัญหาอุทกภัยในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคใต้เป็นประจำเนื่องจากไม่มีที่เก็บกัก อย่างไรก็ตามยังมีความจำเป็นต้องพัฒนาพื้นที่ชลประทานให้เต็มศักยภาพเพื่อให้เกิดความยั่งยืนควบคู่กับพัฒนาแหล่งเก็บกักต่อไป

แผนภาพที่ 3-1 แสดงการพัฒนาแหล่งน้ำและพื้นที่ชลประทานในประเทศไทยที่ผ่านมา

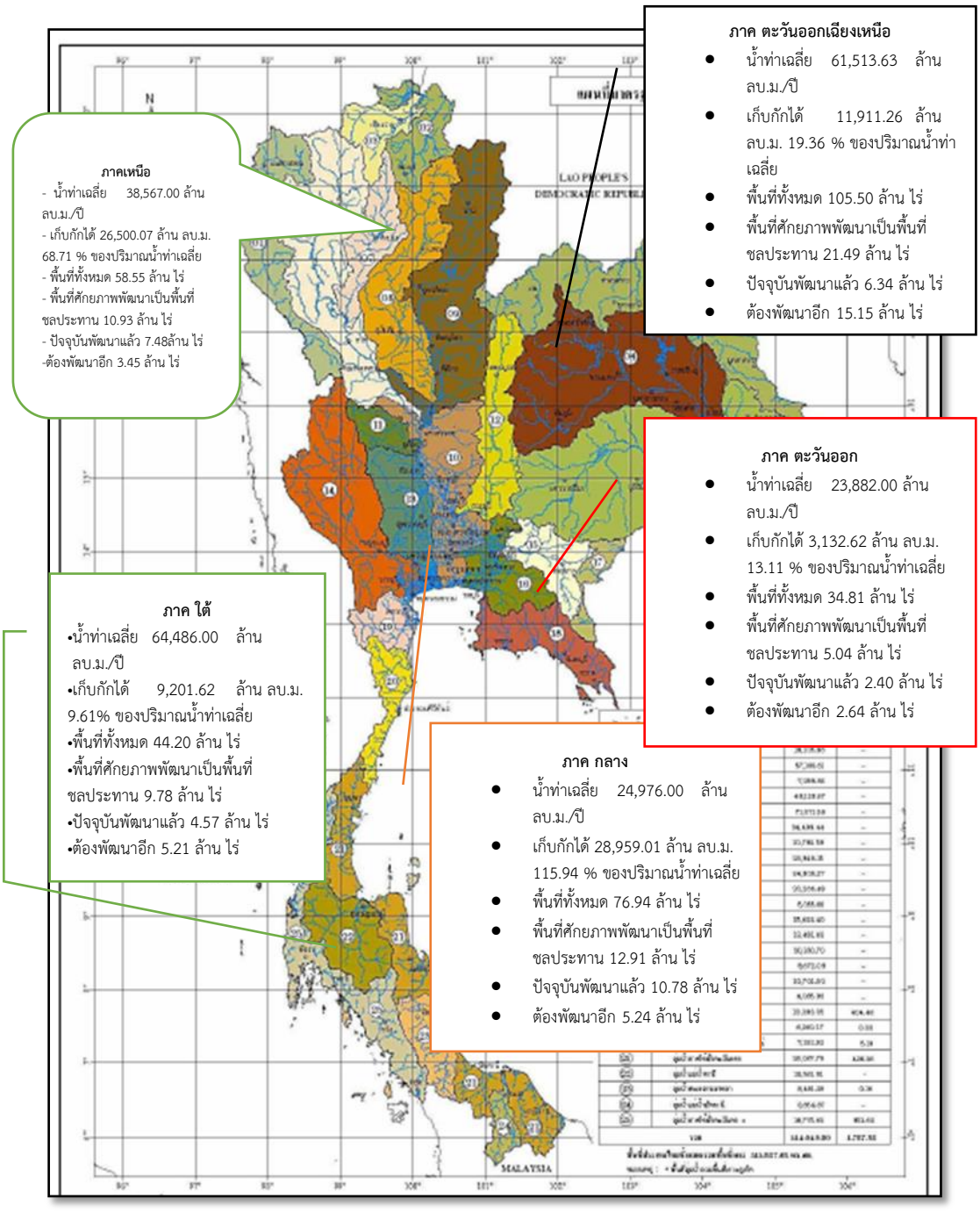

ที่มา : กรมชลประทาน สำนักบริหารโครงการ ส่วนวางโครงการ, 2560.

จากข้อมูล น้ำท่าและข้อมูลพื้นที่ แต่ละภาค ผู้วิจัย จึงขอสรุปภาพรวมทั้งประเทศไทย ดังนี้

ข้อมูลน้ำ

1. ฝนเฉลี่ย	1,449.27	มิลลิเมตร/ปี		
2. น้ำท่าเฉลี่ย	213,433.63	ล้าน ลบ.ม./ปี		
3. ฤดูฝน	179,900.06	ล้าน ลบ.ม./ปี	84.28	%
4. ฤดูแล้ง	33,533.57	ล้าน ลบ.ม./ปี	15.72	%
5. เก็บกักได้	79,704.58	ล้าน ลบ.ม.	37.34	% ของปริมาณน้ำท่าเฉลี่ย
6. ไม่มีที่เก็บ	133,729.05	ล้าน ลบ.ม./ปี	62.66	% ของปริมาณน้ำท่าเฉลี่ย

ข้อมูลพื้นที่

1. พื้นที่ทั้งหมด	320.00	ล้าน ไร่
2. พื้นที่การเกษตร	149.00	ล้าน ไร่
3. พื้นที่ศักยภาพพัฒนาเป็นพื้นที่ชลประทาน	60.15	ล้าน ไร่
4. ปัจจุบันพัฒนาแล้ว	31.57	ล้าน ไร่
5. ต้องพัฒนาอีก	28.58	ล้าน ไร่

จะเห็นได้ว่า ปริมาณน้ำท่าในประเทศไทย จะมีในฤดูฝน กว่าร้อยละ 85 และในฤดูแล้งร้อยละ 15 แสดงให้เห็นว่า ตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม ซึ่งเป็นฤดูฝนของประเทศไทย มีปริมาณน้ำรวมถึง 179,900 ล้านลูกบาศก์เมตร ซึ่งเก็บได้เพียง 79,704 ล้านลูกบาศก์เมตร นั่นแสดงให้เห็นว่า น้ำส่วนเกินกว่าที่เก็บได้ ย่อมไหลบ่าลงลำน้ำและท่วมพื้นที่โดยเฉพาะพื้นที่ลุ่มต่ำเป็นประจำทุกปี ในขณะเดียวกันฤดูแล้ง น้ำไม่เพียงพอกับความต้องการทำให้เกิดปัญหาขาดแคลนน้ำเป็นประจำทุกปี กรมชลประทานจึงได้วางยุทธศาสตร์การพัฒนาโดยพิจารณาตามศักยภาพลุ่มน้ำ เพื่อสนับสนุนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 12 และยุทศาสตร์การพัฒนาทรัพยากรน้ำ 20 ปี ตลอดจนยุทธศาสตร์กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ 20 ปี ด้วย

การพัฒนาลุ่มน้ำชี

ลุ่มน้ำชี ตั้งอยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ระหว่างเส้นรุ้งที่ 15° 30′ ถึง 17° 30′ เหนือ และอยู่ระหว่างเส้นแวงที่ 101° 30′ ถึง 104° 30′ ตะวันออก มีพื้นที่ลุ่มน้ำรวมทั้งสิ้น ประมาณ 49,130 ตารางกิโลเมตร (สำนักอุทกวิทยา,2553) ทิศเหนือติดกับลุ่มน้ำโขง ทิศใต้ติดกับลุ่มน้ำมูล ทิศตะวันออกติดกับลุ่มน้ำโขงและลุ่มน้ำมูล และทิศตะวันตกติดกับลุ่มน้ำป่าสัก พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในเขต 12 จังหวัด ได้แก่ ชัยภูมิ ขอนแก่น กาฬสินธุ์ มหาสารคาม ร้อยเอ็ด ยโสธร อุบลราชธานี นครราชสีมา เลย หนองบัวลำภู อุดรธานี และศรีสะเกษ มีลำน้ำชีเป็นลำน้ำสายหลัก มีต้นกำเนิดมาจากเขายอดชีในเทือกเขาเพชรบูรณ์ ในเขตอำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ ไหลลงมาทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ผ่านตอนใต้ของจังหวัดชัยภูมิ แล้วไหลย้อนขึ้นไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือผ่านจังหวัดขอนแก่น และวกลงมาทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ผ่านจังหวัดมหาสารคาม ร้อยเอ็ด ยโสธร และไหลบรรจบกับแม่น้ำมูลที่จังหวัดอุบลราชธานี รวมความยาวลำน้ำประมาณ 1,030 กิโลเมตร ดังรายละเอียดในภาพที่ 3-2

แผนภาพที่ 3-2 แผนที่ลุ่มน้ำชี

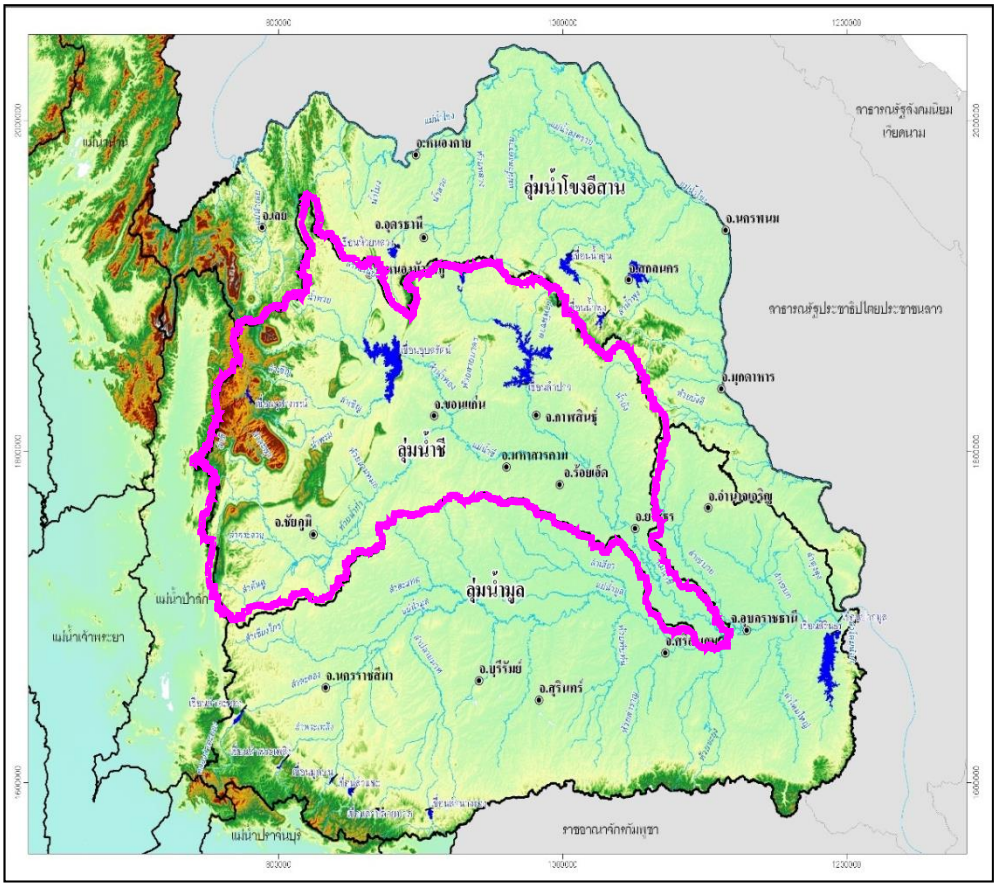

ที่มา : กรมชลประทาน สำนักบริหารโครงการ ส่วนวางโครงการ, 2560.

1. ปริมาณฝน

ปริมาณน้ำฝนในลุ่มน้ำชี ได้ศึกษาจากข้อมูลสถานีวัดน้ำฝนของหน่วยงานต่างๆ ได้แก่ กรมอุตุนิยมวิทยา กรมชลประทาน และกรมป่าไม้ สรุปได้ว่า ค่าปริมาณน้ำฝนรายปีเฉลี่ยผันแปรตั้งแต่ 828.4 มิลลิเมตร จนถึง 1,830.7 มิลลิเมตร มีค่าน้ำฝนรายปีเฉลี่ยทั้งพื้นที่ลุ่มน้ำ ประมาณ 1,207.9 มิลลิเมตร เป็นปริมาณน้ำฝนในช่วงฤดูฝน (พฤษภาคม – ตุลาคม) ประมาณ 1,070.3 มิลลิเมตร (คิดเป็นร้อยละ 88.6 ของปริมาณน้ำฝนทั้งปี) และเป็นปริมาณน้ำฝนในช่วงฤดูแล้ง (พฤศจิกายน – เมษายน) ประมาณ 137.6 มิลลิเมตร (คิดเป็นร้อยละ 11.4 ของปริมาณน้ำฝนทั้งปี)

ตารางที่ 3-1 ปริมาณน้ำฝนในลุ่มน้ำชี

หน่วย : มิลลิเมตร

พ.ศ.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	รวม	ฤดูฝน	ฤดูแล้ง
2495-2551	70.5	167.8	171.0	168.6	216.6	251.2	95.1	12.6	2.9	3.5	13.5	34.6	1,207.9	1,070.3	137.6
สูงสุด 2551	151.4	170.1	172.5	210.1	294.3	376.0	122.8	62.2	3.6	0.0	4.6	48.8	1,616.4	1,345.8	270.6
ต่ำสุด 2540	80.0	96.4	135.8	183.5	178.2	136.5	103.9	7.6	0.0	0.3	35.5	19.9	977.6	834.3	143.3

ที่มา : กรมชลประทาน สำนักบริหารโครงการ ส่วนวางโครงการ, 2560.

2. ปริมาณน้ำท่า

ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลที่กรมชลประทานได้เคยศึกษาไว้แล้วพบความความสัมพันธ์ระหว่างปริมาณน้ำท่ารายปีเฉลี่ยกับขนาดพื้นที่ลุ่มน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำชี ได้ความสัมพันธ์ ดังนี้

$$Qm = 1.0031\ A^{0.8131} \qquad R^2 = 0.9560$$

เมื่อ Qm = ปริมาณน้ำท่ารายปีเฉลี่ย – ล้านลูกบาศก์เมตร

A = ขนาดพื้นที่รับน้ำฝน – ตารางกิโลเมตร

จากความสัมพันธ์ของข้อมูลพื้นที่และปริมาณน้ำท่าสามารถประเมินปริมาณน้ำท่าตามธรรมชาติรายปีเฉลี่ย 11,159.4 ล้านลูกบาศก์เมตร โดยเป็นปริมาณน้ำท่าเฉลี่ยในช่วงฤดูฝน ประมาณ 8,724.3 ล้านลูกบาศก์เมตร (คิดเป็นร้อยละ 78.2 ของปริมาณน้ำทั้งปี) และเป็นปริมาณน้ำท่าเฉลี่ยในช่วงฤดูแล้ง ประมาณ 2,435.1 ล้านลูกบาศก์เมตร (คิดเป็นร้อยละ 21.8 ของปริมาณน้ำทั้งปี) และได้สรุปการผันแปรของปริมาณน้ำท่ารายเดือนเฉลี่ยทั้งลุ่มน้ำชี ตารางที่ 3-2

ตารางที่ 3-2 ปริมาณน้ำท่าในลุ่มน้ำชี

หน่วย : ล้านลูกบาศก์เมตร

ปี พ.ศ.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	รวมปี	ฤดูฝน	ฤดูแล้ง
2517-2551	228.8	339.1	612.3	999.5	1,622.4	2,603.0	2,548.0	1,313.0	380.4	169.5	157.1	186.3	11,159.4	8,724.3	2,435.1
สูงสุด 2543	434.4	1,372.3	2,272.3	4,606.3	4,105.2	4,297.2	3,675.0	1,637.7	241.6	173.5	141.2	276.6	23,233.3	20,328.3	2,905.0
ต่ำสุด 2536	173.8	112.4	227.0	336.4	324.7	1,180.8	567.9	136.7	50.73	16.18	6.33	7.91	3,140.9	2,749.2	391.6

ที่มา : กรมชลประทาน สำนักบริหารโครงการ ส่วนวางโครงการ, 2560.

3. ระบบลำน้ำและแหล่งน้ำตามธรรมชาติลุ่มน้ำชี

ลุ่มน้ำชีมีลำน้ำสาขาที่สำคัญได้แก่ น้ำพวย น้ำพรม น้ำพอง น้ำเชิญ น้ำยัง ลำปาว ลำพะเนียง ลำสะพุง ลำคันฉู ลำกระจวน ห้วยสามหมอ ห้วยสายบาตร และลำพันชาด มีระบบลุ่มน้ำดังภาพที่ 3-3 มีรายละเอียดที่สำคัญดังนี้

น้ำพวย มีพื้นที่ลุ่มน้ำประมาณ 916 ตารางกิโลเมตร มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาในเขตอำเภอภูกระดึง จังหวัดเลย ไหลจากทิศตะวันตกไปยังทิศตะวันออก ผ่านอำเภอผาขาว ในจังหวัดเลย และอำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู ลงสู่ลำน้ำพอง รวมความยาวประมาณ 123 กิโลเมตร

น้ำพรม มีพื้นที่ลุ่มน้ำประมาณ 2,320 ตารางกิโลเมตร มีต้นกำเนิดมาจากเทือกเขาดงพญาเย็นซึ่งเป็นสันปันน้ำของลุ่มน้ำชีและลุ่มน้ำป่าสัก ไหลมารวมที่อ่างเก็บน้ำเขื่อนจุฬาภรณ์ อำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ แล้วจึงไหลผ่านอำเภอเกษตรสมบูรณ์ อำเภอภูเขียว และ อำเภอบ้านแท่น จังหวัดชัยภูมิ ไปบรรจบกับลำน้ำเชิญในเขตอำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น รวมความยาวประมาณ 220 กิโลเมตร

แผนภาพที่ 3-3 ผังระบบลำน้ำและแหล่งน้ำตามธรรมชาติลุ่มน้ำชี

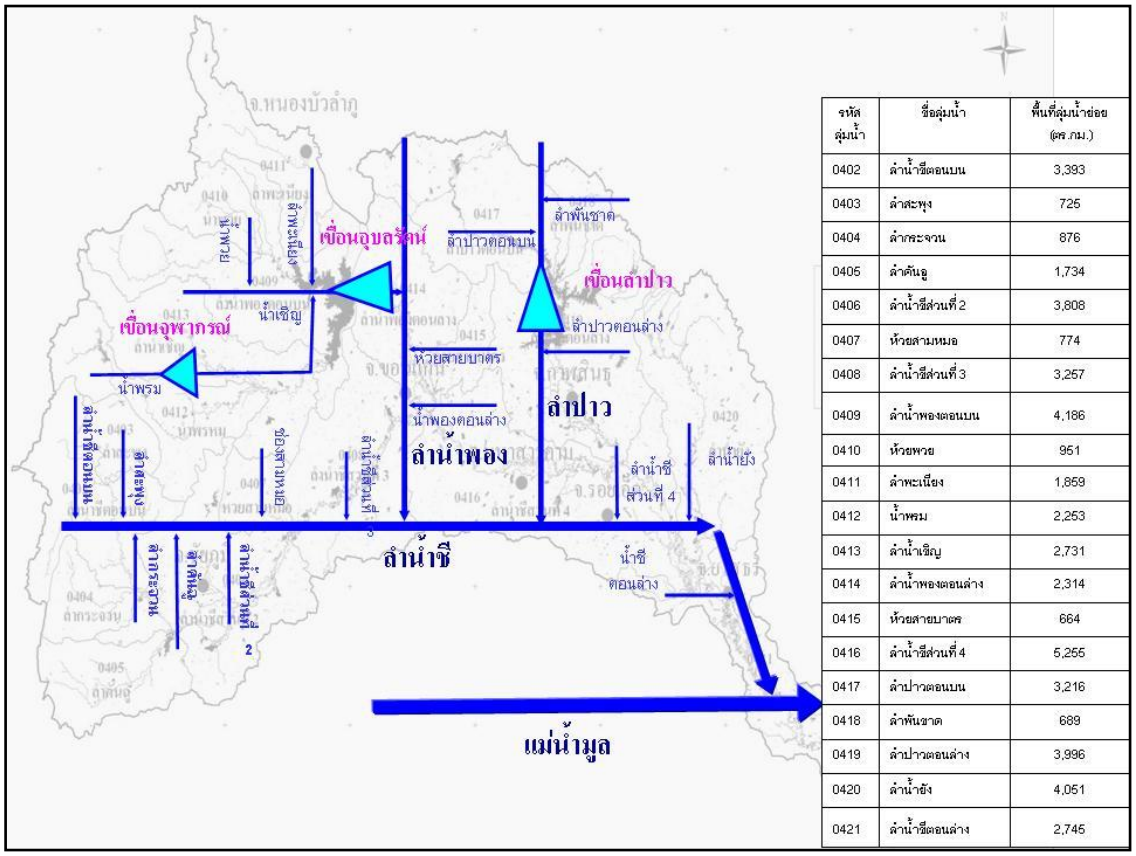

รหัสลุ่มน้ำ	ชื่อลุ่มน้ำ	พื้นที่ลุ่มน้ำย่อย (ตร.กม.)
0402	ลำน้ำชีตอนบน	3,393
0403	ลำสะพุง	725
0404	ลำกระจวน	876
0405	ลำคันฉู	1,734
0406	ลำน้ำชีส่วนที่ 2	3,808
0407	ห้วยสามหมอ	774
0408	ลำน้ำชีส่วนที่ 3	3,257
0409	ลำน้ำพองตอนบน	4,186
0410	ห้วยพวย	951
0411	ลำพะเนียง	1,859
0412	น้ำพรม	2,253
0413	ลำน้ำเชิญ	2,731
0414	ลำน้ำพองตอนล่าง	2,314
0415	ห้วยสายบาตร	664
0416	ลำน้ำชีส่วนที่ 4	5,255
0417	ลำปาวตอนบน	3,216
0418	ลำพันชาด	689
0419	ลำปาวตอนล่าง	3,996
0420	ลำน้ำยัง	4,051
0421	ลำน้ำชีตอนล่าง	2,745

ที่มา : กรมชลประทาน สำนักบริหารโครงการ ส่วนวางโครงการ, 2560.

น้ำพอง มีพื้นที่ลุ่มน้ำประมาณ 15,621 ตารางกิโลเมตร มีต้นกำเนิดมาจากภูกระดึง ไหลผ่านอำเภอภูกระดึง จังหวัดเลย ลงสู่อ่างเก็บน้ำเขื่อนอุบลรัตน์ แล้วระบายผ่านอำเภอน้ำพอง และอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ไปบรรจบกับแม่น้ำชี ที่อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น รวมความยาวลำน้ำประมาณ 359.1 กิโลเมตร มีลำน้ำสาขาที่สำคัญได้แก่ น้ำพรม น้ำเชิญ น้ำพวย ลำพะเนียง และห้วยสายบาตร

น้ำเชิญ มีพื้นที่ลุ่มน้ำประมาณ 5,242 ตารางกิโลเมตร มีต้นกำเนิดมาจากเทือกเขาดงพญาเย็นซึ่งเป็นสันปันน้ำของลุ่มน้ำชี และลุ่มน้ำป่าสัก เช่นเดียวกับน้ำพรม ไหลผ่านอำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ และอำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น ไปบรรจบลำน้ำพองในเขตอำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น และไหลลงอ่างเก็บน้ำเขื่อนอุบลรัตน์ รวมความยาวประมาณ 259.1 กิโลเมตร

น้ำยัง มีพื้นที่ลุ่มน้ำประมาณ 4,145 ตารางกิโลเมตร มีต้นกำเนิดมาจากเทือกเขาภูพานซึ่งเป็นสันปันน้ำของลุ่มน้ำชีกับลุ่มน้ำสงคราม ไหลผ่านจังหวัดกาฬสินธุ์ และจังหวัดร้อยเอ็ด มาบรรจบกับแม่น้ำชีก่อนถึงอำเภอเมือง จังหวัดยโสธร รวมความยาวประมาณ 225.5 กิโลเมตร

ลำปาว มีพื้นที่ลุ่มน้ำประมาณ 8,203 ตารางกิโลเมตร มีต้นน้ำกำเนิดจากเทือกเขาภูพานและภูผากร้อ ไหลลงสู่หนองหานกุมภวาปี และไหลผ่านอำเภอศรีธาตุ จังหวัดอุดรธานีลงสู่อ่างเก็บน้ำเขื่อนลำปาว แล้วไหลผ่านอำเภอเมืองกาฬสินธุ์ มาบรรจบกับแม่น้ำชีที่อำเภอร่องคำ จังหวัด

กาฬสินธุ์ รวมความยาวลำน้ำประมาณ 262 กิโลเมตร มีลำน้ำสาขาที่สำคัญ ได้แก่ ลำพันชาด และห้วยสังเคียบ

ลำพะเนียง มีพื้นที่ลุ่มน้ำประมาณ 1,912 ตารางกิโลเมตร มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาในเขตอำเภอนาด้วง จังหวัดเลย ไหลจากทิศเหนือของจังหวัดหนองบัวลำภูไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ไหลผ่านอำเภอนาวัง อำเภอนากลาง อำเภอเมือง อำเภอโนนสังและอำเภอศรีบุญเรือง แล้วไหลลงสู่อ่างเก็บน้ำเขื่อนอุบลรัตน์ รวมความยาวประมาณ 879.5 กิโลเมตร

ลำสะพุง มีพื้นที่ลุ่มน้ำประมาณ 758 ตารางกิโลเมตร มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาในเขตอำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ ไหลจากทิศเหนือไปทางทิศใต้ไปบรรจบกับแม่น้ำชีที่ ตำบลนางแดด อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ รวมความยาวประมาณ 61.7 กิโลเมตร

ลำคันฉู มีพื้นที่ลุ่มน้ำประมาณ 1,635 ตารางกิโลเมตร มีต้นกำเนิดจากภูเขาพังเหยในเขตอำเภอเทพสถิต ติดต่อกับอำเภอบำเหน็จณรงค์ จังหวัดชัยภูมิ ไหลผ่านอำเภอบำเหน็จณรงค์ และอำเภอจตุรัส แล้วไหลไปบรรจบแม่น้ำชีในเขตอำเภอจัตุรัส จังหวัดชัยภูมิ รวมความยาวประมาณ 166.4 กิโลเมตร

ลำกระจวน มีพื้นที่ลุ่มน้ำประมาณ 886 ตารางกิโลเมตร มีต้นกำเนิดจากภูเขาพังเหยในเขตอำเภอเทพสถิต ไหลไปบรรจบแม่น้ำชีในเขตอำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ รวมความยาวประมาณ 81 กิโลเมตร

ห้วยสามหมอ มีพื้นที่ลุ่มน้ำประมาณ 729 ตารางกิโลเมตร ต้นกำเนิดจากภูแลนคาอำเภอแก่งคร้อ ไหลผ่านอำเภอแก้งคร้อ ไปบรรจบแม่น้ำชีในเขตอำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ รวมความยาวประมาณ 25.5 กิโลเมตร

ห้วยสายบาตร มีพื้นที่ลุ่มน้ำประมาณ 741 ตารางกิโลเมตร มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาทางด้านทิศเหนือของอำเภอกระนวน ไหลผ่านพื้นที่อำเภอกระนวน อำเภอซำสูง จังหวัดขอนแก่น แล้วไหลไปบรรจบแม่น้ำพอง ในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น รวมความยาวประมาณ 75 กิโลเมตร

ลำพันชาด มีพื้นที่ลุ่มน้ำประมาณ 657 ตารางกิโลเมตร มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาในเขตอำเภอวังสามหมอ จังหวัดอุดรธานี ไหลผ่านพื้นที่อำเภอวังสามหมอแล้วไหลลงสู่อ่างเก็บน้ำเขื่อนลำปาว รวมความยาวประมาณ 57 กิโลเมตร

4. การพัฒนาแหล่งน้ำลุ่มน้ำชี ที่ผ่านมา

ลุ่มน้ำชีมีต้นกำเนิดจากยอดเขาในแนวเทือกเขาเพชรบูรณ์ ในเขตอำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ ความยาว 1,030 กิโลเมตร ไหลผ่าน ชัยภูมิ ขอนแก่น สารคาม ร้อยเอ็ด ยโสธร และบรรจบแม่น้ำมูลที่ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี มีน้ำท่ารายปีเฉลี่ย 11,159.40 ล้านลูกบาศก์เมตร โดยเป็นปริมาณน้ำท่าเฉลี่ยในช่วงฤดูฝน ประมาณ 8,724.3 ล้านลูกบาศก์เมตร (คิดเป็นร้อยละ 78.2 ของปริมาณน้ำทั้งปี) และเป็นปริมาณน้ำท่าเฉลี่ยในช่วงฤดูแล้ง ประมาณ 2,435.1 ล้านลูกบาศก์เมตร (คิดเป็นร้อยละ 21.8 ของปริมาณน้ำทั้งปี) สามารถเก็บกักได้ 4,998 ล้านลูกบาศก์เมตร คิดเป็นร้อยละ 44.78 ที่เหลือ 6,161.40 ล้านลูกบาศก์เมตร ไหลทิ้งไม่มีที่กักเก็บ พื้นที่ลุ่มน้ำชี มีพื้นที่ลุ่มน้ำรวมทั้งสิ้น 49,130 ตารางกิโลเมตร หรือ 30.70 ล้านไร่ มีพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาระบบชลประทานทั้งหมด 6.90 ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ 22.47 ของพื้นที่ลุ่มน้ำพัฒนาระบบชลประทานไปแล้ว 2.834 ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ 9.23 ของพื้นที่ลุ่มน้ำหรือร้อยละ 41.95 และยังมีพื้นที่ที่มีศักยภาพที่สามารถพัฒนาระบบชลประทานเพิ่มได้

อีก 4.066 ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ 13.04 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ หรือ ร้อยละ 58.05 ของพื้นที่ศักยภาพ โดยมีพื้นที่ที่พัฒนาแล้ว ตามแผนภาพที่ 3-4

แผนภาพที่ 3-4 แสดงโครงการพัฒนาแหล่งน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำชีในปัจจุบัน

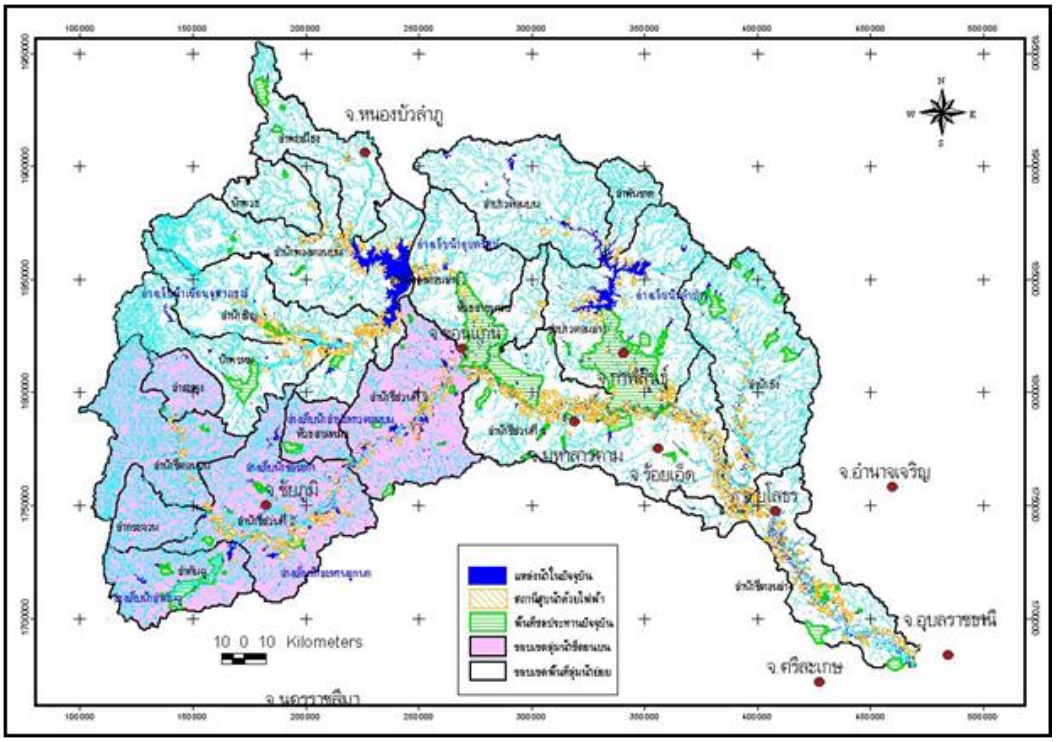

ที่มา : กรมชลประทาน สำนักบริหารโครงการ ส่วนวางโครงการ, 2560.

สำหรับลุ่มน้ำชีแบ่งออกเป็น 2 ลุ่มน้ำย่อย ได้แก่ ลุ่มน้ำชีตอนบนและลุ่มน้ำชีตอนล่าง ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาการพัฒนาลุ่มน้ำชีตอนบน เนื่องจากเป็นลุ่มน้ำที่ยังมีปัญหาการขาดแคลนน้ำค่อนข้างสูงและยังไม่สามารถพัฒนาแหล่งน้ำได้เต็มศักยภาพ เนื่องจากยังติดปัญหาหลายประการ

การพัฒนาแหล่งน้ำลุ่มน้ำชีตอนบน

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

โครงการพัฒนาลุ่มน้ำชีตอนบน เริ่มศึกษาเบื้องต้นในปี 2507 และศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมในปี 2514 โดย The United States Bureau of Reclamation (USBR) ผลการศึกษาเสนอให้ก่อสร้างเขื่อนน้ำชี ที่มีความจุประมาณ 1,860 ล้านลูกบาศก์เมตร และเขื่อนผันน้ำปากค่ายช่องแมว ที่ทำหน้าที่ทดน้ำส่งเข้าคลองส่งน้ำให้กับระบบชลประทานบริเวณตอนใต้ของจังหวัดชัยภูมิ รวมพื้นที่ประมาณ 222,440 ไร่ แต่เนื่องจากสภาวะเศรษฐกิจไม่เอื้อต่อการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดใหญ่ รัฐบาลในสมัยนั้นจึงชะลอโครงการไว้ก่อน ต่อมาในปี 2527 กรมชลประทานได้รับความช่วยเหลือจาก The European Economic Community (EEC) ว่าจ้างที่ปรึกษาศึกษาศักยภาพการพัฒนาแหล่งน้ำในลุ่มน้ำชี เป็นระบบลุ่มน้ำแล้วเสร็จในปี 2534 เสนอให้ก่อสร้างเขื่อนน้ำชีในขนาดที่เล็กลง และก่อสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดกลาง อีกหลายแห่ง เพื่อลดผลกระทบต่อราษฎรที่ต้องอพยพออกจากพื้นที่ที่จะเป็น

อ่างเก็บน้ำซึ่งมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วงปี 2514-2527 สำหรับโครงการขนาดกลางในระยะแรก ได้แก่ โครงการอ่างเก็บน้ำโปร่งขุนเพชร และโครงการอ่างเก็บน้ำลำคันฉู และในระยะต่อไป ได้แก่ โครงการอ่างเก็บน้ำชีบน และอ่างเก็บน้ำยางนาดี รวมทั้งโครงการขนาดกลางอื่นๆ ที่มีความเหมาะสม

การดำเนินงานตามแผนงานระยะแรก กรมชลประทานได้เริ่มก่อสร้างอ่างเก็บน้ำลำคันฉู ในปี 2534 แล้วเสร็จ ในปี 2539 สามารถเก็บกักน้ำได้ 42.6 ล้านลูกบาศก์เมตร และส่งน้ำช่วยเหลือพื้นที่เพาะปลูกด้านท้ายอ่างเก็บน้ำได้ประมาณ 47,500 ไร่ สำหรับอ่างเก็บน้ำโปร่งขุนเพชร ได้เริ่มเข้าดำเนินการ เพื่อเตรียมการก่อสร้างในปี 2538 แต่ในขั้นตอนการอพยพและจ่ายค่าชดเชย มีราษฎรบางกลุ่มเรียกร้องค่าชดเชยเพิ่มเติมจากรัฐบาลและไม่สามารถยุติข้อขัดแย้งดังกล่าวได้ คณะรัฐมนตรีในสมัยนั้นจึงมีมติให้ยุติการดำเนินการใดๆ เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม 2543 หลังจากนั้นเป็นต้นมา ราษฎรที่ได้รับความเดือดร้อนจากการขาดแคลนน้ำและประสบปัญหาน้ำท่วมในพื้นที่จังหวัดชัยภูมิ เรียกร้องผ่านนักการเมืองท้องถิ่น และผู้ว่าราชการจังหวัดชัยภูมิ เพื่อให้รัฐบาลดำเนินการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำโปร่งขุนเพชรอีกหลายครั้ง รัฐบาลได้ทบทวนและมีมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 20 กันยายน 2548 ให้ดำเนินการโครงการอ่างเก็บน้ำโปร่งขุนเพชรต่อไปได้ โดยมีเงื่อนไขให้กรมชลประทานศึกษาผลกระทบด้านสังคมเพิ่มเติม

สำหรับกลุ่มโครงการในแผนระยะกลางที่เหลือ กรมชลประทานได้รับความช่วยเหลือจาก The European Union (EU) ขยายผลการศึกษา โดยว่าจ้างที่ปรึกษาศึกษาความเหมาะสมและผลกระทบสิ่งแวดล้อม รวมทั้งจัดทำแผนการอพยพราษฎรออกจากพื้นที่น้ำท่วม ผลการศึกษาแล้วเสร็จในเดือนตุลาคม 2534 เสนอให้ก่อสร้างเขื่อนชีบนแทนเขื่อนน้ำชี โดยลดขนาดความจุลงจาก 1,860 ล้านลูกบาศก์เมตร เหลือประมาณ 325 ล้านลูกบาศก์เมตร และเลื่อนที่ตั้งเขื่อนขึ้นไปด้านเหนือน้ำจากที่ตั้งเดิมประมาณ 12 กิโลเมตร สามารถส่งน้ำด้วยแรงโน้มถ่วง ช่วยเหลือพื้นที่เพาะปลูกบริเวณท้ายเขื่อนในเขตอำเภอหนองบัวแดง ได้ประมาณ 35,000 ไร่ และก่อสร้างอ่างเก็บน้ำยางนาดี บริเวณด้านเหนือน้ำจากบ้านปากค่ายช่องแมว ประมาณ 7 กิโลเมตร เนื่องจากสามารถเก็บกักน้ำได้อีกประมาณ 70 ล้านลูกบาศก์เมตร และยังสามารถส่งน้ำด้วยแรงโน้มถ่วง เพื่อช่วยเหลือพื้นที่เพาะปลูกบริเวณตอนใต้ของจังหวัดชัยภูมิ แต่พื้นที่ชลประทานลดลงจากเป้าหมาย 224,000 เหลือ 165,300 ไร่ ซึ่งพื้นที่นี้จะได้รับน้ำจากอ่างเก็บน้ำชีบนด้วย

เนื่องจากเกิดปัญหาความล่าช้าในการดำเนินงานการพัฒนาโครงการพัฒนาลุ่มน้ำชีตอนบน และเกิดปัญหาขาดแคลนน้ำอย่างรุนแรงในพื้นที่ กรมชลประทานจึงได้พิจารณาก่อสร้างฝายยางใน ลำน้ำชีตอนบน จำนวน 3 แห่ง คือ ฝายบุตามี ฝายกะฮาด และฝายแก้งสนามนาง เพื่อบรรเทาปัญหาความเดือดร้อนของราษฎรในพื้นที่ลุ่มน้ำชีตอนบนในระยะเร่งด่วน

เพื่อบรรเทาปัญหาการขาดแคลนน้ำและน้ำท่วมในพื้นที่ลุ่มน้ำชีตอนบนอย่างเป็นระบบ รวมทั้งการใช้ประโยชน์จากโครงการที่ได้ดำเนินการก่อสร้างหัวงานไปแล้วบางส่วน ให้สามารถใช้งานได้เต็มประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุด กรมชลประทานจึงมีความประสงค์ในการศึกษาวางแผนพัฒนาลุ่มน้ำชีตอนบน สำหรับโครงการอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่และขนาดกลาง และศึกษาความเหมาะสมเพื่อปรับปรุงระบบชลประทานและระบบระบายน้ำ ในพื้นที่รับประโยชน์ของโครงการที่ได้ก่อสร้างอ่างเก็บน้ำไว้แล้วหรือมีแผนที่จะก่อสร้าง ทั้งนี้การดำเนินการปรับปรุงระบบจะต้องสามารถใช้

ประโยชน์ได้ในสภาพปัจจุบัน และมีความสัมพันธ์สอดคล้องต่อเนื่องกับแผนงานพัฒนาลุ่มน้ำชีตอนบน เต็มศักยภาพในอนาคต เมื่อดำเนินการแล้วเสร็จ คาดว่าจะสามารถบรรเทาปัญหาการขาดแคลนน้ำและน้ำท่วมในพื้นที่ ลุ่มน้ำชีตอนบนได้ในระดับหนึ่ง

2. การศึกษาสภาพพื้นที่ลุ่มน้ำชีตอนบน ทั้งลุ่มน้ำ

ลุ่มน้ำชีตอนบนมีพื้นที่รับน้ำฝน 14,567 ตารางกิโลเมตร 7 ลุ่มน้ำย่อย มีปริมาณฝนรายปีเฉลี่ย 1,079 มิลลิเมตร ทำให้เกิดปริมาณน้ำท่ารายปีเฉลี่ย 2,858 ล้านลูกบาศก์เมตร ซึ่งส่วนใหญ่เกิดขึ้นในช่วงฤดูฝน ร้อยละ 84 ในพื้นที่ลุ่มน้ำชีตอนบนประกอบด้วยประชากรของ 3 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดชัยภูมิ จังหวัดขอนแก่น และจังหวัดนครราชสีมา โดยอยู่ในเขตจังหวัดชัยภูมิ 14 อำเภอ จังหวัดขอนแก่น 12 อำเภอ และจังหวัดนครราชสีมา 5 อำเภอ มีจำนวนประชากร 1,519,611 คน มีจำนวนครัวเรือน 450,741 หลังคาเรือน คิดเป็นขนาดครัวเรือนเฉลี่ยประมาณ 3.4 คน/ครัวเรือน โดยประชากรในพื้นที่ศึกษาของจังหวัดชัยภูมิมีจำนวนประชากรมากที่สุด 774,583 คน คิดเป็นร้อยละ 51 ของจำนวนประชากรทั้งหมด ในพื้นที่ศึกษา รองลงมาคือประชากรในส่วนของจังหวัดขอนแก่น มีจำนวน 644,421 คน หรือร้อยละ 42 และประชากรในส่วนของจังหวัดนครราชสีมามี จำนวน 100,607 คนหรือร้อยละ 6.6 ซึ่งประชากรส่วนใหญ่ ในพื้นที่ลุ่มน้ำชีตอนบน ประกอบอาชีพทำการเกษตรกรรม

แผนภาพที่ 3-5 แสดงลุ่มน้ำชีตอนบน 7 ลุ่มน้ำย่อย

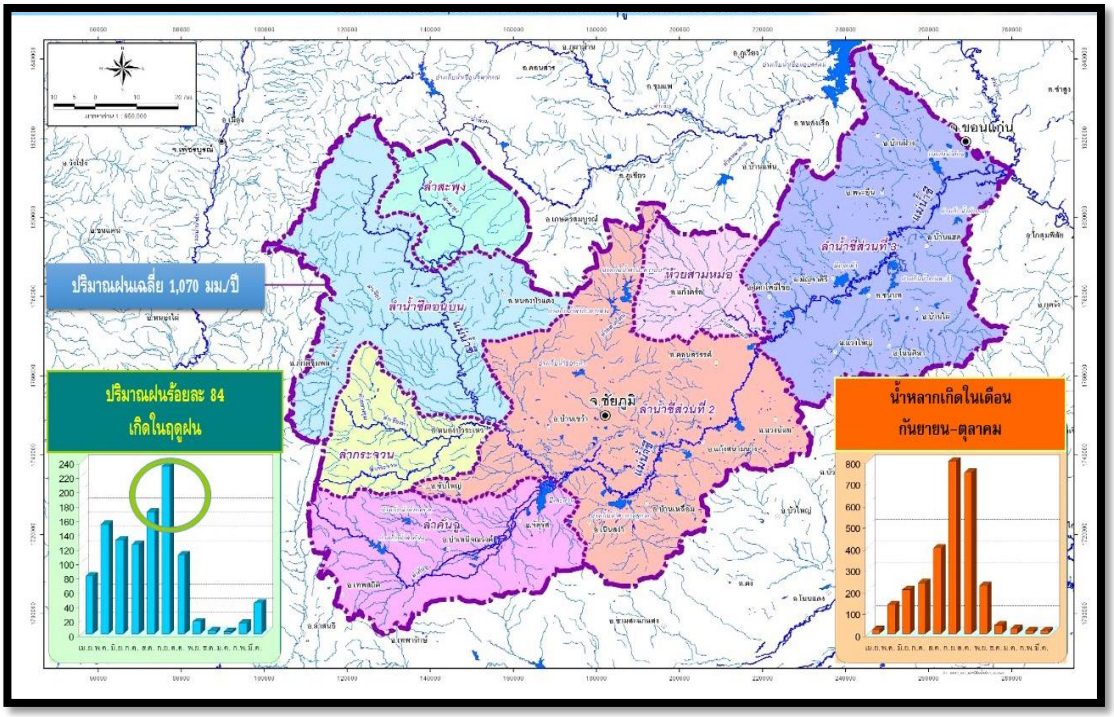

ที่มา : กรมชลประทาน สำนักบริหารโครงการ ส่วนวางโครงการ, 2560.

สภาพภูมิประเทศของลุ่มน้ำชีตอนบน ประกอบด้วยเทือกเขาสูงทางทิศตะวันออกและทิศเหนือ คือเทือกเขาภูพาน ส่วนทิศตะวันตกคือเทือกเขาดงพญาเย็น ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำชีและแม่น้ำสาขาที่สำคัญหลายสาย พื้นที่ตอนกลางเป็นที่ราบถึงลูกคลื่นลอนชัน และมีเนินเล็กน้อยทางตอนใต้

ของลุ่มน้ำ แม่น้ำสายหลัก คือ แม่น้ำชี มีต้นกำเนิดมาจากเขายอดชีในเทือกเขาเพชรบูรณ์ ไหลผ่านอำเภอต่างๆ ในจังหวัดชัยภูมิเข้าสู่จังหวัดขอนแก่น ดังรายละเอียดในแผนภาพที่ 3-5 ลำน้ำสาขาที่สำคัญของลุ่มน้ำชีตอนบน ประกอบด้วย 7 ลุ่มน้ำย่อย ได้แก่ ลำน้ำชีตอนบน ลำสะพุง ลำกระจวน ลำคันฉู ลำน้ำชีส่วนที่ 2 (ลำปะทาว) ห้วยช่องสามหมอ และลำน้ำชีส่วนที่ 2 โดยมีรายละเอียดตามแสดงในตารางที่ 3-3

ตารางที่ 3-3 แสดงลุ่มน้ำสาขาของลุ่มน้ำชีตอนบน

รหัสลุ่มน้ำ	ชื่อลุ่มน้ำ	พื้นที่ลุ่มน้ำย่อย (ตาราง กิโลเมตร)
0402	ลำน้ำชีตอนบน	3,393
0403	ลำสะพุง	725
0404	ลำกระจวน	876
0405	ลำคันฉู	1,734
0406	ลำน้ำชีส่วนที่ 2	3,808
0407	ห้วยสามหมอ	774
0408	ลำน้ำชีส่วนที่ 3	3,257
รวม		**14,567**

ที่มา : กรมชลประทาน สำนักบริหารโครงการ ส่วนวางโครงการ, 2560.

ในลุ่มน้ำชีตอนบนพบพื้นที่ที่มีปัญหาดินเค็มร้อยละ 17 ซึ่งส่วนใหญ่เป็นประเภทดินเค็มเล็กน้อย (ร้อยละ 11) และเค็มน้อย (ร้อยละ 6) ซึ่งทั้ง 2 ประเภทนี้ ถ้ามีน้ำชลประทานและไม่ปล่อยให้หน้าดินแห้ง ใช้ทำการเกษตรได้ ส่วนที่เหลือเป็นดินเค็มปานกลาง และดินเค็มจัด ประมาณร้อยละ 0.8 ซึ่งไม่เหมาะที่จะนำไปใช้ประโยชน์ทางการเกษตร เพราะจะมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมมากถ้ามีการจัดการดินที่ไม่เหมาะสม

โครงการพัฒนาแหล่งน้ำในลุ่มน้ำชีตอนบน มีการดำเนินการมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อบรรเทาปัญหาการขาดแคลนน้ำและน้ำท่วมรวมทั้งคุณภาพน้ำ ปัจจุบันยังไม่มีโครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดใหญ่ มีเพียงโครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดกลาง ขนาดเล็ก และสูบน้ำด้วยไฟฟ้า รวมทั้งสิ้น 582 โครงการ มีความจุเก็บกักรวม 334.28 ล้านลูกบาศก์เมตรมีพื้นที่ชลประทานรวม 532,557 ไร่ จากพื้นที่เกษตรกรรมในลุ่มน้ำชีตอนบน 5,043,231 ไร่ หรือคิดเป็นเพียงร้อยละ 10.55 นอกนั้นต้องอาศัยน้ำฝน เป็นหลักในการเพาะปลูก มีความจุเก็บกักรวม 334.28 ล้านลูกบาศก์เมตร ในขณะที่ปริมาณน้ำท่า ในลุ่มน้ำชีตอนบนมีเฉลี่ยถึงปีละ 2,858 ล้านลูกบาศก์เมตร แต่ส่วนใหญ่เกิดขึ้นในช่วงฤดูน้ำหลาก (เดือนพฤษภาคมถึงเดือนพฤศจิกายน) ประมาณ 2,745 ล้านลูกบาศก์เมตรคิดเป็นร้อยละ 96 ในฤดูแล้งมีเพียง 113 ล้าน ลูกบาศก์เมตร คิดเป็นร้อยละ 4 เท่านั้น

ในขณะที่ความต้องการน้ำในปัจจุบันมีถึง 650 ล้านลูกบาศก์เมตร และมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นในอนาคต ปัจจุบันยังไม่เพียงพอกับความต้องการ จึงมีความจำเป็นต้องมีการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดใหญ่และขนาดกลางเพิ่มเติม เพื่อให้มีปริมาณน้ำเพียงพอต่อความต้องการ ทั้งในช่วงฤดูฝน กรณีที่ฝนทิ้งช่วง และในช่วงฤดูแล้งที่มีปริมาณน้ำธรรมชาติค่อนข้างน้อย และจะน้อยลงไปเรื่อยๆ ในอนาคต

ผลประโยชน์อีกประการหนึ่งของการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดใหญ่และขนาดกลาง คือ การบรรเทาปัญหาน้ำท่วมและการรักษาคุณภาพน้ำ อีกทั้งยังช่วยชะลอน้ำไม่ให้ไปสะสมหรือเพิ่มปริมาณบริเวณตอนล่างของลุ่มน้ำที่จะไปบรรจบกับลำน้ำพอง ซึ่งประสบปัญหาน้ำมากทำให้น้ำท่วมเป็นประจำทุกปี

3. สภาพและสาเหตุของปัญหา

การวิเคราะห์สภาพและสาเหตุของปัญหาด้านทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำชีตอนบน จากข้อมูลพื้นฐานและจากกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ พบว่าพื้นที่ลุ่มน้ำชีตอนบนประสบปัญหาหลักๆ ดังนี้

1. ปัญหาด้านภัยแล้ง
2. ปัญหาด้านอุทกภัย
3. ปัญหาด้านคุณภาพน้ำ

3.1. ปัญหาด้านภัยแล้ง

ปัญหาภัยแล้งและการขาดแคลนน้ำ ส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจากฝนไม่ตกตามฤดูกาลและเกิดสภาวะฝนทิ้งช่วงที่ติดต่อยาวนานในพื้นที่ลุ่มน้ำ นอกเหนือไปจากการที่ไม่มีอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่และ/หรือขนาดกลางช่วยเก็บกักน้ำในฤดูฝนเอาไว้ใช้ในฤดูแล้ง ประกอบกับระบบนิเวศของลุ่มน้ำที่เปลี่ยนแปลงไป ผลจากการขยายตัวของชุมชน กิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆ รวมทั้งการขยายพื้นที่การเกษตร ทั้งในเขตชลประทานและนอกเขตชลประทาน ทำให้มีความต้องการน้ำเพิ่มมากขึ้น ซึ่งทำให้เกิดการขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง ขณะที่ศักยภาพในการพัฒนาแหล่งเก็บกักน้ำต้นทุนของพื้นที่ลุ่มน้ำมีจำนวนจำกัด อ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็ก ฝายตามลำน้ำ หนองบึงธรรมชาติ และสระเก็บน้ำ ที่มีอยู่ยังไม่สามารถเก็บกักน้ำไว้ใช้ได้อย่างเพียงพอต่อความต้องการเพื่อการเกษตร อุปโภคบริโภค และอุตสาหกรรม แหล่งเก็บกักน้ำและแหล่งน้ำธรรมชาติที่มีอยู่เกิดการตื้นเขินไม่สามารถเก็บกักน้ำได้เต็มความจุที่มี ซึ่งล้วนส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่และวิถีชีวิตของราษฎรในพื้นที่ลุ่มน้ำ สาเหตุของปัญหาภัยแล้งพอสรุปได้ดังนี้

3.1.1 การผันแปรและการกระจายของปริมาณฝน ส่งผลให้พื้นที่ที่อยู่ห่างไกลจากแหล่งน้ำเกิดสภาวะภัยแล้งในลักษณะของฝนทิ้งช่วงได้ หรือแม้แต่บริเวณพื้นที่อยู่ริมลำน้ำ ซึ่งหากเกิดกรณีฝนทิ้งช่วงเป็นเวลานานก็อาจเกิดการขาดแคลนน้ำได้เช่นกัน

3.1.2 สภาพภูมิประเทศและแหล่งน้ำต้นทุน ลุ่มน้ำชีตอนบนมีพื้นที่ลุ่มน้ำค่อนข้างใหญ่ แต่ในด้านการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดใหญ่และขนาดกลางอยู่ในระดับต่ำ ทำให้ขาดแหล่งเก็บกักน้ำต้นทุน ที่จะใช้เก็บกักน้ำท่าที่เกิดในช่วงฤดูฝนและปล่อยลงท้ายน้ำในช่วงฤดูแล้ง เพื่อบรรเทาปัญหาภัยแล้งให้กับพื้นที่ตามแนวริมน้ำ อีกทั้งในหลายพื้นที่ที่อยู่ห่างไกลจากแหล่งน้ำและไม่มีแหล่งเก็บกักน้ำประจำท้องถิ่น หรือแหล่งน้ำที่มีอยู่ขาดการบำรุงรักษาให้ใช้งานได้ตามปกติ

3.1.3 การเพิ่มขึ้นของประชากรและการขยายตัวของชุมชน ส่งผลให้มีกิจกรรมที่ต้องใช้น้ำมากขึ้น ตลอดจนปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อทำการเกษตรและตั้งชุมชนเพิ่มขึ้น

3.1.4 ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรป่าไม้และชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ เนื่องจากการขาดจิตสำนึกต่อทรัพยากร ทำให้เกิดปัญหาการชะล้างพังทลายของดิน การตกตะกอนในแหล่งน้ำ และพื้นที่ซับน้ำธรรมชาติลดลง

3.1.5 ขาดการส่งเสริมเรื่องการใช้น้ำอย่างประหยัดและเหมาะสม กิจกรรมการใช้น้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค รวมทั้งการใช้น้ำเพื่อการอุตสาหกรรม ขาดการส่งเสริมเรื่องการใช้น้ำอย่างประหยัด รวมทั้งยังขาดการปรับปรุงดูแลระบบส่งน้ำที่จำเป็นต้องมีประสิทธิภาพให้เกิดการสูญเสียน้ำในระบบน้อยที่สุด และยังขาดการส่งเสริมการปลูกพืชที่ใช้น้ำน้อยที่เหมาะสมกับสภาพดิน และสอดคล้องกับนโยบายด้านเศรษฐกิจการเกษตรของรัฐ

3.1.6 การบริหารจัดการน้ำในอ่างเก็บน้ำ ต้องคำนึงถึงการปล่อยน้ำในปริมาณที่เหมาะสมเพื่อเก็บกักน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้ง ในขณะเดียวกันช่วยบรรเทาอุทกภัยได้ด้วย

แผนภาพที่ 3-6 ภาพแสดงพื้นที่การเกษตร

ที่มา : กรมชลประทาน สำนักบริหารโครงการ ส่วนวางโครงการ, 2560.

3.2 ปัญหาด้านอุทกภัย

สภาพปัญหาอุทกภัยในพื้นที่ลุ่มน้ำชีตอนบน โดยส่วนใหญ่มักเกิดขึ้นปีละ 2-3 ครั้ง โดยเฉพาะในปี 2538 สภาพน้ำท่วมก่อให้เกิดความเสียหายค่อนข้างมาก เนื่องจากอิทธิพลของพายุโซนร้อน Garry Helen Ewring Luis และ Nina ซึ่งพายุโซนร้อน Luis ในช่วงเดือนสิงหาคม ส่งผลให้ลุ่มน้ำยังถูกน้ำท่วมเสียหายเกือบทุกอำเภอ ทำให้บริเวณจังหวัดต่างๆ ได้รับความเสียหายอย่างหนัก นอกจากนี้ พื้นที่ลุ่มน้ำชีตอนบนยังประสบปัญหาอุทกภัยในหลายรูปแบบ ได้แก่ น้ำท่วมขัง น้ำป่าไหลหลาก และดิน/โคลนถล่ม โดยพื้นที่ที่ประสบอุทกภัยประเภทน้ำท่วมขัง ได้แก่ จังหวัดชัยภูมิตอนล่าง และจังหวัดขอนแก่น ประเภทน้ำป่าไหลหลาก ได้แก่ จังหวัดชัยภูมิตอนบน ส่วนพื้นที่ที่ประสบภัยดิน/โคลนถล่ม ได้แก่ จังหวัดชัยภูมิตอนบนใกล้แนวเขา โดยสรุปสาเหตุของปัญหาอุทกภัย ได้ดังนี้

3.2.1 เกิดฝนตกหนักในพื้นที่ลุ่มน้ำ เนื่องจากได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพายุและดีเปรสชั่นจากทะเลจีนใต้

3.2.2 บริเวณต้นน้ำมีลักษณะภูมิประเทศเป็นป่าเขา ซึ่งเป็นต้นกำเนิดลำน้ำชีและลำน้ำสายหลักหลายสายที่มีความลาดชัน และมีการบุกรุกทำลายป่าไม้ต้นน้ำลำธาร ทำให้ปริมาณน้ำหลากไหลเร็วและเกิดน้ำท่วมแบบฉับพลันโดยเฉพาะบริเวณที่ราบเชิงเขา

3.2.3 ทางตอนล่างของพื้นที่ลุ่มน้ำเป็นที่ราบกว้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณทางตอนใต้ของจังหวัดชัยภูมิต่อเนื่องไปทางตะวันออกจนถึงพื้นที่จังหวัดขอนแก่น เป็นที่ราบลุ่มและมีลำน้ำหลายสายไหลมารวมกัน ทำให้เกิดปัญหาในการระบายน้ำจากพื้นที่ลุ่มต่ำ

3.2.4 ความจุของแม่น้ำและลำน้ำไม่สามารถระบายน้ำได้ทัน เนื่องจากการบุกรุกของราษฎรที่อาศัยอยู่สองฝั่งแม่น้ำและลำน้ำ รวมทั้งการพัฒนาสาธารณูปโภคต่างๆ ที่ทำให้เกิดการกีดขวาง ทางน้ำ

3.2.5 แหล่งเก็บกักน้ำและระบบชะลอน้ำหลากยังไม่เพียงพอ แหล่งเก็บกักน้ำธรรมชาติ ได้แก่ บึง และหนองต่างๆ รวมทั้งลำน้ำธรรมชาติ มีสภาพตื้นเขิน และมีการบุกรุกของราษฎร ทำให้ไม่สามารถเก็บกักน้ำและระบายน้ำหลากได้ทัน

3.2.6 การบริหารจัดการน้ำในอ่างเก็บน้ำ ในช่วงฤดูฝนของบางปีต้องระบายน้ำออกเป็นปริมาณมาก เนื่องจากพื้นที่ต้นน้ำมีปริมาณฝนมากจนเกินความจุของอ่างเก็บน้ำที่จะรับได้ เมื่อรวมกับปริมาณน้ำหลากด้านท้ายของอ่างเก็บน้ำที่ไม่สามารถควบคุมได้ จึงทำให้เกิดปัญหาน้ำท่วมทางด้านท้ายน้ำและพื้นที่ตอนล่างของลุ่มน้ำมากขึ้น

จังหวัดที่อยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำชีตอนบนที่ประสบปัญหาด้านอุทกภัยอยู่เสมอและเป็นพื้นที่เสี่ยงต่อการเกิดอุทกภัย ได้แก่ จังหวัดชัยภูมิ และจังหวัดขอนแก่น

จังหวัดชัยภูมิ มีพื้นที่อยู่ในลุ่มน้ำชีตอนบน ลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขาไม่สูงชันมาก เนื่องจากการยกตัวของที่ราบสูงโคราช ทำให้เกิดภูเขายอดราบกระจายอยู่ทั่วไปตามขอบแอ่งสะสมตะกอนโคราชที่เป็นต้นน้ำของลำน้ำชี จากพื้นที่ภูเขาสภาพภูมิประเทศลาดลงสู่บริเวณเชิงเขาซึ่งมีลักษณะลาดเอียงไม่มากจนถึงบริเวณพื้นที่ลอนลาดซึ่งกระจายอยู่ทั่วไปเกือบทั้งลุ่มน้ำชี ต่อเนื่องถึง บริเวณที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึงของลำน้ำชี ซึ่งเป็นบริเวณพื้นที่ที่ลำน้ำสาขาสำคัญต่างๆ ไหลมาบรรจบกับแม่น้ำชี ได้แก่ ลำสะพุง ลำเชียงทา ลำชีลอง ลำปะทาว และลำคันฉู เมื่อพิจารณาจากลักษณะภูมิประเทศ ดังกล่าว มีผลทำให้ช่วงเวลาการเคลื่อนที่ของปริมาณน้ำหลากที่เกิดจากฝนตกหนักบนภูเขา ใช้เวลาไม่มากนักในการเคลื่อนตัวสู่ลำน้ำสายหลัก ในสภาพเช่นนี้ก่อให้เกิดน้ำล้นตลิ่งและท่วมที่ราบน้ำท่วมถึงเมื่อมีปริมาณฝนตกเพียง 40 ถึง 60 มิลลิเมตร ใน 24 ชั่วโมง เท่านั้น พื้นที่ของจังหวัดชัยภูมิตั้งอยู่ริมแม่น้ำชี และเป็นพื้นที่ที่เป็นจุดบรรจบของลำน้ำสาขาขนาดใหญ่ ส่งผลให้เกิดน้ำท่วมบริเวณพื้นที่ของจังหวัดชัยภูมิ โดยเฉพาะพื้นที่ทางตอนใต้ของอำเภอเมือง และอำเภอบ้านเขว้า สำหรับปัญหาน้ำท่วมขังในตัวเมืองชัยภูมินั้น เกิดจากปริมาณน้ำหลากทางตอนเหนือของอำเภอเมืองชัยภูมิในลุ่มน้ำลำปะทาว และทางตะวันตกในลุ่มน้ำห้วยยางบ่า ไหลเข้าหาพื้นที่ตัวเมืองชัยภูมิ ซึ่งมีลำน้ำลำปะทาว และลำห้วยเสว เป็นคลองระบายน้ำที่มีขนาดค่อนข้างเล็กและแคบเนื่องจากการขยายตัวของชุมชนเมือง ทำให้ไม่สามารถ ระบายน้ำจากทางตอนเหนือและตะวันตกได้ทัน เป็นผลให้เกิดน้ำท่วมขังในตัวเมืองเป็นระยะเวลานานพอสมควรแต่ไม่รุนแรงมากนักขึ้นอยู่กับปริมาณฝนเหนือลุ่มน้ำ ลักษณะการเกิดอุทกภัยจะเป็นลักษณะเดียวกับอำเภออื่นๆ ที่อยู่ทางด้านต้นน้ำของอำเภอเมืองชัยภูมิ เช่น อำเภอเทพสถิตย์ อำเภอบำเหน็จณรงค์ และอำเภอจัตุรัส เป็นต้น ส่วนอำเภอที่อยู่ทางด้านท้ายน้ำของจังหวัดชัยภูมิ จะเริ่มประสบปัญหาน้ำท่วมขังมากขึ้นในเวลาต่อมา ได้แก่ อำเภอคอนสวรรค์

จังหวัดขอนแก่น มีพื้นที่เกือบทั้งหมดอยู่ในลุ่มน้ำชี ประกอบด้วย ลำน้ำสาขาหลักในจังหวัด ได้แก่ ลำน้ำพอง ลำน้ำเชิญ และแม่น้ำชี ตัวเมืองขอนแก่นตั้งอยู่ระหว่างจุดบรรจบของลำน้ำพอง (ท้ายเขื่อนอุบลรัตน์) กับแม่น้ำชีสายหลัก พื้นที่บนฝั่งซ้ายของลำน้ำชี ริมตลิ่งจะต่ำกว่าด้านในโดยมีความลาดเทน้อยจากตลิ่งเข้าสู่ด้านใน ถ้าน้ำล้นคันกั้นน้ำริมตลิ่งหรือถ้าน้ำในลำน้ำชีมีระดับสูงขึ้นจะทำให้น้ำระบายลงสู่ลำน้ำชีได้ยาก และเข้าท่วมพื้นที่ด้านในเป็นระยะทางไกลๆ แต่เนื่องจากลำน้ำพองมีเขื่อนอุบลรัตน์เป็นเขื่อนเก็บกักน้ำขนาดใหญ่กั้นอยู่ จึงสามารถบรรเทาปัญหาปริมาณน้ำหลากลงไปได้มาก อย่างไรก็ตามก็ยังมีลำน้ำสาขาอีกหลายสายที่อยู่ท้ายเขื่อนที่นำน้ำมาสู่ลำน้ำพองและเข้าสู่ตัวเมืองขอนแก่น ส่วนทางลำน้ำชีสายหลักซึ่งรับน้ำต่อมาจากจังหวัดชัยภูมิ จะนำปริมาณน้ำหลากจำนวนมาก

ไหลผ่านที่ราบเข้ามาบรรจบกับลำน้ำพอง บริเวณท้ายเมืองขอนแก่น ส่งผลให้เกิดน้ำท่วมในเขตอำเภอเมืองขอนแก่นด้วย

แผนภาพที่ 3-7 แสดงปัญหาอุทกภัยในพื้นที่

ที่มา : กรมชลประทาน สำนักบริหารโครงการ ส่วนวางโครงการ, 2560.

3.3 ปัญหาด้านคุณภาพน้ำ

สภาพปัญหาด้านคุณภาพน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำชีตอนบน เกิดขึ้นจากสาเหตุหลายประการ เช่น สาเหตุจากการขยายตัวของชุมชนและอุตสาหกรรม การบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ และขาดการอนุรักษ์บำรุงดินที่ถูกวิธี เป็นต้น สรุปได้ดังนี้

3.3.1 การบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ ทำให้การชะล้างพังทลายของดินมีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้นและเกิดตะกอนตกทับถมในแหล่งน้ำ ทำให้แหล่งน้ำตื้นเขิน และคุณภาพน้ำเสื่อมลง

3.3.2 การขาดการอนุรักษ์บำรุงดินที่ถูกวิธี ทำให้ต้องใช้ปุ๋ยและสารเคมีเป็นจำนวนมาก ก่อให้เกิดปัญหาน้ำเสียจากพื้นที่การเกษตรระบายลงแหล่งน้ำธรรมชาติ

3.3.3 การเพิ่มขึ้นของประชากรและการขยายตัวด้านอุตสาหกรรม รวมถึงขาดการจัดการด้านการบำบัดน้ำเสียทั้งของชุมชนและอุตสาหกรรมอย่างเข้มงวด ทำให้เกิดปัญหาน้ำเสียปล่อยลงแหล่งน้ำธรรมชาติ

จากข้อมูลคุณภาพน้ำ พบว่าแม่น้ำสายหลักในลุ่มน้ำชี ได้แก่ ลำน้ำชี และลำปะทาว จัดอยู่ในมาตรฐานคุณภาพแหล่งน้ำผิวดินประเภทที่ 3 โดยในบางช่วงบริเวณที่ไหลผ่านชุมชนขนาดใหญ่ มีแนวโน้มคุณภาพน้ำเสื่อมโทรม ดังนั้น ควรมีการแก้ปัญหาที่ต้นเหตุคือผู้ที่ก่อมลพิษ โดยการปลูกจิตสำนึก ในการอนุรักษ์แหล่งน้ำและสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง การก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสียในเขตชุมชนหนาแน่น และการเกษตรกรรมแบบอินทรีย์หรือใช้สารเคมีชีวภาพ ปัญหาคุณภาพน้ำในลุ่มน้ำชีตอนบน สรุปได้ว่าลุ่มน้ำชีตอนบนในส่วนต้นน้ำ จะรับน้ำจากลำน้ำย่อยของลุ่มน้ำสาขาลำสะพุง ลำน้ำชีตอนบน ลำกระจวน ลำปะทาว และลำคันฉู คุณภาพน้ำในบริเวณนี้มีคุณภาพพอใช้ถึงเสื่อมโทรมน้อย โดยบริเวณที่มีความเสื่อมโทรมจะอยู่ในบริเวณอำเภอแก้งสนามนาง จังหวัดนครราชสีมา ถึงอำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ เนื่องด้วยสภาพการไหลของน้ำในลำน้ำชีมีฝายปิดกั้นเป็นระยะ การไหลของน้ำจะไม่เป็นไปตามธรรมชาติ พื้นที่บริเวณนี้จะเป็นผลมาจากน้ำทิ้งจากภาคเกษตรกรรม หรือน้ำจากการชะล้างแล้วระบายออกมาจากที่ลุ่มต่ำที่มีวัชพืชขึ้นหนาแน่น จากพารามิเตอร์แสดงค่าคุณภาพน้ำของกรมควบคุมมลพิษ ในบริเวณนี้แสดงให้เห็นว่าแหล่งที่ก่อให้เกิดมลพิษมาจากภาคเกษตรกรรม (น้ำทิ้งเกษตรกรรรม) มากกว่าจากแหล่งชุมชนบ้านเรือน (น้ำทิ้งชุมชน)

4. แนวทางแก้ไข

4.1 จากสาเหตุของปัญหาภัยแล้ง นำมาศึกษาวิเคราะห์หาแนวทางแก้ไข สรุปได้ดังนี้

4.1.1 การผันแปรและการกระจายของปริมาณฝน ซึ่งเป็นสภาพธรรมชาติที่ไม่สามารถคาดการณ์ได้ วิธีการแก้ไขคือการพัฒนาแหล่งน้ำ ให้มีปริมาณน้ำสำรองเพียงพอไว้ช่วยส่งน้ำเสริมในกรณีที่เกิดการขาดแคลนน้ำ ทั้งในฤดูฝนกรณีฝนทิ้งช่วงและในฤดูแล้งกรณีปริมาณน้ำท่ามีปริมาณน้อย รวมทั้งการบริหารจัดการน้ำร่วมกันของอ่างเก็บน้ำต่างๆ ก็เป็นวิธีการสำคัญในการบริหารจัดการน้ำแบบบูรณาการ

4.1.2 สภาพภูมิประเทศและแหล่งน้ำต้นทุนในลุ่มน้ำชีตอนบน ไม่เอื้ออำนวยให้มีการพัฒนาสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่มากนัก ดังนั้นจึงจำเป็นต้องดำเนินการพัฒนาสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดกลางและขนาดเล็กขึ้นมาทดแทน รวมทั้งการใช้หนองบึงขนาดใหญ่ให้เป็นแหล่งเก็บกักน้ำด้วย หรือแม้กระทั่ง การส่งเสริมให้มีสระเก็บน้ำไว้ใช้ให้เพียงพอในแต่ละครัวเรือน

4.1.3 การเพิ่มขึ้นของประชากรและการขยายตัวของชุมชน เป็นผลทำให้มีการใช้น้ำมากขึ้น อย่างไรก็ตามอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรในพื้นที่นี้มีแนวโน้มลดลง ดังนั้นการคาดการณ์การใช้น้ำในอนาคตและการวางแผนพัฒนาแหล่งน้ำให้สอดคล้องกับความต้องการน้ำที่เพิ่มขึ้นเป็นเรื่องสำคัญ การบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อทำการเกษตรและตั้งชุมชนเพิ่มขึ้นมีผลทำให้พื้นที่ซับน้ำลดน้อยลง ทำให้ปริมาณเก็บกักธรรมชาติลดลง ส่งผลให้ปริมาณน้ำท่าในฤดูแล้งลดลงด้วย จึงจำเป็นต้องมีการส่งเสริมการอนุรักษ์ป่าและปลูกป่าเพิ่มเติมในอนาคต โดยอาศัยราษฎรท้องถิ่นเป็นผู้ร่วมดำเนินการ

4.1.4 ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรป่าไม้และชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ ทำให้เกิดปัญหาการชะล้าง พังทลายของดินและการตกตะกอนในแหล่งน้ำ จึงควรส่งเสริมการบำรุงรักษาทรัพยากรป่าไม้ให้มีสภาพดีขึ้นกว่าเดิม โดยอาศัยราษฎรท้องถิ่นเป็นผู้ร่วมดำเนินการ

4.1.5 ขาดการส่งเสริมเรื่องการใช้น้ำอย่างประหยัดและเหมาะสม ถึงแม้ว่าในลุ่มน้ำชีตอนบน จะมีปริมาณน้ำอยู่ในเกณฑ์ดีพอสมควร แต่ส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นในช่วงฤดูฝนหรือฤดูน้ำหลากที่ไม่มีอ่างเก็บน้ำขนาดกลางและ/หรือขนาดใหญ่เก็บกักน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้งได้อย่างเพียงพอ จึงควรมีการส่งเสริมเรื่องการใช้น้ำอย่างประหยัดทั้งการอุปโภคบริโภคและอุตสาหกรรม รวมทั้งการปรับปรุงดูแลระบบส่งน้ำ ให้มีประสิทธิภาพและให้เกิดการสูญเสียน้ำในระบบน้อยที่สุด และส่งเสริมการปลูกพืชที่ใช้น้ำน้อยที่เหมาะสมกับสภาพดิน และสอดคล้องกับนโยบายด้านเศรษฐกิจการเกษตรของรัฐ

4.1.6 การบริหารจัดการน้ำในอ่างเก็บน้ำ โดยการกำหนดระดับเก็บกักควบคุมที่เหมาะสม เป็นเรื่องที่ควรดำเนินการศึกษาทบทวน เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ทั้งปริมาณน้ำท่าและความต้องการน้ำตามการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ และควรดำเนินการศึกษาเป็นระบบลุ่มน้ำ เพื่อการบริหารจัดการน้ำที่สอดคล้องกันให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

แผนภาพที่ 3-8 แสดงพื้นที่การเกษตร

ที่มา : กรมชลประทาน สำนักบริหารโครงการ ส่วนวางโครงการ, 2560.

4.2 จากสาเหตุของปัญหาอุทกภัย นำมาศึกษาวิเคราะห์หาแนวทางแก้ไข สรุปได้ดังนี้

4.2.1 การเกิดฝนตกหนักในพื้นที่ลุ่มน้ำ ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติที่ไม่สามารถทำนายได้ล่วงหน้า ดังนั้น จึงต้องมีระบบการติดตาม เฝ้าระวัง และเตือนภัย โดยใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยมาเป็นเครื่องมือในการดำเนินการ เช่น ระบบโทรมาตร ระบบ SCADA และระบบ CCTV เป็นต้น

4.2.2 บริเวณต้นน้ำมีลักษณะภูมิประเทศเป็นป่าเขาลำน้ำมีความลาดชันสูง และมีการบุกรุกทำลายป่าไม้ต้นน้ำลำธาร เป็นผลทำให้เกิดน้ำหลากแบบฉับพลันมีความเร็วและแรง ทำให้เกิดความเสียหายค่อนข้างมาก และบางครั้งมีผู้เสียชีวิตเนื่องจากไม่สามารถเตือนภัยได้ทัน ดังนั้นจึงควรสร้างฝายชะลอน้ำเพื่อลดความเร็วและความแรงของน้ำหลากแบบฉับพลันลง ควบคู่ไปกับการดำเนินการ ในการป้องกันการบุกรุกทำลายป่า โดยอาศัยราษฎรท้องถิ่นเป็นผู้ร่วมดำเนินการ

4.2.3 ทางตอนล่างของพื้นที่ลุ่มน้ำชีตอนบนเป็นที่ราบลุ่มและมีลำน้ำหลายสายไหลมารวมกัน ทำให้เกิดปัญหาในการระบายน้ำจากพื้นที่ลุ่มน้ำ ทำให้เกิดน้ำท่วมขังเป็นเวลานาน วิธีการแก้ไข คือ การใช้หนองบึงขนาดใหญ่พัฒนาใช้ประโยชน์เป็นแก้มลิง ในการเก็บกักน้ำหลากหรือน้ำท่วมขังในฤดูฝนเอาไว้ใช้ในฤดูแล้ง

4.2.4 ความจุของแม่น้ำและลำน้ำไม่สามารถระบายน้ำได้ทัน เนื่องจากการบุกรุกของราษฎร ที่อาศัยอยู่สองฝั่งแม่น้ำและลำน้ำ รวมทั้งการพัฒนาสาธารณูปโภคต่างๆ ที่ทำให้เกิดการกีดขวางทางน้ำ จึงควรทำการขุดลอกคลองและ/หรือแม่น้ำสายหลักที่กำหนดเป็นทางระบายน้ำสายหลัก และต้องมีการเข้มงวดในการจัดการกับผู้บุกรุกและการพัฒนาสาธารณูปโภคต่างๆ ที่จะกีดขวางทางระบายน้ำสายหลัก

4.2.5 แหล่งเก็บกักน้ำและระบบชะลอน้ำหลากยังไม่เพียงพอ จึงควรมีการพัฒนาแหล่งเก็บกักน้ำในลุ่มน้ำชีตอนบนให้เต็มศักยภาพ และการเก็บกักน้ำไว้ในแม่น้ำชีโดยสร้างประตูระบายน้ำในลักษณะขั้นบันได เพื่อเก็บกักน้ำและชะลอน้ำหลาก การสร้างประตูระบายน้ำจะดีกว่าการสร้างฝาย ปิดกั้นแม่น้ำชี เนื่องจากสามารถยกบานระบายน้ำได้ในปริมาณที่เท่ากับหรือมากกว่ากรณีก่อนที่ยังไม่มีประตูระบายน้ำ จึงไม่มีผลกระทบต่อการระบายน้ำหลาก แต่สามารถเก็บกักน้ำไว้ในลำน้ำได้ในช่วงปลาย ฤดูฝน

4.2.6 การบริหารจัดการน้ำในอ่างเก็บน้ำ จำเป็นต้องมีการดำเนินการให้สอดคล้องกันของอ่างเก็บน้ำต่างๆ เป็นระบบลุ่มน้ำ และจะต้องมีการประสานงานกันระหว่างหน่วยงานต่างๆ อย่างใกล้ชิด ในช่วงที่เกิดวิกฤตน้ำท่วม

4.3 จากสาเหตุของปัญหาคุณภาพน้ำ นำมาศึกษาวิเคราะห์หาแนวทางแก้ไข สรุปได้ ดังนี้

4.3.1 การบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ ทำให้การชะล้างพังทลายของดินมีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น ทำให้ แหล่งน้ำตื้นเขิน และคุณภาพน้ำเสื่อมลง จึงควรมีมาตรการป้องกันการบุกรุกทำลายป่าที่รุนแรงได้ผล และอาศัยราษฎรท้องถิ่นเป็นผู้ร่วมดำเนินการ

4.3.2 การขาดการอนุรักษ์บำรุงดินที่ถูกวิธี จึงควรมีการดำเนินการส่งเสริมให้ความรู้ที่ถูกต้อง และเหมาะสม เพื่อลดการใช้ปุ๋ยและสารเคมีเป็นจำนวนมาก ซึ่งจะเป็นผลทำให้น้ำเสียจากพื้นที่การเกษตร ระบายลงแหล่งน้ำธรรมชาติลดลง

4.3.3 การเพิ่มขึ้นของประชากรและการขยายตัวด้านอุตสาหกรรม มีผลทำให้น้ำเสียที่ปล่อยลงแหล่งน้ำธรรมชาติเพิ่มมากขึ้นด้วย ดังนั้นจึงควรมีมาตรการในการบำบัดน้ำเสียจากชุมชนและอุตสาหกรรม ก่อนระบายลงแหล่งน้ำธรรมชาติ เพื่อรักษาคุณภาพน้ำไม่ให้เสื่อมโทรมลงในอนาคต

5. แผนงานโครงการที่สำคัญของลุ่มน้ำชีตอนบน

ผู้วิจัยได้ศึกษาจากข้อมูลพื้นฐานของกรมชลประทานพบว่ามีแหล่งน้ำขนาดใหญ่และขนาดกลางที่มีความสำคัญที่จะต้องได้รับการพัฒนาเพื่อตัดยอดน้ำและเก็บกักน้ำในพื้นที่ตอนบน ในพื้นที่ 7 ลุ่มน้ำสาขา ของลุ่มน้ำชีตอนบน พบว่าการพัฒนาแหล่งน้ำที่ทำให้เกิดความยั่งยืนในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดกลาง คือ มีความจุตั้งแต่ 1 ล้านลูกบาศก์เมตร ถึง ไม่เกิน 100 ล้านลูกบาศก์เมตร มีระยะเวลาก่อสร้างมากกว่า 1 ปี สำหรับแหล่งน้ำขนาดใหญ่นั้นพบว่าสามารถพัฒนาได้แต่มีข้อจำกัดในด้านการพัฒนามาก เนื่องจากติดปัญหาด้านการขออนุญาตใช้พื้นที่ก่อสร้างหลายอย่าง ใช้ระยะเวลาในการก่อสร้างและการขออนุญาตเข้าใช้พื้นที่นาน จึงไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างรวดเร็วและตอบสนองยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปีไม่ได้ตามเป้าหมายที่กำหนด แต่อย่างไรก็ตามกรมชลประทานก็ยังมีแผนงานโครงการขนาดใหญ่ในพื้นที่ลุ่มน้ำชีตอนบนด้วย

นอกจากนั้นกรมชลประทานยังมีแผนงานพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ก หรือโครงการชลประทานขนาดเล็กเร่งด่วนในพื้นที่ตามคำร้องขอขององค์การบริหารปกครองส่วนท้องถิ่น โครงการชลประทานขนาดเล็กอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งลักษณะโครงการจะกระจายให้ครอบคลุมตามลุ่มน้ำแต่ไม่มีการจัดหาที่ดินเพื่อการก่อสร้างโดยราษฎรอุทิศที่ดินและยินยอมให้ดำเนินการก่อสร้าง นอกจากนั้นกรมชลประทานยังมีการพัฒนาพื้นที่ชลประทานจากการก่อสร้างโครงการสถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้าพร้อมระบบส่งน้ำแห่งละ 500 -2,000 ไร่ เพื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งใช้เวลาในการก่อสร้างเพียงปีเดียว กระจายไปยังพื้นที่ต่างๆทั้งลุ่มน้ำ ผู้วิจัยจึงได้นำแผนงานโครงการชลประทานขนาดกลางและขนาดใหญ่ มาแสดงให้เห็นทั้ง 7 ลุ่มน้ำสาขาของ ลุ่มน้ำชีตอนบน ดังนี้

แผนภาพที่ 3-9 อ่างเก็บน้ำขนาดกลาง –ใหญ่ ที่มีศักยภาพในลุ่มน้ำสาขาลำน้ำชีตอนบน (0402)

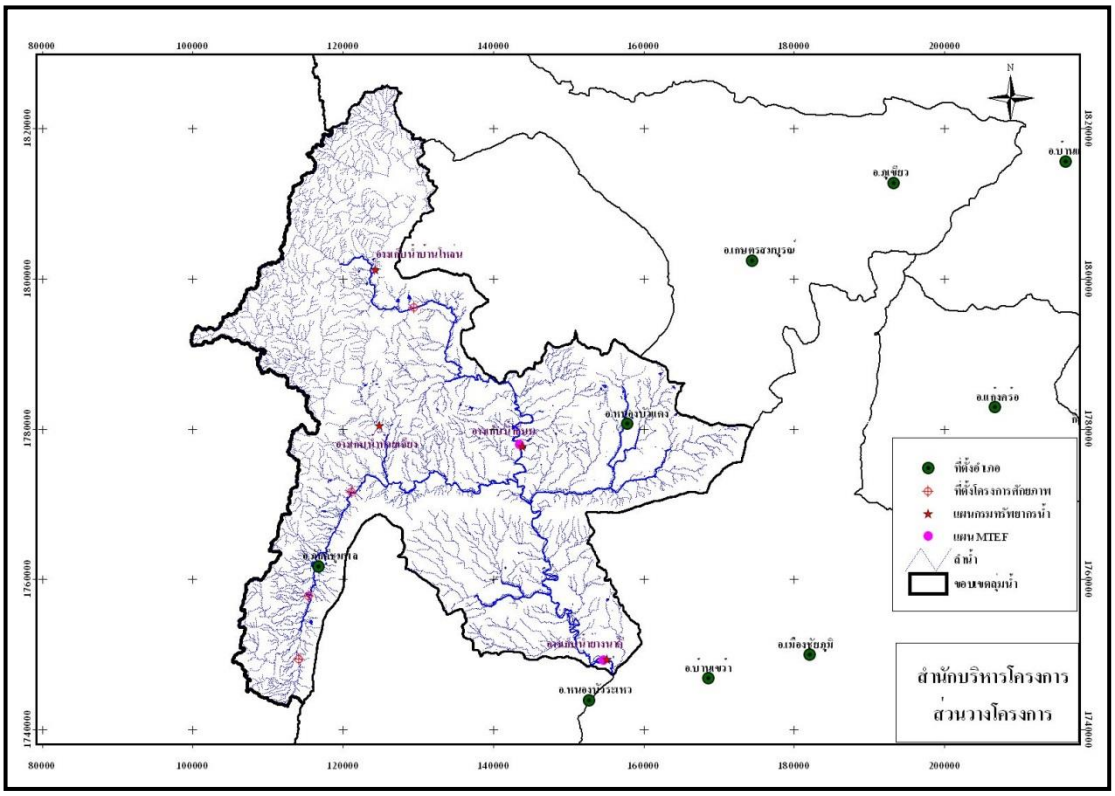

ที่มา : กรมชลประทาน สำนักบริหารโครงการ ส่วนวางโครงการ, 2560.

ตารางที่ 3-4 แผนงานโครงการในลุ่มน้ำสาขาของลุ่มน้ำชีตอนบน (0402)

ลำดับ	ชื่อโครงการ	ที่ตั้ง			ความจุเก็บกัก (ล้าน ลบ.ม.)	พื้นที่ชลประทาน (ไร่)	MTEF กรมชลฯ	แผนกรมทรัพยากรน้ำ	ศักยภาพเพิ่มเติม	หมายเหตุ
		ตำบล	อำเภอ	จังหวัด						
1	อ่างเก็บน้ำบ้านโหล่น	นางแดด	หนองบัวแดง	ชัยภูมิ	36.00	15,000		/		RR
2	อ่างเก็บน้ำบ้านคลองเจริญ	นางแดด	หนองบัวแดง	ชัยภูมิ	12.00	6,000			/	RR
3	อ่างเก็บน้ำชีบน	หนองแวง	หนองบัวแดง	ชัยภูมิ	325.00	35,000	/	/		FS,EIA,Design
4	อ่างเก็บน้ำลำเจียง	บ้านเจียง	ภักดีชุมพล	ชัยภูมิ	50.00	40,000		/		Desk study
5	อ่างเก็บน้ำลำเจา	แหลมทอง	ภักดีชุมพล	ชัยภูมิ	22.93	13,000			/	Desk study
6	อ่างเก็บน้ำบ้านปรางค์เหนือ	วังทอง	ภักดีชุมพล	ชัยภูมิ	8.07	4,500			/	Desk study
7	อ่างเก็บน้ำลำเจาตอนบน	เจาทอง	ภักดีชุมพล	ชัยภูมิ	12.17	7,500			/	Desk study
8	อ่างเก็บน้ำยางนาดี	ชีบน	บ้านเขว้า	ชัยภูมิ	70.00	163,500	/	/		FS,EIA,Design
รวม					**536.17**	**284,500**				

ที่มา : กรมชลประทาน สำนักบริหารโครงการ ส่วนวางโครงการ, 2560.

แผนภาพที่ 3-10 อ่างเก็บน้ำขนาดกลาง ที่มีศักยภาพในลุ่มน้ำสาขาลำสะพุง (0403)

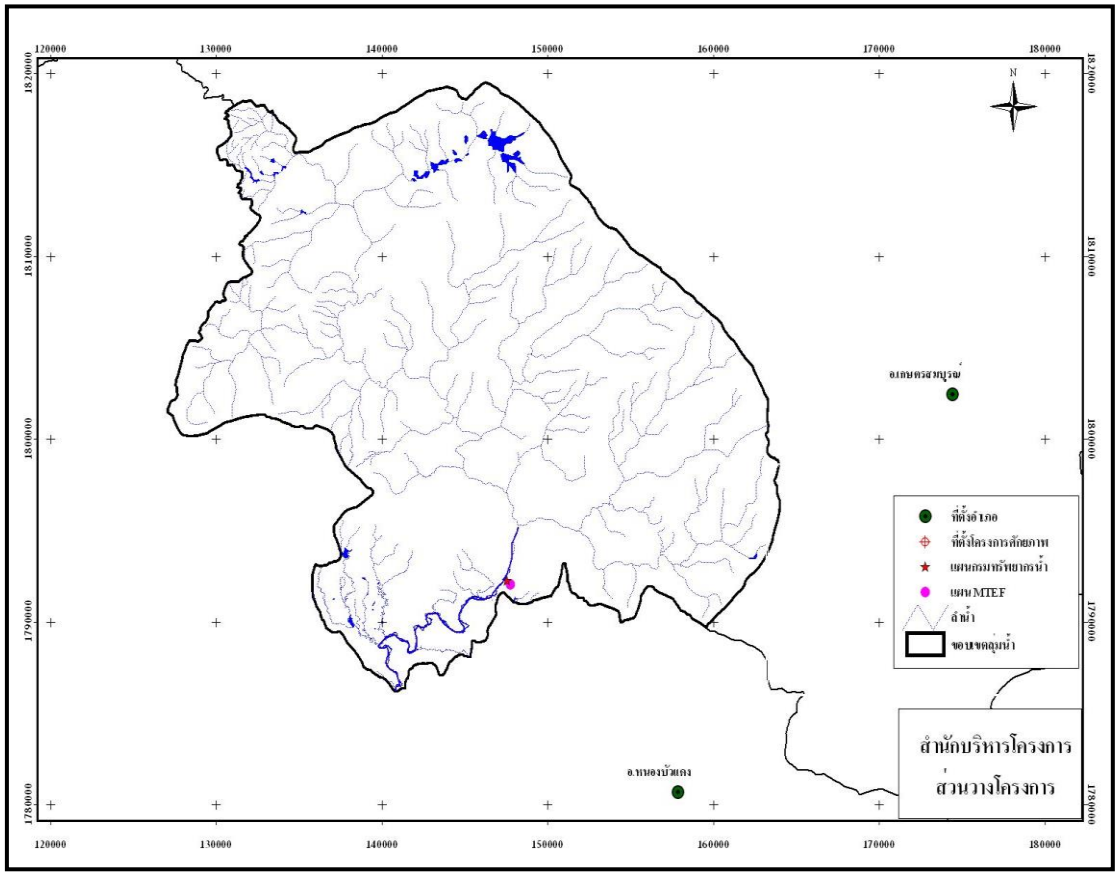

ที่มา : กรมชลประทาน สำนักบริหารโครงการ ส่วนวางโครงการ, 2560.

ตารางที่ 3-5 แผนงานโครงการในลุ่มน้ำสาขาของลุ่มน้ำชีตอนบน (0403)

ลำดับ	ชื่อโครงการ	ที่ตั้ง			ความจุเก็บกัก (ล้าน ลบ.ม.)	พื้นที่ชลประทาน (ไร่)	MTEF กรมชลฯ	แผนกรมทรัพยากรน้ำ	ศักยภาพเพิ่มเติม	หมายเหตุ
		ตำบล	อำเภอ	จังหวัด						
1	อ่างเก็บน้ำลำสะพุง (อันเนื่องมาจากพระราชดำริ)	หนองแวง	หนองบัวแดง	ชัยภูมิ	46.90	40,000	/	/		ระหว่างก่อสร้าง FS,EIA,Design
รวม					46.90	40,000				

ที่มา : กรมชลประทาน สำนักบริหารโครงการ ส่วนวางโครงการ, 2560.

แผนภาพที่ 3-11 อ่างเก็บน้ำขนาดกลาง ที่มีศักยภาพในลุ่มน้ำสาขาลำน้ำชีตอนบน (0404)

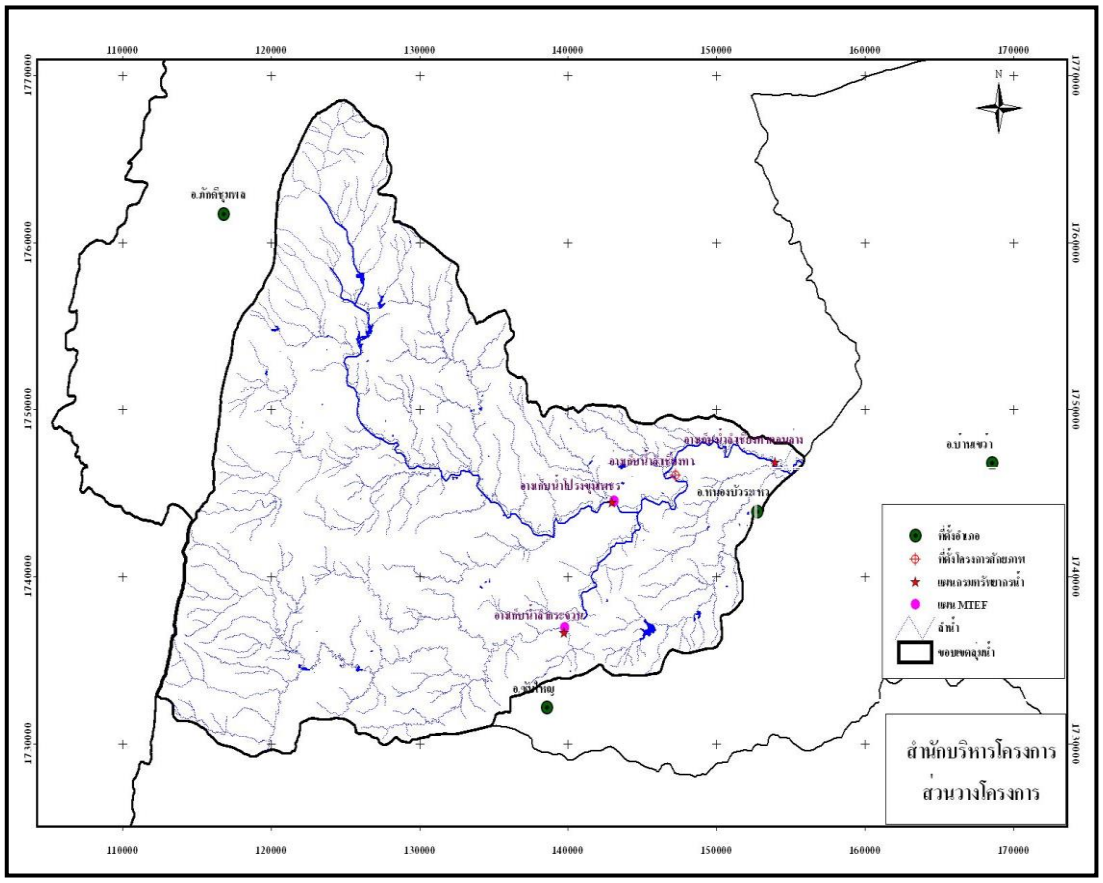

ที่มา : กรมชลประทาน สำนักบริหารโครงการ ส่วนวางโครงการ, 2560.

ตารางที่ 3-6 แผนงานโครงการในลุ่มน้ำสาขาของลุ่มน้ำชีตอนบน (0404)

ลำดับ	ชื่อโครงการ	ที่ตั้ง			ความจุเก็บกัก (ล้าน ลบ.ม.)	พื้นที่ชลประทาน (ไร่)	MTEF กรมชลฯ	แผนกรมทรัพยากรน้ำ	ศักยภาพเพิ่มเติม	หมายเหตุ
		ตำบล	อำเภอ	จังหวัด						
1	อ่างเก็บน้ำพระอาจารย์จื่อ (ลำกระจวน)	ท่ากูบ	ซับใหญ่	ชัยภูมิ	33.49	15,000	/	/		PR,Design
2	อ่างเก็บน้ำโปร่งขุนเพชร	โคกสะอาด	หนองบัวระเหว	ชัยภูมิ	97.00	100,000	/	/		PR,Design
3	อ่างเก็บน้ำลำเชียงทา	โคกสะอาด	หนองบัวระเหว	ชัยภูมิ	36.45	เสริมน้ำให้ลำน้ำชี			/	Desk study
4	อ่างเก็บน้ำลำเชียงทาตอนล่าง	หนองบัวระเหว	หนองบัวระเหว	ชัยภูมิ	50.00	เสริมน้ำให้ลำน้ำชี		/		Desk study
รวม					**216.94**	**115,000**			**216.94**	**115,000**

ที่มา : กรมชลประทาน สำนักบริหารโครงการ ส่วนวางโครงการ, 2560.

แผนภาพที่ 3-12 อ่างเก็บน้ำขนาดกลาง ที่มีศักยภาพในลุ่มน้ำสาขาลำคันฉู (0405)

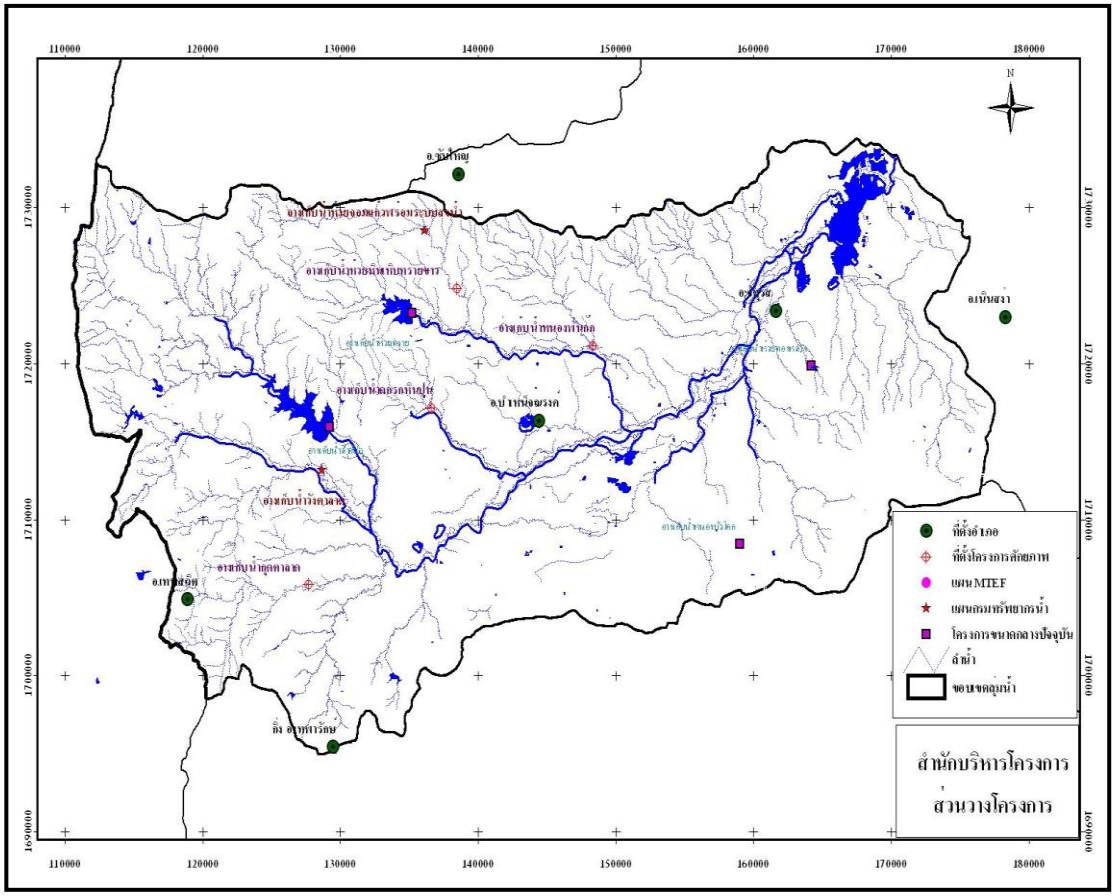

ที่มา : กรมชลประทาน สำนักบริหารโครงการ ส่วนวางโครงการ, 2560.

ตารางที่ 3-7 แผนงานโครงการในลุ่มน้ำสาขาของลุ่มน้ำชีตอนบน (0405)

ลำดับ	ชื่อโครงการ	ที่ตั้ง			ความจุเก็บกัก (ล้าน ลบ.ม.)	พื้นที่ชลประทาน (ไร่)	MTEF กรมชลฯ	แผนกรมทรัพยากรน้ำ	ศักยภาพเพิ่มเติม	หมายเหตุ
		ตำบล	อำเภอ	จังหวัด						
1	อ่างเก็บน้ำห้วยจอมแก้วพร้อมระบบส่งน้ำ	ซับใหญ่	ซับใหญ่	ชัยภูมิ	3.41	800		/		RR
2	อ่างเก็บน้ำห้วยหินเหิบทรายขาว	ซับใหญ่	ซับใหญ่	ชัยภูมิ	7.38	4,600			/	Desk study
3	อ่างเก็บน้ำวังตาลาด	ห้วยยายจิ๋ว	บำเหน็จณรงค์	ชัยภูมิ	12.00	9,000		/		Desk study
4	อ่างเก็บน้ำกุดตาลาด	วะตะแบก	เทพสถิต	ชัยภูมิ	6.03	3,700			/	Desk study
5	อ่างเก็บน้ำโกรกหินปูน	เกาะมะนาว	บำเหน็จณรงค์	ชัยภูมิ	6.82	4,200			/	Desk study
6	อ่างเก็บน้ำหนองพันก๊ก	หนองโดน	จัตุรัส	ชัยภูมิ	26.59	16,600			/	Desk study
รวม					62.23	38,900				

ที่มา : กรมชลประทาน สำนักบริหารโครงการ ส่วนวางโครงการ, 2560.

แผนภาพที่ 3-13 อ่างเก็บน้ำขนาดกลาง ที่มีศักยภาพในลุ่มน้ำสาขาลำน้ำชีตอนบน (0406)

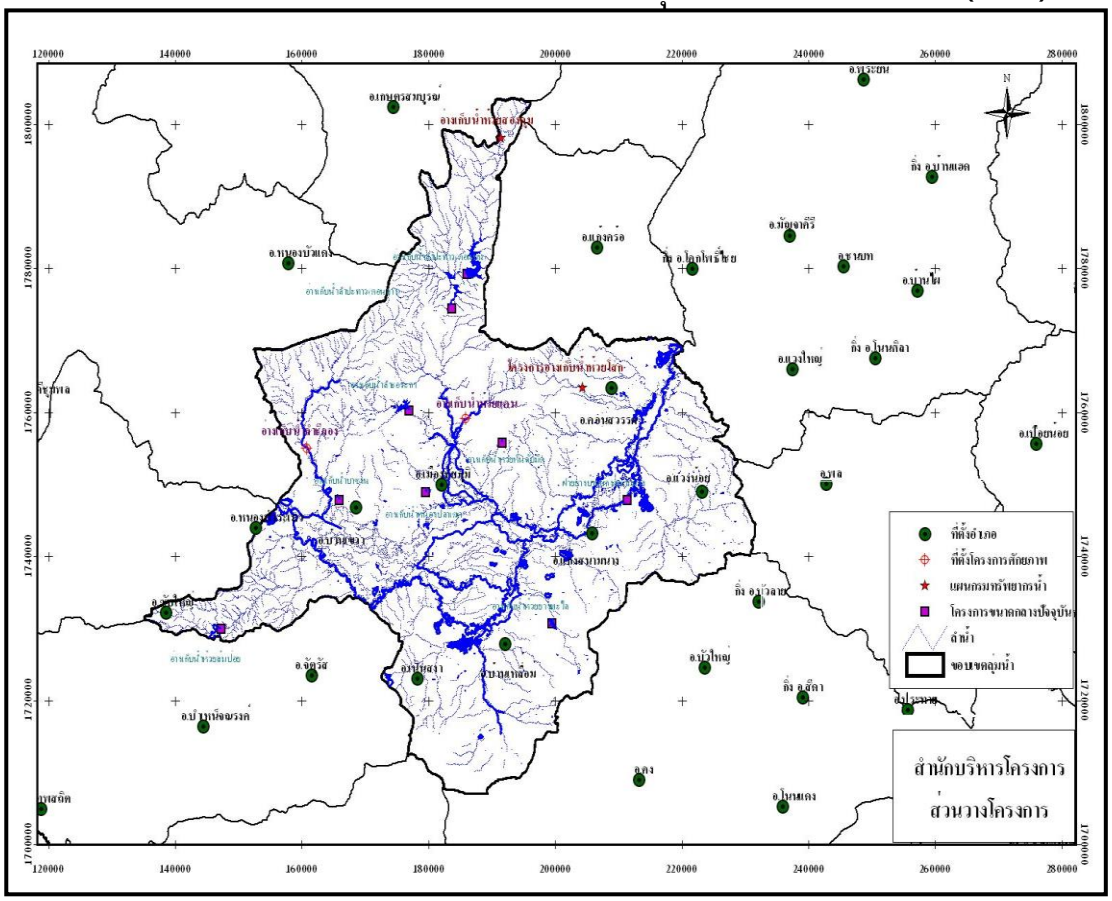

ที่มา : กรมชลประทาน สำนักบริหารโครงการ ส่วนวางโครงการ, 2560.

ตารางที่ 3-8 แผนงานโครงการในลุ่มน้ำสาขาของลุ่มน้ำชีตอนบน (0406)

ลำดับ	ชื่อโครงการ	ที่ตั้ง			ความจุเก็บกัก (ล้าน ลบ.ม.)	พื้นที่ชลประทาน (ไร่)	MTEF กรมชลฯ	แผนกรมทรัพยากรน้ำ	ศักยภาพเพิ่มเติม	หมายเหตุ
		ตำบล	อำเภอ	จังหวัด						
1	อ่างเก็บน้ำห้วยสองตุม	ธาตุทอง	ภูเขียว	ชัยภูมิ	8.16	4,100		/		Desk study
2	อ่างเก็บน้ำห้วยแคน	เล่า	เมืองชัยภูมิ	ชัยภูมิ	2.78	1,700			/	Desk study
3	อ่างเก็บน้ำลำชีลอง	ภูแลนคา	บ้านเขว้า	ชัยภูมิ	48.88	30,500		/		Desk study
4	อ่างเก็บน้ำห้วยโสก	ห้วยไร่	คอนสวรรค์	ชัยภูมิ	6.20	6,500		/		RR
รวม					**66.02**	**42,800**				

ที่มา : กรมชลประทาน สำนักบริหารโครงการ ส่วนวางโครงการ, 2560.

แผนภาพที่ 3-14 อ่างเก็บน้ำขนาดกลาง ที่มีศักยภาพในลุ่มน้ำสาขาห้วยช่องสามหมอ (0407)

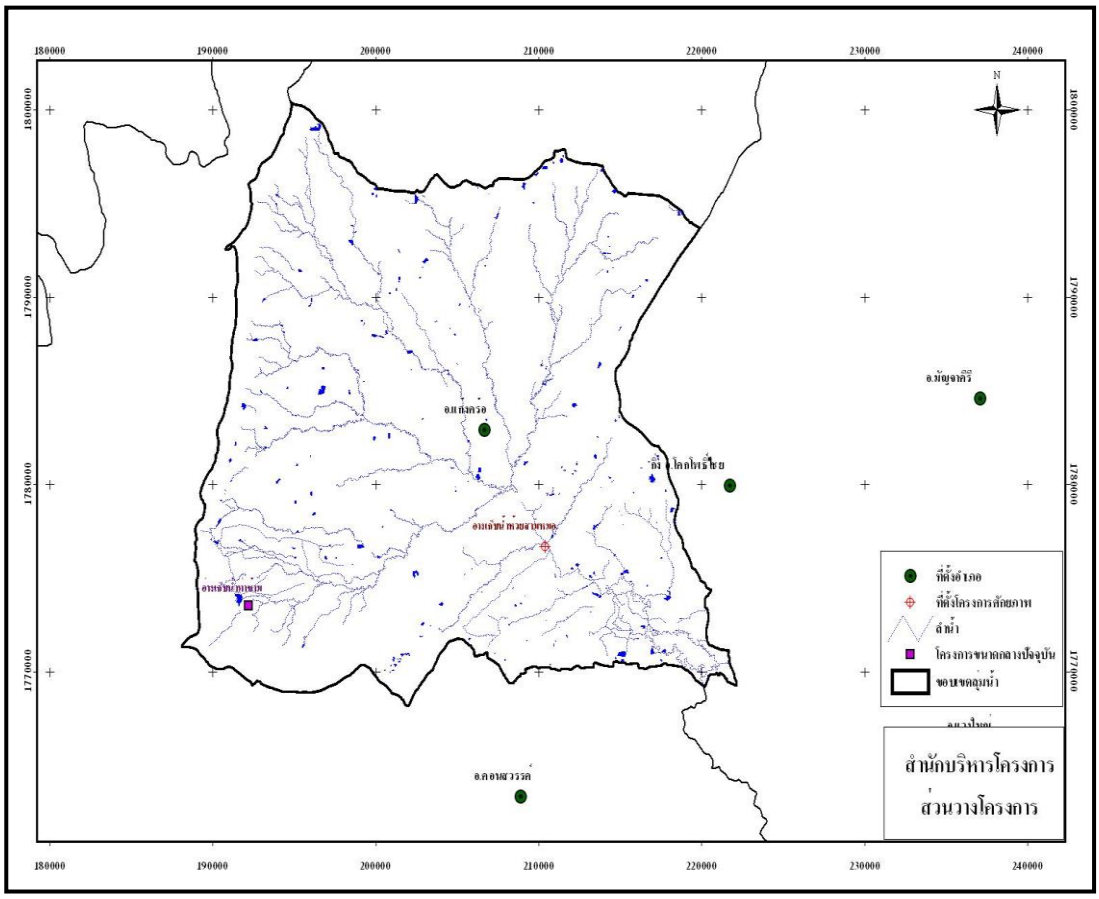

ที่มา : กรมชลประทาน สำนักบริหารโครงการ ส่วนวางโครงการ, 2560.

ตารางที่ 3-9 แผนงานโครงการในลุ่มน้ำสาขาของลุ่มน้ำชีตอนบน (0407)

ลำดับ	ชื่อโครงการ	ที่ตั้ง			ความจุเก็บกัก (ล้าน ลบ.ม.)	พื้นที่ชลประทาน (ไร่)	MTEF กรมชลฯ	แผนกรมทรัพยากรน้ำ	ศักยภาพเพิ่มเติม	หมายเหตุ
		ตำบล	อำเภอ	จังหวัด						
1	อ่างเก็บน้ำห้วยสามหมอ	ซับสมบูรณ์	โคกโพธิ์ชัย	ขอนแก่น	20.00	12,000			/	Desk study
รวม					20.00	12,000				

ที่มา : กรมชลประทาน สำนักบริหารโครงการ ส่วนวางโครงการ, 2560.

แผนภาพที่ 3-15 อ่างเก็บน้ำขนาดกลาง ที่มีศักยภาพในลุ่มน้ำสาขาลำน้ำชีส่วนที่ 3 (0408)

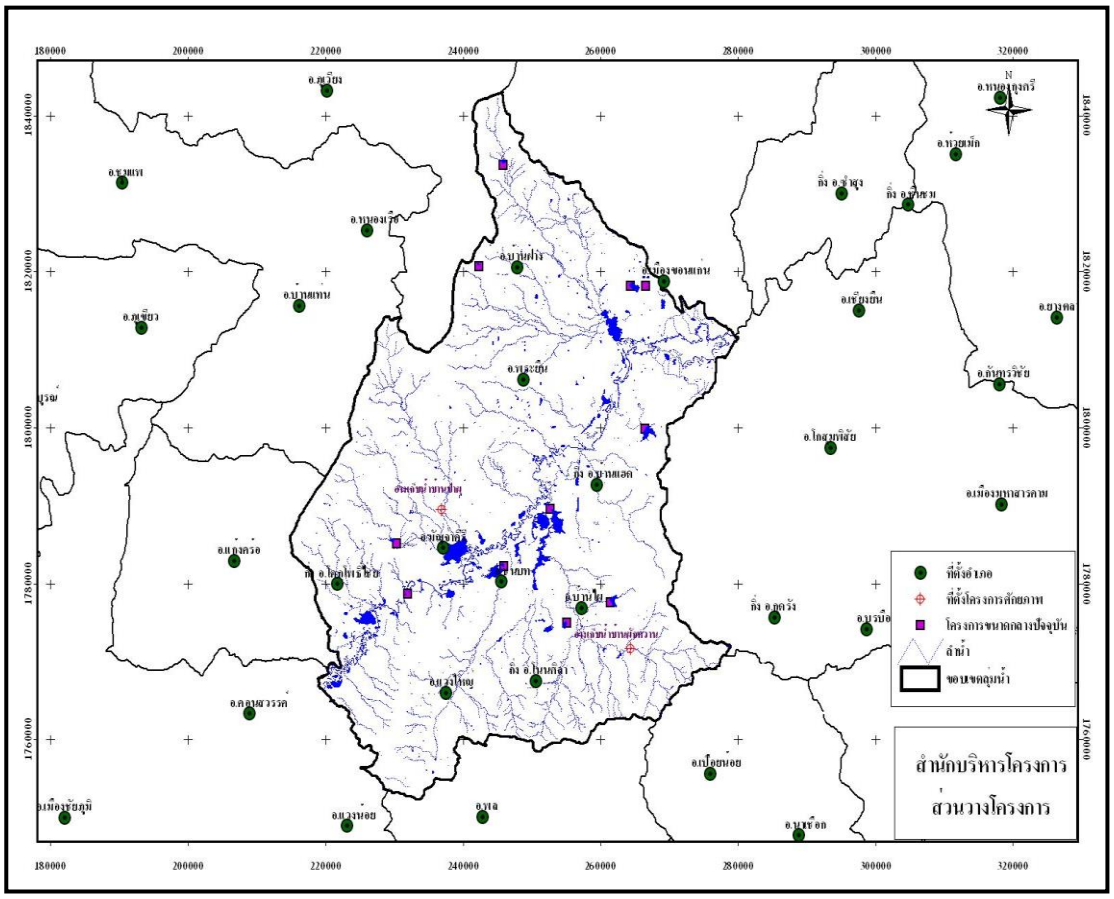

ที่มา : กรมชลประทาน สำนักบริหารโครงการ ส่วนวางโครงการ, 2560.

ตารางที่ 3-10 แผนงานโครงการในลุ่มน้ำสาขาของลุ่มน้ำชีตอนบน (0408)

ลำดับ	ชื่อโครงการ	ที่ตั้ง			ความจุเก็บกัก (ล้าน ลบ.ม.)	พื้นที่ชลประทาน (ไร่)	MTEF กรมชล ฯ	แผนกรมทรัพยากรน้ำ	ศักยภาพเพิ่มเติม	หมายเหตุ
		ตำบล	อำเภอ	จังหวัด						
1	อ่างเก็บน้ำบ้านป่าผุ	สวนหม่อน	มัญจาคีรี	ขอนแก่น	40.64	25,300			/	Desk study
2	อ่างเก็บน้ำบ้านผักหวาน	บ้านลาน	บ้านไผ่	ขอนแก่น	10.06	6,200			/	Desk study
รวม					50.69	31,500				

ที่มา : กรมชลประทาน สำนักบริหารโครงการ ส่วนวางโครงการ, 2560.

ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลแล้ว พบว่าในพื้นที่ 7 ลุ่มน้ำสาขาของลุ่มน้ำชีตอนบน มีโครงการที่มีความสำคัญและจำเป็นในการพัฒนา รวมทั้งสิ้น 26 โครงการสำคัญๆ ซึ่งหากพัฒนาแล้วสามารถเก็บกักน้ำได้ อีก 998.95 ล้าน ลูกบาศก์เมตร พื้นที่ชลประทานเพิ่มขึ้น 564,700 ไร่ ซึ่งเมื่อรวมกับความจุเก็บกักปัจจุบันแล้ว จะสามารถเก็บกักน้ำได้ทั้งสิ้น 1,333.23 ล้าน ลูกบาศก์เมตร หรือคิดเป็นกว่าร้อยละ 50 ของปริมาณน้ำท่าทั้งปี หรือเก็บได้ครึ่งหนึ่งของน้ำท่าทั้งปี และมีพื้นที่ชลประทานรวมทั้งสิ้น 1,096,700 ไร่ หรือร้อยละ 21.75 ของพื้นที่การเกษตรในลุ่มน้ำชีตอนบน นอกจากนั้นแล้ว

ยังสามารถระบายน้ำเพื่อรักษาระบบนิเวศน์เพื่อหล่อเลี้ยงธรรมชาติและบำบัดน้ำเสียที่เกิดจากการใช้สารเคมีทางการเกษตรได้อีกทางหนึ่งด้วย

6. ลำดับความสำคัญและโครงการที่ต้องเร่งรัดพัฒนาของลุ่มน้ำชีตอนบน

โครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดใหญ่และขนาดกลางที่เกี่ยวเนื่องกับลุ่มน้ำชีตอนบน มีโครงการอ่างเก็บน้ำที่จะนำมาจัดลำดับความสำคัญและจะนำไปจัดทำแผนรวม 11 โครงการ การจัดลำดับความสำคัญโดยการกำหนดน้ำหนักและตัวแปรของโครงการอ่างเก็บน้ำต่างๆ ทางด้านวิศวกรรม เศรษฐกิจและสังคม สิ่งแวดล้อม และเศรษฐศาสตร์ แล้วนำคะแนนรวมมาจัดอันดับความเหมาะสมจากมากไปหาน้อย โดยกำหนดตัวแปรที่มีนัยสำคัญ ดังนี้

6.1 ด้านวิศวกรรม ตัวแปรด้านวิศวกรรมที่นำมาพิจารณาประกอบด้วย

6.1.1 ความเหมาะสมและระดับการใช้เทคโนโลยีในการพัฒนาโครงการ

6.1.2 ความพร้อมของโครงการจากขั้นตอนการดำเนินงาน

6.2 ด้านเศรษฐกิจและสังคม ตัวแปรด้านเศรษฐกิจและสังคมที่นำมาพิจารณาประกอบด้วย

6.2.1 ความคิดเห็นของประชาชนท้องถิ่น

6.2.2 พื้นที่รับประโยชน์ด้านชลประทาน

6.3 ด้านสิ่งแวดล้อม ตัวแปรด้านสิ่งแวดล้อมที่นำมาพิจารณาประกอบด้วย

6.3.1 ข้อจำกัดด้านสิ่งแวดล้อม โดยตรวจสอบตำแหน่งองค์ประกอบของโครงการ (ที่ตั้งเขื่อน/ฝาย/ประตูระบายน้ำ พื้นที่อ่างเก็บน้ำ และพื้นที่ชลประทาน) กับการใช้ประโยชน์ที่ดินป่าไม้และชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการพิจารณาการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม รวมทั้งขั้นตอนการขออนุญาตการใช้พื้นที่

6.3.2 พื้นที่ชุ่มน้ำ โดยตรวจสอบตำแหน่งที่ตั้งโครงการกับพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับนานาชาติ และระดับชาติ

6.3.3 แหล่งโบราณคดี/โบราณสถาน โดยตรวจสอบตำแหน่งที่ตั้งโครงการกับตำแหน่งแหล่งโบราณคดีและโบราณสถาน

6.3.4 ผลกระทบต่อครัวเรือนที่อยู่ในพื้นที่อ่างเก็บน้ำ พิจารณาจากจำนวนครัวเรือนที่คาดว่าจะได้รับผลกระทบเนื่องจากอาศัยอยู่บริเวณอ่างเก็บน้ำ

6.3.5 ผลกระทบต่อการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่อ่างเก็บน้ำ พิจารณาจากพื้นที่ทำกิน/พื้นที่เกษตรกรรมที่คาดว่าจะถูกน้ำท่วมบริเวณอ่างเก็บน้ำ

6.4 ด้านเศรษฐศาสตร์ ตัวแปรที่พิจารณาในด้านเศรษฐศาสตร์ประกอบด้วย

6.4.1 งบลงทุนโครงการ

6.4.2 สัดส่วนค่าลงทุนต่อพื้นที่รับประโยชน์

เมื่อพิจารณาคะแนนรวมทั้งทางด้านวิศวกรรม เศรษฐกิจและสังคม สิ่งแวดล้อม และเศรษฐศาสตร์ แล้วสามารถสรุปลำดับความสำคัญของ 11 โครงการ ได้ดังนี้

ลำดับที่ 1	โครงการอ่างเก็บน้ำพระอาจารย์จื่อ (ลำกระจวน)	74.5 คะแนน
ลำดับที่ 2	โครงการอ่างเก็บน้ำโปร่งขุนเพชร	65.0 คะแนน
ลำดับที่ 3	โครงการอ่างเก็บน้ำลำเจียง	64.0 คะแนน

ลำดับที่ 4 โครงการอ่างเก็บน้ำยางนาดี(อ่างฯลำน้ำชี) 62.0 คะแนน
ลำดับที่ 5 โครงการอ่างเก็บน้ำชีบน 59.0 คะแนน
ลำดับที่ 6 โครงการอ่างเก็บน้ำคลองเจริญ 58.5 คะแนน
ลำดับที่ 7 โครงการอ่างเก็บน้ำลำสะพุง 56.0 คะแนน
(อันเนื่องมาจากพระราชดำริ)
ลำดับที่ 8 โครงการอ่างเก็บน้ำบ้านโหล่น 55.5 คะแนน
ลำดับที่ 9 โครงการอ่างเก็บน้ำลำชีลอง 55.0 คะแนน
ลำดับที่ 10 โครงการอ่างเก็บน้ำห้วยสามหมอ 55.0 คะแนน
ลำดับที่ 11 โครงการอ่างเก็บน้ำวังตาลาด 55.0 คะแนน

ผู้วิจัย ได้จัดลำดับความสำคัญของโครงการอ่างเก็บน้ำทั้ง 11 แห่ง เพื่อนำไปจัดทำแผนพัฒนาลุ่มปัจจุบัน มีรายการที่อยู่ระหว่างดำเนินการก่อสร้างแล้ว 3 โครงการ ได้แก่ ลำดับที่ 2,4 และลำดับที่ 6 ซึ่ง โครงการที่เหลืออยู่ระหว่างเสนอแผนและเร่งรัดการอนุญาตใช้พื้นที่เพื่อการก่อสร้าง สำหรับโครงการลำดับที่ 1 มีความพร้อมดำเนินการและได้เสนอไว้ในคำขอตั้งงบประมาณปี 2563 แล้ว

7. โครงการพัฒนาที่มีสถานะอยู่ระหว่างดำเนินการ

โครงการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ที่สำคัญมาก ซึ่งอยู่ระหว่างดำเนินการก่อสร้าง จำนวน 3 โครงการ ได้แก่

7.1 โครงการอ่างเก็บน้ำโป่งขุนเพชร จังหวัดชัยภูมิ

ลักษณะโครงการ

1. ทำนบดินแบบแบ่งโซน (Zone Type Dam)
2. ความสูง 24 เมตร ความยาว 610 เมตร ถนนสันเขื่อนกว้าง 8 เมตร
3. ความจุที่ระดับเก็บกัก 43.70 ล้านลูกบาศก์เมตร
4. อาคารระบายน้ำล้นชนิดบานระบายโค้งขนาด 6.00 x 7.50 เมตร จำนวน 4 บาน ระบายน้ำได้สูงสุด 666.70 ลูกบาศก์เมตรต่อวินาที
5. ท่อส่งน้ำลงลำน้ำเดิม ชนิดท่อ Steel liner เส้นผ่าศูนย์กลาง 1.50 เมตร ส่งน้ำ 18.50 ลูกบาศก์เมตรต่อวินาที ระยะเวลาดำเนินงาน 4 ปี (ทำนบดินหัวงานและอาคารประกอบ พ.ศ. 2559 – 2562)

ผลประโยชน์โครงการ

1. พื้นที่รับประโยชน์ของโครงการทั้งหมด 12,000 ไร่
2. เป็นแหล่งน้ำช่วยเหลือการอุปโภคบริโภคของราษฎรในบริเวณโครงการฯ และบริเวณใกล้เคียง ได้แก่ อำเภอเทพสถิต อำเภอหนองบัวระเหว อำเภอบ้านเขว้า อำเภอจัตุรัส อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ และ อำเภอแก้งสนามนาง จังหวัดนครราชสีมา รวมพื้นที่รับประโยชน์ (52 หมู่บ้าน 16 ตำบล 6 อำเภอ 2 จังหวัด) จำนวนครัวเรือน 6,344 ครัวเรือน
3. เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาน้ำจืด
4. เป็นสถานที่ท่องเที่ยวและพักผ่อนหย่อนใจ
5. ช่วยบรรเทาอุทกภัยทางด้านท้ายน้ำ

แผนภาพที่ 3-16 แสดงแผนที่โครงการอ่างเก็บน้ำโปร่งขุนเพชร จังหวัดชัยภูมิ

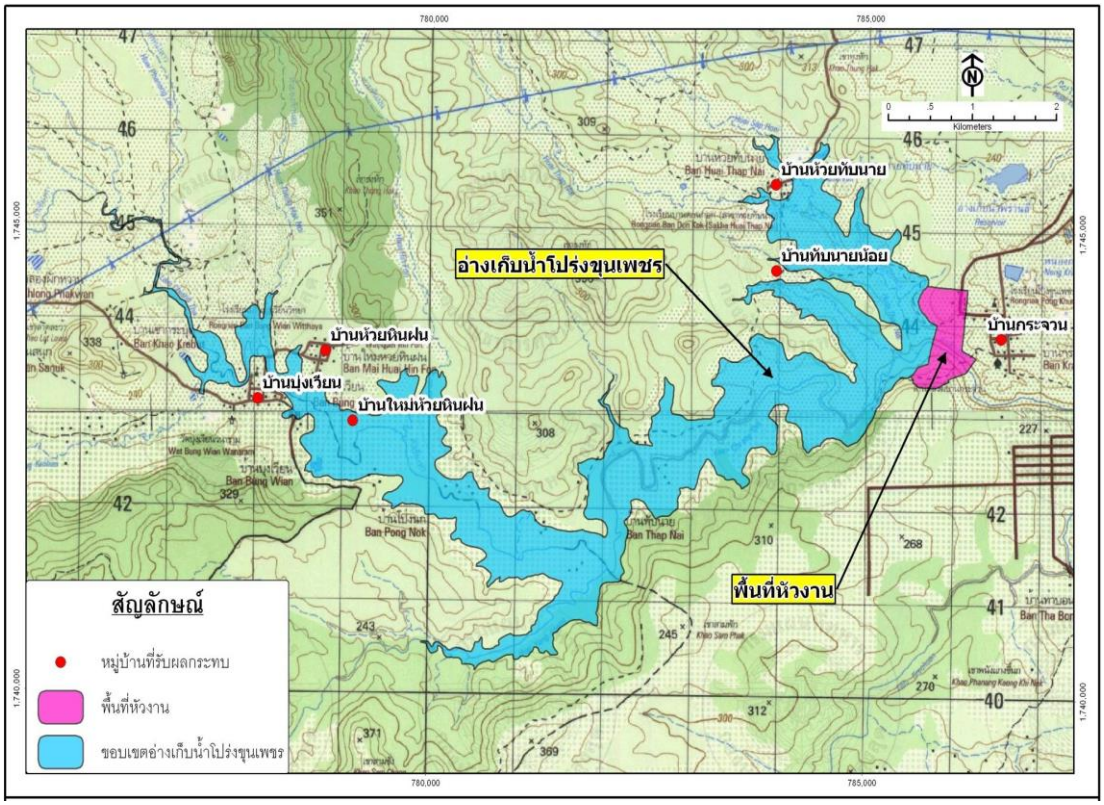

ที่มา : กรมชลประทาน สำนักบริหารโครงการ ส่วนวางโครงการ, 2560.

7.2 โครงการอ่างเก็บน้ำลำน้ำชี อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดชัยภูมิ

ลักษณะโครงการ

1. ทำนบดินแบบแบ่งโซน (Zone Type Dam)
2. ความสูง 24 เมตร ความยาว 1,580 เมตร ถนนสันเขื่อนกว้าง 9 เมตร
3. ความจุที่ระดับเก็บกัก 70.21 ล้าน ลบ.ม.
4. อาคารระบายน้ำล้นชนิดบานระบายโค้งขนาด 12.50 x 7.50 เมตร จำนวน 6 บาน
5. อาคารส่งน้ำลงลำน้ำเดิม ขนาดท่อส่งน้ำ จำนวน 2 แถว กว้าง 3.80 เมตร สูง 3.00 เมตร ชนิดประตูระบายเหล็กโค้ง จำนวน 2 บาน ขนาด 3.50 x 3.00 เมตร

ระยะเวลาดำเนินงาน 6 ปี (ทำนบดินหัวงานและอาคารประกอบ พ.ศ. 2561 – 2566)

ผลประโยชน์โครงการ

1. เป็นแหล่งน้ำช่วยเหลือการอุปโภคบริโภคของราษฎรได้แก่ บริเวณอำเภอหนองบัวระเหว อำเภอบ้านเขว้า อำเภอจัตุรัส อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ และ อำเภอแก้งสนามนาง จังหวัดนครราชสีมา
2. ส่งน้ำให้พื้นที่ชลประทานชัยภูมิ 75,000 ไร่ ฤดูแล้ง 30,000
3. เป็นแหล่งน้ำสนับสนุนการประมง
4. สามารถช่วยบรรเทาอุทกภัยบริเวณพื้นที่ท้ายอ่างเก็บน้ำ

แผนภาพที่ 3-17 แสดงแผนที่โครงการอ่างเก็บน้ำลำน้ำชี อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดชัยภูมิ

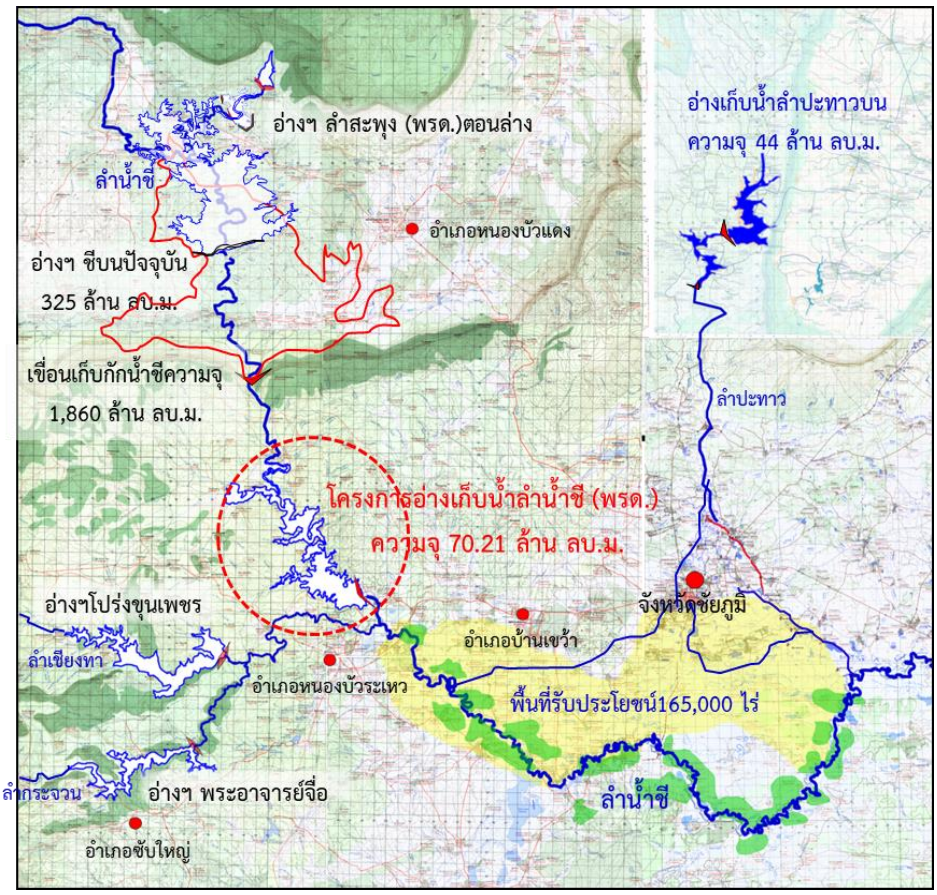

ที่มา : กรมชลประทาน สำนักบริหารโครงการ ส่วนวางโครงการ, 2560.

7.3 โครงการอ่างเก็บน้ำลำสะพุง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดชัยภูมิ

ลักษณะโครงการ

1. ทำนบดินแบบแบ่งโซน (Zone Type Dam)
2. ทำนบดินเขื่อนหลัก ยาว 1,270 เมตร ทำนบดินปิดช่องเขาต่ำ ยาว 750 เมตร ถนนเชื่อมทำนบหลักและทำนบดินปิดช่องเขาต่ำ 250 เมตร รวมเขื่อนดินยาว 2,270 เมตร สันเขื่อนกว้าง 9.00 เมตร ความสูง 36.50 เมตร
3. ความจุที่ระดับเก็บกัก 46.90 ล้าน ลบ.ม.
4. อาคารประกอบหัวงาน ประกอบด้วย
   4.1 อาคารระบายน้ำล้น ระบายน้ำได้สูงสุด 2,100 ลูกบาศก์เมตรต่อวินาที
   4.2 อาคารท่อส่งน้ำลงลำน้ำเดิม อัตราการระบายน้ำ 38 ลูกบาศก์เมตรต่อวินาที
   4.3 อาคารท่อส่งน้ำ อัตราการระบายน้ำ 6.65 ลูกบาศก์เมตรต่อวินาที
5. ระบบส่งน้ำ ประกอบด้วย
   5.1 คลองส่งน้ำฝั่งขวา ยาว 4.00 กิโลเมตร

5.2 คลองส่งน้ำฝั่งซ้าย ยาว 17.00 กิโลเมตร

5.3 สถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้าขนาด 0.80 ลูกบาศก์เมตรต่อวินาที พร้อมระบบส่งน้ำ ยาว 14.00 กิโลเมตร

ระยะเวลาดำเนินงาน 6 ปี (ทำนบดินหัวงานและอาคารประกอบ พ.ศ. 2562 – 2567)

ผลประโยชน์โครงการ

1. เพิ่มประสิทธิภาพการเพาะปลูกโดยสามารถพัฒนาพื้นที่ชลประทานได้ 40,000 ไร่ และทำการเพาะปลูกในฤดูแล้งได้ 8,000 ไร่
2. สามารถส่งน้ำเพื่อการอุปโภค-บริโภค 2.16 ล้านลูกบาศก์เมตรต่อปี
3. เพื่อทำการเกษตรกรรม 105.57 ล้านลูกบาศก์เมตรต่อปี
4. รักษาระบบนิเวศ 73.27 ล้านลูกบาศก์เมตรต่อปี

แผนภาพที่ 3-18 แสดงแผนที่โครงการอ่างเก็บน้ำโป่งขุนเพชร จังหวัดชัยภูมิ

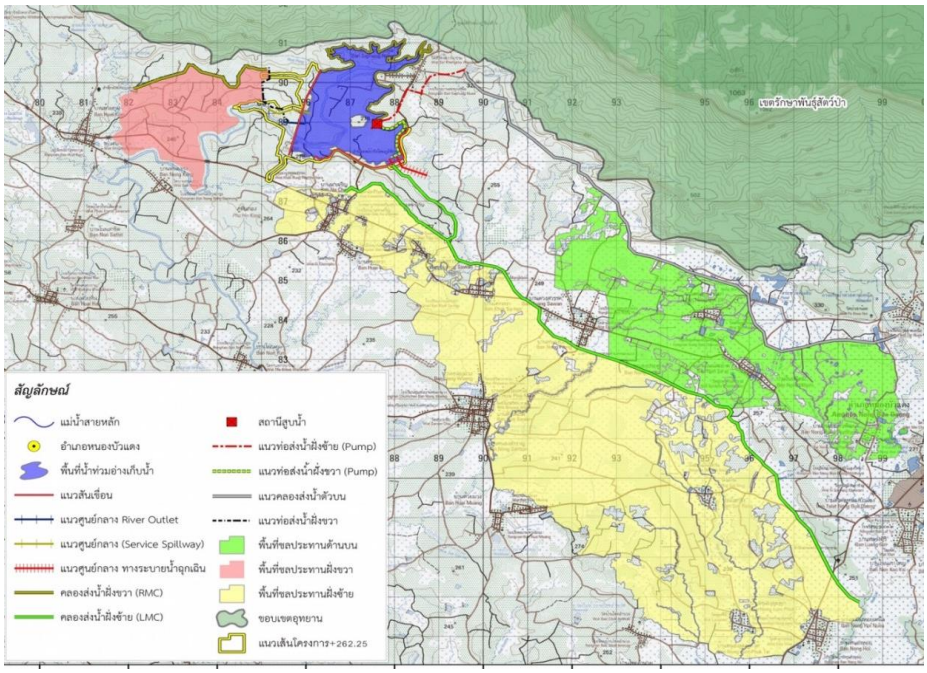

ที่มา : กรมชลประทาน สำนักบริหารโครงการ ส่วนวางโครงการ, 2560.

ผู้วิจัยได้นำแผนงานโครงการที่สำคัญ บรรจุไว้ในแผนที่ท้ายนี้เพื่อให้เห็นภาพรวมทั้งลุ่มน้ำชีตอนบน เพื่อให้ผู้สนใจนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

ผู้วิจัยได้พิจารณาแล้วว่า การพัฒนาแหล่งน้ำทั้งลุ่มน้ำชีตอนบนจะสำเร็จได้จะต้องมีกระบวนการพัฒนาที่สอดรับกับแผนงานและนโยบายต่างๆ ให้ขับเคลื่อนไปได้อย่างรวดเร็ว ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้นำกระบวนการพัฒนาแหล่งน้ำตามศักยภาพลุ่มน้ำของกรมชลประทาน 3 กระบวนงาน ประกอบด้วย กระบวนการที่ 1 ด้านการพัฒนาแหล่งน้ำและเพิ่มพื้นที่ชลประทานตามศักยภาพลักษณะลุ่มน้ำ (Basin-based Approach) มีกลยุทธ์ดำเนินการ 5 กลยุทธ์ กระบวนการที่ 2 ด้านการป้องกันความเสียหายและสนับสนุนการบรรเทาภัยอันเกิดจากน้ำ มีกลยุทธ์ดำเนินการ 4 กลยุทธ์ และกระบวนการ

ที่ 3 ด้านการเสริมอำนาจประชาชนในพื้นที่ การสร้างเครือข่าย และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน มีกลยุทธ์ดำเนินการ 3 กลยุทธ์ เพื่อเป็นกระบวนการพัฒนาแหล่งน้ำตามศักยภาพลุ่มน้ำของลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ นอกจากนั้น ผู้วิจัยได้กำหนดปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาแหล่งน้ำตามศักยภาพลุ่มน้ำไว้อีก 6 ด้าน ประกอบด้วย ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านการเมือง ด้านวัฒนธรรม ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านกฎระเบียบ/ข้อบังคับ และเพื่อให้การขับเคลื่อนสามารถดำเนินการได้อย่างเหมาะสม ผู้วิจัยจึงได้กำหนดแนวทางในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาลุ่มน้ำชีตอนบนขึ้นมาอีก 7 ด้าน ประกอบด้วย การพัฒนาแผนกลยุทธ์ โครงสร้างองค์กร ด้านระบบการทำงาน ด้านวัฒนธรรมองค์กร ด้านบุคลากร ด้านทักษะและด้านสร้างคุณค่า เพื่อให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ ได้ให้ข้อเสนอแนะและข้อคิดเห็นว่า แต่ละปัจจัยและแต่ละแนวทางการขับเคลื่อนกระบวนพัฒนาตามยุทธศาสตร์ นั้น ด้านใดมีผลกระทบมากน้อยเพียงใดต่อการพัฒนาลุ่มน้ำชีตอนบน โดยกำหนดให้ใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างแบบปลายเปิด โดยมีระดับการให้คะแนนมากที่สุดไปถึงน้อยที่สุดไว้ 5 ระดับ เพื่อเก็บข้อมูลจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ลุ่มน้ำ 150 ตัวอย่างต่อไป

แผนภาพที่ 3-19 ที่ตั้งของโครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดใหญ่และขนาดกลางที่มีศักยภาพ

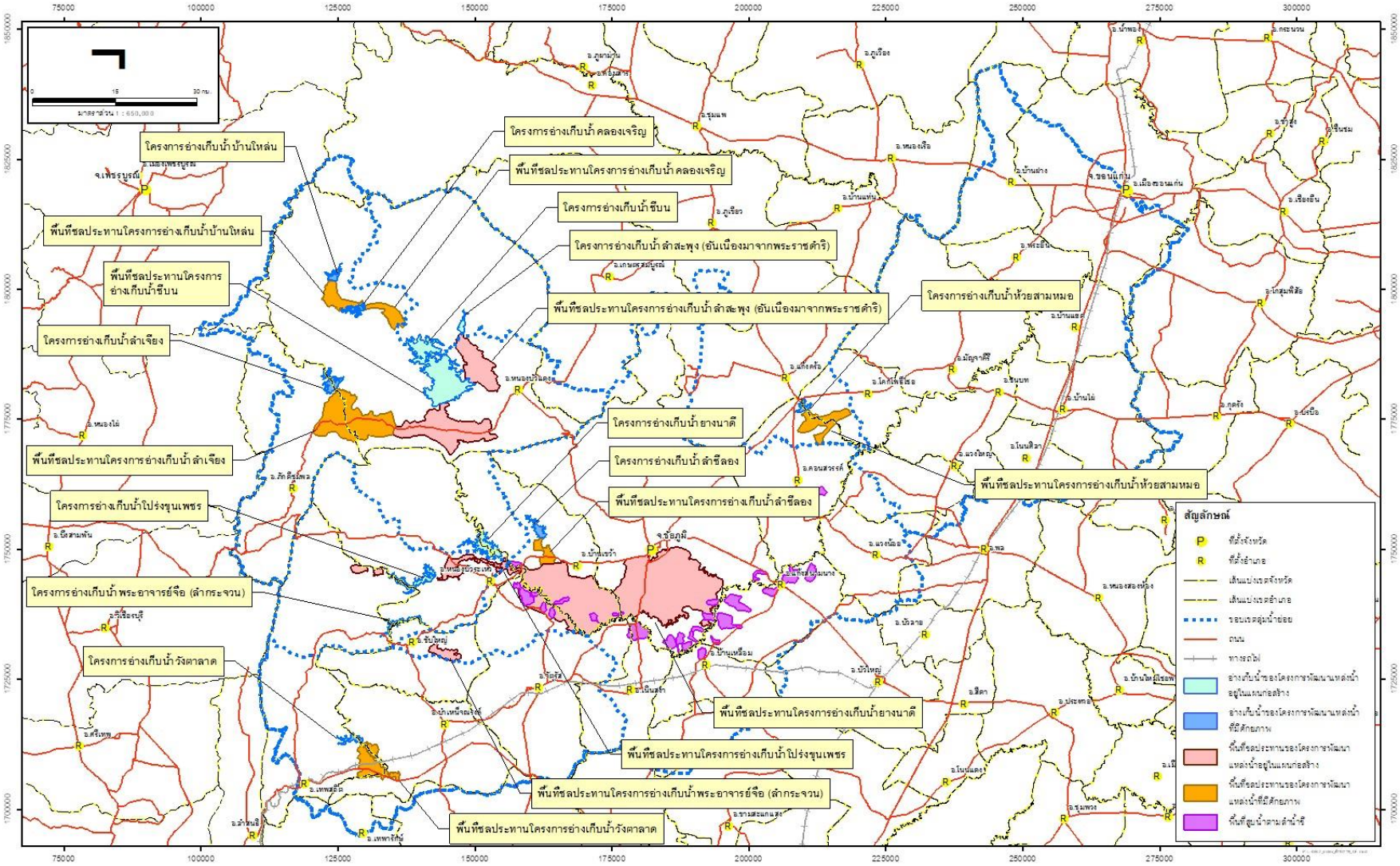

ที่มา : กรมชลประทาน สำนักบริหารโครงการ ส่วนวางโครงการ, 2560.

บทที่ 4
ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี มีวัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาแหล่งน้ำ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี (กล่าวไว้ในตอนต้นของบทที่ 3)

2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี

3. เพื่อหาแนวทางในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์ กรมชลประทาน 20 ปี

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการเสนอข้อมูลจากแบบสอบถามเรื่อง การพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นกลุ่มประชาชน ข้าราชการ ผู้นำชุมชน ตลอดจนนักวิชาการ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่อาศัยอยู่ในลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ จังหวัดขอนแก่น และจังหวัดนครราชสีมา จำนวน 150 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ การแจกแจงความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ใช้อธิบายข้อมูลส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และสถิติเชิงอนุมาน ในการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis : MRA)

สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

เพื่อให้เกิดความเข้าใจในการสื่อความหมายตรงกัน ผู้วิจัยจึงได้กำหนดสัญลักษณ์ต่างๆ ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

n = จำนวนกลุ่มตัวอย่าง

$\bar{x}$ = ค่าเฉลี่ย (Mean)

S.D. = ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

F = ค่าสถิติที่ใช้เปรียบเทียบใน (F - Distribution)

VIF = ค่าทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระกับตัวแปรอิสระ (F - distribution)

R = ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณ

R^2 = ค่าสัมประสิทธิ์ของการพยากรณ์

Adj R^2 = ค่าสัมประสิทธิ์ของการพยากรณ์ปรับปรุง

SE = ค่าความคลาดเคลื่อนของการประมาณค่าตัวแปร
B = ค่าน้ำหนักความสำคัญของตัวพยากรณ์ในสมการเขียนในรูปของคะแนนดิบ
Beta = ค่าสัมประสิทธิ์ของการถดถอย
a = ค่าคงที่ของสมาการพยากรณ์ในรูปแบบคะแนน
H_0 = สมมติฐานหลัก (Null Hypothesis)
H_1 = สมมติฐานรอง (Alternative Hypothesis)
* = ค่านัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ตอนที่ 1 การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป

ตารางที่ 4-1 แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามเพศ

เพศ	จำนวน	ร้อยละ
1. ชาย	71	47.3
2. หญิง	79	52.7
รวม	**150**	**100**

จากตารางที่ 4-1 พบว่า กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 79 คน คิดเป็นร้อยละ 52.70 และรองลงมาเป็นเพศชาย จำนวน 71 คน คิดเป็นร้อยละ 47.30

ตารางที่ 4-2 แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามอายุ

อายุ	จำนวน	ร้อยละ
1. ต่ำว่าหรือเท่ากับ 20 ปี	10	6.7
2. 21 -30 ปี	50	33.3
3. 31-40 ปี	51	34
4. 41 -50 ปี	26	17.3
5. 51- 60 ปี	10	6.7
6. 61 ปีขึ้นไป	3	2
รวม	**150**	**100**

จากตารางที่ 4-2 พบว่า กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่อายุอยู่ระหว่าง 31-40 ปี จำนวน 51 คน คิดเป็นร้อยละ 34.00 รองลงมาอายุอยู่ระหว่าง 21 -30 ปี จำนวน 50 คน คิดเป็นร้อยละ 33.30 อายุอยู่ระหว่าง 41 -50 ปี จำนวน 26 คน คิดเป็นร้อยละ 17.30 และมีอายุอยู่ระหว่าง 61 ปีขึ้นไป จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 2.00 ตามลำดับ

ตารางที่ 4-3 แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามสถานภาพ

สถานภาพ	จำนวน	ร้อยละ
1. โสด	58	38.7
2. สมรส	80	53.3
3. หย่าร้าง/หม้าย	12	8
รวม	**150**	**100**

จากตารางที่ 4-3 พบว่า กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่สถานภาพสมรส จำนวน 80 คน คิดเป็นร้อยละ 53.30 รองลงมีสถานภาพโสด จำนวน 58 คน คิดเป็นร้อยละ 38.70 และสถานภาพหย่าร้าง/หม้าย จำนวน 12 คน คิดเป็นร้อยละ 8.00 ตามลำดับ

ตารางที่ 4-4 แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
1. ต่ำกว่าปริญญาตรี	102	68
2. ปริญญาตรี	44	29.3
3. ปริญญาโท	4	2.7
4. สูงกว่าปริญญาโท	0	0
รวม	**150**	**100**

จากตารางที่ 4-4 พบว่า กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่การศึกษาอยู่ในระดับต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน 102 คน คิดเป็นร้อยละ 68.00 รองลงการศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรี จำนวน 44 คน คิดเป็นร้อยละ 29.30 และการศึกษาอยู่ในระดับปริญญาโท จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 2.70 ตามลำดับ

ตารางที่ 4-5 แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามอาชีพ

อาชีพ	จำนวน	ร้อยละ
1. รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ	40	26.7
2. พนักงานบริษัทเอกชน	6	4
3. ธุรกิจส่วนตัว/ค้าขาย	13	8.7
4. นิสิต/นักศึกษา	6	4
5. พ่อบ้าน/แม่บ้าน	12	8
6. รับจ้างทั่วไป	73	48.7
รวม	**150**	**100**

จากตารางที่ 4-5 พบว่า กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป จำนวน 73 คน คิดเป็นร้อยละ 48.70 และรองลงมาอาชีพรับราชการ/รัฐวิสาหกิจ จำนวน 40 คน

คิดเป็นร้อยละ 26.70 ประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัว/ค้าขาย จำนวน 13 คน คิดเป็นร้อยละ 8.70 และประกอบอาชีพพนักงานบริษัทเอกชน จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 4.00 และเป็นนิสิต/นักศึกษา จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 4.00 ตามลำดับ

ตารางที่ 4-6 แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามรายได้ต่อเดือน

รายได้ต่อเดือน	**จำนวน**	**ร้อยละ**
1. ต่ำกว่าหรือเท่ากับ 10,000 บาท	78	52
2. รายได้ 10,001-20,000 บาท	54	36
3. รายได้ 20,001- 30,000 บาท	14	9.3
4. รายได้ 30,001- 40,000 บาท	3	2
5. รายได้ 40,001- 50,000 บาท	-	0
6. มากกว่า 50,000 บาท	1	0.7
รวม	**150**	**100**

จากตารางที่ 4-6 พบว่า กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่รายได้ต่อเดือนต่ำกว่าหรือเท่ากับ 10,000 บาท จำนวน 78 คน คิดเป็นร้อยละ 52.00 รองลงรายได้ต่อเดือนอยู่ระหว่าง 10,001-20,000 บาท จำนวน 54 คน คิดเป็นร้อยละ 36.00 รายได้ต่อเดือน 20,001-30,000 บาท จำนวน 14 คน คิดเป็นร้อยละ 9.30 รายได้ต่อเดือน 30,001-40,000 บาท จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 2.00 และรายได้ต่อเดือนมากกว่า 50,000 บาท จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 0.70 เป็นอันดับสุดท้าย

ตอนที่ 2 การวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี ซึ่งเกณฑ์ในการให้คะแนนค่าเฉลี่ยในแต่ละระดับนั้น ผู้วิจัยใช้การแปลความหมายของค่าเฉลี่ยแบบแบ่งช่วง โดยแปลความตามหลักการแบ่ง อัตราภาคชั้น (Class Interval) ซึ่งใช้เกณฑ์ในการประเมินผล ดังนี้

ค่าคะแนนเฉลี่ย

4.50 – 5.00	หมายความว่า	อยู่ในระดับมากที่สุด
3.50 – 4.49	หมายความว่า	อยู่ในระดับมาก
2.50 – 3.49	หมายความว่า	อยู่ในระดับปานกลาง
1.50 – 2.49	หมายความว่า	อยู่ในระดับน้อย
1.00 – 1.49	หมายความว่า	อยู่ในระดับน้อยที่สุด

ตารางที่ 4-7 ค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี โดยภาพรวมและรายด้าน

ปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนา	ระดับความคิดเห็น			อันดับ
	$\bar{X}$	S.D	แปลผล	
1. ด้านเศรษฐกิจ	4.115	0.724	มาก	2
2. ด้านสังคม	4.146	0.807	มาก	1
3. ด้านการเมือง	4.017	0.748	มาก	5
4. ด้านวัฒนธรรม	4.024	0.812	มาก	4
5. ด้านสิ่งแวดล้อม	4.031	0.692	มาก	3
6. ด้านกฎระเบียบ/ ข้อบังคับ	4.008	0.741	มาก	6
รวม	**4.057**	**0.625**	**4.057**	

จากตารางที่ 4-7 พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนา ศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี โดยรวมอยู่ระดับมาก ($\bar{X}$= 4.057) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย คือ ด้านสังคม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$= 4.146) ด้านเศรษฐกิจ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$= 4.115) ด้านสิ่งแวดล้อม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$= 4.031) ด้านวัฒนธรรม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$= 4.024) ด้านการเมือง อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$= 4.017) และด้านกฎระเบียบ/ข้อบังคับ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$= 4.008) ตามลำดับ

ตารางที่ 4-8 ค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี จำแนกตามรายด้านและรายข้อ

ปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนา	ระดับความคิดเห็น			อันดับ
	$\bar{X}$	S.D	แปลผล	
1.ด้านเศรษฐกิจ				
1.1 โครงการที่ตอบสนองความต้องการของชุมชน	4.14	0.802	มาก	1
1.2 โครงการที่มีความคุ้มค่าในการลงทุน	4.073	0.803	มาก	3
1.3 โครงการที่ส่งผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจในภาพรวม	4.133	0.872	มาก	2
รวม	**4.115**	**0.724**	**มาก**	

ตารางที่ 4-8 ค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี จำแนกตามรายด้านและรายข้อ (ต่อ)

ปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนา	ระดับความคิดเห็น			อันดับ
	$\bar{X}$	S.D	แปลผล	
2.ด้านสังคม				
2.1 โครงการที่ก่อให้เกิดการพัฒนาโดยรวม	4.153	0.864	มาก	1
2.2 สังคมมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากโครงการ	4.133	0.96	มาก	3
2.3 โครงการก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน	4.153	0.91	มาก	2
รวม	**4.146**	**0.807**	**มาก**	**-**
3.ด้านการเมือง				
3.1 ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผนงานของโครงการ	3.953	0.869	มาก	3
3.2 ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการโครงการ	4.066	0.816	มาก	1
3.3 ประชาชนมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ	4.033	0.929	มาก	2
รวม	**4.017**	**0.748**	**มาก**	
4.ด้านวัฒนธรรม				
4.1 โครงการที่มีความสอดคล้องกับความเป็นอยู่ของชุมชน	4.033	0.888	มาก	2
4.2 โครงการที่มีความเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมท้องถิ่นโดยเฉพาะด้านการเกษตร	4.086	0.919	มาก	1
4.3 โครงการที่มีความเหมาะสมกับวัฒนธรรมท้องถิ่น	3.953	0.907	มาก	3
รวม	**4.024**	**0.812**	**มาก**	

ตารางที่ 4-8 ค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี จำแนกตามรายด้านและรายข้อ (ต่อ)

ปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนา	ระดับความคิดเห็น			อันดับ
	$\overline{X}$	S.D	แปลผล	
5.ด้านสิ่งแวดล้อม				
5.1 โครงการที่มีผลระทบต่อสิ่งแวดล้อมทั่วไป	3.5	0.953	มาก	3
5.2 โครงการที่มีส่วนร่วมให้สิ่งแวดล้อมมีความอุดมสมบูรณ์	4.14	0.802	มาก	1
5.3 โครงการที่ช่วยอนุรักษ์อย่างยั่งยืน	4.053	0.865	มาก	2
รวม	**4.031**	**0.692**	**มาก**	
6.ด้านกฎระเบียบ/ ข้อบังคับ				
6.1 โครงการที่เป็นไปตามข้อบังคับของทางราชการ	4.013	0.866	มาก	2
6.2 โครงการที่ดำเนินการตามกฎระเบียบอย่างเคร่งครัด	3.966	0.854	มาก	3
6.3 โครงการที่ทำให้ผู้มีส่วนร่วมปฏิบัติตามกฎระเบียบ	4.046	0.838	มาก	1
รวม	**4.008**	**0.741**	**มาก**	

จากตารางที่ 4-8 พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี และเมื่อพิจารณารายด้านและรายข้อ ดังนี้

1. ด้านเศรษฐกิจ พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี ด้านเศรษฐกิจ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 4.115) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย คือ โครงการที่ตอบสนองความต้องการของชุมชน อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 4.140) รองลงมา โครงการที่ส่งผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 4.133) และโครงการที่มีความคุ้มค่าในการลงทุน อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 4.073) ตามลำดับ

2. ด้านสังคม พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี ด้านสังคม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 4.146) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย คือ โครงการที่ก่อให้เกิดการพัฒนาโดยรวม อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 4.153) รองลงมา โครงการก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 4.153) และสังคมมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากโครงการ อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 4.133) ตามลำดับ

3. ด้านการเมือง พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี ด้านการเมือง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 4.017) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย คือ ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการโครงการ อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 4.066) รองลงมา ประชาชนมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ รวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 4.033) และประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผนงานของโครงการ อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 3.953) ตามลำดับ

4. ด้านวัฒนธรรม พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี ด้านวัฒนธรรม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 4.024) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย คือ โครงการที่มีความเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมท้องถิ่นโดยเฉพาะด้านการเกษตร อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 4.086) รองลงมา โครงการที่มีความสอดคล้องกับความเป็นอยู่ของชุมชน อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 4.033) และโครงการที่มีความเหมาะสมกับวัฒนธรรมท้องถิ่น อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 3.953) ตามลำดับ

5. ด้านสิ่งแวดล้อม พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี ด้านสิ่งแวดล้อม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 4.031) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย คือ โครงการที่มีส่วนร่วมให้สิ่งแวดล้อมมีความอุดมสมบูรณ์ อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 4.140) รองลงมา โครงการที่ช่วยอนุรักษ์อย่างยั่งยืน รวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 4.053) และโครงการที่มีผลระทบต่อสิ่งแวดล้อมทั่วไป อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 3.500) ตามลำดับ

6. ด้านกฎระเบียบ/ ข้อบังคับ พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี ด้านกฎระเบียบ/ ข้อบังคับ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 4.008) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย คือ โครงการที่ทำให้ผู้มีส่วนร่วมปฏิบัติตามกฎระเบียบ อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 4.046) รองลงมาโครงการที่เป็นไปตามข้อบังคับของทางราชการ อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 4.013) และโครงการที่ดำเนินการตามกฎระเบียบอย่างเคร่งครัด อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 3.966) ตามลำดับ

การวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการ พัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี

ตัวแปรอิสระ ประกอบด้วย

X_1 แทน ด้านเศรษฐกิจ

X_2 แทน ด้านสังคม

X_3 แทน ด้านการเมือง

X_4 แทน ด้านวัฒนธรรม

X_5 แทน ด้านสิ่งแวดล้อม

X_6 แทน ด้านกฎระเบียบ/ข้อบังคับ

ตัวแปรตาม คือ

Y แทน กระบวนการพัฒนา

ตารางที่ 4-9 ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ (Multicollinearity)

ตัวแปรอิสระ	Tolerance	VIF
X_1	0.403	2.483
X_2	0.353	2.835
X_3	0.452	2.211
X_4	0.395	2.53
X_5	0.435	2.3
X_6	0.497	2.012

จากตารางที่ 4-9 พบว่า ตัวแปรอิสระทั้งหมด มีค่า Tolerance สูงกว่า .10 และค่า VIF ไม่เกิน 4

ดังนั้น จึงสรุปว่า ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระดังกล่าวไม่สูงมากนัก สามารถวิเคราะห์ความสัมพันธ์กับตัวแปรตามด้วยการวิเคราะห์ถดถอยพหุได้

ตารางที่ 4-10 ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุ (Multiple Regression Analysis) ด้วยวิธีแบบคัดเลือกเข้า (Enter Selection) ของปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี

ตัวแปร	ค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยไม่ปรับมาตรฐาน (b)	ค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยปรับมาตรฐาน (β)	t	Sig.
ค่าคงที่	0.369	-	2.119	0.036
X_1	0.035	0.038	0.623	0.534
X_2	0.126	0.153	2.324	.022*
X_3	0.136	0.153	2.639	.009*
X_4	0.263	0.321	5.163	.000*
X_5	-0.05	-0.055	-0.932	0.353
X_6	0.385	0.429	7.749	.000*
R = .384 ,R^2 = .782 ,SEE = .317 ,F = 85.352 Sig. = .000				

จากตารางที่ 4-10 ผลการวิเคราะห์พบว่า คะแนนมาตรฐานของปัจจัย ส่งผลเชิงบวกต่อปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี มีค่าเท่ากับ .153 , .153 , .321 และ .429 ตามลำดับ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยที่ตัวพยากรณ์ทั้ง 6 ด้าน สามารถพยากรณ์ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน

20 ปี ได้ร้อยละ 78.20 มีความคลาดเคลื่อนในการพยากรณ์ .317 สามารถเขียนสมการพยากรณ์ปัจจัยส่งผลเชิงบวก ต่อปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี ในรูปคะแนนดิบ และคะแนนมาตรฐานได้ดังนี้

สมการพยากรณ์ในรูปคะแนนดิบ

$y = .369 + .153(x_2) + .153(x_3) + .321(x_4) + .429\ (x_6)$

สมการพยากรณ์ในรูปคะแนนมาตรฐาน

$Z = .153(x_2) + .153(x_3) + .321(x_4) + .429(x_6)$

การพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี ซึ่งเกณฑ์ในการให้คะแนนค่าเฉลี่ยในแต่ละระดับนั้น ผู้วิจัยใช้การแปลความหมายของค่าเฉลี่ยแบบแบ่งช่วง โดยแปลความตามหลักการแบ่ง อัตราภาคชั้น (Class Interval) ซึ่งใช้เกณฑ์ในการประเมินผลดังนี้

ค่าคะแนนเฉลี่ย

4.50 – 5.00	หมายความว่า	อยู่ในระดับมากที่สุด
3.50 – 4.49	หมายความว่า	อยู่ในระดับมาก
2.50 – 3.49	หมายความว่า	อยู่ในระดับปานกลาง
1.50 – 2.49	หมายความว่า	อยู่ในระดับน้อย
1.00 – 1.49	หมายความว่า	อยู่ในระดับน้อยที่สุด

ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี ทั้ง 6 ด้าน พบว่าปัจจัยด้านสังคม ปัจจัยด้านการเมือง ปัจจัยด้านวัฒนธรรม และปัจจัยด้านกฎระเบียบ/ข้อบังคับ ส่งผลเชิงบวกต่อกระบวนการ พัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตอนที่ 3 แนวทางการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี

ตารางที่ 4-11 ค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี จำแนกตามรายด้าน

แนวทางในการขับเคลื่อนกระบวนการ	**ระดับความคิดเห็น**			**อันดับ**
	$\bar{X}$	**S.D**	**แปลผล**	
1.ด้านแผนกลยุทธ์	3.942	0.774	มาก	7
2.ด้านโครงสร้างองค์กร	3.968	0.81	มาก	4
3.ด้านระบบการทำงาน	3.953	0.791	มาก	5
4.ด้านวัฒนธรรมองค์กร	3.984	0.752	มาก	3

ตารางที่ 4-11 ค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี จำแนกตามรายด้าน (ต่อ)

แนวทางในการขับเคลื่อน กระบวนการ	ระดับความคิดเห็น			อันดับ
	$\bar{X}$	S.D	แปลผล	
5.ด้านบุคคลากร	4.017	0.781	มาก	1
6.ด้านทักษะ	4.008	0.741	มาก	2
7.ด้านการสร้างความคุ้มค่า	3.946	0.828	มาก	6
รวม	**3.968**	**0.664**	**มาก**	

จากตารางที่ 4-11 พบว่า แนวทางในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี โดยรวมอยู่ระดับมาก ($\bar{X}$= 4.057) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย คือ ด้านบุคคลากร อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$= 4.017) ด้านทักษะ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$= 4.008) ด้านวัฒนธรรมองค์กร อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$= 4.008) ด้านโครงสร้างองค์กร อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$= 3.968) ด้านระบบการทำงาน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$= 3.953) ด้านการสร้างความคุ้มค่า อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$= 3.946) ด้านแผนกลยุทธ์ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$= 3.942) ตามลำดับ

ตารางที่ 4-12 ค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานแนวทางในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบนจังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี จำแนกตามรายด้านและรายข้อ

แนวทางในการขับเคลื่อน กระบวนการ	ระดับความคิดเห็น			อันดับ
	$\bar{X}$	S.D	แปลผล	
1.แผนกลยุทธ์				
1.1 มีการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดด้อย โอกาส และอุปสรรคการดำเนินการ	3.92	0.893	มาก	3
1.2 มีการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจและเป้าหมายของโครงการอย่างชัดเจน	3.953	0.907	มาก	2
1.3 มีการกำหนดแผนกลยุทธ์ให้ทราบโดยทั่วกัน	3.953	0.861	มาก	1
รวม	**3.942**	**0.774**	**มาก**	

ตารางที่ 4-12 ค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานแนวทางในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบนจังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี จำแนกตามรายด้านและรายข้อ (ต่อ)

แนวทางในการขับเคลื่อนกระบวนการ	**ระดับความคิดเห็น**			**อันดับ**
	$\bar{X}$	S.D	แปลผล	
2. โครงสร้างองค์กร				
2.1 มีการจัดวางแผนผังการดำเนินโครงการอย่างชัดเจน	4.013	0.874	มาก	1
2.2 มีการวางตัวบุคคลากรที่เหมาะสม	3.993	0.886	มาก	2
2.3 มีการวางแผนงานโครงการอย่างชัดเจน	3.9	0.925	มาก	3
รวม	**3.968**	**0.81**	**มาก**	
3.ด้านระบบการทำงาน				
3.1 มีการวางระบบการทำงานที่มีปัจจัยกระบวนการและผลผลิตอย่างชัดเจน	3.906	0.869	มาก	2
3.2 มีการวางระบบควบคุมประสิทธิภาพและประสิทธิผล	4.046	0.838	มาก	1
3.3 มีระบบการวางโครงการอย่างเป็นระบบ	3.906	0.929	มาก	3
รวม	**3.953**	**0.791**	**มาก**	
4.ด้านวัฒนธรรมองค์กร				
4.1 มีการใช้เทคโนโลยีในการทำงานอย่างทันสมัย	3.98	0.87	มาก	2
4.2 มีระบบการควบคุมโดยผู้นำอย่างเหมาะสม	3.973	0.818	มาก	3
4.3 มีความเอื้อหนุนในการทำงานที่เป็นประโยชน์ต่อโครงการ	4	0.904	มาก	1
รวม	**3.984**	**0.752**	**มาก**	
5.ด้านบุคคลากร				
5.1 มีการใช้บุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงาน	4.053	0.873	มาก	1
5.2 มีการพัฒนาบุคลากรอย่างต่อเนื่อง	4	0.908	มาก	2
5.3 มีการสร้างการมีส่วนร่วมของบุคคลากรโดยรวม	3.993	0.863	มาก	3
รวม	**4.017**	**0.781**	**มาก**	

ตารางที่ 4-12 ค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานแนวทางในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบนจังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี จำแนกตามรายด้านและรายข้อ (ต่อ)

แนวทางในการขับเคลื่อนกระบวนการ	ระดับความคิดเห็น			อันดับ
	$\overline{X}$	S.D	แปลผล	
6. ด้านทักษะ				
6.1 เจ้าหน้าปฏิบัติงานมีความเชี่ยวชาญ	4	1.01	มาก	1
6.2 บุคคลากรมีความเป็นมืออาชีพและมีสมรรถนะสูง	3.946	0.932	มาก	3
6.3 บุคคลการมีความรู้ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย	3.953	0.922	มาก	2
รวม	**3.966**	**0.872**	**มาก**	
7.ด้านการสร้างความคุ้มค่า				
7.1 โครงการเผยแพร่วิสัยทัศน์ พันธกิจและเป้าหมายของโครงการให้ทราบโดยทั่วกัน	3.913	0.961	มาก	3
7.2 ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วนเห็นคุณค่าและประโยชน์ของโครงการ	3.953	0.922	มาก	2
7.3 ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในโครงการทุกขั้นตอน	3.973	0.946	มาก	1
รวม	**3.946**	**0.828**	**มาก**	

จากตารางที่ 4-12 พบว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านและรายข้อ ดังนี้

1. ด้านแผนกลยุทธ์ พบว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี ด้านแผนกลยุทธ์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 3.942) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย คือ มีการกำหนดแผนกลยุทธ์ให้ทราบโดยทั่วกัน อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 3.953) รองลงมา มีการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าหมายของโครงการอย่างชัดเจน ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 3.953) และมีการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดด้อย โอกาส และอุปสรรคการดำเนินการ อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 3.920) ตามลำดับ

2. ด้านโครงสร้างองค์กร พบว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี ด้านโครงสร้างองค์กร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 3.968) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย คือ

มีการจัดวางแผนผังการดำเนินโครงการอย่างชัดเจน อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 4.013) รองลงมา มีการวางตัวบุคคลากรที่เหมาะสม ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 3.993) และมีการวางแผนงานโครงการอย่างชัดเจน อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 3.900) ตามลำดับ

3. ด้านระบบการทำงาน พบว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี ด้านระบบการทำงาน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 3.953) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย คือ มีการวางระบบควบคุมประสิทธิภาพและประสิทธิผล อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 4.046) รองลงมา มีการวางระบบการทำงานที่มีปัจจัยกระบวนการและผลผลิตอย่างชัดเจน ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 3.906) และมีระบบการวางโครงการอย่างเป็นระบบ อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 3.906) ตามลำดับ

4. ด้านวัฒนธรรมองค์กร พบว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี ด้านวัฒนธรรมองค์กร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 3.984) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย คือ มีความเอื้อหนุนในการทำงานที่เป็นประโยชน์ต่อโครงการ อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 4.000) รองลงมา มีการใช้เทคโนโลยีในการทำงานอย่างทันสมัย ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 3.980) และมีระบบการควบคุมโดยผู้นำอย่างเหมาะสม อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 3.973) ตามลำดับ

5. ด้านบุคคลากร พบว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี ด้านบุคลากร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 4.017) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย คือ มีการใช้บุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงาน อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 4.053) รองลงมา มีการพัฒนาบุคลากรอย่างต่อเนื่อง ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 4.00) และมีการสร้างการมีส่วนร่วมของบุคลากรโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 3.993) ตามลำดับ

6. ด้านทักษะ พบว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี ด้านทักษะ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 3.966) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย คือ เจ้าหน้าปฏิบัติงานมีความเชี่ยวชาญ อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 4.000) รองลงมา บุคคลการมีความรู้ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 3.953) และบุคคลากรมีความเป็นมืออาชีพและมีสมรรถนะสูง อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 3.946) ตามลำดับ

7. ด้านการสร้างความคุ้มค่า พบว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี ด้านการสร้างความคุ้มค่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 3.946) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย คือ ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในโครงการทุกขั้นตอน อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 3.973) รองลงมา ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วนเห็นคุณค่าและประโยชน์ของโครงการ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 3.953) และโครงการเผยแพร่วิสัยทัศน์ พันธกิจและเป้าหมายของโครงการให้ทราบโดยทั่วกัน อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 3.913) ตามลำดับ

สรุป

แนวทางการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี ทั้ง 7 ด้าน ประกอบด้วย ด้านแผนกลยุทธ์ ด้านโครงสร้างองค์กร ด้านระบบการทำงาน ด้านวัฒนธรรมองค์กร ด้านบุคลากร ด้านทักษะ และด้านการสร้างความคุ้มค่า พบว่า ทุกด้านมีความสำคัญในระดับมาก ซึ่งหมายความว่า แนวทางการขับเคลื่อนที่ผู้วิจัยได้นำมาใช้ในการวิจัย ล้วนมีความสำคัญทุกด้าน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการขับเคลื่อนกระบวน การพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี ได้อย่างมีประสิทธิภาพและสัมฤทธิ์ผลโดยเร็วยิ่งขึ้นต่อไป

บทที่ 5
สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิตามแผนพัฒนายุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยการวิจัยกำหนดวัตถุประสงค์ได้ 3 ข้อ ดังนี้

วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาแหล่งน้ำตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี

วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2 เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี

วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 3 เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี

สรุป

ตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 ศึกษากระบวนการพัฒนาแหล่งน้ำตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี สรุปได้ดังนี้

กระบวนการพัฒนาแหล่งน้ำของกรมชลประทาน ถือว่าเป็นภารกิจที่สำคัญมาก มีส่วนในการตอบสนองยุทธศาสตร์ต่างๆ ในการขับเคลื่อนประเทศ เนื่องจากทุกกิจกรรม นโยบายต่างๆ ต้องใช้ทรัพยากรน้ำในการขับเคลื่อน โดยผู้วิจัยมีหน้าที่โดยตรงในการขับเคลื่อนและวางแผนยุทธศาสตร์เพื่อให้เป็นแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี ในด้านการพัฒนาแหล่งน้ำ โดยวางกลยุทธ์ต่างๆ เพื่อให้ได้กระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำ ซึ่งได้กำหนดวิสัยทัศน์ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายคือ

“มุ่งมั่น พัฒนาแหล่งน้ำตามศักยภาพลุ่มน้ำ เพื่อสร้างความมั่นคงด้านน้ำ (Water Security) อย่างสมดุลและยั่งยืน”

เพื่อส่งผลต่อการบรรลุเป้าหมายและได้วางกลยุทธ์โดยทำการวิเคราะห์ SWOT ปัจจัยภายในถึงจุดแข็ง (Strengths) จุดอ่อน (Weakness) ปัจจัยภายนอก โอกาส (Opportunities) อุปสรรค (Threats) สามารถสรุปกระบวนการพัฒนาแหล่งน้ำ 3 กระบวนการ ดังนี้

กระบวนการที่ 1 ด้านการพัฒนาแหล่งน้ำและเพิ่มพื้นที่ชลประทานตามศักยภาพลักษณะลุ่มน้ำ (Basin-based Approach) โดยมีกลยุทธ์ในการดำเนินการ ดังนี้

กลยุทธ์ที่ 1 ทบทวนแผนแม่บทการพัฒนาตามลุ่มน้ำและจัดการน้ำตามศักยภาพพื้นที่ภาค และลุ่มน้ำ

กลยุทธ์ที่ 2 พัฒนาแหล่งน้ำ และเพิ่มพื้นที่ชลประทานให้เต็มศักยภาพตามสภาพภูมิประเทศ และการใช้น้ำ โดยให้ความสำคัญกับโครงการในลักษณะลุ่มน้ำย่อยทั้งระบบ (Basin-based Approach)

กลยุทธ์ที่ 3 ผันน้ำจากลุ่มน้ำใกล้เคียง/นานาชาติมาใช้ประโยชน์

กลยุทธ์ที่ 4 ปรับปรุงเพิ่มประสิทธิภาพอาคารชลประทาน เพื่อเพิ่มความจุในการกักเก็บน้ำ และเพิ่มพื้นที่ชลประทาน

กลยุทธ์ที่ 5 แสวงหาความร่วมมือและร่วมทุนจากภาคีในการพัฒนาแหล่งน้ำ

กระบวนการที่ 2 ด้านการป้องกันความเสียหายและสนับสนุนการบรรเทาภัยอันเกิดจากน้ำ

กลยุทธ์ที่ 1 เพิ่มประสิทธิภาพการระบายน้ำ คลองระบายน้ำ

กลยุทธ์ที่ 2 พัฒนาพื้นที่ลุ่มต่ำให้เป็นพื้นที่น้ำนอง

กลบยุทธ์ที่ 3 พัฒนาประสิทธิภาพการจัดการน้ำในภาวะวิกฤต

กลยุทธ์ที่ 4 ปรับปรุงระบบจัดการข้อมูลด้านน้ำและระบบชลประทานให้ทันสมัยเป็นแบบ Real time

กระบวนการที่ 3 ด้านการเสริมอำนาจประชาชนในระดับพื้นที่ (Empowering) การสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในงานพัฒนาแหล่งน้ำ (Networking Collaboration Participation)

กลยุทธ์ที่ 1 เพิ่มอำนาจและสร้างการมีส่วนร่วมกับประชาชน และชุมชนในพื้นที่

กลยุทธ์ที่ 2 การสร้างเครือข่ายและความร่วมมือในการทำงานกับภาคประชาชนและ NGO

กลยุทธ์ที่ 3 การบูรณาการและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคราชการ (ส่วนราชการจังหวัด กลุ่มจังหวัดท้องถิ่น)

ตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2 ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธ์ศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี สรุปได้ดังนี้

ในการดำเนินการวิจัย ใช้การดำเนินการลงพื้นที่ในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำชีตอนบนในจังหวัดชัยภูมิ จังหวัดขอนแก่น และจังหวัดนครราชสีมา ในการวิจัยให้ใช้การพูดคุยให้ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาแหล่งน้ำตามยุทธ์ศาสตร์กรมชลประทาน ที่ได้วางกลยุทธ์และแผนการดำเนินการในการพัฒนาลุ่มน้ำชีตอนบน เพื่อให้ราษฎรทราบข้อมูลกระบวนการแผนงานต่าง ๆ แล้วจึงให้ราษฎรกรอกแบบสอบถาม เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาลุ่มน้ำชีตอนบน รวมถึงกระบวนการในการพัฒนาแหล่งน้ำ

ปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการพัฒนา 6 ด้าน ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านการเมือง ด้านวัฒนธรรม ด้านสิ่งแวดล้อมและด้านกฎระเบียบ/ข้อบังคับ

1. ด้านเศรษฐกิจ จากการวางกระบวนการพัฒนาแหล่งน้ำลุ่มน้ำชีตอนบน ตามยุทธ์ศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี จากการวิเคราะห์ข้อมูลโครงการดังกล่าว ตอบสนองความต้องการของชุมชน ส่งผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจในภาพรวมและโครงการมีความคุ้มค่าในการลงทุนในระดับมาก

2. ด้านสังคม จากการวางกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน ตามยุทธ์ศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า โครงการดังกล่าวก่อให้เกิดการพัฒนาโดยรวมเป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืน และสังคมมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากโครงการในระดับมาก

3. ด้านการเมือง จากการวางกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบนตามยุทธ์ศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่าตั้งแต่เริ่มจนกระทั่งประเมินผลโครงการ โดยการมีส่วนร่วมของราษฎรต่อโครงการอยู่ในระดับมากโครงการดังกล่าวอยู่ในกระบวนการใช้การมีส่วนร่วมทำให้โครงการได้รับการสนับสนุนจากราษฎรในการดำเนินการ

4. ด้านวัฒนธรรม จากการวางกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบนตามยุทธ์ศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า โครงการตามแผนงานมีความเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยเฉพาะด้านการเกษตร สอดคล้องกับความเป็นอยู่ของประชาชน และมีความเหมาะสมกับวัฒนธรรมท้องถิ่นในระดับมาก ซึ่งทำให้โครงการได้รับการตอบรับและสนับสนุนเป็นอย่างดี

5. ด้านสิ่งแวดล้อม จากการวางแผนกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบนตามยุทธ์ศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่าโครงการดังกล่าวทำให้สิ่งแวดล้อมภายในชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์เพิ่มขึ้น และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนในระดับมาก แต่มีผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมทั่วไปในระดับปานกลาง

6. ด้านกฎระเบียบ/ข้อบังคับ จากการวางกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบนตามยุทธ์ศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ในการดำเนินการได้ดำเนินการตามกฎระเบียบ ตามข้อบังคับของทางราชการอย่างเคร่งครัด ทำให้ราษฎรมีความมั่นใจในโครงการในระดับมาก เพื่อสามารถดำการให้สำเร็จตามแผนใช้งานได้อย่างสัมฤทธิ์

สรุปจากการวิเคราะห์ข้อมูล ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน ตามยุทธ์ศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี ประกอบด้วย 6 ปัจจัย ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านการเมือง ด้านวัฒนธรรม ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านกฎระเบียบ/ข้อบังคับ ซึ่งในการดำเนินการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน ตามกระบวนการพัฒนาแหล่งน้ำ ตามแผนยุทธ์ศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี ที่ได้เสนอไว้ สามารถตอบสนองปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จโครงการได้เป็นอย่างดี ทำให้สามารถดำเนินโครงการให้สัมฤทธิ์ผล ตอบสนองความต้องการของราษฎรด้านการพัฒนาแหล่งน้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 3 ศึกษาแนวทางในการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิตามแผนยุทธ์ศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี

จากการศึกษากระบวนพัฒนาแหล่งน้ำตามแผนยุทธ์ศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี และปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการพัฒนาฯ ได้นำมาวางแผนการพัฒนาลุ่มน้ำชีตอนบน โดยจะต้องดำเนินการโครงการ จำนวน 10 โครงการ ตามการศึกษาบทที่ 3 โดยในการดำเนินการให้เกิดผลสัมฤทธิ์ ทางผู้วิจัยได้นำเสนอกระบวนการในการพัฒนา 7 ด้าน ได้แก่ ด้านบุคลากร ด้านทักษะ ด้านวัฒนธรรมองค์กร โครงสร้างองค์กร ด้านระบบการทำงาน ด้านสร้างคุณค่า และการพัฒนาแผนกลยุทธ์ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ด้านบุคลากร เพื่อสามารถขับเคลื่อนกลยุทธ์ การพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ให้สัมฤทธิ์ผล ต้องดำเนินการด้านบุคคลากร เพื่อให้ขับเคลื่อนการทำงาน โดยจากการวิเคราะห์ข้อมูลอยู่ในระดับมาก โดยต้องใช้บุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติ มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง รวมถึงสร้างการมีส่วนร่วมของบุคลากร เพื่อให้งานในการดำเนินการแล้วเสร็จสัมฤทธิ์ผล

2. ด้านทักษะ เพื่อสามารถขับเคลื่อนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ให้สัมฤทธิ์ผลต้องอาศัยทักษะของบุคลากร ในการดำเนินงาน จากการวิเคราะห์อยู่ในระดับมาก เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ โดยจะต้องให้เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานมีความเชี่ยวชาญในงานที่รับผิดชอบ บุคลากรที่รับผิดชอบต้องใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยในการปฏิบัติงาน รวมถึงบุคลากรมีความเป็นมืออาชีพและมีสมรรถนะสูง เพื่อสามารถดำเนินงานได้โดยสัมฤทธิ์ผล

3. ด้านวัฒนธรรมองค์กร เพื่อสามารถขับเคลื่อนกลยุทธ์ให้สัมฤทธิผล ต้องดำเนินการด้านวัฒนธรรมองค์กร จากการวิเคราะห์ข้อมูล การดำเนินการด้านวัฒนธรรมองค์กรจะช่วยให้กลยุทธ์สัมฤทธิ์ผลในระดับมาก ดังนั้น ในการดำเนินงานต้องได้รับความเกื้อหนุนในการทำงาน โดยมีการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย และมีระบบควบคุมผู้นำอย่างเหมาะสม จึงจะทำให้กลยุทธ์ที่วางไว้สัมฤทธิ์ผลอย่างมีประสิทธิภาพ

4. ด้านโครงสร้างองค์กร เพื่อสามารถดำเนินการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธ์ศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี เมื่อกำหนดด้านแผนกลยุทธ์ต้องดำเนินการด้านโครงสร้างองค์กร เพื่อใช้ขับเคลื่อนกลยุทธ์ต่าง ๆ ที่ได้วางไว้ จากการวิเคราะห์ข้อมูลได้ดำเนินการให้มีการจัดวางการดำเนินงานอย่างชัดเจน โดยวางตัวบุคลากรให้เหมาะสมกับงาน เพื่อให้งานแล้วเสร็จสัมฤทธิ์ผล โดยการวิเคราะห์อยู่ในระดับมาก

5. ด้านระบบการทำงาน เมื่อกำหนดกลยุทธ์และดำเนินการโครงสร้างองค์กร ในการขับเคลื่อนกลยุทธ์แล้ว จากการวิเคราะห์ข้อมูลต้องดำเนินการวางระบบการทำงาน เพื่อขับเคลื่อนระบบที่ได้วางไว้ จากการวิเคราะห์ด้านระบบการทำงาน อยู่ในระดับมากดังนั้น การวางระบบทำงานต้องวางงานอย่างเป็นระบบ พร้อมทั้งวางระบบควบคุมประสิทธิภาพ ประสิทธิผล เพื่อสามารถดำเนินการควบคุมและติดตามประสิทธิผลกลยุทธ์ที่วางไว้อย่างมีประสิทธิภาพ จนเกิดผลสัมฤทธิ์

6. ด้านการสร้างความคุ้มค่า เพื่อสามารถขับเคลื่อนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิให้สัมฤทธิ์ จะเป็นต้องสร้างความคุ้มค่าของโครงการ โดยจากการวิเคราะห์ข้อมูลด้านการสร้างความคุ้มค่าอยู่ในระดับมาก โดยจะต้องดำเนินให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในโครงการทุกขั้นตอน โดยให้ผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน เห็นคุณค่าและประโยชน์ของโครงการ พร้อมทั้งเผยแพร่วิสัยทัศน์ พันธกิจและเป้าหมายของโครงการให้ทราบโดยทั่วกัน เพื่อช่วยให้โครงการได้รับการขับเคลื่อนและสนับสนุนจากทุกภาคส่วนสู่ความสำเร็จ

7. ด้านการพัฒนาแผนกลยุทธ์ เพื่อเป็นแนวทางในการขับเคลื่อนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ โดยต้องดำเนินการกำหนดแผนกลยุทธ์ เพื่อให้ราษฎรทราบโดยทั่วกัน พร้อมทั้งมีการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดด้อย โอกาสและอุปสรรค ตลอดจนกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจของโครงการ เพื่อทำความเข้าใจและชี้แจงกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้อย่างสัมฤทธิ์ผล จากการวิเคราะห์ข้อมูลกระบวนการดังกล่าว ราษฎรมีความเข้าใจแผนกลยุทธ์อยู่ในระดับมาก ส่งผลโดยตรงต่อความสำเร็จของโครงการ

สรุปจากการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธ์ศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี ซึ่งทำให้โครงการสามารถดำเนินการได้โดยสัมฤทธิ์ผล จำเป็นต้องพัฒนาระบบการทำงานหรือตอบสนองกลยุทธ์ต่าง ๆ ที่ได้วางไว้ 7 ด้าน ประกอบด้วย

ด้านแผนกลยุทธ์ ด้านโครงสร้างองค์กร ด้านระบบการทำงาน ด้านวัฒนธรรมองค์กร ด้านบุคคลากร ด้านทักษะ และด้านสร้างความคุ้มค่า ซึ่งแต่ละด้านส่งผลสำเร็จต่อแนวทางในการพัฒนาระดับมาก

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 รัฐบาลโดยหน่วยงานหลักที่ตั้งขึ้น ได้แก่ สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ (สทนช) จะต้องมีแผนพัฒนาแหล่งน้ำตามศักยภาพลุ่มน้ำ ทุกลุ่มน้ำทั้งประเทศ เพื่อใช้เป็นแผนแม่บทในการพัฒนา เป็นระยะๆ อย่างเป็นรูปธรรม

1.2 เมื่อรัฐบาลมีนโยบายในการพัฒนาแหล่งน้ำให้เกิดความมั่นคงด้านน้ำแล้ว ดังนั้น หน่วยงานต่างๆ เมื่อได้รับทราบนโยบาย ควรกำหนดแนวทางที่จะนำไปสู่การพัฒนาแหล่งน้ำให้เกิดสัมฤทธิ์ผลโดยเร็ว โดยจะต้องหาแนวทางร่วมกันเพื่อลดขั้นตอน ระเบียบ ข้อกฎหมาย ด้านการขออนุญาตใช้พื้นที่เพื่อการก่อสร้าง เช่น กรมชลประทาน ในฐานะหน่วยงานดำเนินการก่อสร้าง จะต้องเร่งรัดสำรวจ ออกแบบ เตรียมความพร้อมด้านการก่อสร้างให้พร้อม กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ในฐานะเจ้าของพื้นที่ควรนำนโยบายไปปฏิบัติ โดยการพิจารณากันเขตพื้นที่ก่อสร้างออกจากเขตอุทยาน หรือเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เพื่อให้หน่วยก่อสร้างสามารถเข้าไปดำเนินการได้เร็วขึ้น เป็นต้น

1.3 รัฐบาลต้องพิจารณาสัดส่วนงบประมาณด้านการพัฒนาแหล่งน้ำมากยิ่งขึ้น เพื่อจะให้สามารถตอบสนองนโยบายด้านแหล่งน้ำเพิ่มขึ้น

1.4 รัฐบาลต้องมีนโยบายในการปรับปรุงกฎหมาย การกำหนดราคาค่าที่ดินและผลอาสิน การเยียวยาผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการก่อสร้างที่เหมาะสมกับภาวะปัจจุบันอย่างรวดเร็วและเป็นธรรม

2. ข้อเสนอแนะระดับปฏิบัติการ

2.1 สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ (สทนช.) จะต้องบูรณาการแผนงานด้านพัฒนาแหล่งน้ำทั้งลุ่มน้ำ กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ให้เป็นแผนไปสู่การปฏิบัติอย่างแท้จริง และขับเคลื่อนให้เป็นรูปธรรม

2.2 หน่วยงานเจ้าของพื้นที่ต่างๆ ต้องเสนอลดขั้นตอน ระเบียบ ข้อกฎหมาย ด้านการขออนุญาตใช้พื้นที่เพื่อให้สามารถดำเนินการพัฒนาแหล่งน้ำได้อย่างรวดเร็ว สัมฤทธิ์ผล

2.3 หน่วยงานด้านงบประมาณ ต้องให้ความสำคัญในการพิจารณาจัดสรรงบประมาณด้านพัฒนาแหล่งน้ำ เพื่อตอบสนองแผนพัฒนาเชิงลุ่มน้ำอย่างเพียงพอและเหมาะสม

2.4 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องเร่งรัด กำหนดหลักเกณฑ์ มาตรการและเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบอย่างรวดเร็วและเป็นธรรม

2.5 ในการพัฒนาแหล่งน้ำ ทุกหน่วยงานต้องบูรณาการกระบวนการมีส่วนร่วมร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างจริงจังทุกกระบวนการ

ตารางที่ 5-1 แสดงการบริหารจัดการ

การดำเนินงาน	กิจกรรมบริหาร	ผู้รับผิดชอบ
1. ด้านการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ	- สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ (สทนช.) ขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ต่างๆ ด้านน้ำ ให้เป็นรูปธรรม	- รัฐบาล
2. ด้านกฎระเบียบ กฎหมาย	- บูรณาการส่วนราชการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานพัฒนาแหล่งน้ำ ให้เกิดความร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจ เช่น เร่งรัดจัดประชุมหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อแก้ไขปัญหา ยืดหยุ่นการดำเนินการต่างๆ เพื่อให้การดำเนินการสามารถทำได้อย่างสะดวก รวดเร็ว เช่น การขออนุญาตใช้พื้นที่ เป็นต้น	- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ - กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม - คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ
3. ด้านงบประมาณ	- ชี้แจงความสำคัญเกี่ยวกับงบประมาณ ประสิทธิภาพ ประสิทธิผลที่จะเกิดขึ้นกับการแบ่งทำโครงการเชิงเดี่ยว และการทำโครงการเชิงลุ่มน้ำ ให้รัฐบาลเร่งเห็นประโยชน์อย่างก้าวกระโดด เพื่อให้งบประมาณตามแผน	- รัฐบาล - สำนักงบประมาณ - กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ - กรมชลประทาน
4. ด้านผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	- ดำเนินการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมงานด้านพัฒนาแหล่งน้ำ ตั้งแต่ให้ข้อมูล รับฟังความคิดเห็น เข้าร่วมตัดสินใจ และร่วมดำเนินงาน	- กรมชลประทาน - องค์การบริหารส่วนตำบล
5. ด้านค่าทดแทนทรัพย์สิน	- ออกกฎหมาย หลักเกณฑ์ กำหนดมาตรการเยียวยา ชัดเจน เหมาะสม เป็นธรรม	- รัฐบาล - หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
6. ด้านจิตสำนึกการใช้น้ำ	- ปลูกฝังจิตสำนึกเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำอย่างถูกต้องว่าน้ำมีอยู่อย่างจำกัด มีปริมาณตามช่วงเวลาไม่ได้มีให้ใช้ตลอดเวลา	- รัฐบาล - กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
7. ด้านบุคลากร	- เร่งถ่ายทอดความรู้ การปฏิบัติงานให้บุคลากรอย่างทั่วถึง และจริงจัง - ประยุกต์ให้เทคโนโลยี งานวิจัย มาช่วยในการปฏิบัติงาน	- กรมชลประทาน

3. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรทำการวิจัยกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำต่างๆ เพื่อนำมาเปรียบเทียบกับผลการวิจัยนี้ เพื่อเป็นแนวทางดำเนินการสู่ความสำเร็จของโครงการพัฒนาแหล่งน้ำต่างๆ ได้อย่างสัมฤทธิ์ผล

3.2 การทำการวิจัยเพิ่มเติมในตัวแปรอื่น ๆ ที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำ เพื่อจะดำเนินการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงแผนยุทธศาสตร์ กรมชลประทานให้ตอบสนองยุทธศาสตร์ต่างๆ ที่กรมชลประทาน รับผิดชอบได้อย่างมีประสิทธิภาพ สัมฤทธิ์ผล

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กีรติยศยิ่งยง. (2548). การวางแผนพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงกลยุทธ์. พิมพ์ครั้งที่1. กรุงเทพฯ: มิสเตอร์ก๊อปปี้.

คนึงนิจ อนุโรจน์. (2548). “การสร้างความตระหนักรู้ในองค์กร”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก:http://www.resarchers.in.th.biog/hrdresearch/1276

จริญญา จันทร์ทรง.(2555). “การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการพัฒนาท้องถิ่นในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลหนองแสงใหญ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี”. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการพัฒนาท้องถิ่น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.

จารุณี พันธุ์เสงี่ยม. (2550). “การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของสมาชิกชุมชนร่วมจิตร่วมในจังหวัดกระบี่”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาประยุกต์ คณะสังคมวิทยาและมานุษย์วิทยา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

จุมพล หนิมพานิช. (2545). องค์การและการจัดการ. พิมพ์ครั้งที่2. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ชาญชัย อาจินสมาจาร. (2540). การบริหารทรัพยากรมนุษย์. พิมพ์ครั้งที่1:กรุงเทพ ฯ : K&P Books.

ณัฏฐพันธ์ เขจรนันท์. (2545). การจัดการทรัพยากรมนุษย์.พิมพ์ครั้งที่1.กรุงเทพฯ : ซีเอ็ดยูเคชั่น.

ถวิลวดี บุรีกุล. (2548). การมีส่วนร่วม : แนวคิด ทฤษฎีและกะบวนการ. กรุงเทพฯ :สถาบันพระปกเกล้า.

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. (2550). แนวคิดแนวทางการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ : กรมการพัฒนาชุมชนกระทรวงมหาดไทย.

สุธี วรประดิษฐ.(2553).การมีส่วนร่วมของชุมชน.จังหวัดตราด : งานสารสนเทศ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดตราด.

ภาษาต่างประเทศ

Morgan, D. L. (1988).Focus group and qualitative research.CA: Sage

Morgan, D. L. (1997).Focus Groups as Qualitative Research.London: Sage Publication.

Nelson, D.L.,&Quick, J.C.(2008).Organization Behavior(14th ed.).NewYork: Harper and Row.

Nethercote, R. (1998). “Leadership in Australian University”. Colleges and Halls of Residence: A Model for the Future. Unpublished Doctor of Education Thesis, The University of Melbourne, Parkville.

Newstrom, J.W. & Davis, K. (1989).Organizational behavior: Human behavior at work. New York: McGraw-Hill.

Northouse,P.G.(2001).Leadership : Theory and practice. (2nd ed.), Thousand Oaks,.CA : Sage.

O’ Hagan, Kieran.(1996). Competence in Social Work Practice: A Practical Guide for Professional. London: Prentice Hall.

ภาคผนวก

ผนวก ก
แบบสอบถาม

แบบสอบถาม

‘‘การพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรชลประทาน ๒๐ ปี’

คำชี้แจง

แบบสอบถามชุดนี้สร้างขึ้นเพื่อใช้ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ‘‘การพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรชลประทาน ๒๐ ปี’

แบบสอบถามฉบับนี้แบ่งออกเป็น ๔ส่วน

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป

ส่วนที่๒ ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนา ๖ ด้าน

ส่วนที่๓ ความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนา ๗ ด้าน

ส่วนที่๔ ข้อเสนอแนะ

แบบสอบถามฉบับนี้ใช้สำหรับการศึกษาวิจัยเท่านั้น การตอบแบบสอบถามนี้จะไม่มีผลกระทบต่อท่านแต่อย่างใด จึงขอความกรุณาให้ผู้ตอบแบบสอบถามตอบคำถามที่ตรงกับท่านมากที่สุด และตอบทุกข้อเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยและ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณทุกท่านที่ได้สละเวลาในการตอบแบบสอบถามมา ณ โอกาสนี้

ส่วนที่ ๑ แบบสอบถาม**ลักษณะส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม**

<u>คำชี้แจง</u> กรุณาตอบแบบสอบถามและใส่เครื่องหมาย **/** ในช่อง ( ) ที่ตรงกับท่านมากที่สุด

๑.เพศ ( )๑.ชาย ( )๒.หญิง

๒.อายุ ( )๑.ต่ำว่าหรือเท่ากับ ๒๐ ปี ( )๒. ๒๑ -๓๐ ปี

( )๓. ๓๑-๔๐ปี ( )๔. ๔๑ -๕๐ ปี

( )๕. ๕๑- ๖๐ปี ( )๖. ๖๑ ปีขึ้นไป

๓.สถานภาพ ( )๑.โสด ( )๒.สมรส ( )๓.หย่าร้าง/หม้าย

๔.ระดับการศึกษา ( )๑.ต่ำกว่าปริญญาตรี ( )๒.ปริญญาตรี
( )๓. ปริญญาโท ( )๔.สูงกว่าปริญญาโท

๕.อาชีพ( )๑.รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ ( )๒.พนักงานบริษัทเอกชน
( )๓.ธุรกิจส่วนตัว/ค้าขาย ( )๔.นิสิต/นักศึกษา
( )๕.พ่อบ้าน/แม่บ้าน ( )๖.รับจ้างทั่วไป

๖.รายได้ต่อเดือน( )๑.ต่ำกว่าหรือเท่ากับ๑๐,๐๐๐ บาท ( )๒.รายได้ ๑๐,๐๐๑-๒๐,๐๐๐ บาท
( )๓.รายได้ ๒๐,๐๐๑- ๓๐,๐๐๐ บาท ( )๔.รายได้ ๓๐,๐๐๑- ๔๐,๐๐๐ บาท
( )๕.รายได้ ๔๐,๐๐๑- ๕๐,๐๐๐ บาท ( )๖. มากกว่า๕๐,๐๐๐บาท

ส่วนที่ ๒ ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนา ๖ ด้าน

คำชี้แจง: โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่ท่านคิดว่าตรงกับความคิดเห็นของท่านมากที่สุด ซึ่งคำตอบแบ่งเป็น ๕ ระดับ ดังนี้

ความคิดเห็นเกี่ยวกับ/โครงการ/ปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนา ๖ ด้าน	**ระดับความสำคัญ**				
	๕	**๔**	**๓**	**๒**	**๑**
๑.ด้านเศรษฐกิจ					
๑.๑ตอบสนองความต้องการของชุมชน					
๑.๒ความคุ้มค่าในการลงทุน					
๑.๓กระทบต่อการพัฒนาเศรษฐกิจในภาพรวม					
๒.ด้านสังคม					
๒.๑ผลกระทบต่อการพัฒนาโดยรวม					
๒.๒สังคมมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากโครงการ					
๒.๓โครงการก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน					
๓. ด้านการเมือง					
๓.๑ ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผนงาน					
๓.๒ ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการ					
๓.๓ ประชาชนมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ					
๔. ด้านวัฒนธรรม					
๔.๑ การพัฒนาที่มีสอดคล้องกับความเป็นอยู่ของชุมชน					
๔.๒ มีความเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมท้องถิ่นโดยเฉพาะด้านการเกษตร					

๔.๓ มีความเหมาะสมกับวัฒนธรรมท้องถิ่น					
๕. ด้านสิ่งแวดล้อม					
๕.๑ มีผลระทบต่อสิ่งแวดล้อมทั่วไป					
๕.๒ มีส่วนร่วมให้สิ่งแวดล้อมมีความอุดมสมบูรณ์					
๕.๓ ช่วยอนุรักษ์อย่างยั่งยืน					

ส่วนที่ ๒ (ต่อ)

ความคิดเห็นเกี่ยวกับ/โครงการ/ปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนา ๖ ด้าน	**ระดับความสำคัญ**				
	๕	**๔**	**๓**	**๒**	**๑**
๖.ด้านกฎระเบียบ/ ข้อบังคับ					
๖.๑ เป็นไปตามกฎระเบียบข้อบังคับของทางราชการ					
๖.๒ ทำให้ผู้มีส่วนร่วมปฏิบัติตามกฎระเบียบ					

ส่วนที่ ๓ ความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนา ๗ ด้าน

คำชี้แจง: โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่ท่านคิดว่าตรงกับความคิดเห็นของท่านมากที่สุด ซึ่งคำตอบแบ่งเป็น ๕ ระดับ ดังนี้

ความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนา ๗ ด้าน	**ระดับความสำคัญ**				
	๕	**๔**	**๓**	**๒**	**๑**
๓.๑แผนกลยุทธ์					
- มีการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดด้อย โอกาส และอุปสรรคการดำเนินการ					
- มีการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจและเป้าหมายของโครงการอย่างชัดเจน					
- มีการกำหนดแผนกลยุทธ์ให้ทราบโดยทั่วกัน					
๓.๒ โครงสร้างองค์กร					
- มีการจัดวางแผนผังการดำเนินโครงการอย่างชัดเจน					

- มีการวางตัวบุคคลากรที่เหมาะสม					
- มีการวางแผนงานโครงการอย่างชัดเจน					
๓.๓ ด้านระบบการทำงาน					
- มีการวางระบบการทำงานที่มีปัจจัยกระบวนการและผลผลิตอย่างชัดเจน					
- มีการวางระบบควบคุมประสิทธิภาพและประสิทธิผล					
- มีระบบการวางโครงการอย่างเป็นระบบ					

ส่วนที่ ๓ (ต่อ)

ความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนา ๗ ด้าน	**ระดับความสำคัญ**				
	๕	**๔**	**๓**	**๒**	**๑**
๓.๔ ด้านวัฒนธรรมองค์กร					
- มีการใช้เทคโนโลยีในการทำงานอย่างทันสมัย					
- มีระบบการควบคุมโดยผู้นำอย่างเหมาะสม					
- มีความอื้อหนุนในการทำงานที่เป็นประโยชน์ต่อโครงการ					
๓.๕ ด้านบุคคลากร					
- มีการใช้บุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงาน					
- มีการพัฒนาบุคลากรอย่างต่อเนื่อง					
- มีการสร้างการมีส่วนร่วมของบุคคลากรโดยรวม					
๓.๖ ด้านทักษะ					
- เจ้าหน้าปฏิบัติงานมีความเชี่ยวชาญ					
- บุคคลากรมีความเป็นมืออาชีพและมีสมรรถนะสูง					
- บุคคลการมีความรู้ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย					
๓.๗ ด้านการสร้างความคุ้มค่า					
- โครงการเผยแพร่วิสัยทัศน์ พันธกิจและเป้าหมายของโครงการให้ทราบโดยทั่วกัน					
- ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วนเห็นคุณค่าและประโยชน์ของโครงการ					

- ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในโครงการทุกขั้นตอน					

ตอนที่ ๕ข้อเสนอแนะ

.....
.....
.....
.....
.....
.

ขอบคุณทุกท่านที่กรุณาให้ข้อมูล

ผนวก ข
กระบวนการและขั้นตอนการเพิกถอนพื้นที่อุทยานแห่งชาติ/เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า

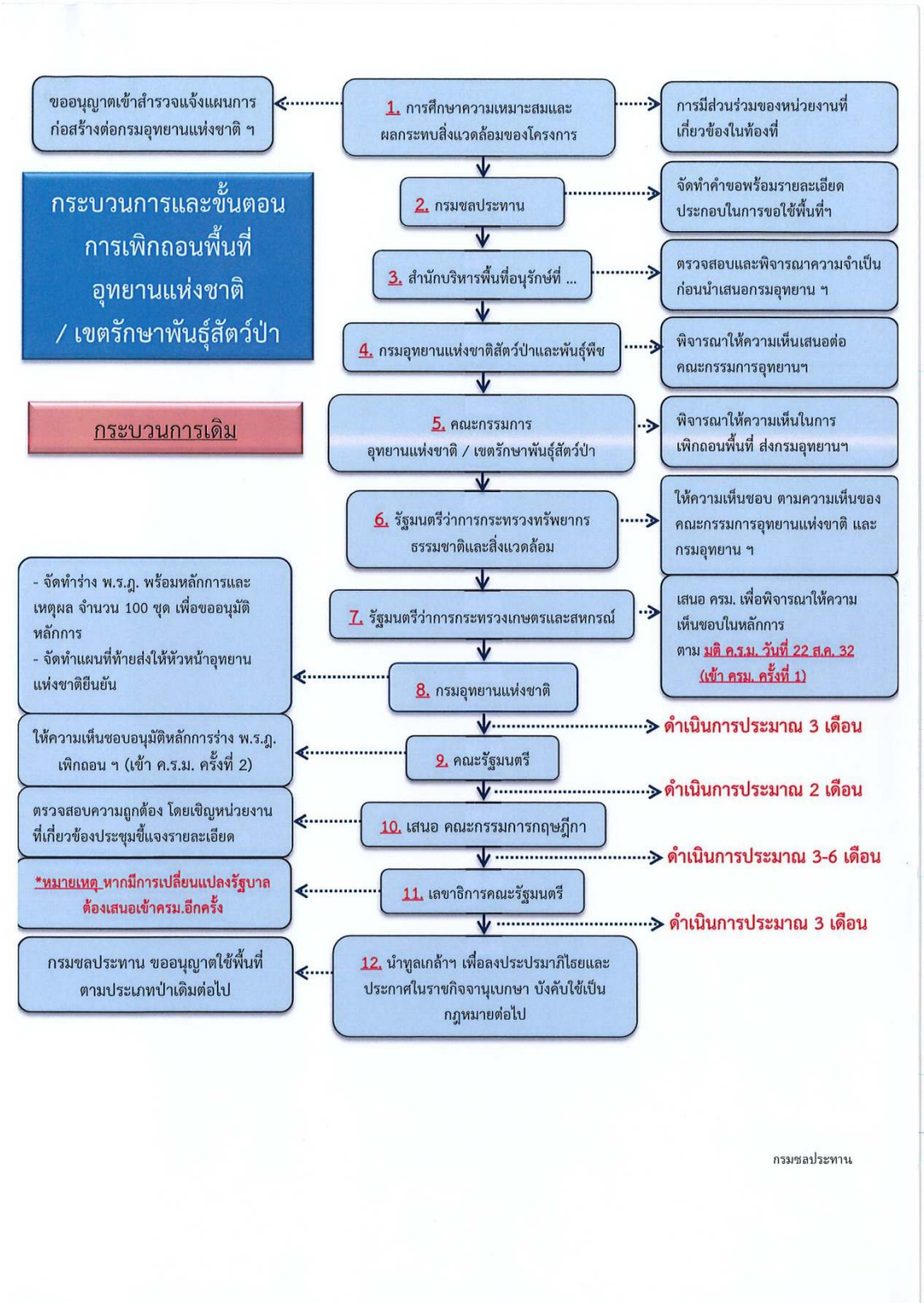
กระบวนการและขั้นตอน
การเพิกถอนพื้นที่
อุทยานแห่งชาติ
/ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า
กระบวนการเดิม
1. การศึกษาความเหมาะสมและ ผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการ
การมีส่วนร่วมของหน่วยงานที่ เกี่ยวข้องในท้องที่
ขออนุญาตเข้าสำรวจแจ้งแผนการ ก่อสร้างต่อกรมอุทยานแห่งชาติ ฯ
2. กรมชลประทาน
จัดทำคำขอพร้อมรายละเอียด ประกอบในการขอใช้พื้นที่ฯ
3. สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ ...
ตรวจสอบและพิจารณาความจำเป็น ก่อนนำเสนอกรมอุทยาน ฯ
4. กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช
พิจารณาให้ความเห็นเสนอต่อ คณะกรรมการอุทยานฯ
5. คณะกรรมการ อุทยานแห่งชาติ / เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า
พิจารณาให้ความเห็นในการ เพิกถอนพื้นที่ ส่งกรมอุทยานฯ
6. รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
ให้ความเห็นชอบ ตามความเห็นของ คณะกรรมการอุทยานแห่งชาติ และ กรมอุทยาน ฯ
7. รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
เสนอ ครม. เพื่อพิจารณาให้ความ เห็นชอบในหลักการ ตาม มติ ค.ร.ม. วันที่ 22 ส.ค. 32 (เข้า ครม. ครั้งที่ 1)
8. กรมอุทยานแห่งชาติ
- จัดทำร่าง พ.ร.ฎ. พร้อมหลักการและ เหตุผล จำนวน 100 ชุด เพื่อขออนุมัติ หลักการ
- จัดทำแผนที่ท้ายส่งให้หัวหน้าอุทยาน แห่งชาติยืนยัน
ดำเนินการประมาณ 3 เดือน
9. คณะรัฐมนตรี
ให้ความเห็นชอบอนุมัติหลักการร่าง พ.ร.ฎ. เพิกถอน ฯ (เข้า ค.ร.ม. ครั้งที่ 2)
ดำเนินการประมาณ 2 เดือน
10. เสนอ คณะกรรมการกฤษฎีกา
ตรวจสอบความถูกต้อง โดยเชิญหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้องประชุมชี้แจงรายละเอียด
ดำเนินการประมาณ 3-6 เดือน
11. เลขาธิการคณะรัฐมนตรี
*หมายเหตุ หากมีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาล ต้องเสนอเข้าครม.อีกครั้ง
ดำเนินการประมาณ 3 เดือน
12. นำทูลเกล้าฯ เพื่อลงประปรมาภิไธยและ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา บังคับใช้เป็น กฎหมายต่อไป
กรมชลประทาน ขออนุญาตใช้พื้นที่ ตามประเภทป่าเดิมต่อไป
กรมชลประทาน

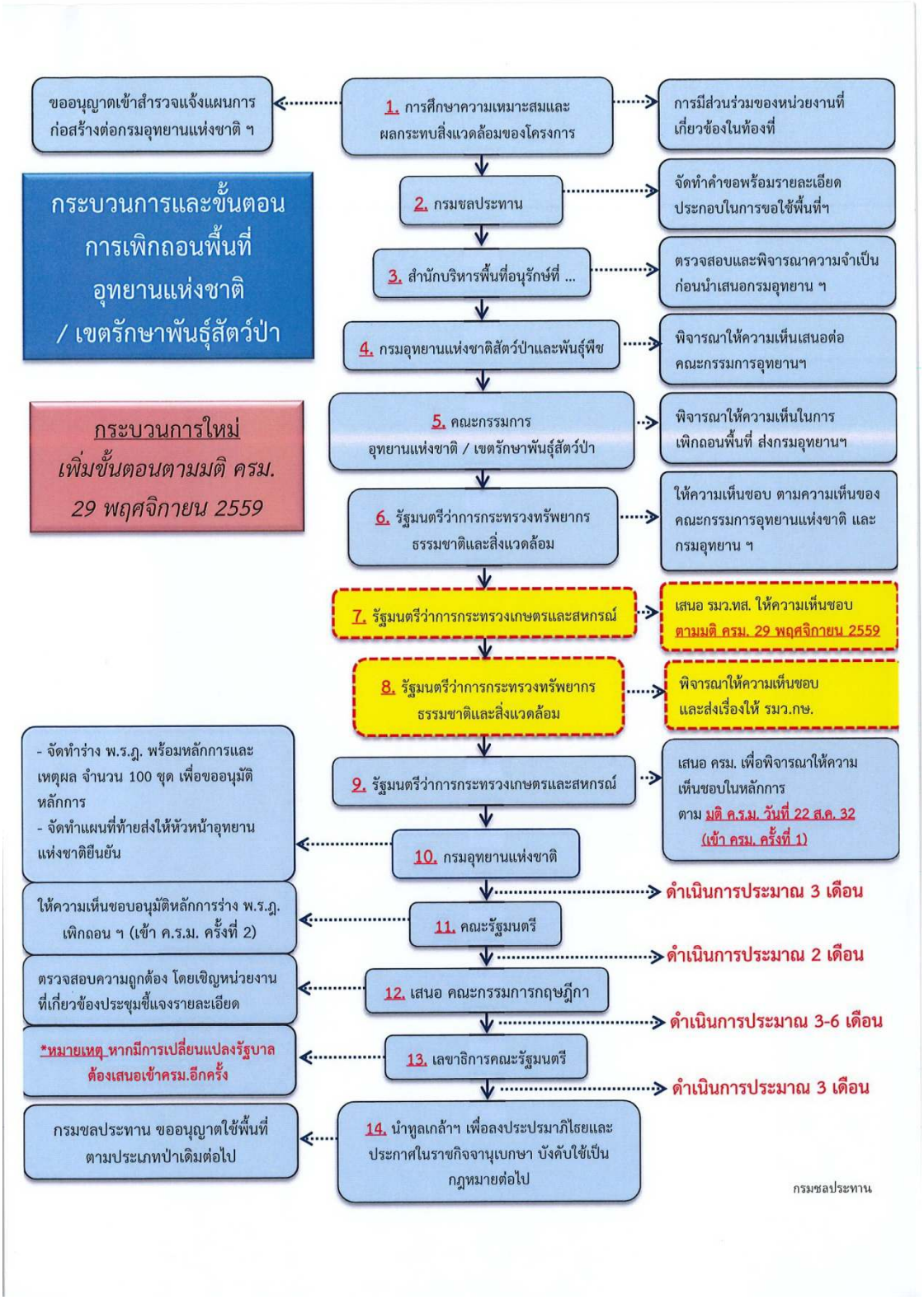
กระบวนการและขั้นตอน
การเพิกถอนพื้นที่
อุทยานแห่งชาติ
/ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า
กระบวนการใหม่
เพิ่มขั้นตอนตามมติ ครม.
29 พฤศจิกายน 2559
ขออนุญาตเข้าสำรวจแจ้งแผนการก่อสร้างต่อกรมอุทยานแห่งชาติ ฯ
1. การศึกษาความเหมาะสมและผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการ
การมีส่วนร่วมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในท้องที่
2. กรมชลประทาน
จัดทำคำขอพร้อมรายละเอียดประกอบในการขอใช้พื้นที่ฯ
3. สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ ...
ตรวจสอบและพิจารณาความจำเป็นก่อนนำเสนอกรมอุทยาน ฯ
4. กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช
พิจารณาให้ความเห็นเสนอต่อคณะกรรมการอุทยานฯ
5. คณะกรรมการอุทยานแห่งชาติ / เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า
พิจารณาให้ความเห็นในการเพิกถอนพื้นที่ ส่งกรมอุทยานฯ
6. รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
ให้ความเห็นชอบ ตามความเห็นของคณะกรรมการอุทยานแห่งชาติ และกรมอุทยาน ฯ
7. รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
เสนอ รมว.ทส. ให้ความเห็นชอบ ตามมติ ครม. 29 พฤศจิกายน 2559
8. รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
พิจารณาให้ความเห็นชอบและส่งเรื่องให้ รมว.กษ.
9. รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
เสนอ ครม. เพื่อพิจารณาให้ความเห็นชอบในหลักการ ตาม มติ ค.ร.ม. วันที่ 22 ส.ค. 32 (เข้า ครม. ครั้งที่ 1)
10. กรมอุทยานแห่งชาติ
- จัดทำร่าง พ.ร.ฎ. พร้อมหลักการและเหตุผล จำนวน 100 ชุด เพื่อขออนุมัติหลักการ
- จัดทำแผนที่ท้ายส่งให้หัวหน้าอุทยานแห่งชาติยืนยัน
ดำเนินการประมาณ 3 เดือน
11. คณะรัฐมนตรี
ให้ความเห็นชอบอนุมัติหลักการร่าง พ.ร.ฎ. เพิกถอน ฯ (เข้า ค.ร.ม. ครั้งที่ 2)
ดำเนินการประมาณ 2 เดือน
12. เสนอ คณะกรรมการกฤษฎีกา
ตรวจสอบความถูกต้อง โดยเชิญหน่วยงานที่เกี่ยวข้องประชุมชี้แจงรายละเอียด
ดำเนินการประมาณ 3-6 เดือน
13. เลขาธิการคณะรัฐมนตรี
*หมายเหตุ หากมีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาล ต้องเสนอเข้าครม.อีกครั้ง
ดำเนินการประมาณ 3 เดือน
14. นำทูลเกล้าฯ เพื่อลงประปรมาภิไธยและประกาศในราชกิจจานุเบกษา บังคับใช้เป็นกฎหมายต่อไป
กรมชลประทาน ขออนุญาตใช้พื้นที่ตามประเภทป่าเดิมต่อไป
กรมชลประทาน

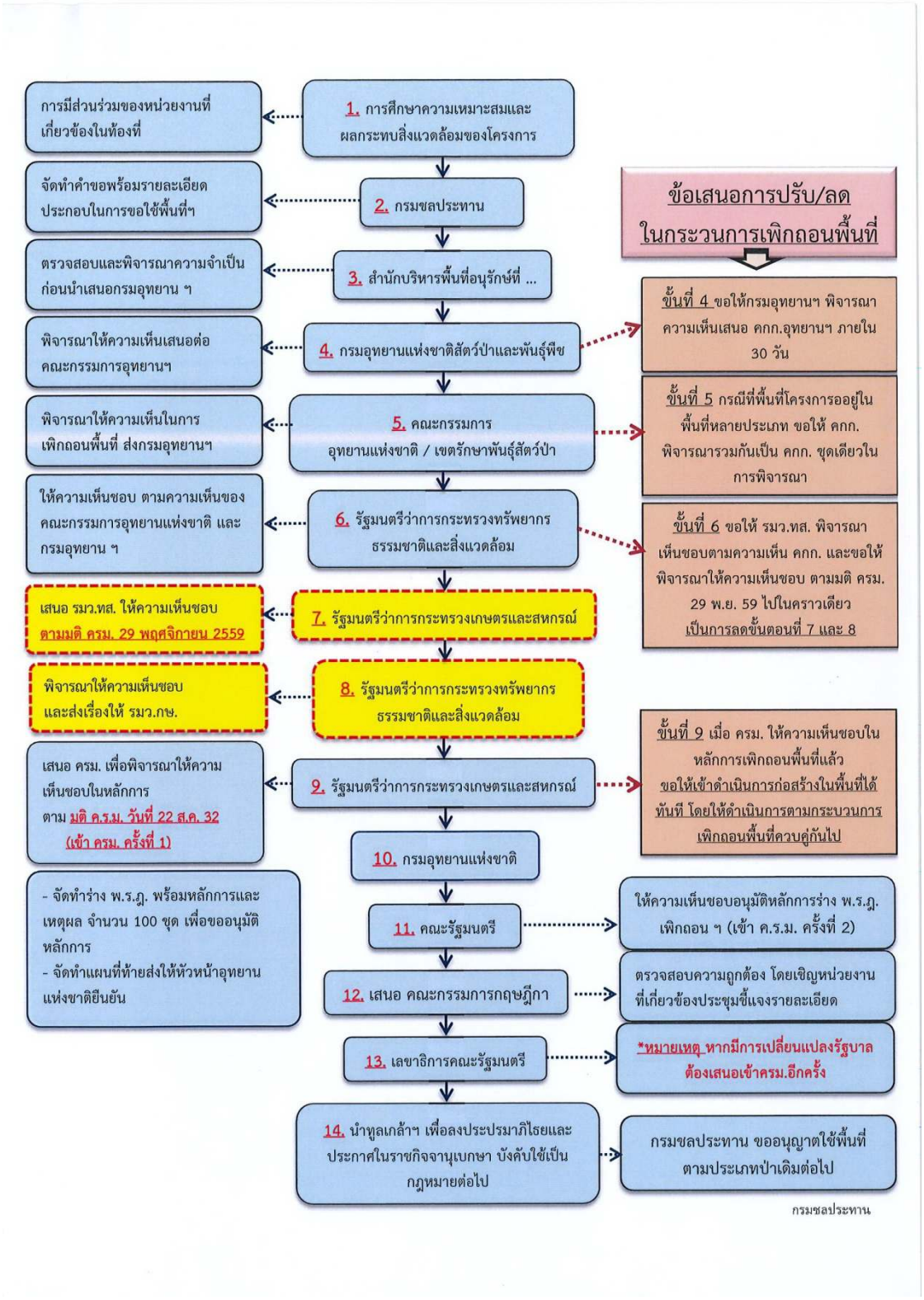
1. การศึกษาความเหมาะสมและผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการ
การมีส่วนร่วมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในท้องที่
2. กรมชลประทาน
จัดทำคำขอพร้อมรายละเอียดประกอบในการขอใช้พื้นที่ฯ
3. สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ ...
ตรวจสอบและพิจารณาความจำเป็นก่อนนำเสนอกรมอุทยาน ฯ
4. กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช
พิจารณาให้ความเห็นเสนอต่อคณะกรรมการอุทยานฯ
5. คณะกรรมการอุทยานแห่งชาติ / เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า
พิจารณาให้ความเห็นในการเพิกถอนพื้นที่ ส่งกรมอุทยานฯ
6. รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
ให้ความเห็นชอบ ตามความเห็นของคณะกรรมการอุทยานแห่งชาติ และกรมอุทยาน ฯ
7. รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
เสนอ รมว.ทส. ให้ความเห็นชอบ ตามมติ ครม. 29 พฤศจิกายน 2559
8. รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
พิจารณาให้ความเห็นชอบ และส่งเรื่องให้ รมว.กษ.
9. รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
เสนอ ครม. เพื่อพิจารณาให้ความเห็นชอบในหลักการ ตาม มติ ค.ร.ม. วันที่ 22 ส.ค. 32 (เข้า ครม. ครั้งที่ 1)
10. กรมอุทยานแห่งชาติ
- จัดทำร่าง พ.ร.ฎ. พร้อมหลักการและเหตุผล จำนวน 100 ชุด เพื่อขออนุมัติหลักการ
- จัดทำแผนที่ท้ายส่งให้หัวหน้าอุทยานแห่งชาติยืนยัน
11. คณะรัฐมนตรี
ให้ความเห็นชอบอนุมัติหลักการร่าง พ.ร.ฎ. เพิกถอน ฯ (เข้า ค.ร.ม. ครั้งที่ 2)
12. เสนอ คณะกรรมการกฤษฎีกา
ตรวจสอบความถูกต้อง โดยเชิญหน่วยงานที่เกี่ยวข้องประชุมชี้แจงรายละเอียด
13. เลขาธิการคณะรัฐมนตรี
*หมายเหตุ หากมีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาล ต้องเสนอเข้าครม.อีกครั้ง
14. นำทูลเกล้าฯ เพื่อลงประปรมาภิไธยและประกาศในราชกิจจานุเบกษา บังคับใช้เป็นกฎหมายต่อไป
กรมชลประทาน ขออนุญาตใช้พื้นที่ตามประเภทป่าเดิมต่อไป
ข้อเสนอการปรับ/ลด ในกระวนการเพิกถอนพื้นที่
ขั้นที่ 4 ขอให้กรมอุทยานฯ พิจารณาความเห็นเสนอ คกก.อุทยานฯ ภายใน 30 วัน
ขั้นที่ 5 กรณีที่พื้นที่โครงการออยู่ในพื้นที่หลายประเภท ขอให้ คกก. พิจารณารวมกันเป็น คกก. ชุดเดียวในการพิจารณา
ขั้นที่ 6 ขอให้ รมว.ทส. พิจารณาเห็นชอบตามความเห็น คกก. และขอให้พิจารณาให้ความเห็นชอบ ตามมติ ครม. 29 พ.ย. 59 ไปในคราวเดียว เป็นการลดขั้นตอนที่ 7 และ 8
ขั้นที่ 9 เมื่อ ครม. ให้ความเห็นชอบในหลักการเพิกถอนพื้นที่แล้ว ขอให้เข้าดำเนินการก่อสร้างในพื้นที่ได้ทันที โดยให้ดำเนินการตามกระบวนการเพิกถอนพื้นที่ควบคู่กันไป

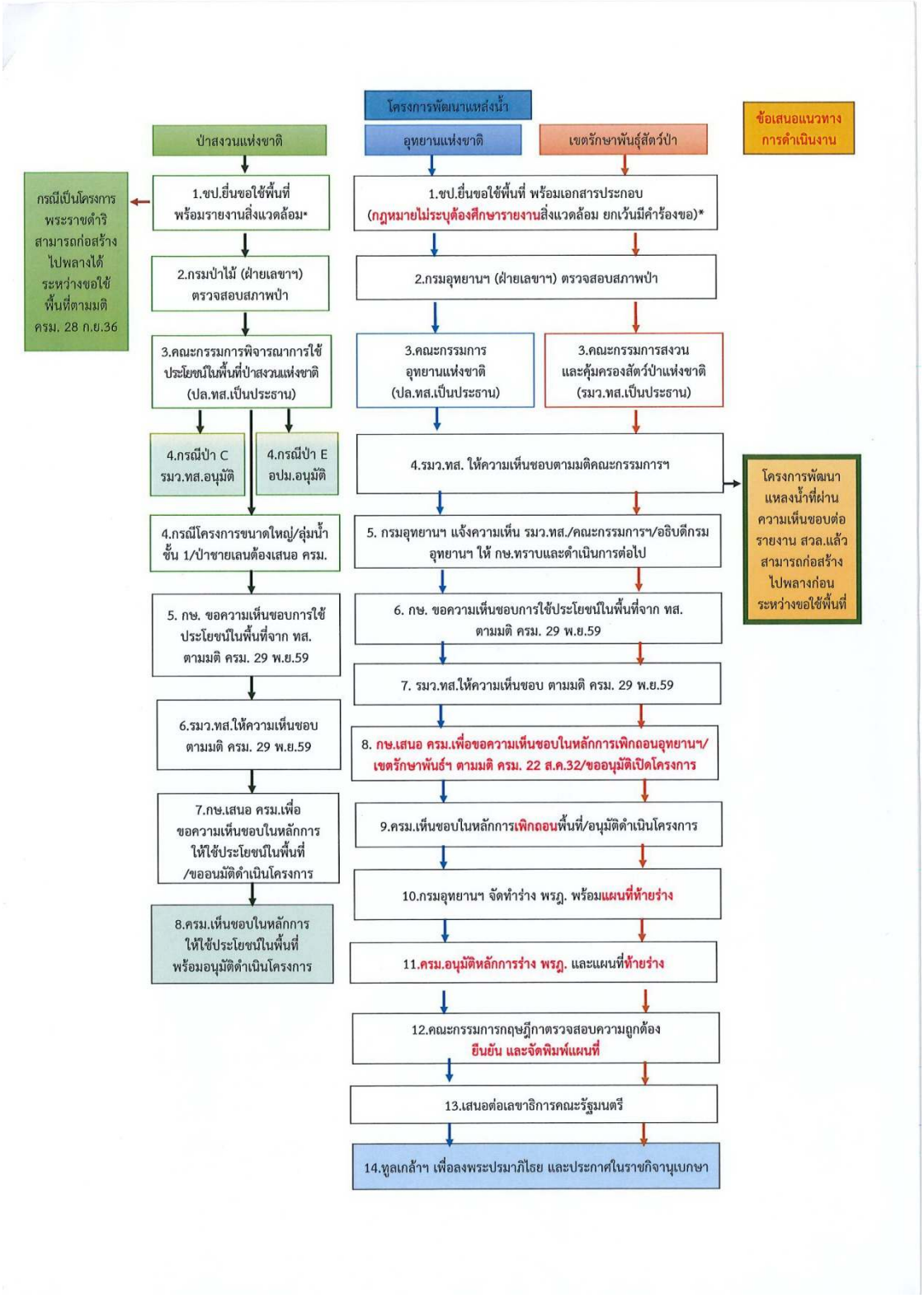
โครงการพัฒนาแหล่งน้ำ
ข้อเสนอแนวทางการดำเนินงาน
ป่าสงวนแห่งชาติ
อุทยานแห่งชาติ
เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า
กรณีเป็นโครงการพระราชดำริ สามารถก่อสร้างไปพลางได้ ระหว่างขอใช้พื้นที่ตามมติ ครม. 28 ก.ย.36
1.ขป.ยื่นขอใช้พื้นที่ พร้อมรายงานสิ่งแวดล้อม*
1.ขป.ยื่นขอใช้พื้นที่ พร้อมเอกสารประกอบ (กฎหมายไม่ระบุต้องศึกษารายงานสิ่งแวดล้อม ยกเว้นมีคำร้องขอ)*
2.กรมป่าไม้ (ฝ่ายเลขาฯ) ตรวจสอบสภาพป่า
2.กรมอุทยานฯ (ฝ่ายเลขาฯ) ตรวจสอบสภาพป่า
3.คณะกรรมการพิจารณาการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ (ปล.ทส.เป็นประธาน)
3.คณะกรรมการอุทยานแห่งชาติ (ปล.ทส.เป็นประธาน)
3.คณะกรรมการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าแห่งชาติ (รมว.ทส.เป็นประธาน)
4.กรณีป่า C รมว.ทส.อนุมัติ
4.กรณีป่า E อปม.อนุมัติ
4.รมว.ทส. ให้ความเห็นชอบตามมติคณะกรรมการฯ
โครงการพัฒนาแหลงน้ำที่ผ่านความเห็นชอบต่อรายงาน สวล.แล้ว สามารถก่อสร้างไปพลางก่อนระหว่างขอใช้พื้นที่
4.กรณีโครงการขนาดใหญ่/ลุ่มน้ำชั้น 1/ป่าชายเลนต้องเสนอ ครม.
5. กรมอุทยานฯ แจ้งความเห็น รมว.ทส./คณะกรรมการฯ/อธิบดีกรมอุทยานฯ ให้ กษ.ทราบและดำเนินการต่อไป
5. กษ. ขอความเห็นชอบการใช้ประโยชน์ในพื้นที่จาก ทส. ตามมติ ครม. 29 พ.ย.59
6. กษ. ขอความเห็นชอบการใช้ประโยชน์ในพื้นที่จาก ทส. ตามมติ ครม. 29 พ.ย.59
6.รมว.ทส.ให้ความเห็นชอบ ตามมติ ครม. 29 พ.ย.59
7. รมว.ทส.ให้ความเห็นชอบ ตามมติ ครม. 29 พ.ย.59
8. กษ.เสนอ ครม.เพื่อขอความเห็นชอบในหลักการเพิกถอนอุทยานฯ/เขตรักษาพันธ์ฯ ตามมติ ครม. 22 ส.ค.32/ขออนุมัติเปิดโครงการ
7.กษ.เสนอ ครม.เพื่อขอความเห็นชอบในหลักการให้ใช้ประโยชน์ในพื้นที่ /ขออนมัติดำเนินโครงการ
9.ครม.เห็นชอบในหลักการเพิกถอนพื้นที่/อนุมัติดำเนินโครงการ
8.ครม.เห็นชอบในหลักการให้ใช้ประโยชน์ในพื้นที่ พร้อมอนุมัติดำเนินโครงการ
10.กรมอุทยานฯ จัดทำร่าง พรฎ. พร้อมแผนที่ท้ายร่าง
11.ครม.อนุมัติหลักการร่าง พรฎ. และแผนที่ท้ายร่าง
12.คณะกรรมการกฤษฎีกาตรวจสอบความถูกต้อง ยืนยัน และจัดพิมพ์แผนที่
13.เสนอต่อเลขาธิการคณะรัฐมนตรี
14.ทูลเกล้าฯ เพื่อลงพระปรมาภิไธย และประกาศในราชกิจานุเบกษา

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ นายประพิศ จันทร์มา

วัน เดือน ปีเกิด 5 มกราคม 2506

การศึกษา รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ครุศาสตรอุตสาหกรรมบัณฑิต สาขาวิศวกรรมโยธา สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล
ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง สาขาช่างโยธา สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล

ประวัติการทำงานโดยย่อ ผู้อำนวยการโครงการก่อสร้าง 1 สำนักงานชลประทานที่ 16 กรมชลประทาน
ผู้อำนวยการสำนักงานก่อสร้าง 32 สำนักพัฒนาแหล่งน้ำขนาดกลาง กรมชลประทาน
ผู้อำนวยการสำนักงานก่อสร้างชลประทานขนาดกลางที่ 16 กองพัฒนาแหล่งน้ำขนาดกลางกรมชลประทาน
ผู้อำนวยการกองพัฒนาแหล่งน้ำขนาดกลาง กรมชลประทาน

ตำแหน่งปัจจุบัน รองอธิบดีฝ่ายก่อสร้าง กรมชลประทาน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

สรุปย่อ

ลักษณะวิชา วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

เรื่อง การพัฒนาแหล่งน้ำตามศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์ กรมชลประทาน 20 ปี

ผู้วิจัย นายประพิศ จันทร์มา หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ 61

ตำแหน่ง รองอธิบดีกรมชลประทาน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สภาพพื้นที่โครงการ

ลุ่มน้ำชีตอนบนมีพื้นที่รับน้ำฝน 13,549 ตารางกิโลเมตร มีปริมาณฝนรายปีเฉลี่ย 1,079 มิลลิเมตร ทำให้เกิดปริมาณน้ำท่ารายปีเฉลี่ย 2,858 ล้านลูกบาศก์เมตร ซึ่งส่วนใหญ่เกิดขึ้นในช่วงฤดูฝน ร้อยละ 84 ในพื้นที่ลุ่มน้ำชีตอนบนประกอบด้วยประชากรของ 3 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดชัยภูมิ จังหวัดขอนแก่น และจังหวัดนครราชสีมา โครงการพัฒนาแหล่งน้ำในลุ่มน้ำชีตอนบน มีการดำเนินการมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเพื่อบรรเทาปัญหาการขาดแคลนน้ำและน้ำท่วมรวมทั้งคุณภาพน้ำ ปัจจุบันยังไม่มีโครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดใหญ่ มีเพียงโครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดกลาง ขนาดเล็ก และสูบน้ำด้วยไฟฟ้า รวมทั้งสิ้น 582 โครงการ มีความจุเก็บกักรวม 334 ล้านลูกบาศก์เมตรมีพื้นที่ชลประทานรวม 532,557 ไร่ จากพื้นที่เกษตรกรรมในลุ่มน้ำชีตอนบน 5,043,231 ไร่ หรือคิดเป็นเพียงร้อยละ 10.55 นอกนั้นต้องอาศัยน้ำฝนเป็นหลักในการเพาะปลูก มีความจุเก็บกักรวม 334.28 ล้านลูกบาศก์เมตร ในขณะที่ปริมาณน้ำท่าในลุ่มน้ำชีตอนบนมีเฉลี่ยถึงปีละ 2,858 ล้านลูกบาศก์เมตร แต่ส่วนใหญ่เกิดขึ้นในช่วงฤดูน้ำหลาก(เดือนพฤษภาคมถึงเดือนพฤศจิกายน) ประมาณ 2,745 ล้านลูกบาศก์เมตร ในฤดูแล้งมีเพียง 113 ล้านลูกบาศก์เมตร ในขณะที่ความต้องการน้ำในปัจจุบันมีถึง 650 ล้านลูกบาศก์เมตร และมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นในอนาคต

สภาพและสาเหตุของปัญหา

1.ปัญหาด้านภัยแล้งและการขาดแคลนน้ำ ส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจากฝนไม่ตกตามฤดูกาลและเกิดสภาวะฝนทิ้งช่วงที่ติดต่อยาวนานในพื้นที่ลุ่มน้ำ นอกเหนือไปจากการที่ไม่มีอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่และ/หรือขนาดกลางช่วยเก็บกักน้ำในฤดูฝนเอาไว้ใช้ในฤดูแล้งรวมทั้งการขยายพื้นที่การเกษตร ทั้งในเขตชลประทานและนอกเขตชลประทาน ทำให้มีความต้องการน้ำเพิ่มมากขึ้น ซึ่งทำให้เกิดการขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง ขณะที่ศักยภาพในการพัฒนาแหล่งเก็บกักน้ำต้นทุนของพื้นที่ลุ่มน้ำมีจำนวนจำกัด ไม่สามารถเก็บกักน้ำไว้ใช้ได้อย่างเพียงพอต่อความต้องการเพื่อการเกษตร อุปโภคบริโภค และอุตสาหกรรม

2.ปัญหาด้านอุทกภัยสภาพปัญหาอุทกภัยในพื้นที่ลุ่มน้ำชีตอนบน โดยส่วนใหญ่มักเกิดขึ้นปีละ 2-3 ครั้ง เนื่องจากอิทธิพลของพายุโซนร้อนในช่วงเดือนสิงหาคม ส่งผลให้ลุ่มน้ำยังถูกน้ำท่วมเสียหายเกือบทุกอำเภอ ทำให้บริเวณจังหวัดต่างๆ ได้รับความเสียหายอย่างหนัก นอกจากนี้พื้นที่ลุ่มน้ำชีตอนบนยังประสบปัญหาอุทกภัยในหลายรูปแบบ ได้แก่ น้ำท่วมขัง น้ำป่าไหลหลาก และดิน/โคลนถล่ม

3. ปัญหาด้านคุณภาพน้ำสภาพปัญหาด้านคุณภาพน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำชีตอนบน เกิดขึ้นจากสาเหตุหลายประการ เช่น สาเหตุจากการขยายตัวของชุมชนและอุตสาหกรรม การบุกรุกพื้นที่ป่าไม้และขาดการอนุรักษ์บำรุงดินที่ถูกวิธี เป็นต้น ได้แก่การบุกรุกพื้นที่ป่าไม้การขาดการอนุรักษ์บำรุงดินที่ถูกวิธี และ การเพิ่มขึ้นของประชากรและการขยายตัวด้านอุตสาหกรรม

จากสาเหตุปัญหาในลุ่มน้ำชีตอนบน ที่กล่าวมา จึงจำเป็นต้องดำเนินการแก้ไขปัญหาให้เป็นรูปธรรม โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษากระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี โดยได้เสนอกระบวนการในการพัฒนาลุ่มน้ำ เพื่อส่งผลต่อการบรรลุเป้าหมายโดยวางกลยุทธ์ต่างๆ เพื่อนำไปปฏิบัติ ซึ่งจากกระบวนการที่ได้นำมาใช้ ได้ทำการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความสำเร็จของกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ได้ 6 ด้าน ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านการเมือง ด้านวัฒนธรรม ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านกฎระเบียบ/ข้อบังคับ และเมื่อได้กระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน และปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความสำเร็จ ก็ได้เสนอแนวทางในการดำเนินการเพื่อตอบสนองกระบวนการพัฒนาต่างๆ ประกอบด้วย 7 ด้านได้แก่ ด้านแผนกลยุทธ์ ด้านโครงสร้างองค์กร ด้านระบบการทำงาน ด้านวัฒนธรรมองค์กร ด้านบุคลากรด้านทักษะ และด้านสร้างความคุ้มค่า จากการวิจัยสามารถนำไปพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำต่างๆ ให้ตอบ สนองยุทธศาสตร์ที่กรมชลประทานรับผิดชอบ ให้เกิดผลสัมฤทธิ์อย่างรวดเร็ว

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาแหล่งน้ำ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี

2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี

3.เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี

ขอบเขตของการวิจัย

การพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนพัฒนายุทธศาสตร์ กรมชลประทาน 20 ปี

1. พื้นที่ลุ่มน้ำชีตอนบน โดยพื้นที่ลุ่มน้ำอยู่ในเขตจังหวัดชัยภูมิ จังหวัดขอนแก่นและจังหวัดนครราชสีมา

2. กรอบความคิดของการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ โดยการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ในการพัฒนาลุ่มน้ำชีตอนบน ได้แก่ ประชาชน ข้าราชการ ผู้นำชุมชน นักวิชาการ

ตลอดจนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ทั้งในภาครัฐและเอกชน เชื่อมโยงกันตามแผนพัฒนาแหล่งน้ำตามยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี

3. ปัจจัยที่นำมาวิเคราะห์ ได้แก่ เศรษฐกิจสังคม การเมือง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม กฎระเบียบ/ข้อบังคับ

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ(Qualitative research)ผู้ศึกษาได้กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัย โดยสรุปได้ดังนี้

1.การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) โดยเบื้องต้นทางผู้ศึกษาได้ศึกษาตามระเบียบการศึกษางานวิจัยด้วยกระบวนการและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารโดยการทบทวนแนวความคิดทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

2.การสัมภาษณ์ (In-depth interview) โดยการใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการสัมภาษณ์นั้น โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างลักษณะเป็นการสัมภาษณ์โดยใช้คำถามเหมือนกันทุกคน เป็นสัมภาษณ์แบบปลายเปิด ซึ่งเป็นกระบวนการวิจัยที่มีความยืดหยุ่นและเปิดกว้าง

1. ขั้นตอนการดำเนินการวิจัยการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ผู้ศึกษาใช้แบบสอบถามในการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งมีขั้นตอนการสร้าง ดังนี้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกำหนดประเด็นในการสอบถามกำหนดรูปแบบสอบถามสร้างแบบสอบถามตามประเด็นและรูปแบบคำถามที่กำหนดแบบสอบถามที่สร้างขึ้นนำไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาพิจารณาตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา (Content Validity) นำผลจากข้อมูลมาปรับปรุงแก้ไขเป็นแบบสอบถามฉบับจริงพิจารณาปรับข้อคำถามมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้นพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์เพื่อนำไปใช้ในการเก็บข้อมูลจริงต่อไป

2. เครื่องมือการวิจัยเครื่องมือใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างเป็นแบบสัมภาษณ์โดยใช้คำถามเหมือนกันทุกคนและการศึกษาข้อมูลที่มีผู้บันทึกไว้แล้วโดยผู้อื่น โดยลักษณะข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือข้อมูลปฐมภูมิ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างหรือสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ และ ข้อมูลทุติยภูมิ เก็บรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ วารสาร เอกสารทางวิชาการต่างๆ และสืบค้นข้อมูลจาก Internet ที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลผู้ศึกษาทำการศึกษาค้นความข้อมูลต่างๆ โดยใช้วิธีดำเนินการศึกษา 2 วิธี คือ วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เป็นการค้นคว้าเก็บรวบรวมข้อมูลทั่วไปจากหนังสือ เอกสารวิชาการต่างๆ และ วิธีวิจัยภาคสนาม (Field Research) เป็นการศึกษาวิธีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างที่แน่นอนในการสัมภาษณ์เป็นการสัมภาษณ์ตามแบบสัมภาษณ์ที่ได้สร้างขึ้นไว้ล่วงหน้าเรียบร้อยแล้ว ซึ่งเป็นการสอบถามแบบปลายเปิดและใช้เป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง

ผลการวิจัย

โดยการวิจัยครั้งนี้ใช้การวิจัยเชิงสำรวจ (Survey research) ในการนำเสนอกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน ส่วนปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการดังกล่าว และหาแนวทางในการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ไปสู่ผลสำเร็จ สัมฤทธิ์ผลอย่างเป็นรูปธรรม จากการดำเนินงานสามารถสรุปการศึกษาได้ ดังนี้

1. กระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี ประกอบด้วย

1.1กระบวนการด้านการพัฒนาแหล่งน้ำและเพิ่มพื้นที่ชลประทานตามศักยภาพลักษณะลุ่มน้ำ (Basin-based Approach) โดยมีกลยุทธ์ในการดำเนินการดังนี้กลยุทธ์ที่ 1 ทบทวนแผนแม่บทการพัฒนาตามลุ่มน้ำและจัดการน้ำตามศักยภาพพื้นที่ภาคและลุ่มน้ำกลยุทธ์ที่ 2 พัฒนาแหล่งน้ำและเพิ่มพื้นที่ชลประทานให้เต็มศักยภาพตามสภาพภูมิประเทศ และการใช้น้ำ โดยให้ความสำคัญกับโครงการในลักษณะลุ่มน้ำย่อยทั้งระบบ (Basin–based Approach)กลยุทธ์ที่ 3 ผันน้ำจากลุ่มน้ำใกล้เคียง/นานาชาติมาใช้ประโยชน์กลยุทธ์ที่ 4 ปรับปรุงเพิ่มประสิทธิภาพอาคารชลประทาน เพื่อเพิ่มความจุในการกักเก็บน้ำ และเพิ่มพื้นที่ชลประทานกลยุทธ์ที่ 5แสวงหาความร่วมมือและร่วมทุนจากภาคีในการพัฒนาแหล่งน้ำ

1.2. กระบวนการด้านการป้องกันความเสียหายและสนับสนุนการบรรเทาภัยอันเกิดจากน้ำกลยุทธ์ที่ 1 เพิ่มประสิทธิภาพการระบายน้ำ คลองระบายน้ำกลยุทธ์ที่ 2 พัฒนาพื้นที่ลุ่มต่ำให้เป็นพื้นที่น้ำนองกลยุทธ์ที่ 3พัฒนาประสิทธิภาพการจัดการน้ำในภาวะวิกฤตกลยุทธ์ที่ 4 ปรับปรุงระบบจัดการข้อมูลด้านน้ำและระบบชลประทานให้ทันสมัยเป็นแบบReal time

1.3 กระบวนการด้านการเสริมอำนาจประชาชนในระดับพื้นที่(Empowering) การสร้างเครือข่าย และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในงานพัฒนาแหล่งน้ำ (Networking CollaborationParticipation)กลยุทธ์ที่ 1 เพิ่มอำนาจและสร้างการมีส่วนร่วมกับประชาชน และชุมชนในพื้นที่กลยุทธ์ที่ 2การสร้างเครือข่ายและความร่วมมือในการทำงานกับภาคประชาชน และ NGO กลยุทธ์ที่ 3 การบูรณาการและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคราชการ (ส่วนราชการ จังหวัด กลุ่มจังหวัดท้องถิ่น)

2.ปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี จากการวิเคราะห์ข้อมูล ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อกระบวนการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน ตามยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี ประกอบด้วย 6 ปัจจัย ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านการเมือง ด้านวัฒนธรรม ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านกฎระเบียบ/ข้อบังคับ ซึ่งในการดำเนินงานพัฒนาแหล่งน้ำตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี ที่ได้เสนอไว้สามารถตอบสนองปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จโครงการได้เป็นอย่างดี ทำให้สามารถดำเนินโครงการได้สัมฤทธิ์ผลตอบสนองความต้องการของราษฎรด้านการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำได้อย่างยั่งยืนและสัมฤทธิ์ผล

3. แนวทางในการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี จากการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำชีตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี ซึ่งทำให้โครงการสามารถดำเนินการได้โดยสัมฤทธิ์ผล จำเป็นต้องพัฒนาระบบทำงานหรือตอบสนองกลยุทธ์ต่าง ๆ ที่ได้วางไว้ ประกอบด้วย 7 ด้าน ได้แก่ ด้านแผนกลยุทธ์ ด้านโครงสร้างองค์กร ด้านระบบการทำงาน ด้านวัฒนธรรมองค์กร ด้านบุคลากร ด้านทักษะ และด้านสร้างความคุ้มค่า ซึ่งแต่ละด้านส่งผลสำเร็จต่อแนวทางในการพัฒนาในระดับมาก

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ต่อการพัฒนาศักยภาพลุ่มน้ำต่าง ๆ ตามแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี

1. ในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ การบริหารจัดการจะดำเนินการแยกส่วนตามภารกิจของหน่วยงานหลายหน่วยงาน ทำให้ขาดหน่วยงานกลางที่มีอำนาจในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ต่างๆ ด้านทรัพยากรน้ำอย่างแท้จริง

2. ในการพัฒนาแหล่งน้ำมีกฎและระเบียบจำนวนมากที่ต้องปฏิบัติตาม และระเบียบเหล่านี้ยังซ้อนทับกันอยู่ ทำให้เป็นอุปสรรคมากในการพัฒนาแหล่งน้ำ ซึ่งต้องใช้ระยะเวลานานในการขออนุญาต และไม่สามารถกำหนดเวลาแล้วเสร็จได้

3. ภาครัฐจัดสรรงบประมาณการพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานด้านน้ำค่อนข้างน้อยหากเปรียบเทียบกับด้านอื่นๆ

4. แม้จะมีพื้นที่ชลประทานศักยภาพอยู่มาก แต่การพัฒนาทำได้ยากขึ้น เนื่องจากมีการอยู่อาศัยจนทำให้สภาพพื้นที่เปลี่ยนแปลงไป ส่งผลต่อต้านการพัฒนาแหล่งน้ำ ทำให้เกิดการล่าช้าและงบประมาณโครงการสูงขึ้น

5. ปัญหาเรื่องการจ่ายค่าทดแทนทรัพย์สินให้แก่ผู้ที่ได้รับผลกระทบ ซึ่งได้รับราคาไม่สอดคล้อง กับมูลค่าความเป็นจริงในปัจจุบัน ทำให้โครงการพัฒนาแหล่งน้ำไม่สามารถดำเนินการได้

6. ในภาวะปกติ ประชาชนขาดจิตสำนึกการประหยัดน้ำ เนื่องจากราคาน้ำไม่สะท้อนต้นทุนการจัดหาที่แท้จริงซึ่งทำให้ประชาชนไม่เห็นถึงความสำคัญของงานพัฒนาแหล่งน้ำ

7. บุคลากรที่มีประสบการณ์สูงด้านงานพัฒนาแหล่งน้ำ จะเกษียณอายุภายใน 5 ปี (พ.ศ.2560-2564) ทำให้อนาคตจะเกิดปัญหาการขาดช่วงบุคลากรที่มีประสบการณ์สูง ซึ่งจะทำให้งานการพัฒนาแหล่งน้ำได้รับผลกระทบอย่างมาก ทำให้การพัฒนาไม่ต่อเนื่อง เกิดผลกระทบโดยตรงต่อยุทธศาสตร์

ข้อเสนอแนะระดับปฏิบัติการ

ในการบริหารจัดการเพื่อให้ข้อเสนอเชิงนโยบายนำไปสู่การปฏิบัติให้สามารถดำเนินการได้ประสบผลสำเร็จ ต้องบริหารจัดการเกี่ยวกับงานการพัฒนาแหล่งน้ำ ดังต่อไปนี้

1. ด้านการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ควรมีการจัดตั้งองค์กรหรือหน่วยงานหลัก เพื่อพิจารณาปัญหาต่างๆด้านทรัพยากรน้ำให้สามารถแก้ไขปัญหาทั้งระยะสั้น กลาง และยาว ได้อย่าง

ต่อเนื่องทั้งมีการควบคุมพัฒนาการใช้และการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำร่วมกับทรัพยากรอื่นๆที่เกี่ยวข้องได้อย่างมีประสิทธิภาพและสัมฤทธิ์ผล

2. ด้านกฎระเบียบ กฎหมาย ด้านการพัฒนาแหล่งน้ำ ควรออกพระราชบัญญัติการพัฒนาแหล่งน้ำแห่งชาติ เพื่อเป็นกฎหมายแม่บท สำหรับการใช้พัฒนาแหล่งน้ำ และแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแหล่งน้ำอย่างมีเอกภาพ เป็นระบบ และสอดคล้องกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลง

3. ด้านงบประมาณ รัฐบาลต้องให้ความสำคัญในการพิจารณางบประมาณด้านการพัฒนาแหล่งน้ำอย่างจริงจัง เนื่องจากน้ำเป็นปัจจัยขั้นพื้นฐานเพื่อตอบสนองนโยบายและยุทธศาสตร์ต่างๆ ให้ประสบผลสำเร็จ

4. ด้านผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย รัฐบาล หน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านพัฒนาแหล่งน้ำ ต้องใช้กระบวนการมีส่วนร่วมด้านพัฒนาแหล่งน้ำอย่างถูกต้อง จริงใจและจริงจังในทุกกระบวนการทำงาน เพื่อให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้าใจ รับรู้ เปลี่ยนความขัดแย้ง คัดค้าน เป็นให้การสนับสนุนร่วมมือ เกิดความสำเร็จตามเป้าหมาย

5. ด้านค่าทดแทนทรัพย์สินให้แก่ผู้ได้รับผลกระทบ รัฐบาลต้องกำหนดหลักเกณฑ์การจ่ายค่าทดแทน มาตรการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากการดำเนินงานโครงการของรัฐ ให้ได้รับอย่างเหมาะสม และเป็นธรรม ตลอดจนให้การยกย่องผู้ที่เสียสละให้เกิดการพัฒนาโครงการต่างๆอย่างชัดเจน

6. ด้านจิตสำนึกการใช้น้ำ รัฐบาล หน่วยงานภาครัฐ และประชาชนที่ใช้น้ำ ต้องเข้าใจเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำที่มีอยู่อย่างจำกัด มีต้นทุนในการจัดหาและนำมาให้ใช้ เพื่อสร้างจิตสำนึกความสำคัญด้านการพัฒนาแหล่งน้ำ เพื่อตอบสนองความต้องการใช้น้ำของประชาชนอย่างถูกต้อง

7. ด้านบุคลากร งานพัฒนาแหล่งน้ำ กรมชลประทานและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดำเนินการเร่งถ่ายทอดความรู้กับการปฏิบัติงานจริง ให้กับบุคลากรอย่างทั่วถึงและจริงจัง ตลอดจนประยุกต์ใช้งานวิจัยและเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาช่วยในการทำงาน เพื่อสามารถดำเนินการได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ